

Expositiones siue declara-
tiones omnium titulorum
iuris tam Civilis q̄ Cano-
nici per Sebastianū Brāt.
collecte et revise.

Ad Prestantissimum virum doctore[m] Andream
Helmut: Juris et eloquentie monarcham: prece-
ptorem suum in primis obseruandum: Sebastia-
ni Brant inter vtriusq[ue] iuris doctores humilli-
mi. In titulor[um] iuris interpretatione prefatio.

Heret admiratione dignum ornatiss-
sime vir: totiusq[ue] eloquentie et facundie columen ac
longe princeps: cur ego adolescens: nullius peri-
tie: aut artis bene gnarus: hanc mihi vsurpem p-
uinitiam: vt ausim: non modo de iuris principijs: sed et maxi-
me ad te virum omnium acutissimum scribere: cuius domi iu-
ra nascuntur. Noctuas pfecto Athenas fero. Et vt apertius
loquar: balbucies ego: iudicari potius abo te: q[ua]m videri vo-
lui. Quam ob rem: cum te nouissem virum humanuz: ac p[ro]-
ctum: mihiq[ue] fauentissimum: sumpsi animu[m]: liberiusq[ue] meas ad
te lusi pueriles ineptias. Cum enim nuper inter adiutoriu[m]
gregem: velut alter Tityrus (vt soleo) hoc est mercenarius:
legum titulos: seu mauius rubricas (totius iuris et legitime
scientie primordia et elementa) interpretarer: factu[m] est: vt me
in consulto: ex mea lectione (ceu Tages ex glebula) opus in-
sperantur. Et for te suo no[n] indignu[m] auctore: p[ro]p[er]it. Quod
cum ego planius elimare: seu forte sup[er]flua: aut p[er]eram po-
sita interlinire p[er]erarem: impressoru[m] importunitas (quib[us]
nihil satis festinatur) meam interuertit diligentiam. Quid
multa: contineri non potui equum lydis ad currendu[m] accin-
ctu[m]. acta res est vt i vides. Tibi tam[en] viro celeberrimo (que[m]
haud ab re Bulum cassellum: vcl Bassalam: aut si pateris
Sceuolam appellauero) tibi inquam hoc opus: quantu-
lucunq[ue] sit dedicare statui: vt et tibi pars cure: et lime labor
incumberet: teq[ue] participem latratus (q[ui] nobis minime de-
futur[us] scio) efficerem. Latret igitur criticus quisquis volet
(modo nunq[ua]m latrare desinat) nostra enim ad euentu[m] festinat
et in medium res. Tibi nominatim hoc opusculum dicatu[m]:
emittere placuit. In qua interpretatione: multa quide[m] omnia
et pluribus cognita: grata tamen et vtilia iuuenibus: repe-

res: nonnulla tamē que vel altius repetenda: vel copiosius
differenda fuerūt: strictim enarrauimus: ne magnitudo prin-
cipij: plus q̄ par est excreceret. Et ne epistole modum exce-
dam: Jam finem loquendi facturus: paululum quippiam de
legalium titulorum laudibus annectam. que quidem sunt
prima cunabula et ciuiliū prudentie p̄exercitamenta. a sa-
cratissimis legumlatoribus deriuata: ac impiali splendore il-
luminata. Ea est nobilis illa rerū dñā: per q̄ reguntur oīa:
et sine qua factum est nihil. in aut. vt om. obe. iudi. puin. in
prin. coll. v. Ipsa est que neminē in paupertate viuere sinit ne
q̄ in anxietate mori. in aut. de here. et sal. in fi. coll. j. et ex q̄
caute agens nihil poterit damnificari. vt ibi Ipsa est sanctis-
sima ciuiliū sapientia q̄ precio nummario non est estimanda
l. j. ff. de var. et extraor. cog. Et est firmissima quo ad mūdū
insti. de re. diui. §. sancte. et sine ea orbis diu persistere nō pos-
set. in aut. habita l. ne fi. p̄ pa. per q̄ nō minus prouidetur
humano generi: q̄ si patria armis defenderetur. l. aduocati.
l. de aduo. diuer. iudi. Ipsa est q̄ nobilitat addiscētes. l. p̄-
uidendum. l. de postu. exhibet magistratus in p̄be. stini.
circa fi. z honores p̄ duplicat. c. venerabilis de p̄b. z. c. de mul-
ta. et vt vera p̄ omnia fatear: suos p̄fessores p̄ orbem terrarū
facit gloriose principari eos q̄ immortalī gloria post exutū
hominem in celestibus afficit. Atq̄ vt vno omnia concluda-
mus verbo: Satiū: ab satius peccator foret: omnino retice-
re: q̄ parum de eius laudibus loq̄: vt Seruius n̄ honoratus
de carthagine inquit. Tu tamē vir iure consultissime: qui
totius patrie nostre oraculum existis: si quid minus q̄ opor-
teat: amplius ve q̄ deceat dixerimus: tua presentia: et repeti-
ta lectione illustabis. **U**ive **V**ale: et superes longeuū nesto-
ris annos **E**loquij princeps **S**euola docte vale. **B**asilice ex
edib' n̄ is kalēdis maij. Anno 4Dilleſſimo. quigēteſſimo.

Cum difficile Inimmo impossibile est: vt

bono per agant exitu: que malo sunt inchoata principio. s. q. j. pncipar. Et vna
uscuinisq; rei potentissima pars sit principuz. l. j. ff. de ori. iu. Magnū igit deuz
et saluatorē nostrum Iesum christum et eius auxiliū inuocantes. in aut. de ar.
in prin. oportet iuri operā daturus pri⁹ erudire animā q̄ corpus. in ph. ff. s. il
lud. Et istud sibi ponere principū sine quo totū corruet edificū. s. q. j. cum pan
lus. Ac dicere cū Marone Virgi. Ab Hone principū glo. i. c. sedes d̄ rescrip.
Zlias enim p̄psterus diceref ordo: deficiente humano subsidio: cōuolare ad au
xilū diuinum de con. dis. s. omnis christianus in fi. Quia igit ar dua prima via
est vt dicit glo. in. l. ij. ff. de ver. sig. Ideo a faciliouibus et lenioibus. studium
quorūq; p̄cipue tū iuris inchoandū est. Ne in desperationē: que plerūq; iuue
nes auerit: iuris studiosos inducat. insti. d. e. ius. et iur. s. his ergo.

¶ Legum itaq; impialium facturus interpretatiōē: ab explanatiōe titulorum
exordiri statui: et id quidē q̄ breuissime: postubi paululū quippiam de libris le
gum ac eorum cognitione et differentia in mediū afferemus.

ff.
Pandecte.

¶ Libri legum principaliter tres reperiunt. Digestorū siue pandectarū prim⁹
appellatus. eo quia digerit oēs disputatiōes legū: et in se q̄si in suo. luo cōtinet.
L. de ve. iur. enu. l. ij. s. cū omnia. Pandecte dicunt a pan quod est totū. et decē
doctrina: quia totius iuris doctrinā continēt. vt dicit glo. in ph. insti. s. igitur.
vel p̄tius a pan quod omne significat et dechome id est capio: dicunt em libi
aliquid vniuersaliter cōprehendētes. hinc pandecte legum: theologie: vel medi
cine denominant. Et cōtinet hic liber digestorum tres partes. principales: que
deniceps in quinquagita pticulares distribute sunt libros: qui cōprehenduntur
in. ff. veteri: infortiato: et nouo. Vetus. ff. tractat principaliter de his q̄ vetusti
ori iure: puta a iure naturali originē sumpserūt. quēadmodū sunt q̄si oēs con
tractus et placitandi vsus. qui sunt a iure naturali: saltem secundo: hoc est iu
re gentiū introducti. insti. de iur. na. s. Jus autem gentiū. propter istam purita
tem et simplicitatem veteris iuris quale in. ff. ve. p̄tinetur: liber iste veteris. ff.
folet alba pelle. puroq; cooperto regi.

ff. Infortiati

¶ Secunda pars. ff. est digestum infortiati appellata eo vocabulo p̄pter fortes
leges circa hereditates disponētes vt dicit glo. in rubro infortiati. vel ff. voca
bulum magistrale de quo disputare curiosum est vt ibi dicit glo. Et p̄pterea so
let nigra pelle vestiri: quia de causis hereditariis et bonie defunctorum tractat
quo euentu lugubris vestis hoc est nigra eligi debet. ff. de his q̄. no. infra. l. ge
nero. iur. glo. ff. r. in. l. decreto. L. c.

ff. Nouum.

¶ Tertia pars. ff. appellat digestū nouum. eo qz post vetus ius duodecim tab.
noua contineat pretorum edicta. Tractans de cri minibus et delictis et eorum
penis. et ideo rubea et sanguinolenta veste induitur.

Codex.

¶ Secundus liber legum est Codex. qui quodāmodo eosdem continet titulos
qui et in libris. ff. p̄tinent. Hic qz modicos habet superadatos et de nouo inue
tos. Et est iste liber nouius et recentior q̄ leges. ff. vt dicit tex. in. l. ij. L. de ve.
jur. c. et ideo florida et viridi veste induitur.

Volumez.

¶ Tertius liber legū est volumen p̄tēs in se primo institutiōes impiales. Se
cūdo tres libros vltimos codicis: hoc est decimū. vndecimū r duo decimū qui

Digestum Vetus

ideo non fuerunt repositi ad alios nouem libros codicis tractantes de iure priuato: quia hi tres continent ius publicum: et tractant de iure fisci nec vnq̄ legunt in
 scolis vt dicit glo. in fi. de iur. et iur. §. si. Tertio continet volumē nouē collatiōes
 authenticorū. Quarto cōsuetudines feudorū: q̄ collatio decima appellat. Ad dūm
 et hodie quedā extrauagātes que collatio. xj. solet appellari: et ab ista cōgerie et
 conuolūtiōe variorū librorū: hic liber volumen appellat. Et quia p̄tē codicis
 et nouarū p̄stitutionū. p̄tīm etiā quasdā penales et fiscales sanctiōes p̄tinet: et in
 nonnullis locis penam trāsgressorū irrogat. Idcirco, bipartita veste: viridi pu
 ta et rubea coloratus incedit.

Colla. autēti.

Rubrice. ff. ve. Liber primus.

De iusticia et Jure

Imperator Justinianus exposi

turus iura populi romani: p̄mittit de iusticia: a qua ve
 luti matre: et quasi fonte quodam: omnia iura emanant.
 Quod em̄ iusticia vult: id ius p̄sequit. Videndū ergo
 quid sit iusticia: quid ius. Unde dicat: et quorū sint ei? po
 sitiones. Iusticia est p̄stans et p̄petua volūtas ius suum
 vnicuiq̄ tribuēs. A iusticia ius appellat: sicut filia a ma
 tre. Est autē ius ars boni et equi cui? merito quis nos sa
 cerdotes appellat: id est sacra iura ministrātes. Est du
 plex ius: publicū et priuātū. Publicū spectat ad statū
 reip. p̄ncipaliter. Priuātū ad singulorū vilitatē. Pri
 uātū ius triplex est. Naturale q̄ natura omnia aīalia do
 nat. Ciuile quod vna queq̄ ciuitas sibi p̄stituit. Ius ciuile duplex est. Scriptū
 quod p̄stitit in sex partib⁹. Rege. Plebiscito. Senatu cōsulto. P̄ncipū plac
 to. P̄retorū edicto. et i prudentū r̄sō. Nō scriptū ius est q̄d vsus approbauit.

Iusticia
Ius:

publicum
priuatum
naturale
Ciuile
Scriptum
Non scriptum

De origine Juris ciuilib: omnium ma gistratum: et successione prudentum

Origo omnis iuris in ciuitate romana ex. l. xj. tab. sumpsit exordiu. In ito ei
 ciuitatis romane: popul⁹ sine certa lege: manu solius regis gubernabaf. Quata
 postmodum ciuitate romana. Romulus populū in. xxx. partes diuisit: quas p̄
 tes curias appellauit: quia tunc reip. curam gerebant: per q̄as ipse leges qual
 dam curiatis ad populū tulit. Tulerunt et sequētes reges: quas omnes sex⁹ pa
 pirus vno libro p̄scripsit. et ab eo appellatū: Jus papirianū Deinde expulsis res
 gibus propter violatam lucretiam: omnes leges exoluerunt in vna consuetudine q̄ lege
 abierūt: et populū romanus cepit quasi viginī annis magis p̄suetudine q̄ lege
 vti p̄postea ne id diutius fieret: p̄stituti sunt publica auctoritate decē viri: per
 quos peterent leges a grec⁹ ciuitatib⁹ athenicū et lacedemonioꝝ vt dicit tex. in
 fi. de iur. na. §. et nō in elegāter. quoz nomia ponunt. vij. dis. c. ij. has leges in
 tabulis eneis scriptas p̄ rostris posuerūt: Datūq̄ ē eisdē. x. viris: vno anno ius
 p̄dictas leges corrigere: et si opus esset interpretari. q̄ ad aduertentes aliqd̄ deesse

Curie

Jus papiria
num.

lex. xii. tab.

Liber primus

prudētū rīsa. primis legib⁹. alias duas eisdē tabulas adiecerūt: 2 ita ex accidēti appellate sūt l. xij. tab. illis legib⁹ la. is: cepit interpretatio prudentū desiderari: que disputatio prudentū cōmuni noīe appellat ius ciuile. Ex his legib⁹. eodē tpe actōes cōpositē sunt: quibus inter se homines disceptarēt: que pō iuris: legis actōes: id ē: legitīe actōes: appellat. Et ita eodē tpe hęc tria iura nata sunt: leges. xij. tab. Ex his fluere cepit ius ciuile. Ex issdem legibus: actiones cōposite sunt. Augescente ciuitate: euenit vt plebs in discordiā cū patrib⁹ veniret: 2 recederet in montē auentīnū: sibiq; iura cōstitueret: que plebscita vocant. et postea p lege assumpra: vt inter plebscita et legem: species constituendi interesset: potestas aut esset eadem. Deinde ob difficilem cōgregationem populi et plebis: cura reip. ad senatus ducta est: qui se cepit interponere. Idq; ius appellabatur senatus consultū. Eodē tēpe magistratus vel pretores iura reddebant: pponentes edicta: vt quis q; sciat de qua re dicturi essent: seq; pminiret: que edicta ptois: vel ius honorariū appellant: q; ab honore ptois venerat. Honissime euenit. vt necesse ēē reip. p vniū consuli. Igit cōstituto pncipe: data ē ei potestas: vt qd cōstituisset: ratum esset: que principalis constitutio vel pncipis placitum appellatur.

De legib⁹ et senat⁹ pultis: et longa cōsuetudine

Lex
Senat⁹ cōsul.
Cōsuetudo

Lex est quod populus romanus senatorio magistratu: veluti consule cōstituebat. vel lex est: cui omnes homines decet obedire. Legis virtus hec est: pmpare: vetare: permittere: punire. Senatus consultum est quod senatus iu bet atq; constituit. Non enim a nbigitur senatus ius facere posse. hinc velleianum. Ma eedo. et alia multa. Cōsuetudo est ius non scriptum qd pro lege seruatur cū desicit lex. j. dis. consuetudo. Nam diuturni mores consensu vtenium approbat legem imitantur. insti. de iur. na. §. ex non scrip to. Et est consuetudo optima legum interpret. l. si de interpretatōe. infra. e.

De constitutionibus pncipum

Constitutiones

Quod pncipi placet legis habet vigorem. quicquid enim imperator p pcepto statuit. vel cognoscens decreuit. vel de plano interloquutus est: vel edicto precepit. legem esse constat. Iste leges appellantur constitutiones. Et quedam sunt generales. que sine dubio omnes ligant. Quedam personales que nec ad exemplum trahuntur. quia quod pnceps alicui ob merita indulst: vel penam irrogauit. vel alicui sine exemplo subuenit: personam non egreditur. 2 illd appellatur priuilegium quasi priuata lex.

De statu hominum

Liber
Seruus
Mancipia

Status hominū dicit condicio vel qualitas psonarum qua qd plurimū potest. Et appellat hic tit⁹ in insti. de iure psonaz. Omnes ergo homines vel personę aut sunt liberi vel serui. Liber dicit qui ex naturali facultate facere pōt qd quid libet. nisi qd vi aut iure phibet. infra. l. iij. Seruus aut dicit: qui ex pstitutione iurifigentū: alieno dominio cōtra naturā: id est cōtra ius naturale: subicit. Appellat⁹ seru⁹: eo q; impatores captiuos in bello fnari iubebāt ne occiderēt. Qui etiā mācipia dicitur: q; manu capiunt. Dis serui: aut nascit⁹ vt ex acilis nris. Aut fit. 2 hoc duplr: vel iuregentiū per captiuitatē vt s. vel iure ciuili. qñ liber

Digestum Uetus

homo maior viginti annis. ad p̄ciū p̄cipiendū se venūdari passus est: ignorantē p̄ditionē suā. Liberi hoīes in duplici specie capiunt. Aut em̄ sunt ingenni: q̄ ex matre libera nati sunt. Aut libertim: qui ex seruitute manu missi sunt.

ingenni
libertim

De his qui sunt sui vel alieni iuris

Cognitis p̄sonis q̄ alieno iuri subiecte sūt: s̄l' etiā intelligem̄ q̄ sui iuris sunt. Est aut̄ duplex p̄tās: seu ius p̄sonaz. D̄nica vicz q̄ sub se habet suos. q̄ cōd' em̄ ser uo acq̄rit: id d̄no acq̄rit. Est et p̄tās patria. Liberi em̄ n̄i quos ex iustis nup̄ tijs p̄creauim̄: in p̄tate n̄ra sunt. Sed ex ciuib' romanis. i. liberis hoīb' : q̄daz sunt p̄fessam. q̄dam filijsa. q̄dā matressa. q̄dā filiefa. patressa. sunt q̄ sue pote stans sūt: siue sint puberes: siue impuberes. Similimodo matress. Filij aut̄ et fi liefa. dicunt̄ qui sub aliena id est patria potestate sunt.

d̄nica p̄tās
patria
p̄tās
patressa
filij
filiefa.

De adoptionibus et Emancipationibus

Adoptio ē act' legitim' p̄ q̄z quis fit filius q̄ alias nō ē: inde appellata adop tio qz optiois fili' : q̄s efficit. Est aut̄ adoptio duplex: habet em̄ se vt gen' et sp̄s: cū quidam in arrogatōem. et adoptionē simplicē. Arrogatio fit auctoritate p̄ci pis. q̄n̄ ille q̄ sui iuris ē arrogat'. quo casu q̄ adoptat intrōgat' an velit eū q̄z ad ceptatur' fit: iustū sibi filiū esse. Et is q̄ adoptat intrōgat' an id fieri patiat' : inde et arrogatio dicta: q̄ casu transit adoptat' cū oībus bonis et liberis in p̄tatem ad optatois. Adoptio simplex fit impio magistrat' id est cuiuslibet iudicis: de eo qui in p̄tate p̄ntis ē: et manet in eiusdē potestate adoptione etiā facta. Unde so let dici. Arrogo qui suus est et habet me' esse necesse. Patris adopto suum nec p̄ris desinit esse. **E**mancipatio dicit' cum filius a patre suo quasi manumittit' vt exeat de patria potestate. fit autem multis modis vt ius patrie potestatis sol uatur. Aut enim per mortem patris naturalem vel civilem. Aut per adptionēz alicuius magne dignitatis. quales enumerant' in aut. cōsti. q̄ de dig. coll. vj. et alijs modis no. insti. qui mo. ius. pa. po. sol.

Adoptio
Arrogatio

versus
Emancipatio

De rerum diuisione et qualitate

Omnium rerum duo sunt genera. quedā sunt diuini iuris. veluti res sacre: religiose: et sancte. Alie humani iuris. veluti res p̄phane. Quod diuini iuris est: id nullius in bonis est. dicunt' aut̄ res sacre: que publice p̄secrate sūt vel rite p̄ pontifices dedicate: siue in agro vel in ciuitate sint. Et differūt sacer et sacrariū quia sacer locus est qui cōsecratus est. Sacrarium aut̄ locus in quo sacra repo nunt. Religiosum locū vnusquisq̄ sua voluntate facit: dū mortuū infert in locum suum. id est. in fundū p̄prium. Sanctū est quod ab iniuria hominū defensum atz munitum est. Sanctum dictum a sanguinibus: Sunt em̄ sagma quedam her be quas legati populi romani ferre solent: ne quis eos violaret. Sicut legati gre corum ferunt ea que vocātur cerynthea. Et proprie dicimus sancta que nec fra erant nec p̄phana sunt: sed sanctione quadam confirmata vt leges sancte sunt: et muri et porte ciuitatum. quia penales sanctiones constituti sunt in eos: qui ali quid moliantur in portis vel muris. et ideo si quis violauerit muros capite pu niantur. Sicut qui transcendunt scalis ad motis: vel alia qualibet ratione. Hinc Lucanus in primo. Fraterno primi maduerunt sanguine muri. De res que humani iuris sunt: aut sunt publice: aut priuate. Que publice sunt: nulli' in

res diuine
humane
Sacre
Sacrarium
Religiosum
Sanctum

Lucanus

bonis esse credunt. ipsi enim vniuersitatis sunt. pauate aut sunt q̄ singulorū sunt
Corporales Preterea quedā res sunt corporales: que seꝝ sui natura tangi possunt veluti fun-
Incorporales dus: homo &c. Incorporales sunt q̄ tangi nō possunt. q̄ia sūt ea q̄ in iure p̄sūt
 sicut hereditas: obligatio: pactus: usufructus: seruitutes: & his si: ita. Quedam
Comunia. iure naturali cōmunia sūt: et ista cōcedunt occupāti. sicut est aer: aqua p̄fluens:
 et mare: et littora maris & oīa q̄ in his reperiunt. Alia aut flumina: penes omnia
Publica. et portus & ripe publica sunt: id est ad vsus totius populi p̄cessa. Itā p̄prietas nul-
Vniuersitatis li acq̄rit. Quedam res sunt vniuersitatis nō singulorū. veluti que in ciuitatib⁹
 sunt vt theatra: stadia et si qua alia sunt communia ciuitatum.

De Senatoribus.

Senator. Senator est vir cōsularis dicitur senio vel senectute: solis enim senib⁹ cura reip.
 de mādabaf. l. senp̄ infra de iure immu. & l. ad rempublicā de mune. & bono. hi
Patres con- etiā patres p̄scripti dicebant qz eorū noīa scripta erant in diadematis capitū
scripti. eorū vt dicit glo. inst. q̄ mo. iul. pa. po. sol. §. filius. Et erat cētū nūero senatores
Senū virale rome vt colligit ex. l. si. in pun. l. de peti. here. & inde eorū iudiciū centū virale
iudicium. Marcialis hunc miraf ad huc centū grauis basta viroz.
Marcialis Et in alio loco de filio reguli. Jam clamor centumqz viri. hi et senatus p̄sulta fa-
 ciebant vt vt infra diximus.

De Officio cōsulis.

Cōsiliū crea. Officiū cōsulis est: vt ex senatus cōsulto cōsiliū causā examinet. Ortum habuit
 creatio cōsulum ex eo: cū enim expulsū essent reges rome: cōstituti sunt duo pe-
 nes quos summū ius esset: q̄ ab eo q̄ plurimū reipu. cōsulerēt: p̄sules appellati
 sunt. Itē tamē per omnia regnā sibi potestare vēdicarēt: lata lege factū est: vt ab
 eis puocatio esset: neue possent in caput ciuis romani animaduertere: nisi iussu
Lictores. xij. populi. Solū relictū est eis vt choerere possēt et in vincula publica: p̄uici inhere.
 Inde erat qz duodecim lictores cū fascib⁹ id est virgis et laq̄is p̄sulē p̄cederēt:
 aq̄bus iuxta manū datū consilia malefactores seu rebelles ligarent: vñ etiā lictor-
 zes dicti: et sanguineis virgis si opus foret cederentur.

De officio prefecti pretorio.

Dictator. Prefecti pretorio officii ex eo sumpsit originē: vt essent eq̄les maḡis equitū
 Nam cū apud veteres dictatoribus summa potestas cōmitteret. elegerūt sibi vt
Maḡ equum. ctatores militie gratia magistrōs equitū: q̄ secundā post eos potestatem generent.
 Cū aut regimētū reip. ad impatores translātū esset: electi sunt a p̄ncipib⁹ p̄fecti
 pretorio: ad similitudinē maḡorū eq̄tum. et qz p̄ficiēbant pretorio imperiali vbi
 causas examinabant ideo p̄fecti p̄torio appellati sunt. Et data est eis plenior li-
P̄fecti p̄to. cētia ad discipline publice emēdatōez: & i t̄m̄ aucta ē eorū auctoritas: vt appellari
 p̄fectis p̄torio nō possit: habent et aliud p̄uilegiū qz minores etate. ab alijs maḡi-
Illustis. stratib⁹ nisi ab ip̄is p̄fecti p̄torio resitui non possunt: et iste est illustis.

De officio prefecti vrbis.

P̄fect⁹ vrbis. Prefect⁹ vrbis est cui a dño impatore cōmissa est vrbis administratio infra
 .l. §. cū vrbem. Et est ei⁹ potestas max̄ta in ciuilib⁹ et criminalib⁹ causis. Itā

in ciuilibus ptingētib⁹ in ipsa vrbe vel extra: Intra centesimū miliare p̄tentiosam iurisdictionē sibi v̄dicauit. In criminalib⁹ punit capite etiā incōsulto principe vt infra del. iij. l. j. §. hi. Et est p̄fectus maior oib⁹ magistratib⁹ in vrbe vt infra l. iij. Et habet duplex p̄uilegiū: quia liberat a patria potestate et a curiali cōditione vt in aut. p̄stitut. que de dig. coll. vi. et. l. de decu. l. vlti.

De officio questoris.

Apud veteres crebrior fuit opinio Tullii hostiliū tertius romanorū regē: p̄mū in rēpu. questores introduxisse. Et a genere q̄rendi q̄stozes dictos. Itā cum erariū siue fiscus populi auctus esse cepisset: vt essent q̄ illi p̄sent p̄stituti sunt questozes: q̄ pecunie p̄sent. dicti ab eo q̄ inq̄rende ⁊ cōseruāde pecunie causa creati essent. Cōstituti etiā erāt a pplō q̄stozes q̄ capitalib⁹ rebus p̄sent ⁊ sentētijs legēdis: q̄p̄ meminit lex xij. tab. talis erat Minos apud virgilium cum ait. Questor: minos vrnā mouet. Solebant etiā ex questozibus q̄dam puicias forti ri et surrogari a p̄cōsulibus. Erāt et questozes q̄ candidati principis appellabātur hi sol⁹ lib⁹ p̄ncipalib⁹ legēdis vacabāt: ⁊ i senatu ep̄las, p̄ncipis legerunt. vt dicit glo. in p̄b. institū.

Questor.

Virgilium

De officio pretoris.

Postq̄ electi erāt duo cōsules: ⁊ hi vrgente necessitate aliquñ bellis finitimis auocarent: neq̄ essent q̄ in ciuitate ius reddere possent: factū est vt pretor quozq̄ crearet: q̄ vrbānus appellat⁹ est: eo q̄ in vrbe ius redderet: post aliquot deinde annos nō sufficēte eo p̄toze: cū mltia turba etiā peregrinorū in ciuitates veniret: creat⁹ est ⁊ alius pretor: q̄ pegrinus appellat⁹ est: ab eo q̄ plerūq̄ iter peregrinos ius dicebat. l. ij. §. de or. iur. dictus p̄toz a p̄uendo q̄si pretor: hinc p̄tura dignitas p̄tozis: hinc p̄toziū. tabernaculū p̄tozoz. vt iquit. fef. pom. Et est officium eius rome tantū. In puincijs eñ eligunt p̄sides. Et habēt potestātē cōdēdi edicta sub breuiloq̄. et in albo: id est in loco quodā publico ⁊ eminēti dealbato scribebant: ⁊ si quis hoc albū corripit tenebatur pena. l. solido. vt infra d̄ iur. om. iud. l. si quis id. horum edictoz cōpendiosa breuitas amplam materiam p̄bui iurisconsultis interpretandi et respōdendi de iure. Nec possunt constitui nisi tres: licet oī fuerit xvij. vt infra. e. l. ul. et. §. de orig. iur. l. ij. §. diu. de iude augu. n. de officio p̄fecti vigiliū. hanc rubricā vide. l. eo. titu.

Pretor vrba.

Pretor pegrinus.

Pretorium. Albu p̄tozis

De officio p̄consulis et legati.

P̄consul est qui cū potestate consulis in prouincias mittebatur: dictus q̄ si consul p̄cul missus. Et talis vbiq̄ p̄cōsularia insignia hab. ⁊ statim postq̄ vrbem egressus ē: hoc est sex fasces ⁊ lictores: amplius habere non potest. Itō tamen exercet ea que sunt iurisdictionis nisi in prouincia ad q̄ missus est. Post q̄ vero prouinciam suā ingressus est: potest mandare iurisdictionem legato suo qui quasi delegatus ipsius p̄consulis dicitur. Ist: s legatos non oportet principem consulere: sed suam p̄consulem: qui in ea prouincia manus imperium habet omnibus post principem. Legati autem p̄consulis nihil propriū habent: nisi a p̄consule eis mandetur. P̄consul vero portam rome ingressus deponit imperium vt infra. l. vlti. Et in hoc differt a p̄sede: quia p̄consul eligebatur ex consulibus vrbis rome ad aliq̄ prouinciam regendam: quasi consul p̄cul mis

P̄consul

Legatus p̄consulis.

P̄ses.

fus. vt infra de offi. presi. l. j. Ille autem est p̄ses qui cum non esset consul p̄s. us: elige b̄ atur ad prouinciam regendam. in legato autem proconsultis duo sunt specialia: primum quia cognitio de quolibet crimine ei demandari potest nō ita in alio: nisi in casu infra. eo. l. solent. j. Rubri. r. sed hoc. et de off. eius: cuius. l. vna. Itē p̄nciat̄ de crimine suspecti tutoris: scz ali⁹ delegat⁹ nō possit: insti- de suspec. in. §. datū. penā dō grauiozē irrogare nō potest ifra. e. l. si. quid.

De officio prefecti augustalis.

Augustalis
prefectus.

Prefect⁹ augustalis dicebat: qui oīa tributa p̄ egyptiā dīoecsim in cura et p̄uidencia sua habebat. Dicit⁹ augustalis qz august⁹ eaz dignitatē p̄mū: z ei p̄fecto q̄ alexandriā inhabitauit cōcessit. Et appellat̄ p̄fect⁹ egypti vel augustalis vt in aut. de ap. §. illud etiā et. l. de rap. vir. l. j. et in aut. de nox. §. vl. Et iste inter medios magistrat⁹: spectabilis est.

Spectabilis.

De officio presidis.

Præses.
Clarissimi.

Homen presidis generale est: eo q̄ p̄cōsules r̄ legati cesaris r̄ omnes puincial regētes licet senatorios sint: p̄sides appellant. p̄cōsulis aut̄ appellatio specialis est. vt diximus. §. de off. p̄cō. Et est p̄ses clarissim⁹ vt infra de p̄ua. car. l. j. Et habet p̄ses puincie mai⁹ imp̄iū oībus in ista puincia post principē. Et in so- los hoīes sue puincie imp̄iū habet dum in puincia est. Qui si excesserit puinciam. p̄uat⁹ est. Curet tñ is q̄ puincie p̄est malis hoīb⁹ puinciam purgare: nec dis- stignit vñ sint. Et si miles velit renūciare imp̄io vl dignitati nō poterit se sepa- re ab imperio infra. eo. l. legatus. nisi faciat in manu principis a quo habet vt. §. de ori. iur. l. ij. §. de inde cum placuisset.

De officio pcuratoris cesaris.

Procurator
cesaris.

Procurator cesaris est q̄ ex mandato cesaris causas et negotia agit: Et q̄cum qz acta aut gesta sunt a pcuratoze cesaris: sic a cesare cōprobant: atqz si ita a cesa- re gesta essent. Et sicut ad procuratorem cesaris rerum tantum pertinet admi- nistratio: ita ad iurisditum alexandrie iuris tantum et non rerum spectat solitudo: Contentiosa autem iurisditio totius egyptij p̄tinet ad p̄fectū augustalem.

Iurisdicus
Alexandrie

De officio iurisdici alexandrie.

Iurisdicus alexandrie est qui demandatā iurisdictionē a principe in ciuitate alexandrina egypti habet. de quo. §. ti. pr.

De officio eius cui mandata est iurisditio.

De iurisdictione ordinaria tractatur in titulis precedentibus. hi autem titu- lus continet eam iurisdictionem que est in delegando. scz quis delegat: et cui: r̄ q̄ causat: et q̄liter officium suum delegatus explicet.

De officio assessorum.

Assessor.

Assessor est qz sibi iudex ad decisionem cause associat. Omne officium assessorum in his causis constat: In cognitionibus causarum civilium et criminalium quid iuris esse debeat. Et ei cui assidet persuadeat in postulationibus: vt vid eat an sit infamis qui postulat. scz aduocatus. Itē vt eum interroget et ei opponat

ad veritatē inquirendā: et eum tacere faciat qm̄ sibi videbit. Item in libellis cō-
ventionalibus: recipiēdis si bene cōcipiant: si male vt respnat: vel ventibus lace-
tur. Item in epistolis iudicibus alterius puincie mittendis: et vt testes recipiā-
tur: et sibi caute remittantur.

Liber Secundus.

De iurisdictione omnium iudicum.

Iurisditio put est genus diuiditur

in mez ipsum: mixtum impium et simplicē iurisdictionē. Est cū iurisditio: potestas de publico introducta: cū necessitate iuris: dicē di: et eq̄tatis statuēde. Mez impium est habere gladij potestātē: et ad auertere i facinorosos hoies: qd̄ etiā potestas appellatur. Mixtum impium est cui nō solū inest mez impium. Sed etiā iurisditio. qd̄ i dāda bonoz possessiōe cōsistit. Iurisditio simplex ē etiā iudicis dādi licētia

*Jurisditio
Mez imperij
Potestas.
Mixtum ipsum
Jurisdico sim.*

Quod q̄sq; Juris in alium statuit ipse eodē iure vtatur.

Hoc edictum summā habet equitatem: quia nitit̄ ex lege diuina: vt qd̄ tibi nō vis fieri: alteri nō feceris. vt in prin. decre. Et sapiētis dicitur auctoritas. patere legem q̄ ipse tuleris. c. cuz omnes. de p̄sti. Quis igitur aspernabit̄ idē ius sibi dici cum sit litigator: quod ipse alijs dixit. cum esset magistratus. Qui ergo magistra tum vel potestatem gerit: si aliquid in aliquē noui iuris staturit: ipse quādoq; aduersario eius postulante eo iure vti debet.

Si quis ius dicenti non obtēperauit.

Concessum est omnibus iudicibus suam iurisdictionē penali iudicio defendere: id est mulctam vel penam pecunariam ei qui iurisdictionem eius illudere conatur imponere. Ille dicitur non obtēperasse ius dicenti: qui quod extremum ē in iurisdictione non fecit. veluti si quis rem mobilem vendicare a se passus non est: sed duci eam vel auferre passus est. Ceterum et si sequentia recusauit: extunc non obtēperasse videtur: sed habet locum aliud edictum. scilicet ne vis fiat ei q̄ in poss. missus est.

Non obtēperare iudici

De ius vocando.

In ius vocare est iuris experiēdi causa vocare. Et enumerantur in hoc titulo persone que in ius vocari nō debent. et apponit̄ pena contrariū faciētib;.

In ius vocare

Si quis in ius vocatus non ierit siue eum. quis vocauerit: q̄q; ex edicto non debuerit.

Si quis in ius vocatus non ierit. id est legitime citatus non cōparuerit: a cōperenti iudice qui eum vocauit vel vocari fecit: pro iurisdictione iudicis condemnabitur. Rusticitati tamen hominis parcendum erit: datur autem actio incerti quādo pena certa non est adiecta: in id quod interest quando quis vocatus non venerit: vel vocatus cōparuerit cum vocari non debuerit. Multis autem modis potest euenire q̄ scilz. citatus non tenetur comparere. Et si in citato

Actio incerti.

Libri secundus

Causa quibus
citas non tenet
comparere

¶ Non exprimat causa ex qua quis non tenet comparere coram illo iudice: puta si esset causa spiritualis que non debet agitari coram seculari iudice. Vel causa liberalis que non debet agitari coram minori iudice ut in l. placet in fi. l. de ped. iudi. Vel si esset causa ex qua persona conveniri non posset munita speciali seu singulari privilegio ut patronos actio famola vel filios. Vel si esset de his que in ius vocari non possunt. ut l. i. §. de in ius vo. Item si exprimeret in citatorij locus aliquis inonestus. ut l. si cum dies. §. si arbiter infra de ar. Item si exprimeret tempus feriatur infra de fer. l. j.

In ius vocati ut eant vel solvant

Defensor idoneus

¶ Olim vocatus in ius evitabat multam: siue ipse iret: siue alius mitteret qui satis daret ipsum sistere: hodie necessarium habet vocari personam literatam. Aut ex sua professione satisfaret fideiussoribus intervenientibus aut cauere sine fideiussoribus. Et si defensor de veniendo ad iudicium debet dari ydoneus. Communiter in persona reputatur ydoneus. et recusans eos recipere punietur ut infra l. j. §. 1. j.

Ne quis eum qui in ius vocatus est vi eximat

Edictum

ca edicti
Eripere
Eximere
Actio in factum

¶ Iurisconsultus tractaturus de iudicijs permittit de iur. §. om. iudi. in specie et in genere. Quo viso quia iudicium incipit a citatione iustitiae. de pe. te. h. §. o. im: posuit in ius vocando. Sed quia in ius vocati quique non vadunt: et ideo puniunt: posuit rubricam: Si quis in ius vo. non. j. Quandoque non vadunt legitime: quia dant fideiussores nuncios: de eundo et stando in iudicio. Ideo posuit rubricam precedentem. Quandoque nullum fideiussorem dant: et ideo ad iudicium ducunt per familiam: et eo tempore quo ducunt aliquis eos vi eximit de manu familie. ideo ponit hanc rubricam: ne quis eum. Quandoque nullus eum eximit. Sed ad iudicium ducatur vel sponte venit: et ab eo petitur satisfactio de stando iuri usque ad sententiam: et de hoc loquitur titulus sequens: qui satisf. cog. et alij. se. ii. de. fer. Et ponit hanc rubricam parte edicti: non totum edictum. Edictum autem tale est. Pretor ait ne quis eum qui in ius vo. est vi. ex. ne ve faciet dolo malo quo magis eximeretur ut l. sed eximedi. §. pretor infra e. In eum qui adversus predicta fecerit: quantum per actorem in iure iurabit iudicium dabo: ut colligitur ex l. si per alij. §. in eam. infra. e. Et propositus pretor hoc edictum ut metu pene compesceret eos: qui in ius vocatos vi eripiunt. Et est verbum eximedi: di generale. Eripe enim est de manibus auferre per raptum. Eximere autem est quoquo modo auferre puta si quis non rapuerit queque: sed moram fecerit quo minus in ius veniret: ut actionis dies exiret: vel res tempore amitteret. Et datur in eum qui vi eximerit actio in factum: que non id continet quod in veritate est: sed quantum eas res ab actore estimata est de qua controuersia est.

Qui satisfacere cogantur: vel iureiurando permittant vel sue promissioni permittantur

Satisfacere
Satisficere

¶ Satisfactio eo modo appellata est quo satisfactio. Nam sicut satisfacere dicitur ei: cuius desiderium impletur: ita satisfacere dicitur adversario nostro: qui pro eo quod a nobis petitur. ita sibi cautum: ut eum hoc nomine securus faciamus dans fideiussoribus. Sed etiam a pignorum potest si velit quis cauere. Si autem qui fideiussorem dare debet: dare non potest: remittitur iuratorie cautioni: ut iuret se fideiussorem dare non posse et se facere quod caueat. Immo etiam nuda promissio

Bigestum

in factis hoc pñb? placeat nisi de re dñi. s. vendite. r. l. sanctim? . l. de x. sig.

Si ex noxiali causa agatur quēadmodū caueat

¶ Precedens titulus ponit satisfactions que sunt p liberis hominibus. iste autē titulus ponit quomōdō p seruis caueat. Dicit autē noxialis actio: quoniens seruus noxiam: id est damnū dat: qui etiā ppterea quod noxiam cōmittit: noxia appellatur: sicut alias dicit soler: noxia delictū delinquens noxa vocat. glo. in l. de nox. act. §. j. Si quis ergo pmerit iudicio sisti eum: de quo noxialis actio est: debet eum in eadem causa exhibere: id est in simili statu et qualitate: in qua tunc cū p iustitiam fuerat: quousq; sententia feratur.

Noxial' actio
Noxa
Seruus

De eo per quem factum erit quominus quis in iudicio sistat

Hic titulus cohercet volum eius: qui impedit aliquem iudicio sisti. Nec est superfluum ille titulus: licet supra habeatur alius titulus: ne quis cum qui in ius vo. Quia in quatuor: differt hic titulus ab alio: quia alius titulus non habet locum nisi vbi vis facta est quo minus sistat: hic autem habet locum etiam sine vi. Secūdo quia alius titulus nō cōsult nisi vocanti in ius: id est actori: hic autē etiā vocato. Tertio quia alibi agit qñtū in litem iuratū est: hic solū ad interesse: dicitur s. m. glo. hic. Quarto qz hic titul' locū habet post citationes r satisfactions receptas. Alius autē cōparitōem. licet bar. hanc quartā dñam non approbet

Si quis cautionib? in iudicio sistendi causa factis non obtemperauerit

¶ In titulis pcedentib? ponit qñ qz dolo vel vi alterius in iudicio non sistit In hoc titulo ponit qñ quis p casum fortuitū excusatur. Et in pñtis excusandus ē ille qui longius abest: illi em p singulis diebus vicena milia passuum numerari debent. Sunt r alie cause qbus cauens excusatur vt cōparere necessario nō teneat que omnes exprmuntur hoc titulo.

De ferijs r dilatōibus et diuersis t'pibus earū Et ex quibus causis ferie non impediuntur

Ferie sunt que ad hoc deputantur vt homines quiescant r diuinis vel alijs rebus nec essarijs intenti sint. Dicitur sunt ferie a feriendis: id est mactandis victimis que diebus festiuis offerebantur. Et sunt triplices ferie. Quedam iudicte in honorem dei: r his partes nō possunt renunciare. Alię appellantur festiue vl solennes ferie de quibus de con. dis. iij. per to. Alię sunt ferie repentine vel iudicte: que per principem vel superiorem propter aliquod repentine negociū inducuntur: vt si nascatur principi filius. vel ob rem bene gestam aliquid festum impontatur Tertie sunt ferie ob necessitatem hominū inducte: vt sunt vindemiarum et messium: quibus tamen ferijs partes renunciare possunt: quia in eorum fauorem introducite. c. si. de ferijs. Dilatationes sunt iudicte: que dantur qñq; ad probatōes faciēdas. Et est dilatio que datur a iure vl ab homine ad aliqd explicandum. Dicta dilatio quia differt negocium.

Ferie
Iudicte solē.
Repentine

Humanę
Dilatationes

De edendo

¶ Edere est actōem vel causam in iudicio publice demonstrare. Est em equissimum eum qui acturus est edere actōem: vt exinde sciat reus vtrum cedere: an cō-

Edere

tendere ultra debeat. Et si contendendus putat: veniat instructus ad agendum. Edere est etiam copiam describendi facere. Et ponitur hic titulus in gerundio videlicet de edendo. et non de edito: Ad ostendendum necessitatem esse impossibilem edere debent. Et tractat in hoc titulo triplex editio scilicet actionis: et instrumentorum: et rationum. Sed ratio editi in principio. cetera in processu cause. ut dicit glo. hic super rubro.

Edendo

De pactis

Postquam editus est libellus de quo supra ti. pr. quandoque facit actor pactum gratuitum reo: ideo ponitur rubrica de pac. Quandoque inuicem transigunt. id sequitur de transac. quandoque inuicem non potest esse concordia. ideo est necessarium quod litigetur. et partes querunt sibi aduocatos et procuratores ideo in sequenti libro ponitur de postulando. et subsequenter de procura. Pactum autem a pacione dicitur. Inde etiam pacis nomen appellatum est. Et est pactio duorum plurium in idem placitum et consensus. id est spontaneus consensus. Conuentionis autem verbum generale est ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendis causa consentiunt qui inter se agunt. Nam sicuti conueniri dicuntur qui ex diuersis locis in vnum locum colliguntur et veniunt: ita qui ex diuersis animi motibus in vnum consentiunt: id est in vnam sententiam concurrunt. conuenire et pacisci dicuntur.

Pactum
Pactio
Conuentio

De transactionibus

Transactio

Qui transigit de re dubia et lite incerta in rebus finita componit. Et dicitur transactio pactum remissionis a trans et ago. Et dicitur in eo a pactis quia qui paciscit rem certam et indubitatam sua liberalitate remittit: cum is qui transactionem facit rem dubiam: et incertam litem sopire facit. Et dicitur transactio quasi actionis transactio. ab actione enim transiit qui transigit. et ita is qui agit proprie dicitur transigere: reus autem improprie dicitur transigere. L. e. l. ij. Et est effectus transactionis quia ex ea datur exceptio in omni causa ex qua agebatur. L. e. l. sub preterito. et infra. e. l. non est. nisi reus dolo occultauit speciem in qua deceptus est actor. ut infra de pac. l. tres.

Effectus transactio.

Liber Tertius

De postulando

Postulare

Quia in editione actionum et in cause processu necessarii sunt aduocati vel postulatores: ideo de his ponit. Et autem postulare desiderium suum vel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni potest exponere: vel alterius desiderio contradicere. ut. j. e. l. j. §. postulare. et quod dicit suum. intellige quando postulat pro se. amici: quando pro alio. et ponit verbum iurisdictioni pro qualibet notione ut. j. §. re. iu. l. aut pretor. et sic etiam apud arbitrum compromissarii potest postulari. et dicitur hi. postulatores: patroni cause. Item aduocati ut. j. de var. cog. l. j. §. aduocatos. Et togati dicuntur. L. e. l. i. vel. forte a genere vestis que dicitur toga qua olim utebantur.

Jurisdictione
Patroni cause
Aduocati
Togati

De his qui notantur infamia

Infamia est stat' & honoris diminutio & amissio: hic infamis dicitur quasi valde famosis: id est ignominiosus: vel infamis quasi sine fama vel prius sua famas fama aut sine opinio vel estimatio id est significat. Et est fama illese dignitatis stat' legib' ac morib' comprobatus & in nullo diminuit': & hec fama quicq' minuit: quicq' sumit' ut ex toto pertinetia habeatur: sed cum maxima vel media capitis diminutio interuenit & de hac neq' in hoc titulo neq'. C. e. tractat' quasi superflua sit de ea fama consumpta dicere vel querere. Quilibet enim scit vel scire potest, vno verbo: q' ad nullu' civile vel publicu' officiu' is cui' fama consumpta est adhiberi potest. Diminuitur vero cu' ciuit' as & libertas retinetur sed circa statum pena plectimur: vt infra de var. cog. l. pe. h. estimatio. et. h. minuitur. & h. sumitur. Et talis est duplex facti & iuris. Infamia facti irrogatur cu' opinio alicuius apud graues & honestas personas depmit' vel diminuit'. & de hac infamia facti modicum in iure traditur. Sed sunt duo eius effectus: primus quia ea repellit a dignitate: nisi ppter inopiam no legitime copetitoris. Secundus q' repellit a querela in officio. C. de dig. l. ij. et. j. de decur. l. generaliter. h. spurios et. C. de inoffi. testa. l. fratres. Iuris infamia quandoq' irrogatur ipso facto: id est ipso iure propter hoc quod aliquid factum est: quicq' demu' lata sententia: quicq' ex genere pene. hoc est ppter inpositioem pene. Ipso facto. vt si mulier deprehendat in adulterio. j. de ri. nup. l. palam. h. q' in adulterio. Idem in muliere que nubit vel stupro cognoscit j. ipso iure. vel nubit h. iuramentu' suscepta liberor' tutela. C. de se. nup. l. j. & ij. et in aut. de testi. & ea q' pa. h. vnu. & de nup. h. si autet. j. e. l. vxores. vel qui bina sponsalia vel binas nuptias contraxit. j. e. l. j. in fi. et. l. quid ergo. h. si quid Et genere pene irrogatur infamia: si tale delictu' commisit' q's: quo damnatus: vel cofesus in iudicio. vel pactus pecunia fieret infamis. Et est effect' infamie vt q's repellatur a postulando. et vt ab honoribus repellatur: non dico a muneribus curialibus vel ciuilibus Et huius effectus gratia: posuit imperator specialem titulu' et vnicam legem. de infamibus. C. li. x. Est et alius quia repellitur ab accusando. vt infra. de accus. l. q' accusare.

Infamia
Fama

Infamia facti

Infamia iuris

De procuratoribus & defensoribus

Procurator est q' aliena negocia mandato dñi administrat. Et pot' esse procurator oim rex vel vnus dñitarat. Et constituit vel pñs vel per nunciu' vel p ep'am. Et est vnus procurator in p quam necessarius: vt qui rebus suis ipi superesse no volunt vel non possunt salt' p alios possent vel agere vel couentiri. Et bz procurator p pte actoris. Defensor vero ex parte rei. Et loquit' hic titulu' de procuratore ad iudicia. de procuratore em ad negocia loquit' infra. ff. man.

Procurator

Defensor

Quod cuiusq' vniuersitatis noie vel ptra ea ageť

Titulus precedens loquitur generaliter de procuratoribus: qui vt plurimum constituuntur a singularibus personis. hic aut' titulus de eo qui nomine vniuersitatis vel collegij vel comunitatis agit: siue couentit. q' p pte actor vel sindicus dicitur. Omnes enim q'bus pmissum est habere corp' collegij vel societatis vel cuiuscunq' alterius negociationis. veluti pistoz aut alioz artificum possunt habere res comunes: archam comunē. et actorem siue sindicum per quem quod communit' agi fieriq' oporteat in iudicijs vel extra fiat.

Actor
Sindicus

De negocijs gestis

Nego. gestor
Actio

Iste titulus necessarius est et elus materia: quia magna utilitas absentis versatur ne indefensi rerum possessionem aut venditorem patiuntur: vel pignorum distractionem: vel pene committende actionem: vel iniuria rem suam amittant. Et id si quis absentis negotia gesserit: licet ignorantis: tamen quicquid vultur in rem eius expenderit: Vel etiam ipse in rem absentis alicui obligaverit: habeat eo nomine actionem. Itaque eo casu vitro citroque nascitur actio que appellatur negotiorum gestorum. In qua sicut equum est: in gerentem actus sui rationem reddere et eo nomine condemnari si quid vel non ut oportuit gessit: vel ex his negotiis retinet. Ita ex diverso iustum est si vultur gessit: prestari ei quicquid eo nomine vel abest ei: vel abfuturum est.

De calumniatoribus

Tergruerfa.
f. reuicator

Calumniator

Pena calum.

Accusator temeritas tribus modis puniatur: ut per turpianum desistat et si non desistat sed diversam partem adiuvat perditam sententia puniuntur extra ordinem: quod sunt preuaricatores. ut. j. de pua. l. ij. et. l. accusator. et. l. ab impatore. Item si non desistat sed calumniam puniuntur lege remia. Calumniator est qui falsa crimina: vel causam iniuriam scienter intentat. Et contra talem que calumnie causa aliquid fecit: vel ut non faceret pecuniam accepit. Intra annum in quadruplum eius pecunie que accepisse dicitur actio competit: post annum autem simpli in factum actio datur. Et datur hoc iudicium non solum in pecuniariis causis: sed etiam ad publica crimina: si quis accipiat pecuniam ob ea instituenda vel non instituenda. Calumnie autem pena est eadem vel similis que imponitur accusato si convictus fuisset de crimine. ut. l. c. l. vl. et. j. ad turpi. l. in puatis.

Liber Quartus

De in integrum restitutionibus

Rest. i. itez

R

Est restitutio in integrum est prioris status reintegratio. Et hinc solet dici res redit ut pridem cum fiat? rediditur idem glo. in. c. quia de elec. per hanc materiam plurimarie hominibus vel lapsis sua facilitate: vel circumscriptionis adversarii dolo subuenit. Sive metu ut. . . ti. se. siue calliditate ut. j. ti. ij. Sive etiam te. ut infra. ti. iij. Sive absentia: ut infra. ti. iij. inciderint in captivum.

De eo quod metus causa gestum erit

Metus
Actio

Copulsiva
Expulsiva
Ablativa
Turbativa

Metus causa gestum est propter rationem non habet. Et est metus instantis periculi vel futuri cum mentis trepidatio. j. e. l. j. Nec est necessarium periculi esse presentis dummodo metus sit presentis de futuro periculo. j. e. metus. j. R. Et de metus quod mentem tenet. His autem est maioris rei impetus cui resisti non potest. j. l. ij. adversus. quam non proficit custodia. j. l. ca. l. sed de dano. Metus autem est probabilis qui cadit in hominem constantem et disertum. Non probabilis que cadit in hominem miserum timidum et incostantem: ut. j. e. l. v. vi. et vii. His autem multiplex est: quedam copulsiva que imponit necessitatem per arriam voluntati contrarie. quia id facit quod non faceret si esset liberi arbitrij. Et hec inducit actionem quod metus causa. Quedam expulsiva que inducit interdictum. vide. vi. Quedam ablativa que inducit actionem vi bono raptorum circa mobilia. ut. infra. d. vl. et. vi. ar. l. j. §. iij. Quedam turbativa hec inducit interdictum vel possidetis

in reb^o soli. & in rebus mobilib⁹ vtrobi. cū duo se possidere cōtendūt. Quēdā in
 q̄taua: hec inducit interdicitū q̄d vi aut clā. vñ si quis a me p̄bitus vel pu
 lans se prohibendum quid faciat in meo.

De dolo malo.

Per materiā illi⁹ tituli subuenit aduersus varios & dolosos: q̄ calliditate q̄
 dam alijs obfuerūt. Verba sūt edicti talia sunt: q̄ dolo malo facta sunt. si de his
 rebus alia actio nō erit: & iusta sit causa. dat actio de dolo: ne vñ illis malicia sua
 sit lucrosa vel istis simplicitas dānosa. Dolus autē malus est machinatio q̄dam
 alteri⁹ decipiēdi causa: cū aliud agit et aliud simulat. Vel est ois cauiditas falla
 cia. machinatio ad circumueniēdū fallendū decipiēdū alterū adhibita cōtra ius &
 bonos mores. Et habet in hoc titu. mētio doli mali. qz veteres etiā bonū doli di
 cebant. et p̄oleria id est astuta hoc nomē accipiebāt. maxie si aduersus hostem
 latronē ve q̄s machinef. hinc virg. i. j. en. dolus an virtus q̄s in hoste requirat.

Dol⁹ malus.

De minoribus. xxv. annis.

Minores dicunt q̄ nodū cōpleuerūt. xxv. an. facta cōputatione de momento
 ad momentū. vnde nō sufficit tetigisse vltimū diem sed oportet puenire ad idem
 momentū. Succurrit autē minorib⁹ si liberi sint. serui enim nunquā restituuntur
 Quicqd̄ igit cū minore. xxv. an. natu gestū erit: vtiqz q̄ res erit aduertā dicit
 p̄tor. Iustissima fuit huius edicti eq̄tas qz cum inter omnes cōstet fragile esse et
 infirmū hōmōi etatis cōsilij: & multis captionib⁹ suppositū: multoziqz insidij
 expositū: auxilium eis p̄tor hoc edicto pollicitus est: et aduersus captionē opi
 tulationem. qz cū vsqz in hanc etatē adolecentes curatorū auxilio regunt. q̄ per
 se rei sue administratio eis cōmitti nō debet q̄uis bene rem suā gerētibus. Les
 fat autem hec restitutio: vel ratione doli sui: vel me. dactij sui: vel sacramenti sui
 corporalis: vel p̄uilegio libertatis vel p̄uilegio gentis vñ patrom p̄tra quē vult re
 stitui. vel semel denegata est restitutō: de q̄bus speciales tituli in. l. ponunt.

Minores.

Restitu. mino
 rum.

Nō edicti.

De capitis diminutione.

Capitis diminutio est prioris status commutatio. et ponitur hic caput pro sta
 tu. Consistit autē status in tribus. in libertate: ciuitate et familia. qui ergo liber
 tatem amittit dicitur pati maximam capitis diminutionē. q̄d cōiungit de his q̄
 efficiunt serui pene. vel passi sunt se venūdari: vel reuocati sunt in seruitutem p̄
 pter ingratiudinē. Et taliter capite minutus perdit etiā per cōsequētiam ciui
 tatē et familiam. Qui autē perdit ciuitatem dicitur pati mediā capitis diminu
 tionē: q̄d cōiungit de his q̄bus interdicitū est aqua et igne. Item in deportatis id
 est perpetuo p̄scriptis. Cum autem libertas et ciuitas retinetur et familia tan
 tum mutatur dicitur esse minima capitis diminutio: q̄d contingit de his qui dati
 sunt in adoptionem vel qui emancipati sunt.

Capitis dimi
 nutio.

Status.

Et quibus causis maiores. xxv. anni in integrum restituuntur.

Maiores restituuntur q̄nqz causa militie. quādoqz si cā reipu. absentes fue
 runt de q̄bus speciales tituli in codice sunt. Generaliter autē restituunt q̄ absētes
 fuerūt per mēti iustū infra. e. l. ij. et. iij. Item quia fuerūt absentes detēti in vni
 culis vel a priuata p̄sona. puta a latrone. vel a publica hoc est iudicis auctorita:
 B

Restitutio ma
 iorum.

tate. *Item* q̄ ita alligati sunt vt sine dedecore in publico apparere nō possūt vt *infra* e. succurrit. r. l. i. eadē causa. r. ex varijs alijs causis. Verba aut̄ huius edicti talia sunt si cui q̄d de bonis diminutū est: cū is metu aut sine dolo reipu. cā abesse sine in vinculis seruitute ve hostiūq; p̄tate esset. *Item* si q̄ alia iusta cā eē videbit̄ in integrū restititū q̄ cedat. *Item* huius edicti est q̄z lesū .i. amissū ius p̄ id temp̄ q̄ q̄s reipu. opaz daba t. v̄ aduerso casu laborabat. corrigi id ē restituit v̄ emēdat̄. necnō aduersus eum succurrit ne vel obst̄ vel p̄sit quod euenit.

Edicti.

De alienatiōe iudicij mutandi r suscipiēdi causa facta.

Mutatio iud.

Dicit in titulo mutādi iudicij id est euitādi q̄ ad se r suscipiēdi q̄ ad aliū cui alienauit. Cū p̄tor itelligeret iudiciorū exitū iterdū duriorē nob̄ p̄stituit: opposito nob̄ alio aduersario: i eā q̄q; rē p̄perit vt si q̄s alienādo rē aliū nob̄ aduersariū suo loco substituit: puta si alteri p̄uicte hostez: aut potētiorē nob̄ opposuerit ad uersariū: aut eūqui veraturus est: idq; opa in fraudē nostram fecerit: tanti nobis tenetur. *Item* nostra interest alium aduersarium nos habuisse.

De receptis q̄ arbitriū recipiūt vt sententiā dicant.

Recepti.

De p̄paratorijs iudiciorū explicito p̄sūq; de iudicij ipsi aliq̄ tractet arbitros q̄ se ad instar iudiciorū h̄nt inferam. *Tractat* aut̄ hic titulus de receptis neu traliter. id est de arbitris. vel de receptis masculinē. id est de arbitris receptis a litigatoribus. vel de ligatorib; receptis ab arbitris. vicissim eū sese in fide sua recipiūt: partes vt sententiē sēt: arbitri vt fideliter examinēt r p̄nūtiāt. *Assumūt* eū partes iudicis: nō p̄siliatoris *infra*. e. l. si de meis. *Item* receptis. *Est* autē arbitriū triū trinū: act; triū p̄sonaz: sub arbitrio litigantiū. vel sic. *Est* trinū p̄sonarū actus sub pecuniaria q̄sione: in quasi iudicio consilientiū. vel cōtendentū. *Hāc* arbitrer cōtēdit ad inq̄sitiōē veritatis. Actor vt ei reus cōdemnet. Reus vt absoluat ab actore. *Et* dicit arbitrer q̄q; q̄libet vir bonus sup̄ aliq̄ estimādo electus *infra*. p. so. l. si societate. *Quisq;* ponit p̄ iudice delegato vel q̄si delegato vt s. q̄ satis cog. l. arbitrer. *Quā* p̄ iudice ordinario *infra* de iud. l. antep̄. *Quā* doq; p̄ desp̄satore rei sue. l. man. l. in re. In omni re potest assumi arbitrer nisi si p̄hibeat a lege. p̄hibetur autē a lege in causa criminali publica vel priuata.

Arbitriū.

Arbitrer.

Arbitrer in criminali.

Sed in causa civili licet sit de crimine famoso valet cōpromissum. Non tamen in famat arbitri sententiā. *Item* in causa liberali nō potest esse arbitrer. quia fauor libertatis est vt maiores iudices debeat habere. *Item* in populari actiōe. nō potest eē arbitrer. ne occasione pene p̄termittat faciendū qd publice fieri expediret *infra*. e. l. nō distiguem. *Item* *infra*. l. si liberali. et s. d. bis q̄ no. *Item* *infra*. l. qd q̄. *Item* *infra*. l. qd q̄. *Item* cōpromissum. *Constituit* autē arbitriū: p̄tibus adinuicē stipulantib; penam si arbitri non pareant sententiē. vel vbi vterq; p̄misit pure penā: id est non sub alia conditione nisi hac: nisi arbitri pareat sententiē. *Et* licet vtitatū sit in duos cōpromittit tamen difficile est si dissentiant quia non inuenit maior pars: vnde cōpromissum sine exitu videt̄ futurū p̄pter naturalē facilitatem hominum ad dissentiendum. *Tamē* lex adhibet tale remediū vt vbi dissentiunt duo arbitri: cogat eos p̄tor tertiam eligere personam certam: cuius auctoritati pareat *infra*. e. l. item. *Item* si in duos et. *Item* principaliter. *Et* est duplex arbitrer. *Primus* quem ius elegit et sibi causam certam examinandā exprimit et cōmittit vt in cap. *Item* suspitiōe de off. dele. c. ii. *Item* si talis p̄ omnia eq̄perat iudicet ab ei; sentias potest appellari. e. ab arbitris de off. del. l. vj. *Alius* est arbitrer cōmuni consensu partium elect; et a sentent

Cōpromissum quo p̄struit

Arbitrer iur;

Cōmuni consensu electus.

tia illius non appellatur. *L. c. l. j. de quo in .c. cū dilectus. e. ti. de differētia Ine arbitriū et arbitratorē. vj. p. do. an. et Siculū in. c. quitaualis de iureiur.*

Chaute caupones: stabularij: vt recepta restituant.

Nautam in hoc titulo accipere debemus eū qui nauim exercet: Quis nante appellentur omnes qui nauigande nauis causa: in nauī sunt: Sed de exercitore dū taxat qui patronus nauis aut magr appellatur intelligitur. Caupōes autem et stabularios eos intelligimus q̄ cauponam vel stabuluz exercent: vel eoz inlitor res et ministri. Stabularij aut sunt hospitatores hominum equitantū. Sicut ⁊ caupo viatorum. Quicqd̄ ergo tales homines saluū fore: id est ad custodienduz recepti: nisi restituāt: contra eos actio datur. Et est maxia utilitas hmoi actio nis: q̄ necesse est plerūq̄ eozuz fidem sequi resq̄ custodie eoz cōmittere. et sepe sunt leues hōes p̄sertim in italia henselini.

Nauta.
Exercitor.
Caupones
Stabularij

Liber

Quintus.

CDe iudicijs ⁊ vbi q̄s agere vel cōuenire debeat.

Iudiciū multis modis sumitur vt ponit glo. i regula in iudicijs de re. iu. li. vj. ⁊ isti. q̄ non est. p. fa. tel. h̄ p̄trea. hic autē sumit̄ p̄ actiōe q̄ cōtra aliquē in iure expitur. Et est iudiciū legitimus act̄: triū p̄sonaruz. scz iudicis. actionis. et rei. c. fous. de v. sig. Et ponit̄ in titulo de iudicijs. nō de iudicio: est enī iudiciū aliud civile. aliud criminale. aliud singulare. aliud vniuersale. de qb̄ p̄ oz dinē titulum tractabit. Civile iudiciū est. cū causa instituit̄ ad cōmodū p̄uati ⁊ cludit̄ p̄i aliqd̄ esse dandū vel exhibendū. Criminale est cū agit̄ de aliqua pena pro crimie imponenda. vel concluditur penam esse applicando fisco. Singulare iudiciū est: q̄s datur pro reb̄ p̄ticularibus puta. domo. fundo. equo. ⁊c. Vniuersale est cū petitur vniuersum ius. vt bonoz possessio aut hereditas.

Iudiciū.

Civile iudi
Criminale
Singulare
Vniuersale

CDe inofficio testamento.

In officiosum dicitur testamentum. q̄s factum est contra officiū pietatis: pater ne: quasi non officiosum id est inhumanum. Et dat̄ q̄rela inofficiosi oibus tā parrentibus q̄ liberis. Cognati autem a latere. et p̄sertim qui sunt vltra fratres non agunt q̄rela inofficiosi. frater autē admittit̄ turpibus p̄sonis institutis. nisi ⁊ ip̄e turpem vitam agat. Est ergo in officiosum testamentum dicere: hoc est allegare quare vheredari vel p̄teriri non debuerint. q̄s aliq̄ accipit cū parēs falso stimulari. vel nouercalibus delinimētis instigationibusq̄ corruptis: liberos suos vel exheredant vel p̄tereunt.

Testamentuz
inoffitio.
Querela in

De petitione hereditatis.

Dicitur est de inofficioso. t. cuius q̄rela p̄paratoria ē vniuersalis iudicij. id ē petitionis hereditatis q̄ q̄dē q̄i q̄s est directa. q̄i q̄s vtilis p̄mo ponit̄ de directa postea de vtili. id est de fideicō. hereditatis peti. Et sic directa dicitur mibi dari hereditati petiitio. quia de iure civili admittit̄. Et dat̄ ab intestato vel ex testamento succedenti per leatem vel senatusconsultū. Itē p̄ se vel p̄ aliū vt infra. l. j. ij. ⁊. iij. Directa autē dat̄ p̄tra euz q̄ possidet p̄ herede vel p̄ possessore: qui nullam

Petitio here
ditatis directa.

causa posside di hz. nec pcedu se herede. vel si pcedit tñ p mendaciū infra. e. l. re gulariter. 2. l. licet. 2. l. p herede. pposito aut petitiōis hereditatis libello faci ende sunt interrogatiōes possessori alter possideat vt infra. d. iter. ac. l. j. in pn. hoc est an credat se herede: si respondeat credo. g. pcedit in petitiōe hereditatis: qz possidet p herede. Si respōdat. nō: araf utulus. qnē si pbauerit nō pcedet in petitiōe hereditatis. Si nō pbauerit presumit qz p possessore possideat et sic intelligitur qz dicitur. L. e. cogi. pzo herede autem possidet qui putat se herede esse. pro possessore vero possidet pzo.

Pro herede possidere.

¶ Si pars hereditatis petatur.

Precedēs titul⁹ ponit qd iuris si tota petat hereditas. Itē quid si ps. Ubi attendendū est an is qui ptem petit omnino cert⁹ sit de ea: 2 tūc atre de an posses sorius habeat puta qz coheres. an non. vel vtrū nō sit certus de q tractat in. h. si. illi⁹. l. j. Et plures heredes. debēt agere cōtra plures possessores. nec pōt vnus eligere vnū alius aliū. Et si sint plures ad qz hereditas ptinet pro vniūso: potest alter ab altero pueniri hac actione. vel fami. her. si fatent se heredes infra. l. j. q. qnimo. et. h. p. inde. Et nō differt hec actio a precedenti specie sed numero.

¶ De possessoria hereditatis petitione.

Bonoꝝ poss.

Post ciuiles actiōes hereditibus ppositas: ptoz etiā eos posuit qz ipse qñ he redes fecit. hoc ē illos qñ bonoꝝ poss. sio data ē: p quā petitiōe hereditatis: itāū dem psequitur bonoꝝ possessor: q. tum. ex ciuilib⁹ actiōib⁹ heres psequi potest.

¶ De fidei cōmissaria hereditatis petitione.

Ex hoc titulo pponit actio his qñ⁹ restituta ē hereditas. Itā qñqz suscepit restituta hereditate ex senatuscōsulto trebelliano: fidei cōmissaria hereditatis pe titiōe vni poterit ptra possessores. 2 dāt ei eedē actiōes q heredi 2 i be. cōpōitū.

Liber Sextus.

¶ De rei vindicatione.

Rei vëdicatō

In rem actio.

Ad qd def.

Cui cōpetat
Rei ven. di.
Actio.

Publicam.

DE vniuersali iudicio supdictū ē nūc de singulari. Est aut rei vëdicatio actio q dāt sola rōne dominiū vel qñ. 2 possessiōis vñ qñ. 2 optet vtrūqz iteruenerit: scz ex pte actioꝝ dñm vñ qñ. Et ex pte rei possessio vñ qñ vt qz dolo deflerat posside re. vt ē glo. no. isti. d. acc. h. j. i. v. possideat. Et appellat hec actio als i rē: 2 tūc cōpetit qñ rē tradi vñ dari ē in obligatiōe. 2 qñ rē nō psonā dico mibi eē debitā. 2 hz ista in rē actio locū i oib⁹ reb⁹ mobilib⁹ tā aialib⁹ q i his q aia⁹ carent. et in his q solo cōtinēt. i. imobilia sunt. Et p hāc actionē nō solū single res vëdicant: sz etiā grex. 2 armētū. 2 eqñū. Et cōpetit ei q aut iure gētū. aut iu. ciuili do mini um acqñiuit. Et est duplex rei vëdicatio. vna directa v e q hoc titulo. Alia vtilis de q infra. i. ti. si ager ver. 2 dāt ista vtilis rōne qñ dominiū: vt emphiteote sugfi. ciaria. pductori vectigaliū. dūmodo ad modicū tps condurerit.

¶ De publiciana in rem actio.

Ista actio publiciana dicta ē a publicio ptoze q eā inuēit: vt est tex. in fi. de ace. h. alie. Et dāt qñ qz petit id qd traditū est ex iusta causa a non dño: 2 dūm vsus

captus est. Nā si esset usufructus vel scriptus non cōpeteret hec actio: qz publiciana dño non datur. Completa autē usufructio: esset verus dñs de iure ci. et idō sibi daret rei ven. Et vt def publiciana quinqz sunt necessaria. scz traditio vl qñ qđ dē ppter incorporeales que tradi nō pñt vt infra: d ac. re. do. l. fu? qz incorporeales. Secdo qz ex titulo apto. id est iusta causa ad mutationē domini. puta venditiōe. vel similibus infra. e. q̄cunqz. in pñ. Tertio qz a nō dño accepti. nā alias dominiū esset trāslatū vt infra. e. l. j. j. Quarto qz bona fide accepit: vnde cre didit se dñm factum esse tūc. vt infra. de ac. re. do. l. eū qui a furioso. h̄ p̄tor. Quin to qz creditur se hodie cū eam pponit dominiū non esse: alias sibi esset pirarius. Sed ex his q̄nqz duo sunt difficulta agentis: scz p̄batio traditionis: et tituli. reliq̄ cōsistunt in intellectu agentis cū sit de sua p̄cia q̄ per testes p̄bati nō possunt sed p̄ iuramentū vt ē glo. in l. fulcun? h̄. quid sit laicare infra. ex qui. cau. in poss. ea. de hoc glo. insitu. de acc. h̄. alie. in d. dicit. Jo. an. in addi. Spei. de p̄prie. f. nunc dicendū. h̄. primo. r. n. de acc. h̄. ij. h̄. qđ si velis.

In publiciana q̄ necessaria.

Si ager vectigalis vel emphiteotecarius petat.

Coniunctio. vel in hoc titulo ponit̄ expositiue p. id est. nam idem sunt. Et dicitur ager vectigalis. nam redditus siue pensio p eo p̄bitur: id est solemnus vectigal appellare. Dñes autē agri aut sunt vectigales. aut non vectigales. Vectigales vocant̄ q̄ in p̄petuū locantur. id est: hac lege vt p̄dū p his vectigal p̄cedatur. id est p̄soluatur: tādū neqz ip̄s qui cōduxerint. neqz his qui in locum eorū successerint auferri eos liceat. Non vectigales sunt: qui aut a nobis excoluntur. aut ab alijs p̄uatis. quē admodū agros nostros colendos dare sollemus: puta in annum. Qui ergo in perpetuum agrū conduxerit: licet non efficiatur dñs: con petit ei tamē in rem actio vtilis: aduersus quēuis possessorem etiaz aduersus ve rum dominum: ita tamē si vectigal soluat. Emphiteosis autem latine dicitur me lioratio vt dicit glo. insi. de loca. h̄. adeo. de quo dicemus. L. de iur. emphi.

Ager vectiga lis.

Emphiteosis

Liber Septimus.

De usufructu et quē admodū quis vtatur.

Usfructus est ius. id est seruitus ali enis reb? vtendi fruendi salua rerū substātia. Est eniz usufructus ius in corpēq̄ sublato et ipsum tolli necesse est. Et est duplex usu fructus formalis et causalis. Formalis est de quo hic loquimur: qui est seruitus: qñ separatus est a p̄prietate. Causalis autem est qui cum sua causa. id est p̄prietate cōiunctus est. Constituitur usufructus mul tis modis: vel in testamento: vel inter viuas: per pactones et stipulationes. Et constituit̄ non tñ in fundo vel edibus verū et in seruis et iumentis. ceterisqz re bus. Et est emolumentū usufruct? maximam. et attenditur h̄m̄ qualitatē rei. Si est constituitur usufruct? in p̄dio rustico: quēqd̄ in fundo nascit̄: quicqd̄ inde pe pi potest. vl̄ ip̄a natura vl̄ industria hois: ip̄i usufructuarij est: sic tamē vt fruatur arbitratu boni viri. Recte est colere cogi potest. Acupari et venari poterit in p̄dio. si tñ fruct? p̄dij sit in venatione puta erat vinariū vel simile vt infra. eo. l. usufructuarij. h̄. j. et de vsur. l. venationez. Et si erat silua cedua ex ea poterit ce dere et v̄dere. Si non erat cedua: grandes arbores cedere non potest. Cedet

Usufruct?

Formalis. Causalis.

Usufructuarij cōmodū

Liber Septimus

tamē pedamēta ⁊ ramos ad vineam suā vel ad quālibet necessitatē suā: dum tñ fundum nō faciat deteriozem infra. e. l. item. si fundi. in prin. ⁊ §. occupationum et. §. vltimo. et. l. ex silua.

De vsufructu accrescendo.

Accrescendi
ius.

Quādoq; vsufructus legat⁹ est duob⁹ cōiuncti: ⁊ tūc est inter vsufructuarios ius accrescendi. vno enim nolēte aut repudiante partē sua n: totum accrescit suo vsufructuario. Si autē sepātī vniciq; p⁹ vsufruct⁹ sit relic⁹ sine dubio ius accrescendi cessat. Itē q̄ vocantē ad vsufructū nō ex v⁹bis testatoris: ius accrescendi nō habēt infra. l. j. §. si. Similiter inter legatariū pure p⁹rietatis et legatarium vsufructus nō est loc⁹ iuri accrescendi. l. ij. infra. e.

Vsufruct⁹
amittitur.

Quibus modis vsufructus amittatur

Vsufructus amittitur q̄nq; modis. Primo morte naturali ipsius vsufructuarius. Secundo capitis diminutiōe maritima vel media. Tertio si vsufructuario non vtatur p̄ modum et tēpus. id est p̄ arbitrio boni viri vel id est per moderatum tempus puta per decem annos inter p⁹esentes: et viginti inter absentes. Quarto per consolidationē vel cōfusionem rei. id est si vsufructus formalis re: deat ad suam causam. id est p⁹rietatem. qđ tunc fit quādo fructuario nascit⁹ p⁹rietatem vt infra. e. l. si seruus. vel quādo vsufructuari⁹ cedit vsufructum p⁹rietario. Nam extrane⁹ cedendo nihil ageret. Quinto rei mutatione vel in teritu. Si enim vsufructus edium mihi constitutus est et edes corruant vel exuste sint in totum: sine dubio extinguitur vsufructus: in istū vt nec aree. nec cęmentorū vsufructus amplius debeat. infra. e. §. si.

De vsufructu eaz rerū q̄ vsu consumū^t vel minuunt.

Vsufruct⁹ re
rū q̄ vsu consu
muntur.

Omniū rerū cōstitui potest vsufructus. que in patrimonio cuiuscunq; consistere possunt: ideo etiā eaz rerū q̄ vsu tollunt vel minuunt vsufructus constitui potest: sicut est vinū. oleum. frumentū. vestes. aurū. argentū. q̄b⁹ prima expectata nu verata. q̄ assidua p⁹mutatione q̄si extingui videt. Est tñ in p⁹rie in his rebus vsufructus: q̄ nō potest esse vsus vini vel frumētū. salua rerū substantia. Utilitatis tñ causa p⁹missus est: vt ⁊ in his rebus vsufructus p⁹stituat. Et ab vsufructuario cautio desiderāda est: vt quicūq; ille morit⁹ aut capite diminutus sit eius dē q̄ntat. i. bonitatis siles res restituat: aut estimans rebus illis. certe pecunie noie i⁹xta valorē earūdem caueat. p⁹erit ḡ talis vsufructus solū duob⁹ modis morte scz et capitis diminutione.

Si vsufructus petat vel ad aliū p⁹tinere negēt.

Et. frut.

Et. p⁹essoria.

Si fructuario fundo. seruitus aliqua debeat: vsufructuari⁹ qđ ē fuitūē non v⁹dicabit: sed vsufructū. Ac per hoc vicinū si nō patiat eū ire agere. cōpelle re p⁹t. q̄si non patiat eū vsufrui. Et p⁹sequeater oīa ad ministracula ad vsufructuariū spectāt. siue q̄bus vsufrui qđ nō potest. vsufrui ius sibi esse ille solus potest intēdere q̄ hz vsufructū: dñs autē fundi nō pōt: qz qui habz p⁹rietatē vidē fructū ius sepātū nō hz. Sūt autē p vsufructu p⁹dite actiōes p⁹essoria ⁊ publiciana: que vane ei q̄ vsufructuari⁹ ē. Et dāt p⁹essoria ei cui p⁹stituit vsufructus a dño: p⁹ publiciana aut dāt ei. cui p⁹stituit a nō dño ⁊ p⁹dite sunt ad similitudinē rei v⁹dicatio

nis. **D**ant em rone dominij vel quasi et possessionis vel qsi. Rone dominij co. **P**ubliciana s
 petur directo et q dñs est fudi. cui acqrit fuit? Rone qsi dominij cõpetur utilit
 et q nõ est dñs: sed bz ius in re: puta creditor et fructuarius vl supiciari? vl filis
 vt infra. si fuit. v. l. ij. §. hec autẽ. et dõ remis. l. j. §. itẽ iul. et de supci. l. j. §. vlti.
Bẽ dant rone de possessionis aduer? eũ q possidet agrũ debentẽ fructutẽ vt infra
 e. l. vbi. §. vtrũ. vel quasi possidet: vt si dolo deserit possidere. vl si liti se obtulit
 vel si sit supiciarius agri debentis seruitutẽ infra. e. l. vlt.

De operis seruoꝝum.

Opere seruoꝝ eiusdẽ modis qbus vsufructum diximus pstitunt. **L**ibertis **O**pera serui.
 autem aliter sit impositio operaz. vt dicimus. infra. de op. lib. Si igit in seruo
 cõstituit opa: habet ius in persona ille cui debetur opa. Sicut et ille cui debetur
 vsufructus vel vsus. Et ideo opere seruoꝝum inter personales seruitutes conpu
 tantur. Et cõstitit opera serui in actu. id est ministerio vel diurno officio. Et ois
 fructus hominis in operis consistit: sic econtra in fructu hominis ope sunt. Et
 vt in ceteris rebus fructus deductis necessarijs impẽs intelligitur: ita et i ope
 ris seruoꝝũ. Cui § legtae sunt ope fuit: ille vsum eiusdẽ habere intelligitur.

De vsu et habitatione.

Non solum vsufructus vt supradictũ est: sed etiã nudus vsus. id est sine fru
 ctu constitui põt. qui et ipẽ iisdem modis constitui solet qbus et vsufructus. **U**sus rerum.
 Cui ergo vsus relictus est: vii potest: frui vero non. Et si cui domus vsus relictus est
 potest cũ cõiuge sua. et familia. et libertus ibi habitare: potest etiã hospitem reci
 pere et inquilinum. dũmodo ipẽ inhabitet. Nam sine eo. nec hi quidem habitaz
 re pñt. neq locabit neq cõcedet habitatiõẽ sine se: nec vendet vsum. Si autez **H**abitatio.
 habitatio legetur: tũc effectũ qdam pene idem sunt. legatũ vsus. et habitatiõis.
 Sed in hoc differũt: quia habitatio potest locari. vsus vero non. Item qui habz
 vsum. pleniũ ius habet: q̃ qui simplicem habitatiõem: quia cui vsus est dat? ille
 preter habitatiõem ius habet de ambulãdi et gestandi et lignis ad vsuz q̃t:
 tidianum et orto et pomis et oleribus et floribus et aque vtef. ad vsum suum nõ
 ad abusum. Et est habitatio personalis seruitus sicut vsufructus. et eodem mo
 do constituitur sed in domo tantum. Et relicta habitatiõem videtur esse relicta
 in vitam hominis. Nisi breuius statuatur tempus. Nõ autẽ extinguit nõ vtẽdo
 vel capi. di. vt insti. e. §. sed si cul. et. l. eo. l. cum antiq̃tas.

Usufructuarius quẽadmodũ caueat.

Si alieni vsufructus legatus est: equissimũ est vt de vtroq̃ caueat. scz se vsu
 fructu boni viri arbitrato. Et cũ vsufructus ad eum pertinere desinet. se restitu
 turũ qd inde erabit. Et interponit hec cautio siue res sit mobilis siue immobis
 lis. Et continet ista stipulatio: qua cauet se perceptum iri vsufructum boni vi
 ri arbitrato: hoc est: non deteriozem causam se vsufructus facturum: ceteraq̃ q
 in re sua facere diligens pater familias. Et ista cautio habet duas causas. vna si
 aliter quis vtraz q̃ vir bonis arbitrabitur et. Alia de vsufructu restituendo.
 quaz p̃or st: si cõmittet postq̃ aliter fuerit vs? et sepi? cõmittit. Sequẽs cõmit
 tit finio vsufructu. Et interponit hec cautio etiam si vsus sine fructu legat? est:
 vel si habitatio vel opere hominis vel cuiuscunq̃ alterius animalis relicte fue
 rint.

De seruitutibus.

Seruitutes p
sonales.
Reales.
Prediales

Omnēs seruitutes aut sunt psonales: aut sūt rex q̄ reales dicuntur Personales dicuntur vsufructus: vsus: habitatio: op̄e siue miserii suoz. Et dicuntur psonales. qz psonis debentur et semp̄ cū psonis finit. Reales aut seruitutes siue rex: q̄ meli⁹ dicuntur p̄diales eo qd rei appellatio nimis ē larga cōplectēs etiā z̄ imobilia z̄ incorpalia infra si cer tum petat. l. j. p̄dij. z̄ vero nomine imobilia tñ cōplectit. Et tales sūt ouer: urbanoz p̄dior: z̄ rusticoz. Et iter: seruitutes p̄dior: alie ī solo p̄sūt. i. in p̄prietate fundi. alie in superficie. id est in materia sup̄edificata.

De seruitutibus p̄dior: urbanorum.

Urbanoz p̄di
orum.

Urbanoz p̄dior: iura sunt alci⁹ tollēdi z̄ officiēdi iunib⁹ vicini aut nō extollēdi. Itē stillicidiū auertēdi in tectū vli: arcā vicini. aut nō auertēdi. Itē imitendi tignū in parietē vicini aut p̄iciendi aliqd. aut p̄cedēdi: ceteraz̄ istis ista. Et dicuntur p̄dia urbana oīa edificia vbiqz posita etiā si in villa sint. Et dicuntur vrbane seruitutes. qz p̄dij vrbane debent. Itā ad hoc qd sit seruitus urbana necessa riu est qd sit p̄dium vrbani cui debet seruitus: z̄ qd ei debeat vt vrbano. Si enim iter vli via q̄ rustice sunt seruitutes debeant domini: tñ qz deberi possunt non intus tu edificij: z̄ soli. nihilomin⁹ dicēt rustice seruitutes ar. l. tra. ti. p̄. l. certo generi

Seruitutes

De seruitutibus rusticoz: urbanorum.

Rustica p̄dia.
Iter.

Rusticoz p̄dior: seruitutes sunt q̄ p̄dij rusticis debent. Et sunt he. iter. act⁹. via via aq̄duct⁹. Iter est ius eundi ambulādi hols: nō etiā agēdi iumentū vel vehiculū. siue q̄ homo eat solus. siue vehat sella. vel lectica. vel equo vel quouis alia iter dr. Secusum vō a se nō p̄t agere iumentū vel vehiculū ducere qui iter tñ habet in insti. e. in p̄n. Actus est ius agēdi vel iumentū vli vehiculū. Ita qui iter hz. actū nō hz: q̄ actū hz: iter hz id est cōmoditate iteris. eoqz potest vti etiā sine iumentis: nō tñ hz duas seruitutes vt infra de annu. le. l. j. Via est ius eundi agēdi z̄ ambulādi. Itā z̄ iter z̄ actū in se via p̄tinet vt insti. e. f. ij. Sed hoc amplius habz q̄ actus: qz vie latitudo in porrectū octo pedēs habet: in amphra ctuē. id est vbi flexū est sedecim. Latitudo aut actus z̄ itiner: ea est q̄ demonstrat tam qd si nihil dictū ē: hoc ab arbitro statuedū ē. Itē ille q̄ viā hz ius trabēdi vli lapidē vel trabē vel ferēdi rectā hastam habet. q̄ nō p̄mittunt ei qd hz actū: spectat em̄ qd fruct⁹ eo modo possunt ledi. Aq̄duct⁹ ē ius aque ducēde p̄ fundū alienū. siue fistula vtatur aq̄ siue q̄libet alio fitili instrumēto: nō tñ lapide strato. Inter seruitutes rusticoz p̄vior: cōputat etiā aq̄haustus. id est ius hauriēdi aquā de puteo vel fonte vicini. Item pecoris ad aquā appulsus. id est ius appellēdi pecora agri mei per p̄dijū vicini ad fontē vel puteū. Ius pascēdi pecora cibi causa. Calcis coquēde. z̄ arene fodēde: vt ex his sāt vasa vli infra vel granaria vli edificia ī meo p̄dio vicino: q̄b⁹ fruct⁹ p̄dij mei reponēt vli exportēt vel qd sile fiat: qd ad culturā vel fructū agri mei p̄cipiēdū nec essariū est. Et est hoc generali in omni p̄diali seruitute qd hacten⁹ teneat eaz cōstitutio: q̄ten⁹ exp̄diat p̄dij. id est ad fructus eoz p̄cipiēdos. z̄ ideo etiā dicuntur p̄diales.

Actus.

Via.

Aq̄ductus.

Aq̄haustus.
Appuls⁹ pe.
Pas. endi.
Calcis coqn.

Comunis p̄dior: tam urbanoz q̄ rusticoz.

Bigestum Vetus

Que sint specialia urbana et rustica predicta et quod proprii iuris singula habeat in precedentibus titulis tractat. Sed quod in quibusdam urbana et rustica predicta veniunt. et quandam communione inter se habent. id tractat in hoc titulo. que sunt contra virisque servitutibus. Illud tamen sciendum quod servitutes predictarum omnium ab eo veniunt sunt quasi sine predictis constitui non possunt. Nemo enim potest servitutem acquirere vel urbani vel rustici predicti nisi qui predictum habet. Nec quisquam debere nisi qui et ipse habet predictum

predictorum servitutis quare

Si servitus vendicet vel ad alium pertinere neget

Omnes actiones competentes pro servitutibus rusticis vel urbanis eorum sunt quorum sunt predicti. et id quod pariter esset servitutem habere nisi eius nomine possit institui actio: id est de actionibus nomine servitutis vel occasione earundem competentibus tractat hic titulus. Dantur autem pro servitutibus due actiones tam possessoria et que servitutem sibi competere contendit: et negatoria que domino que negatur datur: de quibus virtutibus supra si usus. pe.

possessoria negatoria

Quomodo servitus amittatur

Quibus modis et qualiter servitus nobis acquiratur in precedentibus expressit est. Sed quod nihil adeo stabile aut firmum in humanis rebus est quod non patiat aliquam immutationem. adeo etiam quomodo servitutes amittantur aut periant videndum erit. Et primo pro confusione. et ecce si predictum tuum fuerit mihi. et eius dominum nactus in solidum vel tu in solidum. nactus es dominum meum: extinguuntur servitutes. Secundo si communicare tibi meum pro preiura aut predictorum morte. et capitis dimi. non perdit. Tertio autem servitutes pro non usu sex. et annorum inter presentes. et viginti inter absentes amittuntur. excepto itinere sepulchro de bito. et via publica. que si iter non perit non videtur. Amittuntur servitutes remissione. et si debet servitutem alii tollendi. et permisit tibi alii edificare vel si debeas servitutem stillicidii mittere in area tua. et permisit tibi in ea edificare. Et si debes mihi servitutem pro fundo tuo. et permisit tibi in loco servienti edificare vel aliquid facere. Et intellige hoc de remissione non de precaria concessione. nam illa non amittit sed retineri facit servitutem. supra contra predicta. l. si precaria. et s. e. l. si stillicidii. Et potest servitus retineri non solum pro nosmetipsis. sed et pro socium et fructuarium. et bo. si. poss. satis enim est fundi nomine itum esse.

servitus amittitur

Liber Bonus

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur

Lex. xij. tab. voluit vsu quadrupes dicere fecisse pauperiem. id est dani et vex esse: quod aut id quod nocuit. id est ipsum animal quod noxiam commisit: aut estimatio noxie. id est dani offerret. Pauperies autem est dani sine iniuria facietis datus: nec enim dici potest animal iniuria fecisse quod sensu caret. Et tunc habet locum hec actio quam quadrupes commota feritate. l. propter naturam sui generis nocuit: puta si equus calcitrosus calce percussit. aut bos cornu petere solus percussit aut mola propter nimiam ferocitatem. Si autem propter loci iniquitatem. id est aspiteret: aut propter culpam mulionis: aut si propter iusto onerata quadrupes in aliquo onere ceciderit. cessabit hec actio. Item si canis duceret ab aliquo asportate sua: evaserit. cessabit hec actio: et tenebitur quod canem ducebat dani iniurie. Et sicut ista actio directe datur quando quadrupes nocuit. ita utilis competit quam aliud animal pauperiem fecit

pauperies

Ad legem aquilam

Liber Decimus

Aquila lex **Dammum** **pena aquilie**
Quæ ex aquilla plebisciti: nã acq̄lius tribun⁹ pleb eã a plebe interrogauit. p̄
ponit aut̄ pp̄e dãmũ actio legis acq̄lie vel dãmũ dati. Et dicit dãmũ a demo vel a
diminutõe p̄rimonij vt. iſra. de dam. inſec. l. iij. nã quodcũq; dixeris nõ errabis
Et locũ hz cũ dãmũ culpa eẽ datũ Si q̄ dãmũ nullo mō fit datũ vt qz res inde nõ
est facta deterior: vel etiã facta eẽ inde melior cessat. acq̄lia vt ecce oliuã meã ma-
turã decerpisti. vel legẽ deſecuiſti maturã vl̄ uuas maturas: nõ p̄ijciẽdo eas i
terrã cessat aquila Et erãt olim tria capitula siue capita hui⁹ legis: i. hodie sũt duo
tũ scz p̄mũ et tertiu⁹: scdm̄ aut̄ i disuetudinẽ abijt tertio i ei⁹ locũ posito. Lege ac-
quilia capite p̄mo cauet vt q̄ seruũ seruã ve alienã: quadrupedẽ. vel pecudẽ alie-
nã iniuria occiderit: q̄ti id eo anno plurimũ fuerit: tantũ ei⁹ dari dño debet. Et
p̄tra inficiantẽ. i. negantẽ dat̄ hec actio in duplũ. Et pecudis appellatiõe veniũt
hic oia pecora q̄ gregatim pascunt veluti. oues. capri. boues. eq̄. muli. asini. et
sues. Canes aut̄ vñi z leones z pãthere maḡ in nũero bestiarũ sunt q̄ pecudũ
Tertio capite legis acq̄lie tenet. qui p̄ter boẽm z pecudẽ occidit: dãmũ de de-
rit puta si q̄s vſerit: fregit. ruperit iniuria. i. culpa q̄ti ea res erat in dieb⁹ tri-
ginta. p̄rimis: tanti domino condemnabitur

Effusum **Suspensum** **Siccum**
Quod de his qui deiecerunt vel effuderunt
Titulus iste exponit. i. de his ex quoz domo est aliq̄d deiectũ vel effusum: vl̄
qui deiecerũt vel effuderunt q̄ vulgo iter fit: vel in q̄ p̄sistit. quantũ ex ea re dam-
nũ datũ factũ ve erit. in eum qui ibi habitauerit actio dat̄ Et eẽ publice vtilẽ. imo
sũma vtilitas hui⁹ edicit: vt sine metu z piculo p̄ itinera p̄meari liceat Si q̄d etiã
suspensum decidat siliter deiectũ dicit: q̄uis nemo effuderit vel eiecerit.

De noxalibus actionibus

Noxalis actio
Morales actiões appellant̄ q̄ nõ ex p̄tractu sed ex noxia. i. culpa atq; malef-
cio p̄ suos n̄os dato: p̄tra nos dños iustituunt quarũ actionũ vis atq; p̄tã hec
est. vt aut p̄ estimatõem damni p̄ seruũm datũ dñs soluat: aut si eo grauius fue-
rit liceat sibi deditiõem. i. traditionẽ istius corpis quod deliquerat euitare litis
estimationem: de materia huius ti. diximus supra si ex. nox. cau.

Liber Decimus

Finium regundorum

confinia **vicina**
Actio finium regundorum nascit̄ qñ fines
ceperũt turbari: z p̄ponit ad distinctõem finium p̄p̄ior cuiusq; fa-
ciendã. Et hz locũ in rusticis p̄dijs tñ: In vrbaniã aut̄ p̄dijs locũ
hẽ nõ p̄t. qz vrbana p̄dia sibi non sunt p̄finia. Sz maḡ dicit̄ vic-
na. i. e. l. iij. h. hoc iudiciũ. Confina est ea dicit̄ q̄ adeo sibi p̄xima sunt. vt nul-
lus medi⁹ paries interponat Sed vrbana p̄dictibus distinguit̄ consueuerunt. Et
ideo vbi nõ possunt dirimi fines occasione p̄trouerit̄ finiumoz: p̄mittit̄ iudiciũ
finium regundoz. i. dirimendorz. vel segundorũ quo casu opus eẽ vt ex altero
trius p̄dio alij ad iudicandũ sit: z is cui ad iudicat. p̄ eo quod ei ad iudicat certa
pecunia p̄dennandus est In iudicio finium regum. cõmuni. di. fam. heral. fin
gule p̄sone duplex ius habent: actoris et rei.

Familie herciscunde

varius
Quia sepe nihil p̄dest petere: nisi et liceret diuidere: Nã segnius expediunt
cõmissa negotia plures vt dicit glo. in. l. si ples. iſra. de admi. tu. z Itẽ naturale

vitium est negligi qđ cōe est. vt sibi nihil hēre qđ nō totū habeat arbi refj. Deniq
 suā qđ ptem corūpi patit: dū inuidet aliene. *L. qñ* z *qbus* qñ. *ps. l. ij.* *zō* ponū
 tur hic diuisoria iudicia. Et exponit familia hoc titulo. i. hereditas. sicut etiam i
 l. si. *L. de ver. sig.* heriscunde aut. i. cohercede vel diuidē de. *Erui* em aut
 qui dicebāt. teste festo. *Inde* coherceo. z heriscere verbū. i. frequēter coherce
 re. Et vtimur antiquo mō comicoz loquēdi dicētes heriscunde p heriscende:
 et regundoz p regendoz: diuidūdo p diuidēdo: ppter affinitatē. *istaz* vocaliz
 inter se vt dicit *psican*. li. j. *artus* gramatice *Sic* z *plaut* in amph. vt vos i vos
 stris volitis mercinumijs emūdis vendūdisqz *zē.* Et pfciscit hec actio ex. l. xij.
 tab. *hā* coheredib' volētib' a cōez discedere necessariū videbat aliq. actionez
 pstrūi qua inter eos res hereditarie distribuēnt. quo casu iudex cognoscat afi
 oia an actor sit coheres. *hūi* em coheres sit. neqz ad iudicari ei quicqz oportet:
 neqz aduersarius ei cōdēnandus est. p familie heris. actōem diuidit hereditas
 siue ex testamto. siue ab itestato siue ex. l. xij. ta. siue qñqz lege deferat hereditas
 vel ex senatuscōsul. vel ex pstrūtōe. Et generalit' eozum diuitatē diuidi heres
 ditas potest: quoz potest esse hereditas.

Familia
heriscere

Comuni diuidundo

Comuni diuidūdo iudicio: cōmuniū rez diuisionē petimus. vbi ergo res cōis
 non est: cessat cōmuni diuidūdo actio. Et nō refert an res inter aliqđ cōis sit euz
 societate vel sine societa te: sp em dat hoc iudiciū. *Lū* societate d: res cōis: velu
 ti inter eos qui pariter eandem rē emerūt anso ineunde societas. *Sine* societate
 dicit res cōis inter eos quibus eadē res testamento legata est. *ppter* hoc iudici
 um corpalū rez sit diuisio qñ rez dñū habem': nō etiā hereditatis. *Hec* i ista
 actioe venit vniuersitas: sed res singulares tñ veniunt. vt infra. e. l. per hoc
 iudiciū. *Itē* in hac actōe nihil venit vltra diuisionē. rerū ipaz q cōmunes sunt.
 et si quid in his damni datū aut factū sit *Itē* veniūt sumptus facti in re cōi noie
 meo vel noie socij *Itē* veniūt pcepta ex re cōi. vel ppter rē cōem *Itē* venit in hāc
 actioez ne inuito socio aliqd fiat in re cōi *Et* autē hec actio ex quasi ptractu. vt in
 sti. de ob. q ex quasi ptra. § si inter. *Dirta* est in rem z in psonam: ciuilis est her
 redibus datur z in heredes.

Cōis res

que veniūt in
actōe cōi diu.

Ad exhibendum

Hec actio necessaria est z effectus eius in vsu quotidiano. z maxie ppter rei vē
 dicatōem inducta: est em pparatozia rei vendica. *Exhibere* autē est facere in
 publico. id est apud iudicē prātem vidēdi z apphēdēdi ipam rem. vt ei q agit
 experitūdi sit copia. infra. e. l. ij. *In* hac actōe actor oia noscere debet: z dicere ar
 gumēta rei de q agit q necessario faciunt ad instructōem: vt si p seruo agat de
 her dici rufus sit an albus vel niger: paruus vel magnus z qualitatē membrorū
 Sic z in alijs reb' sunt signa dicenda. *Itē* si erat iustim debet fieri facultas les
 gendi. *Item* z describēdi *Et* ppter dicit exhibere id est extra secretum hēre. vt
 infra de tab. ex. l. ij. § qđ sit. z de ho. li. ex. l. iij. § ait ptor. z de ver. si. l. vlti. *Et*
 cōpetit hec actio ptra quēuis possessōrē. *Fit* autē cōdēnatio in hac actōe in qñ
 tū fieret si rei vendicatōe ageret. *Est* autē hec actio arbitraria. in sti. de ac. § prete
 rea. z ideo ferri pōt in ea due inie *Stricti* iuris est vt cetera arbitrarie: psonalis
 est vt dicit. l. infra. e. l. ij. § est autem.

Exhibere

Liber Undecimus

Liber Undecimus

De interrogatorijs actionibus

Interrogatio

Quedā interrogationes olim fiebant
 ppositis actōib⁹ Interrogabat ent heres in iure. i. apud iudicē: q̄
 ex pte heres sit q̄tēs aduersus eū actio instituit ⁊ actor dubitat. Et
 erat interrogatio tūc necessaria cū in psonā. i. psonalis actio agebat.
 Et cōpellabat aduersari⁹ r̄ndere ad interrogatōes etiā an litē p̄stata. i. dōdie
 adit. talib⁹ interrogatorijs nō vimur: q̄ nemo cogit an iudiciū de suo iure aliquid
 r̄ndere. Jōq̄ min⁹ frequētant ⁊ in disuetudinē abierunt. Itaq̄ t̄mō ad p̄ba
 tōes litigatoribus sufficiūt. ea q̄ ab aduersa pte. sponie p̄stata fuerint ap̄ iudicē

De quibus rebus ad eundē iudicē eatur

rō edicti

Quasi inter ples familie her. id est hereditatis diuidende actio agat. ⁊ inter colō
 dem cōi diuidādo iudicio altero intentato aut finitū regundoz eundē iudicē ad
 ire debet: q̄ facili⁹ coire coheredes vel socij possint: ⁊ in eundē locū oim p̄ntia fie
 ri debet. Et hoc p̄tingit trib⁹ rōibus. p̄rio rōe: p̄ntiōis caule: q̄ sunt cōiortes
 et p̄iuncti Secūdo rōe recōueniōis: nā cū q̄libet est actor ⁊ re⁹: q̄ q̄libet agit et
 recōuenit. apud eundē ergo iudicē hoc fiat. Tercio: rōe absurditatis euitande
 possit em esse q̄ vnus aliter ad iudicaret q̄ aliu⁹: vel a iter fines designaret.

De seruo corrupto

Corrupte fuit
Persuadere

Qui seruū aut seruā alienū vel alienā corrupisse vel ei q̄d p̄suasisse q̄ deterio
 re eū faceret p̄iuncti q̄ti ea res erit in duplū actio. dat. Et dat̄ directa actio dño
 cui⁹ seruus corrupt⁹ ē. Vtilis aut̄ dat̄. i. q̄ hñtus in suo: vt vsurarijs: vsufrus
 tuarijs. creditor⁹ ⁊ bone fidei emptori⁹. Corrupte p̄t aut̄ seru⁹ siue de bono fiat
 mal⁹: siue de malo. deterior. ⁊ sit hoc p̄ suasionē Est aut̄ p̄suadere plus q̄ cōpelli: ⁊
 cogi sibi parere vt infr̄ a. e. l. j. §. persuadere. Estimā aut̄ in hac actiōe q̄ti dete
 riorat⁹ ē seru⁹ in corpe vel i. aīo ex p̄suasione mala. Jtē estimat̄ res q̄s subtra
 xit in p̄ntēti p⁹ corruptōem: ⁊ postea q̄ fugit a dño. Si aut̄ ex interuallo p⁹ fur
 gā det̄ dñū vel surripiat nō estimat̄ in hac actiōe p̄ corruptōre Restituitur aut̄ i
 duplū damni dñū: nec distinguit̄ viuat vel mortu⁹ sit seru⁹ vel manumissus: vt
 infra. e. l. si q̄s. §. vl. ⁊ l. in hoc. ⁊ l. neraci⁹ Ad similitudinē hui⁹ actiōis datur patri
 vultis actio: filio vel filia corrupta in eā sumā quā ip̄e estimauerit suo iurcuran
 do. vt tñ iudex refrenare possit talē estimatōem: sicut facit̄ in actiōe iniuriarū.
 insti. de iureiur. §. pena. de hoc insti. de ac. §. oēs s̄ aut̄ actiōes in glo.

Actio utilis

De seruis fugitiuis

Er
gitiuus
E
ro
clare

Quia ex corruptōe suoz sepe p̄igit eos fugere ⁊ derelinq̄re dñm suū. id̄ tra
 ctat̄ h̄ maētia fugitiui fuit. Est aut̄ fugitiu⁹ q̄ ea mēte fcedit a dño ne p⁹ ea fuerit
 ad eū: lz mutato p̄silio redeat: q̄ nōo tali pctō penitēs desinit eē nocēs. Erro aut̄
 d̄: q̄ abo redeat q̄ q̄ p̄ discedit. vt. j. §. edi. edic. l. q̄s sit fugitiu⁹. §. erronē. ille q̄
 q̄ suū fugitiuū celat. i. occultat: fur. ē. Est aut̄ celare q̄ q̄s vult i q̄rare eū ad que
 ea res p̄ueniat: i. emoluiti. cā: q̄ casu etiā lege fauia p̄ plazia. crimialit̄ tenet: vt

dicemus. infra. ad. l. fa. de pla. **P**rouidet aut dño volenti req̄rere seruū : quia potest adire presidem vt vel per se vel p̄ magistratus vel p̄ milites stationarios vel apparitores dñm adiuuent in req̄rendis fugitiuis. ⁊ si nō fecerit mulctantur in centum soli. **E**t eadem mulcta imponitur in eum q̄ queri apud se prohibuit. **D**ebet enim quilibz etiam senator pati in domo sua seruari cubicula ⁊ vestigia occultatis. **I**te dat ptās cuihbet cōp̄hendenti fugitiuū seruū : vt iꝑ̄ m̄ diligenter custodiat ante q̄ in publicū exhibeat. id est migrantibus tradat. **I**nmo vincire p̄ mittitur. vt. infra. l. j. et. ij. ⁊. l. diuus

De alea lusu et aleatoribus

Lusus alea est oīs q̄ viribz fortune nitit. ⁊ est oīs p̄hibitus ne fiat in pecunia preter q̄ si quis certet hasta vel pilo iacendo vel curendo: saliend: ⁊ luctando p̄ quando: sit em̄, causa virtutis id est fortitudinis corpis: vt in aut. vt om. obe. in. in prin. **I**tem p̄ eo quod ponit in cōuino vescendi causa permittitur ludere faz militā: vt sic possint aliquid ludere inter se causa cōmestitiōis faciēde. **E**tsi si ludat in udo p̄hibito: nō tenet sponso: imo q̄nq; dat repetitio **A**leator aut est q̄ lusu alea consuevit ap̄ se cā sui emollitēti exercere: sicut et in cauponibz dicit supra nau- te cau. **h**ab. l. j. **C**aupones: hic aut odiosus est iuri: vt neq; iniuriar: neq; lege acq̄lia agere possit: si ludi occasione vbiq; vel quicq; fiat e i damnuū vel iniuria vt qz dicat falsos talos dedisse: vel corruptum vinum vendidisse. **S**ed et si fiat ei furru in domi eo tempore quo alea apud eum ludebatur: non datur ei actio fur- ti a quocunq; fiat furru: **D**omus autem pro habitatione et domicilio. hic poni- tur. **E**t luso: qui compulsi collusorem ludere molestarur: aut in latumias ducit: id est in car. erem quia ibi latent incarcerat. vt infra. e. l. j. ⁊. vl. solent em̄ quidā cogere ad ludū vel ab initio vel dum victi retinent a missa. in fra. e. ti. l. ij.

Lusus

Aleator

Domus
Luso
latumie

Si mensor falsum modum dixerit

Quia in actione fini. reg. necessarium est mensorem adhiberi q̄ fines conten- dentū metiarur. ideo ponitur hic qd̄ iuris sit. si mensor dixerit falsum modum. **D**atur autem aduersus mensorum, agrozum actio in factū ab eo em̄ nos falli non oportet: nam interest nostri ne in modi id est mensure renunciatione fallamur: si forte de finibus contentio sit: vel empto: scire velit venditor cuiusmodi id est q̄n- te mensure ager venditus sit. ⁊ quia talis mensor opam, suam beneficij loco p̄bet datur ei non merces: sicut in locato: sed quoddam ad remunerandum. quod ho- norarium appellatur. **E**t ponit dolo malus duntaxat in mensore. **N**am si impi- te versatus est: sibi imputare debet q̄ eum adhibuit. **S**imiliter si negligenter ege- rit. eque mensor erit: dūmō non sit lata culpa. ista em̄ dolo comparatur.

mensora groz

honorarium

De religiosis et sumptibus funerum

Et vt funus ducere liceat

Religiosus locus est in quo aliquis est sepultus etiam si seruus sit. l. ij. j. **R.** infra. e. de quo. supra de rerū diuī. **F**uneris vero sumptus dicit qui ideo fit vt fu- nus ducatur. vel sepeliatur: puta si quid est impensum in elatione mortui. vel ad corpus custodiendum. vel cōmendandū. vel in locum vel marmo: emenduz vbi sepeliatur defunctus: qui locus etiam dicitur sarcophagus. a sarcos quod est caro et pbagiu quod est comedere: vel in vestem collocandam cum defuncto quam cū

Religiosum

Sarcophagus

Liber Duodecimus

eo voluit sepeliri. et quod corporis causa ante sepeliatur presumptum est: funeris impensa et potest repeti. Connet enim hoc dicto quod nec homo mortuus nec ossa hominis mortui in locum purum alteri. aut in illud sepulchrum in quo ius non est inferant. quod est hoc fecerit tenet ad ipsius loci: aut ut corpus soliat. Si vero in sepulchrum alienum inferat: tenet de sepulchro violato pena centum aureorum. Et dicitur purus locus qui neque sacer neque sacrasus est. neque religiosus. Sed omnibus his rationibus caret Sepulchrum est: ubi corpus mortui. ossa vel hominis condita sunt. Et non totus locus qui sepulture destinatus est sit religiosus. Sed solum quatenus corpus humanum est. Monumentum autem generaliter res est memorie causa in posterum condita: in qua si corpus vel reliquie inferantur. fiet sepulchrum. Si vero nihil eorum inferat erit monumentum quod greci cenotaphium appellant: quod secundum variam orthographiam vel novum vel commune: vel vacuum significat sepulchrum. Monumentum autem est id quod causa muniendi eius loci factum sit in quo corpus impositum est: sicut sunt clavi: vel inserta feramenta. et illud non spectat ad sumptum funeris.

purus locus
Sepulchrum

Monumentum

cenotaphium
Monumentum

De mortuo inferendo et sepulchro edificando

Inferre

Qui inferendi mortuum ius habet. non prohibeat inferre id est sepeli re. videtur autem prohiberi siue in locum suum prohibeat inferre. siue in itinere impediatur. Et positum est hoc interdictum propterea quia religionis inter ea monumenta extrui et exornari. Prohibetur autem edificare sepulchrum in quo prohibetur tale materia conuehi quod edificatio necessaria sit: vel si machinam quis alligare prohibeat. prohibetur etiam hoc interdicto ne mulier pregnans mortua sepeliatur. antequam partus ei excidatur

edificare sepulchrum

Liber duodecimus.

De rebus creditis: et si certum petat: et de condictione

Res credite
Credere

Condicere
mutui datio

Mutuum

Certum

Certi conditio

Res credite dicuntur que ex quocumque contractu que fidei alienam sequitur nobis debentur. Est enim credendi vocabulum generale. et dicitur credere cuiusque rei assentiarius. si ex eo contractu aliquid recepturi sumus. Appellatio autem rei venit pecunia. et omnes species etiam facta id est ea que in facto consistunt. Certum autem hoc titulo mutuum est. quod peti dicitur: id est repeti. cum a debitore mutuum repetimus: per quod datur nobis conditio. id est repetitio. condicere enim apud antiquos repetere dicebatur. Mutui autem datio consistit in his rebus. que pondere numero vel mensura sunt. ut est vinum: frumentum. aurum. argentum: et pecunia. De enim res in genere suo functionem recipiunt. id est condempnationem vel condempnationem. In aliis autem rebus non potest consistere re mutuum. quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest. Appellata autem est mutui datio ab eo quod de meo sit tuum: et id si non sit tuum: non nascitur obligatio. Creditum ergo mutuo tantum differt quantum genere a specie. Nam creditum consistit etiam extra eas res que ponuntur. mensura. ut nunc est: sicut si eadem res recepturi sumus creditum est. In mutuo autem eandem speciem quam dedimus. Si idem genere repetimus. quod idem certum appellatur. pro eo datur conditio certi generalissima que condempnitur ex obligatione. Nam ante diem vel condictionem agere non potest creditor. id est certi. infra e. Est et certi conditio specialis que condempnitur in solo mutuo. et hec a quibusdam dicitur: si certum petat. ut sit proprium nomen eius actoris. Alii autem appellant eam

certi pditione spale p mutuo de q p glo. insi. q mo. re. ptra. ob. s. j. i. d. pditio
De iureiurādo siue volūtario: siue necessario: siue iudiciali

Iuramentū sū pla. ē affirmatio vel negatio adhibita religione Et cōpeten-
ter potuisset appellari factū iuratiū. vel ius iuratiū. Et p̄tinet iurandi religio
maximū remediū expedie daz litū: q̄ vel ex pacto litigatorū vel ex aucto sitate
iudicis decidunt p̄uenerit. Et h̄z p̄tē q̄ndā transactōis ac maiorē auctoritas
tē quā res iudicata. Regit aut̄ multiplex iuramētū in corpe iuris: quoddā enī
volūtariū qd̄ ps p̄t extra iudiciū p̄ bet. iō sic dicit qz ex volūtate defert. ⁊ volū-
tate suscipit. ⁊ velatū. vel delatū volūtarie suscipit v̄l recusat. s̄fra e. l. iurandū
qd̄. Quoddā necessariū qd̄ ipse iudex defert ⁊ etiā p̄stringit ad iurandū. Nec eī
p̄t hoc sacm̄ referri. nec recusari nisi p̄tendat iusta cā recusatōis. L. e. l. genera-
liter. s̄ sui aut̄. Quoddā iudiciale: qd̄ defert: a p̄tē p̄t in iudicio iudice approbā-
te ⁊ p̄foratē: dicitū a iudicio. Istud nō est necessariū subiret. imo p̄t recusari. L.
e. l. delato. Et ista iuramēta dicunt de veritate. de quibz loq̄t hic i. Et etiā iuramē-
tū calūnie. ⁊ hoc de credulitate. de q̄ d̄. L. de iuriur. cal. cau. fa. Itē iuramētū
tutoris v̄z sit creditor vel debitor pupilli: ⁊ hoc s̄litter d̄ de credulitate. de q̄ in
aut. v̄t hi q̄. ob. se. per. ha. res. mi. s̄. j. coll. v̄j. Item testis ⁊ hoc de v̄. tate. v̄. l.
de testi. l. iurur. Itē purgatiōis. L. de his q̄ ad ecclē. s̄. l. q̄nti. Itē rōe etatis.
v̄t in p̄stintōe de pace tene. l. hac edictali. s̄. sacro. Itē iudicis ⁊ aduocati. v̄. l.
de iudi. l. r̄. nō nouā. Est h̄ effect⁹ iuramētū vt dato iureiurādo. ubi aliud s̄rat
q̄ an iuratiū sit: remissa q̄stione an debeat q̄s satis. p̄batum sit iureiurādo. Est ⁊
manifeste turpitudinis: ⁊ p̄fessionis nolle iurare. nec iurandū referre.

Iuramentum

voluntarium

necessarium

iudiciale

iuramentum in lite

calumnie iuramentum

tutoris iuramentum

testis purgationis

etatis iudicis aduocati

et effectus iuramentum

De in litem iurando

Precedēs iuramētū ē de iure. hic sequit̄ vnū iuramētū qd̄ ē ex volūtate siue af-
fectiōe. ⁊ appellat̄ hoc iuramētū in litē: qz estimatio litis iuxta affectiōem iuran-
tis taxat̄ Et dat̄ illud iuramētū in actōibz in r̄. i. realibz. quoz sunt decē. v̄t isti.
de actio. s̄ p̄terea. Et in actiōe ad exhibendū ⁊ in bonafida iudicis iurat̄ in litē
Sed iudex p̄t p̄finire certā sūmā vsqz ad quā iuret Itē ⁊ si iuratum fuerit licebit
iudicē absoluerē vel mioris pdēnare. Nec p̄t ali⁹ iurare in litē q̄ d̄s litis

in lite iurare

De cōditione causa data: causa non sequuta

Cōditio hic ⁊ in oibz ti. se. exponit̄. i. repetitio. Si quis ergo ob rem nō in-
bonestā dederit pecuniā puta vt si filius emancipiet vt fuis manumittat. vel a
lite discedat: causa sequuta p̄pter q̄ dedit: repetitio cessat. Sin aut̄ cā sequuta n̄
fuerit pōt pdicere. i. repetere q̄qd̄ taliter datū est.

Conditio

De conditione obturpem causam

Prior ti. de pditōe ob cām: futurā cām tm̄ respicit honestā tm̄. h̄ do ti. etiā p̄-
teritā ⁊ futurā: ⁊ nō honestā r̄spicē s̄z turpē Dē igit̄ qd̄ dat̄. aut ob rē dat̄ futurā
aut ob cām dat̄ p̄teritā Si ob rē aut turpē: au thonestā Ob turpē aut qz dat̄. sit
turpitudō nō accipiet̄. Aut accipientis d̄taturat. non etiā dantio. aut v̄triusqz
Ob rem igitur honestum datum: ita repeti. potest. si res p̄pter q̄ datum est ses-
quuta nō ē Quod si turpis causa accipientis fuerit tm̄: etiā si res sequuta sit res

Condiere ob
turpem causam

peti potest: reputa si dedi tibi decem ne sacrilegium faceres: ne furtum: ne hominem occideris: qua specie condici potest. id est repeti. Item etiam si iudici dedi ut secundum me in bona causa pronunciarer. est locus additioni. Iudicem enim corrumperere videtur. Sibi autem et dantis et accipientis turpitudine versat. non potest repeti. veluti si pecunia datur ut male iudicet. vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se. quod in pari causa turpitudinis: potior est conditio possidentis. l. in pari. infra. de reg. iur.

De conditione indebiti

indebitum
triplex

¶ Si quis indebitum ignorans soluit: per hanc actionem idem condicere potest. id est repetere. Sed sciens se non debere si soluit. cessat repetitio. Et est triplex indebitum. primo modo naturaliter et civiliter. ut quod nullo modo debet. Secundo quod est naturaliter indebitum: sed debetur civiliter. ut patet in chirographo anni biennium. Item quotiens mihi quis civiliter et naturaliter tenet. si pacto vel iure iurando libere remanet civiliter debitum: sed naturaliter indebitum. Et hec duo indebita indistincte repetuntur. siue per ignorantiam facti probabile. ut in alieno facto. siue non probabilem. ut quia in suo facto siue per ignorantiam iuris. Nam non nocet iuris ignorantia in damno vitando. Tertio modo est indebitum civiliter sed naturaliter debitum. ut inter patrem et filium. et inter fratres in eisdem patre patris existentes Item inter dominum et servum. Item in legato minus solemniter. vel etiam solemniter: si saltem per falcidiam munatur. Item in eo qui est absolutus per suam. In talibus autem indebitis solutus distinguitur an per errorem iuris solvatur. et tunc non repetunt. An facti et minus probabile et tunc idem. An per probabilem et tunc repetunt Item que cause hanc actionem inducant. habentur in l. sufficit. infra. e. Item que faciunt eam cessare. habentur in l. si procurator. in si. Item in quantum deest. ponitur in l. indebitum. et l. indebitum. infra. e.

Sine causa

De conditione sine causa

¶ Est et alia species conditionis. Si quis est sine causa promiserit vel soluerit aliquid indebitum quod promissit sine causa: ut quod credebat se teneri ex testamento ad legatum perstandum cum non valeret testamentum vel erat ademptum in codicillis: condicere quantitate non potest quod non dedit. Sed ipsam obligationem. Sic ergo conditio sine causa locum habet aliquando cum conditione indebiti: si indebitum solutum est. Item et sine eadem: si non est solutum sed promissum. Item cooccurrit cum conditione ob causam. ut si fuit ab initio causa aliquid promissio: sed ea secuta non est ut infra. e. l. si. sed si ob causam. Item cooccurrit cum conditione ob turpem causam. ut si ex parte dantis non interveniat turpitudine. Item cooccurrit cum conditione furtiva ut. l. e. l. p. e. fur est de fructibus conditione sine causa. et conditio furtiva. ut. l. e. l. p. e. et infra. de condi. fur. i. in re. §. vlti.

Liber decimus tertius

De conditione furtiva

Condicio rei

actio furti

¶ Condicio id est repetitio rei furtive solam domino rei datur: cuius res est surrepta. Item heredi eius ut infra. e. l. si. sed nec. Nec alius ea conditione tenet quam ille qui furtum fecit aut heres eius. Et per decisionem furti non tollit conditionem. Distinunt autem actio furti. et conditio furtiva: quod furti actio penam persequitur.

est legitimam. Condicio vero rem ipsam, propter hoc, fit: vt neq; furti actio per conditionem; neq; conditio per furti actionem consumatur. Est itaq; in optio- ne eius cui furtum factu est: agere actione furti; vel condicere, id est hanc actio- nem instituire, vel rei vendicatione, vel ad exhibendu actione; et hoc in odium furum vt pluribus actionib; teneant insti. de acc. §. Sic itaq; .x. plane.

Condicio furti.

De conditione ex lege.

Qua docunq; obligatio aliqua, vel actio ex noua lege introduci: nec cautum est quo genere actionis exprimatur: agendū est conditioe hoc est beneficio illius le- gis q̄ hoc introduxit. exemplū potest poni in nudo pacto donationis: ex quo da- tur conditio ex. l. vi. l. de dona. l. si quis argentum. §. vlt. et in nudo pacto de sa- lario prestando: vt. l. de suffra. l. §. Item in. l. si q̄s in tantū. l. unde vi. in. c. se- pe. de resti. spo. in canone reintegranda. iij. q. §. cum si.

Condicio ex lege.

De conditione triticaria.

Triticaria conditio locū habet in omni specie et q̄itate: nisi debita sit ex causa mutui. Itē et in re copozali puta seruitute psonali vel prediali. Item et propos- sessorē. Quis obligatus est mihi dare. In rebus autē meis conditio non cōpetit tibi contra furem. infra. e. l. §. et. ij. Sic ergo et incertis nō tamē omnib; quia non in mutuo. Et in incertis puta seruitutibus: locū habet conditio triticaria. An de videf q̄ iste due conditiones habeant se vt excedētia et excessa. Unde autē di- catur triticaria in nullo quidē loco reperitur. potest tamē pbabiliter dici q̄ assūp- serit nomē a triticeo auctore: nō dico p̄iore: ciuiliis est enim actio. sicut officis cō- ditiones. Sicut de publiciana dicitur insti. de acc. §. quia sane. Item qualiter in ea fiat cōdemnatio habet in. l. peti. e. ii.

Triticaria

De eo quod certo loco dari oportebit

Quia nōnunq; varia sit estimatio rei ppter locoz diuersitatē. Ideo positus est hic titulus: quo p̄tinet q̄ si q̄s alio loco: q̄ in quē dare p̄miserit soluerit: sit stipulatori facultas agēdi actione hui; tit. q̄ arbitraria est. id est iudicis officium plurimū in ea exuberat. Iniquū enī erat. si p̄missor ad eū locū in quem daturus se p̄misset nūq; accederet: q̄ vel data opa faceret: vel q; alijs locis diltrin- geretur: nō posse stipulationē ad sibi debitū puenire: ideo visum est vtilem iacti- onem. id est efficacē in eam rem cōparare.

Certo loco

De constituta pecunia.

Constituere large dici potest q̄squis p̄ alio se obligat. Sed hic ponit p̄ eo tū- tum qui q̄s alius debet. se soluturus constituit. Nec distinguitur ex qua causa q̄s debeat certa vel incerta. ciuili vel honoraria vñ tñ debitū efficaciter potuerit pe- ti et exigi. vel saltem solutum retineri. vt q; naturale tantum erat debitū: naz q̄s debet seruus meus vel filius. ego nose eius constituere possum me soluturus etiā vltra vires peculij. Note autē meo vltra vires peculij. si constitū nō teneor infra e. l. §. vlti. z. l. ij. Per hoc edictū p̄ior fauet naturali eq̄tati qui constituta ex- consensu facta custodit. quoniā graue est fidem fallere. Fit autem constitutio nu- do pacto. Item fit pure et in diem et sub conditioe. Item fit inter presentes z ab- sentes. Itē fit q̄buscuq; verbis idoneis saltē. ad exprimendū hūc sensum q̄ ve-

Constituere

Constitutio fit

Effectus p̄sti.
Pecunie. bitam paciscat se soliturū infra. e. l. q̄ autē . §. vi. Est autē effectus cōstitutōis q̄a ex ea nascit̄ actio de cōstituta pecunia siue aliquid i p̄dere. numero. v̄l mēsurā siue in specie v̄l in facto cōstituā. Homen em̄ pecunie ḡniale est. q̄ possibile est omnes res in pecuniā conuerti. L. e. l. ij. Sublata ergo actione recepticia: sufficit hec actio in oib̄. Si autē plures sint cōstitutores: tenet̄ q̄libet in solidū: s̄ h̄z b̄n̄f̄ cū eple: vt diuidat̄ actio inter omnes q̄ t̄pe litis contel. sint soluēdo. Et est hec actio p̄oria. p̄sonalis. et p̄petua insti. de acc. §. de pecunia r. L. e. l. ij.

Comodati vel contraria.

Comodati Comodati est alicui⁹ rei ad aliquē speciale vsum gratuito facta cōcessio. Dic̄t̄ cōcessio r̄ nō trāslatio. q̄ is q̄ comodat̄ retinet dominū et possessionē. infra. e. l. rei. comodate. Et d̄r̄ ḡtuita r̄c. nam it̄ueniēte mercede vel specie trāsb̄it res in locationē. vel in p̄tractū inuolātū. do vt facias. vt insti. man. §. vi. Et̄ aliquē vsum ideo dixi. vt notet̄ differētia in̄t̄ comodati r̄ p̄cariū. p̄cariū em̄ p̄cedit sine certi vsus p̄sumptōe. vnde quicunq̄ reuocari p̄t. infra de p̄ca. l. cū p̄cario. Comodati autē ad certū vsū concedit̄. vt comādauit eqnā vt ad villā oueres: sc̄las vt fenestris supponeres r̄c. vñ comodati nō reuocat̄ nisi finito vsu. ad quē ē concessum. Alioq̄n tenet̄ comodatur p̄traria comodati. adiuuari em̄ nos. nō decepi b̄n̄ficio oportet. infra. e. l. in comodato. §. sicut. Et d̄r̄ comodati q̄si comodo vr̄tis datū. Cōsistit comodatum in rebus mobilib⁹. r̄ se mouētibus. r̄ i immobilib⁹ Item et in incorp̄alibus puta fuitute habitādū vt. infra. e. l. j. Ex comodato autē due oriunt̄ actiōes. directa q̄ dat̄ comodati r̄c? heredi. p̄tra comodatariū et he redē ei⁹. q̄ p̄tinet̄ restitutionē rei. nō deteriorate. nec em̄ videt̄ reddita res sit redat̄ deterior. vt. infra. e. l. seruū. §. j. et ideo debet p̄stari interesse vt tibi dicitur. Contraria autē dat̄ comodatario r̄ eius heredi. p̄tra comodantem r̄ eius heredē et p̄ponit̄ ad impensas maiores in egritudines sui comodati factas. Itē q̄ comodauit sc̄mis vasa viciosa. tenet̄ p̄traria. si in sulum vinū vel oleum corruptum effususum ve est. Itē venit in contrariam ne intemp̄stiuē reuocet̄ comodatum Item si commo. dator rem comodatam mihi surripiat: et ego ignorans euz furti p̄uisse. prestat̄ ei estimationē: n rei. vel interesse.

De pignoratitia actione.

Pignoratitia Pignoris obligatio p̄trabit̄ re. r̄ ḡra vtriusq̄. id est creditoris r̄ debitoris vt insti. q̄ mo. re. con. ob. §. creditor. Nam ita demū locū h̄z pignoratitia. si res in terueniat. i. creditor eā a debitorē accipiat: vel accipiat au. coitate iudicis. infra vt in poss. le. is cui. §. q̄ri. Licet̄ hippothecaria sola p̄uentiōe nascat̄: r̄ rei traditio n̄bil ad eā op̄et̄: nisi in casu. l. nō est. §. j. infra. e. De hippothecaria tractat̄ infra. de pig. Sed hic de pignoratitia actiōe directa r̄ p̄traria agam⁹. H̄z au. tem directa locū soluto debito creditori: vel aliter satisfacto. nec aliter nascit̄ pignoratitia. Satisfactū autem accipimus: quē ad modū voluit creditor. licet̄ nō sit solutus: siue pignorb⁹ a. iis sibi voluit cauēri. vt ab hoc recedat̄ siue fideiussozib⁹ siue reo. dato siue p̄cio aliq̄: v̄l nuda cōuētiōe. Itē extinguit̄ pign⁹ nouatiōe volū raria. Idēq̄ si accepti latio sit facta: v̄l pactū de nō petendo: v̄l insturandum sit p̄stitum a debitorē deficientē creditorē: q̄ ei nō debet. Et datur pignoratitia ei q̄ obligauit pignus suum: vel alienū dño volente: vel ratum habēte. Contraria v̄o datur creditori ad multa si em̄ decipiat a debitorē vel re ip̄a. vel ex eius p̄posito q̄ obligauit ei rem alienā vel aliq̄ obligatā: nisi ea res sit ampla. Itē si i acceptiō

do pignore decepit eū debitor: vt si ostēderit ei corp⁹ enei⁹ vt hānch: quod dicebat esse aureum vel argenteum. et similibus casibus.

Liber Decimusquartus.

De exercitoria actione.

Exercitoria datur contrahentib⁹ cum

magistro nauis: contra exercitorem qui magr̄m preposuit: scz in eā causam .in quā preposit⁹ est expresse vel tacite. Et est summa utilitas huius edicti. Cum inter dū ignari cui⁹ conditiois. vel quales sint magr̄i nauium: cum eis ppter nauigando necessitatē cōtrahamus: equum fuit eum q̄ magr̄m nauī pposuit id est exercitorē teneri. Sicut tenet q̄ inuitozez taberne vel negotio pposuit. Imo maior necessitas cōtrahēdi. cū magistro nauis q̄ cum inuitoze est Res enim patit vt de cōditione inuitoze quis despiciat. et sic cōtrahat. In nauis magistro nō ita. Nam locus et tps nō patit plenius deliberādi consiliū. Et debemus intelligere magistrū nauis. eū cui totius nauis anchora ad est gubernatio a dño mandata est. Si enim cum alieno nauta q̄s in nauī contraxerit non datur actio exercitoria. Quāq̄ ex delicto cuiusuis eozū qui nauis nauigando causa in nauī sint. detur actio in exercitorem. Et in hoc differt iste tit⁹ a supiori. Nau. cau. sta. vt recep. ref. qz. ti. n̄ ptra exercitorē ex contractu soli⁹ mgr̄i nauis obligat. Alius autē obligat exercitorē ipso offiū delicto in nauī a nautis cōmissio. Et ratio huius differētie est. alia est cōtrahēdi causa. alia delinquēdi: qui enim magistrum preponit: contrahi cum eo permittit. Et ideo omnia facta magistrī debet prestare qui eum pposuit. alioquin cōtrahentes deciperentur. Qui autem nautos habet in nauī. non contrahi cum eis permittit: sed dolo et culpa carere eos curare debet. Exercitorem autem appellamus eum ad quem obventiones et lucra ac redditus omnes ex nauī perueniunt siue is dominus sit siue a domino nauem. recepturus in se periculum conduxit vel ad tēpus vel in p perpetuum.

Magr̄ nauis

Exercitor.

Ad legem rhodiam de iactu

Lex rhodia cauetur: vt si iactus mertium gratia leuande .id est alienian⁹ de nauis factus sit: tale damnum sarciat omnium contributione: quia pro omni bus datum est. Tenetur itaqz contribuere et ille cuius est nauis: quia nauis habet saluam. Item et ille qui fecit iactum rei sue causa leuande nauis contribuere debet. etiā pro rebus iactatis. Et alij simul nauigantes vnusquisqz pro estimati one rei sue que salua permansit. Et dictus est hic tit⁹. ppterea ad legem rhodiam de iactu. quia in rhodo insula lycie. eius frequentia prius fuit. propter frequen tem vsum mercatorum: qui ibi fuit: vt habetur in decre. dis. ij. c. rhodie. Qui ergo leuande nauis gratia res aliquas proiciunt: non hanc mentem habent vt eas pro derelicto habeant: quippe si inuenirent eas ipsi reciperent: et si suspicati fuissent in quem locum iacte essent. inquireret eas. perinde ac si quis onere pressus in viam rē abiecerit: mox cū alijs reuerfurus. vt eandem auferret. Qui ergo tales res receperit: suis dñis restituere debet. q̄ si animo lucrādi tales res retineret et penderit: furtū cōmittet. aut. nauigia. l. de fur.

Lex rhodia.

De infortoria actione.

Infortor.

Sicut ti. precedēs de exercitoria loquitur de eo q̄ nauī p̄posit^o est. Ita hic ti. de his q̄ p̄positi sunt negotijs. quos infortores appellamus. Dicitur infortor: ex eo quia negotio gerēdo infort. Nec est cura virū sit p̄posit^o taberne: an cuilibet alij negotiationi. Est ergo equū. q̄ sicut cōmoda sentim^o ex actu infortor. Ita etiam obligari nos ex cōtractibus ip̄orū & cōueniri. Si q̄s ergo infortor in negotio sibi cōmissō cōtraxerit: poterit p̄ueniri hac actione dñs q̄ euz p̄posuit vel instituit stationi vel negotiādo gerēde in eam causā in quā p̄positus est expressim vel tacite. Et sic dicitur infortoria ab infortore se3 p̄posito: quāuis exercitoria noietur a p̄ponente. Et non infortoria p̄prium nomen actionis: sed dicitur actio ex empto vel vendito infortoria vt infra. e. l. cuicumq̄. §. nō tñ.

De tributaria actione.

Peculium

Peculiaris
merx.Tributoria
quare.

Dñs q̄ alias in serui cōtractib^o magnū habet p̄uilegiū: qz de peculio dūtaxat tenet: cui^o peculij estimatio fit: deducto eo qd dño debet vel his q̄ sunt in dñi potestate. Tamē si sciret seruū in peculiari merce negociari: vocat ex hoc edicto in tributū a creditoribus. velut extraneus creditor: vt sit eiusdē cōditionis cū alijs Et porrigitur hoc edictū ad omnes negociatōdes. Et aliud est eē peculiare merce peculiaris. etiā si nihil sit in peculio dñm tributoria obligat. Ita demum scien te eo negociabitur. Et scientiam intelligem^o: si scierit dñs et non p̄stabit. id est nō cōtradicit expresse: tenebit actionē tributoria. Et non solum ad seruos pertinebit actio tributoria: verū etiam ad eos qui nobis bona fide seruiunt. siue liberi. siue serui alieni sint. vel in q̄bus vsufructum habem^o: dūmodo merx in qua peculiariter negociet ad nos pertineat. Per hanc actionē tribui iubetur dominus. qd ex ea merce. & qd eo noie receptū est. Et inde tributoria appellata: quia dñs simul cū alijs creditoribus in tributū vocatur. id est in cōtributionē. Nō autem totū peculū venit in tributum. Sed id dūtaxat qd ex ea merce est.

Qd cū eo q̄ in aliena p̄tate ē negotiū esse gestū dicat.

Beneficium
filijsa.

Silij n̄ factus sui iur^o emancipatione. vel dignitate. vel morte p̄ris. vel cōs milibus modis. tenet ex primis cōtractib^o in q̄tum facere potest. qz actio cōtra filiū ex eo q̄ sui iuris sit de iure ciuili admittit. Sed p̄ priorē restituit p̄ titulū illū supra de mino. p̄ hūc autē titulū postea modificat. Et sic h3 duplex beneficij filij n̄ facti. vnū in restitūdo. aliud i modificādo. Et introducta est materia hui^o ti. a p̄toze. p̄pterea. q̄ q̄ p̄traxerit cū eo q̄ in aliena p̄tate sit: etiā si deficiet superiores actioes. i. exercitoria. infortoria. tributoria. Nihilomin^o tñ in q̄tū ex bono & equo res patit p̄sequet sibi debitū. Siue em̄ iussu ei^o. cui^o i p̄tate est. negotiū gestū fuerit: in solidū eo nomine actio dat. d̄ q̄ infra. ti. qd iussu. Siue nō iussu sit i^o rē ei^o verū fuerit: eaten^o introducti actioes. q̄ten^o in rē eius verum est de q̄ infra de in rē ver. Siue neutri^o eoz sit: d̄ peculio actio p̄stituit. vt infra de pecu. Ideo autē dat hoc p̄uilegiū emancipato filio: q̄ tenet in q̄tūz facere possit: qz sic altera to statu videt esse ali^o bō q̄ fuerat p̄us vn^o & de subtilitate iuris non tenet p̄mis creditoribus. Sed tñ de eq̄tate tenet eis ex illo edicto de capite minutis. Illud em̄ edictū creditoribus p̄mis refuscitat veteres actioes viles. v^o indulget actio nem in factum vt supra de capi. ml. l. §. hoc autem edictum. qd cū eo rē. hic way

difficat actiones in quantum facere potest emancipatus vt dixi.

Ad senatusconsultum macedoniauum

Ulicet ex quolibet tractu facto cū eo q̄ in nostra p̄tate est: teneamur quoq̄ modo. vt. s. ti. pr. hoc tñ fallit in filiofa. in duobus casib⁹. vn⁹ est i voto vt. infra d̄ polli. l. si quis rem. §. voto. Alius in mutuo de quo tractat hic ti. vt non teneat ipe fil⁹. nec pater. cū effectu. p̄hibente hoc senatuscōsulto. verba aut̄ senatuscōsulti hec sunt. Cum inter ceteras sceleris causas macedo usurarius es etiam alium adhibuisset: et sepe materiā peccādi et occidēdi parētes malis hominibus p̄stitit: placet ne cui filiofa. pecunia ab eo mutuo data etiā post mortē p̄ntis p̄in dicaret. vt scirēt q̄ pessimo exēplo fenozarēt. id est usurā cōmitteret: nulla posse actione expectata p̄ris morte. q̄s ita expendissent repetere. Et est rō. qz sepe filij onerati ere alieno creditaz pecuniā. q̄s in luxuriam cōsumebāt: vite parētū insidiabant. vnde appellatū est macedonianū senatuscōsultū: qz in odiū macedo nis usurarij factū est. Sed fal. hoc senatuscōsultū. multis casib⁹ no. p. glo. insti. q̄s cū eo. §. illud aliqd̄ p. do. Sic in. c. qz pleriqz de immu. ecc. r. i. c. fi. d̄ sol.

Macedonis .

Liber Decimus quintus.

De peculio.

Peculiū qñqz ponit̄ p cuiusqz patrimo nio vt. infra. ad trebell. l. cog itū in pprie. Qñqz ponit̄ p pecunia parata p̄fidij cā. vt infra de lega. ii. j. l. si chorus. §. j. Qñqz ponit̄ pro rebus paraphernalibus vt. infra. de iure. do. l. si ego. §. dotis. Qñqz ponit̄ pro his tantū que iuste obueniunt suo vt. infra. de ac. poss. l. seruus. Quandoqz autem ponitur et pprie. pro eo qz seruus domini p̄missu separatū habet a rationibus dominicis: deducto tamen si quid domino debet vt his qui sunt in potestate sua. vel tutela. vel cura. Dicit̄ qz peculium quasi pusilla pecunia. siue patrimonij pusillū vt. infra. e. l. deposit. §. vl̄. r. l. sed r si dānū. §. peculij. Q̄d op̄et aut̄ peculij actio p̄trahentib⁹ cū seruo vel filiofa. p̄re vel dño nolz te vel iunio. h̄secus sit in institoria. infra. e. l. si q̄e. §. vlti. r. l. quotiēs. j. rñ.

Peculium

Quā actio de peculio est annalis.

Qpost mortem eius q̄ in alter i⁹ potestate fuerit: postea q̄ is emancipatus manumissus alienatus ve fuerit. duntaxat de peculio. Et si quid dolo malo eius in cuius potestate est factū erit: quo minus peculij esset. In anno quo primuz de ea re experiundi potestas erit iudicium datur: q̄ diu autem seruus vel filios in potestate est. de peculio actio perpetua est. id esse potest p⁹ mortē autē eius. vt post q̄ emancipatus manumissus alienatusve fuerit temporalis esse incipit. id est annalis. Annus autem valis cōputabitur. Et merito in hoc casu pretor fecit tēporariā actionez. Itā cū morte vel alienatione extinguatur peculium: sufficiebat vsqz ad annum produci obligationem.

Annus q̄ dat̄ de peculio.

De in rem verso.

Si illi q̄ in p̄tate sunt aliena: nihil in peculio habēt: hi tñ q̄ eos habēt in p̄tate in solidū tenent: si in rem. i. vtilitatē eoz. quod receptū est cōuersum sit. quasi cū

In rem usus. ipsis potius contractum videat. Nec videtur frustra de in rem actio pmissa. potest enim fieri ut in rem versum sit: et cesset de peculio actio. quid enim si dominus peculium ademit sibi sine dolo malo? Quid si morte serui extinctum est peculium. et annus utilis perierit? De in rem verso nam actio perpetua est. et locum habet siue peculium ademptum sit. siue actio de peculio anno finita est. Datur autem hec actio quocientibus cumq; seruus voluntate domini gerendo negotium eius utiliter vel non utiliter aliquid ei emerit. vel pro eo aliquod pactum iniuit. Nam etiam si ad luxurie materia. vel ad delicias. vel ad turpes sumptus aliquid domino volenti emit vel gesserit. tenetur dominus de in rem verso. infra. c. l. iij. §. necno. et. l. si res. §. quod seruus. Si autem non voluntate domini seruus gerendo negotium eius aliquid ei emerit vel obligatio non pro eo iniuit. et id postea in rem domini vertit. et si quidem voluptuaria non ad utilitatem non tenetur dominus de in rem verso. sed debet pati creditorem imposita auferre sine domus sue iniuria. Si autem gessit utiliter vel necessario: tenetur dominus de in rem verso. etiam si ratum non habeat ut si triticum accepit ut aleret familiam. aut pecuniam mutuo receptam dominico creditore persoluit. Competit autem hec actio in partem versum est in rem domini. Si ergo in totum sit versus: agitur in totum: si pars agitur pro parte. infra. c. l. si pro parte.

Quod iussu.

Iussus. Merito ex iussu domini vel patris in solidis adversus eum iudicium datur. Nam quodammodo cum eo contrahit qui iubet. Datur igitur hec actio cum iussu vel mandato domini contrahit seruus. siue dirigatur iussus ad contrahentem. siue dirigat ad servum. Nec est in eo opus verbis vel scriptura. Nec distinguitur. dirigat specialiter in vno contractu: an generaliter. Nam quod qualitercumq; dominus vel ratihabitatione vel subscriptione: siue per epistolam verba: aut nuncium voluntatem suam circa contractum servum accomodent et teneat quod iussus in solidis. Et est quedam differentia inter iubere et mandare: quia iussus imponit necessitatem. Sicut et preceptum vel imperium. Mandatum autem non imponit necessitatem. Sed voluntatis sententiam. Sed partem ad hanc actionem non est differentia inter ea. ut liquet ex predictis. Datur autem hec actio heredibus. et in heredes. et in perpetuum. et in partem iussus intervenit. Nec est proprium non actionis sed adiectio: ut de institutio diximus. et de quibusdam alijs.

**Iubere.
Mandare.**

Necno quod iussu

Liber Decimussextus.

Ad senatusconsultum velleianum.

Velleianus. Senatusconsultum velleianum. bene consules fragillitati mulierum: statuit ne femine pro alio intercederet. id est interbereret: vel pro alio promitteret. Nam sicut civilia officia ut sunt iudicia. arbitria. et his filia feminis sunt adempta: ita multo magis adimendus eis fuit officium. in quo non sola opera et nudum ministerium eorum versatur: sed etiam periculum rei familiaris. id est substantie. Sunt autem verba senatusconsulti hec: quod marcus Sillanus. et vel leius tutor. consules romanorum de obligationibus seipsum fecerunt. Quod ad fideiussiones et mutui dationes pro alijs quodam intercesserunt seipsum puniret. Jus dictum est ne eo nomine ab his mulieribus petitio: ne vel eas actio deest: cum eas virulibus officijs. et eius generis obligationibus obstringi non sit equum. Tulit autem hoc senatusconsultum opera mulieribus.

Senatus consultum.

ppter serus imbecillitate: q̄ mltis casib⁹ hmōi supposita atq; subiecte sūt. Sed ita venum eis subuenitur. si decepte sint non si decipiāt. Itā deceptis nō decipi entib⁹ opitiat vel subuenit. Cessat autē hoc senatus cōsultū his casibus. Casib⁹ in senis mulier sp̄dēdo tenet. Pro libertate. p̄ vote. renūciat. r̄ si decipiet: p̄ci um capiat: caueatq; sc̄do. Res sua: succedat illi. p̄ q̄ fidei sūt. glo. in. l. i. fra. e.

Cessus quā do cessat. Helicianum.

De compensationibus.

Compensatio est debiti et crediti inter se. id est ex vtraq; pte p̄tributio. p̄t enim vnusq; creditore suū. eundēq; debitore p̄sentē repellere: si parat⁹ est cōpensare. Et est cōpensatio ideo inuēta. qz̄ interest nostra poti⁹ nō soluere: q̄ solutus reperere: p̄pter laborem et expensas q̄ fiunt in iudicijs: et p̄pter moram iudicij. Cessat autē cōpensatio his casib⁹. Primo qm̄ ille qui p̄est exercitui: mā dat alij. vt omnē copiam rerū exercitui administrat: quod non fecit: et p̄terea p̄uenitur mandati. tunc enim nō cōpensat: in eius odiū. l. ob negocium. infra. e. Item eadē ratione cum q̄s perperam alienā possessionē occupauit. l. si. in. si. l. e. Item depositarius p̄pter suam p̄fidiam non cōpensat. in. si. de. acc. s̄. in. bo. ne. fidei. Item ratione incertitudinis vt si alter debitum neget. vt. l. e. l. si. s̄. pe. Item p̄pter fauorem. vt in rep. si quid ei debet ex kalendario. id est libro ratio num. vel ex vectigalibus. vel ratione frumenti vel tributi: vel alimentorum vel ratione statutorum. vel sumptuum. vt. l. e. l. in. ea. Et dicitur compensatio q̄si cōmunis pensatio. ac si aperte diceret lex. non nisi in ponderibus et quātitatib⁹ locum habet vt. l. e. l. si. p̄stat. Si vō ab vtraq; pte debet sp̄s: vt ab vna sp̄s ab altera quātitas: vel ab vtraq; pte pecunia. sed vt sp̄s non admittitur. cōpensatio. l. de rei ven. si ex pecunia. et sup̄: de pig. acc. l. si p̄uenit.

Compensatio.

Quā cessat Compensatio.

Compensatio vnde.

Depositi.

Depositum est: quod custodiendū alicui datum est. id est traditum. dicitur ex eo q̄ ponitur. p̄positio enim de. auget depositū. vt ostendat totum fidei eius cōmissum. q̄ ad custodiā rei pertinet. et in totum videat̄ segata custodia a deponente. Constitit autem depositum in rebus mobilibus. et se mouentib⁹ tantum: nisi forte vbi sequestrā deponitur. Et ē proprie in sequestro depositū: cū res ali qua inter plures in controuersiam deducitur. et ipsi in solidum certa conditio ne custodiendum tradunt: vt reddatur ei qui vincit. Ergo istud depositum fit a pluribus tantum: et in solidum ab vnoquoq; Cum vero rem cōmūnem plures deponunt. pro parte vnusquisq; deponit. Item in deposito quo fit apud sequestrum: possessio non remanet apud deponentes: nisi aliter sit actum. scilicet vt causa custodie tantum detineat sequester. infra. e. l. pprie. et. l. licet. r̄ de ver. sig. l. sequester. Est aliud speciale in hoc deposito: quia sequester non potest renunciare hoc officio recep̄i depositi: nisi iustissima causa interueniente: et eadē interueniēte raro est ei restituenda res qui vicerit: sed oportet arbitrio iudicis apud eadem aliquam deponi. in fra. e. l. ei s̄ vlti. si in hoc casu competit actio depositi sequestraria. infra. e. l. si. in. asia. s̄ cum sequestro. Et habet naturam depositi: q̄ si in tumultu. ruina. incendio. naufragio. aliquid depositū fit: si cum deponēs illud reperet: depositarius depositū recep̄isse inficiat. l. negat: tenetur in duplum ei⁹ q̄s recepit. alij⁹ tenet solū in simpli. et ista b̄ depositi directa. Est r̄ cōtraria. q̄ datur depositario r̄ ei⁹ heredi in deponentē. r̄ eius heredem. in q̄ venit q̄s vniuer est impensū a depositario in rem depositā. Idē actio est ciuilibis et p:

Depositum

In quib⁹ rebus consistet.

Depositum n. a.

Depositum contraria.

Libec Decimusseptimus.

sonalis. nec in ea iuraf in litem. infra. e. l. ci. famosa non est. qz regularit nulla
straria ifamat s de his q no. ifa. l. fur. s vl. Itē bonafidei z. ifti. s ac. s actionū.

Libec Decimusseptimus.

De Mandati.

Mandati.
Mandati qm obligationū.
Acciones mā.
Societas.
Contrahit so- cietas.
Dissoluitur

Obligatio mādati in cōsensu cōtrahē-
tū p̄stitit: ideo p̄ nūcium quoqz. vel per ep̄lam mandatus suscipi po-
test. Item siue rogo. siue volo. siue mando. siue alio q̄ctōqz verbo scri-
pserim. ideo saltem. mandati actio est. Et est mandatum ab eo qui
gratuito suscepit exhibendum. Mandatū em̄ nisi gratuitū nullū est. Nam ouge-
nem p̄trabit mādatū ex officio et amicitia: officio autē contrarie est merces. In-
terueniente autē pecunia res ad locatōnē et conductiōnē poti⁹ respicit. infra. e. l. j. s vl. Sed nō omne mandatū est obligatoriū. nā qz tua tñ gratia tibi mandē:
fugiuacuum est mandatum: z ob id nulla ex eo obligatio nascitur. veluti si mandē
tibi vt pecunias tuas poti⁹ in emptiōnes predioz colloces q̄ in vsuras. vel ecōz
uerso. cuius generis mandatum. magis est consilium q̄ mandatū: et ob id non
est obligatoriū qz nemo ex consilio obligat. etiā si non expedit ei cui datur: quā
liberum est cuiqz apud se explorare. an expedit sibi consilium. Quādo autē man-
datum fit mei gratia tantū: veluti si mandem tibi vt negotia mea geras. vel vt
fundum mihi emas. Item quādo fit mea et aliena gratia: vt si tibi mandem vt
mihi et ticio fundum emas. Item quādo fit tua et mea: veluti si tibi mandem vt
sub vsuris crederes ei qui in rem meam mutaretur. Item tua et aliena: veluti si
mandem tibi vt ticio sub vsuris crederes pecuniam. his casibus nascitur obli-
gatio: et datur actio mandati contra mādantem: dūmodo similiter mandatari-
us fines mandati custodierit. neqz in aliquo exceferit: sed susceptum mandatus
adimpleuerit. Et dicitur mandatum. quasi ex manu mea datum. Ex mandato
oriuntur due actiones: directa. que competit z ceperit interesse: eius qui manda-
uit. Contraria autem actio mandati competit cum procurator impleuit manda-
tum iniunctum.

De Pro socio.

Societas est duoz vel pluriū conuentio honeste celebrata. ob cōmodiorē vsus
z vbertiorem questum cōtracta secundū tullii. l. isti. e. s. super rubri. Et potest so-
cietas coiri vel in perpetuum. id est donec viuunt cōtrahentes: vel ad tempus
puta biennium zc. vel ex tempore puta. a natali xp̄i proximo in futurū vel sub cō-
ditione. Et cōtrahit societas siue vniuersoz bonozum: siue iulicuius negociatio-
nis: similiter etiā vnias rei tantū. Et potest coiri re et verbis. id est cōiunctim
interueniēte re. z interueniēte stipulatōe. vel etiam per nūcium. Dissoluitur autē
societas renūciatione. morte naturali. et civili. id est capitis dīminutione maxio-
ma vel media. vel etiam aduersa fortuna superueniente vt si quis ex socijs bonis
cesserit: vel bona sua publicata fuerint insti. e. s. Soluitur.

Libec Decimus octauus.

De contrahendo emptione et de pactis inter emptores et venditores compositis.

Origo emendi et vendendi a pmutatio nibus. ce pitulim em non erat ita numus sicut hodie: neq aliud merrid e res ve dita. et aliud pccisi vocabaf. Sed vnusquisq fm ne cessitate tempoz: ac rez: cu vtilib. sibi inutilia pmutabat: qm ple rnsq euenit. vt qd alteri sup est: alteri desit. Sed qz non semp nec facile purrebat: vt cu tu haberes qd ego desiderare. inuicex haberē qd tu acci pere velles: ideo electa est materia auri vel argenti: cui publica ac generalis est matio: d'fficultatib' pmutatiouum subueniret: eaq materia. forma publica pcul fa. i. numis nate. vsu dominib'qz nōtam ex suba q ex quantitate sua pbet. Abi cunqz q pecunia datur vt aliqd aliud accipiat: emptio ē et venditio. Abi aut alia res pter pecuniā: p p'sili vel alia re dat: est pmutatio non emptio. Et in eo disse runt emptio et pmutatio: qz in pmutatione vtrūqz d' merr' et pccū: et vterqz emp tor et venditor appellari pōt. In venditioe aut sicut aliud est vendere: aliud eme re et ali' emptor: alius venditor. Ita aliud ē pccium. i. pecunia: altez merr'. i. res vedita. Itaqz sine pccio vendicio nulla est. Est aut emptio iuris gentiū: et ideo consensu pagit: et inf' absentes p'rabi pōt p nunciū ad hoc destinatū. et p lras

Emptio iures

emptio qm fiat

debet a puata comune pccium merr'

De in diem additione

Addico ex ad et dico coponit: et est vendere per licitatōem: hoc est in venditio ne publica: vbi alius alio maius pccium pollicet. vt sibi potius q' alteri venalia addicant. vnde additio et titul' de in die additione. quem qdaz nostri tempozs iuris perditū non intelligētes: emendat dicentes: de in die addiectōe: vbi nō verba modo. sed sententiā actius ipm corruerūt: quo verbo Cicero p Cecinna se se pe vitur. Inde addic. i. apud veteres dicebantur. qui p'oris p'unciatiōe ac ius su. cum soluendo non essent: creditoribus vendebantur: de quibus crebra apud liuium mentio habetur. Et addictus morti destinatus dicit. Cicero. li. offi. iij. Et is qui morti addic' esset rē. Dicitur ergo in diem addictio generaliter. qm vendo tibi rem hoc pacto: q' si aliquis in diem talem meliorē conditionem attulerit. sit tibi in empta. Et dicit melior conditio a'ferri: si aliquid p'ccio sit additum. vel maturio: solutio: aut facilior a'feratur: vel locus oportunior soluendo p'cio adijciatur. vel p'sona idoneoz accedat ad emptionem. Si autem quis extiterit q' meliorē p'ditōem a'ferat: deinde p'oz emptor paratus sit plus addicere cōsabit obligatio secundo constituta

Addico addictio

Addicti

De lege commissoria

Lex commissoria ē spēale pactū qd in venditioe pponit. et habet locū qm vedito tibi rē et trado. et si nō solueris hinc ad mētem. vel aliud tps' exp'ssum in cōuentione q' res sit in empta. et cadat in cōmissum Itaqz cū veditoz fundi in p'uentione cauit. vt si ad diē pecūia soluta non sit: vt fundus sit in emptus. Ita debemus intelligere. fundū in emptū. si emptor eū in emptū eē velit. qz id emptoris causa cauetur. et ideo lex commissoria in venditionibus adiecta exercebi' si emptor volet non eo inuito: qz qd fauore alicui' rē. L. de le. l. quod fauore.

lex commissoria

Liber Decimus octauus

De hereditate vel actione vendita

Hereditatis venditio **¶** De venditioe incorpaliū loquitur hic titulus. Tenet aut hereditatis venditio cum aliqua est hereditas q̄ venierit nisi vol⁹ emptoris p̄tractu dederit causam **L. e. l. q̄ nodū.** Si vero nullo sit hereditas puta viuētis: aut ei⁹ q̄ null⁹ ē de iure ciuili: vt q̄ finis est **¶** Vel qz nec ē ille neqz fuit in rex natura cui⁹ hereditas vendit: venditio est nulla. **infra. e. l. j.** Nec enim pot̄ esse emptio sine re: qz non emittit alea vel spes. **infra. e. l. cū hereditatē:** q̄ casu tenebit venditor emptori reddere p̄ciū: r̄ p̄stet ei suū interesse r̄ expēsas q̄s in eā rē impēdit. **¶** Et p̄ actōem emptio licet nō teneat emptio. Firma aut r̄ valida existēte venditōe: r̄ venditore suā hereditatē p̄dētere: ad instateneqz vēditōr̄ p̄proxi In p̄mis res hereditarias trade re debet emptori si sint ap̄d eū: licet nō vendiderit eas. Est enim aliud vēdere hereditatē: aliud res hereditarias. **¶** Sed si n̄ sint ap̄d eū. v̄l dubit̄ q̄ sint v̄l vbi sint res hereditarie: cedere debet actiones omnes hereditarias quecūqz sibi competunt ex hereditate. vel etiā quas ipse occasione hereditatis p̄stituit: vt si accepit si deiuisorem ab hereditario debitorē. vel si noiauit vel litem cōtestat⁹ est. **¶** vt **infra. e. l. j.** q̄ puenisse. r̄. h̄ non solum Amplius etiā p̄stat venditor emptori: qd̄ ad se puenit vel pueniet de hereditate: p̄stabit q̄ p̄cia venditay rex licet aliq̄ donauit ea. **¶** Itē r̄ ea que alienauit prestabit r̄c. **¶** De actōibz aut vēditis. sciendum qd̄ omnes actōes vendi possunt siue sint pure: siue cōditionales: siue reales: siue p̄sonales: r̄ tenet venditor si nihil debeat debitorē vel si habeat exceptōem Non aut tenetur prestare locupletem debitorē: vel in sūnam certam: nisi in cōtrariū sit dictū. **infra. e. l. si nomen: r̄. l. quidā. r̄. l. nomia. r̄. l. e. l. vi.** Et sine venditor nominis cedat actōem emptori: vtetur directis emptor: siue nō cedat: emptor habebit vtilis actiones r̄ in personam r̄ in pignora. **infra. e. l. emptori: r̄ contra p̄ncipales debitorē. r̄ contra fideiuisorē r̄c.**

De rescindēda vēditōe: r̄ qñ liceat ab emptōe discedere.

Rescindit vēditio **¶** Quas p̄tes habet hoc rubricā Rescindit enim aliqñ vēditio: r̄ hoc altera p̄te inuita: puta qñ facta est p̄tra p̄hibitiōem iuris: vel lege impediēte. vt si cum filio: fa. aut suo facta sit aut p̄pter metū adhibitum. Item p̄pter dolum emptoris. r̄ non alterius. Item p̄ actōes ediliicias redibitorē r̄ quanto minoris. Item rōe erroris Itē rōne solēnitatis obiuisse. **¶** Atqz aut licet discedere ab emptōe etiā p̄fecta r̄ hoc volēte vtraqz parte. de quo loquit sc̄da pars tituli. Emptio enim et vēditio sicut p̄sensu p̄trahit: sic a p̄trario resoluit cōsensu anteq̄ res fuerit secuta. **¶** Pot̄ enim dū res integra est: puenitōe n̄ra: infecta fieri emptio. Et d̄: res integra. si res in totū. vel p̄ p̄te vere vel interpretatiue non fuerit tradita. nec p̄ciū itōtū. vel p̄ parte fuerit solutū. Interpretatiue d̄: res tradita: cū perierat penes venditorē: est enim liberatus ac si tradidisset emptori. **infra. e. l. cū emptor.**

De periculo et comodo rei vendite

Periculi rei vendite **¶** In re vendita r̄ nō tradita sepe p̄tingit piculū Itō de hoc tradit lex regulam: vt p̄fecta vēditōe oē cōmodū r̄ incōmodū qd̄ rei vēdite p̄tingit p̄tinet ad emptorē. **infra. e. l. j.** Sz pot̄ tradi melior̄ regula rotunda r̄ q̄drata. **¶** Cum vēditio sit pure sine scriptis certe sp̄t̄ q̄ dezustatōem nō exigit: omne piculū p̄tinet ad emptorē: excepto casu publicatōis nisi pactū: culpa: mora: calliditas tradētis interuenierint. **¶** Dicit p̄mo in regula pure: qz si sub p̄ditione fiat: r̄ an cōditōis cūentum

peat res perit v̄d̄itor: licet sec̄ sit si facta sit d̄terior: infra. e. l. q̄ vi p̄d̄t̄e. Si
 ne scriptis iō d̄r: qz sicut p̄p̄ cōditōem nō existentē est emptio im̄fecta: ita ⁊ si
 scriptura non sit cōpleta q̄ interuenire voluerit. vñ idē in piculo statuerit. L. s̄
 fide instr. l. piractus. ⁊. L. e. l. cū inter. ⁊ insti. e. s̄ cū aut̄. Speciei d̄r: qz si i ge
 nere sit facta: puta vendis mihi bolem: nunq̄ spectat piculū ad emptorē: etiam
 si om̄es sui q̄cunq̄ sunt in mūdo perirēt: qz gen̄o interire nō p̄t. infra. e. l. lectos
 et. l. eū. ⁊. l. q̄ si neg. Certe iō dixi: qz si sub incertitudine sit vendita. licz sit spe
 cies: non tñ sp̄ spectabit piculū ad emptorē. puta vendo stichū vel pamp̄hilum.
 Si est morat̄ vterq̄ vel sit vel diuersis t̄pibus. piculū est emptoris: sec̄ si alter
 eoz tñ peat. Nam ei⁹ piculū spectat ad venditorē s̄ de p̄tra. em. l. si i emptiōe
 s̄ penul. Itē de gustatōem non erigit ⁊c. qz si erigat degustatōem: suat distin
 ctio glo. ⁊ doc. insti. s̄ cū aut̄. in ⁊. statim circa si. Itē excepto casu publi. iō dixi
 qz illud piculū respicit venditorē. infra. lo. si fundū. Itē de pacto iō dixi: qz ex
 natura p̄tractus venditor de dolo ⁊ lata culpa ⁊ leui tenet: non de casu. infra. e. l.
 cū custodiā. ⁊. l. si v̄d̄ita. pactū vero etiā in fortuito casu derogat̄ infra. e. l. si in
 v̄d̄itōe. ⁊ Itē de culpa. iō dixi: qz si culpa insit casui. vel p̄cedat: spectat piculum
 ad v̄d̄itorē qui culpa adhibuit. Sicut in cōmodatio. Itē de mora iō dixi qz ex ea
 spectat piculum ad venditorē. vel si emptor vel venditor: fuerint in mora. postea
 rior mora p̄ponderabit p̄me. ⁊ trāfert̄ hec mora piculum in morosum. Quō autē
 dictum est in piculo rei vendite idem intelligendum ⁊ in cōmodo.

De seruis exportandis

¶ Seruus dicit exportari: q̄ ea conditōe vendit̄: vel ea pacto a dño distrabit̄ ne
 ampli⁹ in eo loco moretur. sed hoc vno loco in alium: vel de vna ciuitate in aliam.
 vel de vna puincia in aliam transferat̄. Si ergo seruus fuerit distractus. i. ven
 dit̄ ne aliquo loco moretur puta rome vel bononie. p̄t ille qui v̄d̄idit̄ talem le
 gis appositā in venditōe. vt forte v̄roxi sue. s̄simisecat: vel s̄tē qd̄ faciat. Itē etias
 renunciare p̄t dñs fauori p̄le introducto. De significatiōe huius vocabuli ex
 portare dicit̄. L. que res ex por. nō. de.

Exportari ser.

Liber decimus nonus

De actionibus empti et venditi

¶ Via parum pdest emere ⁊ vendere:

Quasi actiōes essent p̄stituite q̄ venditōe exequerent̄: ⁊ emptōes ad ef
 fectū deducerēt. Itē p̄d̄ite sunt due actiōes: vna empti. q̄ d̄t si res
 vendita non tradatur. ⁊ agit in id qd̄ interest emptori. ⁊ alq̄n tale
 interesse p̄cium egreditur. si forte pluris interest q̄ res valeat. vel
 emptā est. Agitur ergo a c̄tione ex empto. is qui emit. L. si enim actio ista bonest̄
 dei sit: nihil magis sibi cōgruit q̄ id p̄stari quod inter contrahentes actum sit.
 Quō si nihil sit conuētum ea p̄stabit̄ q̄ naturaliter insunt. Per cōtrarium autē
 datur actio ex vendito venditori cui p̄cium nō solutū fuerit. qui potest ex vendi
 to agere p̄tra emptorem. vt p̄cium cōuenit sibi p̄soluatur. ⁊ p̄terea etias in
 teresse petere ei⁹ quātū interest ip̄m pecuniā t̄p̄e p̄misso non habuisse. Et generan
 liter q̄buscūq̄ daret̄ actio ex empto si emissent p̄ se vel p̄ alios: eisdē datur ex v̄

Actio empti

Actio ex vendito

bito si vendiderūt p se vel p alias: sepe tamē: repit actōem ex venditō: vel vēdi
ti cōpetere emptori Et ecōtra actōem ex emptō cōpetere vēditōri. Ceteros em
vicissim vel p miscue bis vocabulis vtebāt: idē in locatiōe ⁊ p ductōe. §. e. vte.

Locati et conducti

locatio

Locatio et conductio cum naturalis sit: ⁊ omnīū gentiū: non verbor solēnita
te duntaxat sed ⁊ nudo p sensu p trahit. Est autē locatio p sone rei ve ad vsūz facta
concessio mercede in pecunia numerāda cōuenta. Alioquin si de re alia vanda fa
cienda ve p uenerit: nō erit locatio: sed innominata forma negocij: ex quo agere
actione incerta. id est p scriptis verbis: supra cōi. d. i. l. si p uenerit: ⁊ de pos.
l. j. §. si quis seruū: Locator ergo dicit: qui eo qd suum est alium vti p mittit: con
uenta mercede Conductor vero ecōtra: qui eo quod alienum est vti pacta mer
cede Si ergo domum meam te cōuenta mercede habitare p mittere: tu cōductor
ego locato: dicit. infra. e. si tibi. ⁊. l. cum fundū. ⁊. l. si quis fundū. Tu quoq; si
operas tuas mercede in re mea ponas: diceris locator operarū tuarum: ego ea
rundem conductor Si vero tibi opus faciendum mercede conue. ta dederō: rei
spectu operis ego locator: tu vero cōductor diceris. infra. e. Item queritur. §. j.
et §. si gēma: ⁊ §. si fūllo. Et quandoq; diceris redemptor. infra. e. qui insulam.
§. qui edem. ⁊. l. ea lege. §. vit. Et hec est emptio mirabilis in pecunia ⁊ opa cū
sumptu. Sed respectu ope econuerso est. Sepe tamē vnum p' alio ponimus: vt
de actione empti supra diximus. Et dantur ex locatiōe due actiones. Una actio
ex locato que datur locatori p re locata deteriorata: aut p mercede p soluenda.
aut p possessione euacuanda finito tempe conductiōis. Alia actio ex conducto
que datur cōductori si re q' cōduxit ei frui non liceat.

locator
Conductor

redemptor

Actio locati
Conducti

De estimatoria actione

Estimatoria

Actio estimatoria dicit. id est actio p scriptis verbis que de estimato pponit
et dicit estimatoria: quia iudex suam interponit estimatōem. Nam cum res esti
mata vendēda dat. Vbi gra. Dicit aliquis tene hunc libꝝ ⁊ vēdas: mihi p decē
⁊ reddas mihi: aut eū aut ei' estimatōz. Vbi dubitabat vtz ex vēditō eēt actio p
pter estimatōem. An ex locato: quasi re vendēda locasse videat: an ex conducto
quasi opas p duxisset. An mādan qz mandato meo hoc fecit. Melius itaq; vñū
est: hanc actōem pponi: que appellat estimatoria actio: ⁊ agit p scriptis verbis.
Quoties em de note p tractus alicui' ambigit: ⁊ conuenit aliqua actōem dari.
vanda est estimatoria p scriptis verbis: que datur quaten' ipa res incorrupta
reddat. Aut estimatio de qua puenit p ste: cum distinctōe tñ quis alterū rogauit
rit vt rogantis sit periculū. infra. p scrip. ⁊. l. si rogauerit. Si autē ita dicat ven
das rem p decē si vero pluris vendas tuum sit: tunc periculū indistincte est acci
pientis. infra. e. l. j. de illo. p glo. insti. de acc. §. actionū in ver. de estimato

estimato. actō

De rerum permutatione

pmutatio

Inter contractus innominatos p cipuus est cōtractus pmutatiōis que prima
est emptiōi ⁊ venditiōi: Est autē pmutatio vni' rei p alteram p satio. Statop
in generali nomie: quippe omnis p tractus noiatus vel innoiatus in larga appella
tione potest dici pmutatio: ex q' inuicē dat ⁊ accipit. Ergo ⁊ venditio et loca
tio. Sed ex inopia nom: quia plura sunt negocia q' vocabula. infra. de p scrip.

ver. l. iij. obtinuit vt p̄fata p̄mutatio que erat olim ante monetā p̄cussam .de q̄ supra de contra. emp. l. i. speciebus tantū. cōtrahatur. Sicut ⁊ olim cōtrahēbat anteq̄ esset pecunia p̄cussa: vel venditio iuenta: Sicq̄ licet hoc nomen p̄mutatioes ita competenter declinet Sicut ⁊ venditio ⁊ locatio: tamē q̄ late patet ⁊ nimis est incertus s̄m significatōem verbor̄ contractus iste. qui dicit̄ p̄mutatio censet̄ innominatus: q̄ caret nomine certo id est sp̄c̄iali. Nam vt dixi omnē significat̄ cat̄ p̄tractum ex quo quid datur vel accipitur: sicut ⁊ dicimus in do. vt des. infra de p̄scrip. ver. l. naturalis meus. in fi. §. j. ⁊ ista p̄t esse ratio quare. l. j. infra. e. appellat̄ p̄mutatōem contractū innominatū q̄ potest em̄ assignari alia actio: nam contractus illi duntaxat̄ nominati sunt ex q̄bus statim nascit̄ obligatio. vt vides in deposito. cōmodato. venditōne: locatione: in his em̄ statim interuentu rei nascitur obligatio vt pariat̄ actōem in re deposita: cōmodata ⁊ c. insti. q̄. mo. re. cōtra. ob. §. Itē is cui et. §. pe. ⁊ supra de pac. iuriscgentium. j. rñ. p̄mutatōis autem contractus licet factus sic voluntate partium. ⁊ ideo naturaliter vincunde in duxerit obligatōem: non tamē dat̄ actōem Immo exigit̄ rei influentus. ⁊ tūc non ex rei interuentu: sed ex p̄cedentis pacto agitur. L. e. l. ex placito. Sed in deposito cōmodato ⁊ c. ex rem tradita in initium paratur obligatio vt dictum est Ergo s̄m ista donatio hodie dicit̄ cōtractus nominatus: q̄ ex solo pacto dat̄ actōem. Sed olim erat p̄trarium. L. de dona. l. si quis argent. §. si vlt. Contractus p̄mutatio tunc demū. q̄n̄ conuenit vt certa species detur p̄ certa. puta sicibus p̄ p̄p̄bilo. hic codex p̄ isto bartolo. Ex p̄mutatōne nascunt̄ due actōes scz p̄scrip̄tis verbis. ⁊ p̄ditio ob causam. q̄b̄ p̄sequere vt insti. de ace. §. actionum.

Contractus nominati

p̄mutatis contractabitur

De p̄scriptis verbis: ⁊ in factū actio: nibus

Actio p̄scriptis verbis idō d̄: certa ⁊ p̄scripta vba erāt huic actioni Et habet locū in tribus generibus negotior̄. Primo in pactis incōtinētis appositis. L. d. pac. inter emp. ⁊ ven. l. ij. Secundo vbi cūq̄ dubitat̄ de actione circa contractū: nā cum deficiunt vulgaria atq̄ vsitata actionum nomia. p̄scriptis verbis agendum est Ad quam actionem necesse est confugere quotiens contractus existant̄ quor̄ appellaciones neḡ iure ciuili. p̄dite sunt. Natura em̄ inductum est vt plura ⁊ c̄ Tertio datur in tribus p̄tracibus innominatis scz do vt des. Do vt facias. facio vt facias: In quarto aut̄ scz facio vt des datur de dolo. l. naturalis. infra. e. §. q̄ si facio. Et venit in actione p̄scriptis verbis. omne q̄b̄ veniret in actione q̄ daret̄ ex s̄m̄ contractu puta do rem vt rem accipiam. id venit hic q̄b̄ veniret in venditōne. Do vt facias id venit q̄b̄ venit in locatione supra de po. l. j. §. in cōducto et infra. l. §. j. sed si facio. veniet ergo interesse in actionem istam. ⁊ dulus: ⁊ culpa lata ⁊ leuis. vt veniret in simili contractu Ciuilis est hec actio p̄scrip̄. ver. et eadem ipsa d̄ in factum. infra. e. si tibi pollienda. Non tamē omnis in factum ⁊ p̄scrip̄. ver. sicut hea que de damno dato p̄ponitur. ⁊ ex quolibet edicto vel interdico. Et locum habet nedum in contractibus ⁊ quasi sed ⁊ in maleficijs ⁊ q̄ si vbi cūq̄ equitas suadet dari actōem. infra. e. l. quotiens. ⁊ ideo d̄ eius tenor in multis et varijs articulis admissus. L. de sacro. ccc. l. sanctimus. Sicut iur̄ est hec actio. perpetua est: personalis est. hereditibus competit ⁊ in heredes. de hac insti. de ac. §. actionum.

p̄scriptis verbis q̄n̄ datur

Contractus innominati

actio p̄scrip̄. verbis q̄n̄ h̄z locum

Liber Vicesimus

Libet Vicesimus

De pignozibus et hipothecis: et qualiter
ea contrahantur et de pactis eozum:

pignus
hipotheca

hipotecaria
qñ nascit et cui

Iter pignus et hipotheca qñtum ad
actōem hipothecariam nibi interest. Itā de quacūq; re inter cre
ditōrē et debitorē conuenerit vt sit p debito obligata. hac appella
tione vtraq; cōtinetur: Sed in alijs est differentia. Itā pignozis ap
pellatione duo oportet interuenire. vnum q; res sit mobilis et eni
pignus a pugno. qz pugno vel manu tradit. vel tradi potest. infra. de v. sig. l.
plures. § pignus. Scdm q; tradat creditor: Sed ea que sine traditōe nuda cō
uentione tenent: pprie hipothecae appellatione contineri dicimus. Patet igit
q; si res est mobilis et non tradatur: siue est immobilis et tradatur vel non: iocitur
hipotheca. Contrahitur obligatio pignozis p uentionalis. sola conuentione. vñ
sibi tale nomē imponit. supra d pig. acc. l. j. in pñ. nec in ea p uentione ē necessaria
scriptura. vel ptesentia personarum. quia et inter ptesentes et inter absentes per
nunciū vel epistolam contrahitur obligatio pignozis. Et sunt scripture de his
vt quod actum est: per eas possit facilius pbari. Pignus autē pteozum et iudi
ciale non cōtrahuntur sola p uentione: sed necessariam est vt quis veniat in pos
sessionem. vt supra de pig. acc. l. non est mirū. Itā scatur hipotheca actio et obli
gatione pignozis. que est in rem et eadem dicit que seruiana. supra de pac. si tibi
§ de pignoz. et insti. de acc. § Item seruiana. Item datur creditor et eius heres
di. et ptra quemlibet possessorem pignozis. Item est arbitraria insti. de acc. § p
terea. Item quandoq; tollitur decennio. quandoq; vicennio. quandoq; xl. an.
sed non tollitur triennio: vt no. l. si aduer. credi. et de p̄scrip. xxx. vel. xl. an.

tacita hipoz
theca qñ dat

In quibus causis pignus vel hipotheca tacite p̄trahit
Qualiter per p uentionem expressam contrahat obligatio pignozis dictum ē
sequit qualiter contrahatur tacite ex vi et potestate legis. et hoc qdem in multis
et varijs casibus cōtingit. Itā est opus omnes singulariter enumerare Sed di
gnioza xempla pferamus in mediū. Ecce enī marito obligata sūt omnia bona: cui
q; pmittit sibi dotez p muliere Sic et in ulteri omnia bona obligata sunt marit
p restituenda dote. l. de rei. v. acc. l. j. § et vt pleni? Item locatori fundi: fru
ctus ex eo pcepti obligati sunt tacite. Item omnia infecta et illata dño sciente vt
ibi sint ppetuo dño obligata sunt secus in his que inserunt ad temp? Item mis
que conuolat ad sc̄bas nuptias bona. tacite obligata sunt filijs p̄oris matrimo
nij. vt restituat mater que lucrata ē a p̄ori marito. l. de se. nu. § p. hac edictali
pe. Itē bona defuncti mariti tacite obligata sunt p paraphernalibus rebus re
stituendis. l. de pac. puen. tam sup. d. l. vl. Item bona defuncti p legatoz et fi
deius. l. cōtia dele. l. j. Item p tributis. vniuersa bona eoz q; censent. l. c. l. j.
Item p̄trahentis eum filio. l. c. l. ij. et sic de si.

Que res pig
nozari nō po
tunt.

Que res pignozī vel hipothecae obligari nō p̄nt
Licet dixerimus supra corpalia posse obligari. tamē secus ē in q̄busdam fauo
re religionis: ecce enī monumentū non potest pignozī obligari. l. c. l. iij. Sic
et eccle. in aut. de alie. emph. § et qm. Idemq; in sacris vasis vel ornamentis ecc
clesie. l. de sacrosanc. ecc. l. sanctim? nemi. Itā illa supflua sunt in ecclesia. et de

bitū imineat ecclesie vt in aut. sup eandē legē signata. 7 in. c. lator. extra de pig.
 Item liberi hominis nulla est obligatio. qz piraria est libertati 7 nature: adeo vt si
 filiū tuū obliges. nulla obligatio sit. Immo a debito creditor cadit 7 ē. in aut. vt
 nulli. iudi. § qz aut 7 hmoi. 7. l. e. qui filios. In casibus tamen tenet obligatio:
 vt in redempto ab hostibus. 7 cum p̄r ob necessitatē famis filiū obligat. Itā cum
 ei liceat vendere: multo fo. ti⁹ poterit obligare. infra. de le. j. l. senar. § vi. 7. l.
 de pa. qui si. di. l. j. 7. l. de cap. l. vl. Item impeditur obligatio. ppter publicā
 vilitatē vt in seruici aratorijs: et bob⁹ aratorijs 7 instrumētis aratorijs. ex hac
 est causa tributorum illatio retardare. l. e. l. vl. 7 antepe. 7 si.

**Qui potiores in pignore vel hypotheca habeant
 et de his qui in priorū creditorum loco succedunt**

C plurib⁹ modis aliq̄s in pignore pōt esse potior: puta ratōe causa. si est scds
 creditor credit pecuniā ad cōseruatōem pignoris: 7 in ea causa pecunia est p̄sum
 p̄t: p̄feretur scds. p̄mo: veluti si nauis fuerit obligata: 7 ad armandā eam: vel re
 ficiendā credidi: mea est pecunia saluā facit toti⁹ pignoris causam: Idē 7 si cre
 didi in cibaria nauarū sine q̄bus nauis non potuit salua puenire. Item 7 ratione
 cause p̄ferē scds. p̄mo: vt si expedit in funerādo testatorē: funeraria est sup̄a om
 ne es alienū. supra de reli. l. pe. 7. l. ar. si q̄s. § j. Item ratōe t̄pis p̄feretur credi
 tor primus: secundo vbi secund⁹ nō pōt p̄tendere aliquā p̄dictarū causarū: vel p̄
 uilegiū: vel quid simile Est est hec regula in pignorb⁹. Qui prior est t̄pe poti
 or est iure. l. e. l. si fundū: hoc tamē est intelligendū de primo creditore cui erat
 pignus obligatum: ita q̄ debitor obligatōem nō poterat resoluerē inuito credi
 torē: vel si poterat: nō t̄n cō. mode. infra. e. l. j. 7. l. potior. § r̄n. 7 supra ti. pri. l.
 penul. Item sup̄ficiario vel emphiteota pignozante: potior est causa d̄n. p̄ p̄n
 sione eius: q̄ cui obligauit e. nphiteota vel sup̄ficiarius. infra. e. l. etiam: Fallit
 autem dicta regula nedum rōne cause: vt dixi: Sed etiā ratōe pacti: vt ecce pig
 nori obligasti omnia bona tua: deinde tibi mutuo vt ex ea pecunia aliquam rem
 emas: et vt ea res tibi sit obligata: preferar enim primo. l. e. l. licet. Item fal
 lit ratione mendacij: vt si prior et possessor eras in pignore: 7 ego secundus. p̄e
 tendo contra te hypothecariam: sed tu negas rem esse eius qui tibi et tibi eam
 obligauit Nam si te de mendatio arguerō: possessionē transferes: licet prius ti
 bi fuisse obligatā velis p̄bare. l. e. aut. Item possessor: sed restituta possessione
 audieris in iure tuo: Item fallit ratione semi plene probationis: quid est si cons
 fitearis te tibi debere ex tali causa. x. vel in priuata: scriptura: vel coram testib⁹
 et pignus tibi obligas: si quidem personalis actio mouetur contra debitorem
 ea robur suum habet: Idemq̄ 7 si contra eundem agatur hypotheca: quia cons
 fessio vel scriptura constanti vel scribenti debet p̄iudicare 7c. Item fallit regu
 la rōne p̄uilegij dotis: Mulier est 7 eius filij vel descendentes ex ea habent
 hypothecariam p̄ dote matris sue contra omnes mariti. creditores licet anteris
 oris temporis p̄uilegio sint vallati. l. e. l. vl. Item fallit ppter p̄uilegium
 millicie: quod potentius est p̄uilegio dotis quando pecunia est credita vt inde
 ematur millicia: talis est creditor p̄feretur omnib⁹ anteriorib⁹ creditorib⁹. Imo
 etiam p̄feretur mulieri. l. de pig. l. vl. 7 in aut. de exbi. re § optimū. 7 d. e. q̄.
 do. § quia vero: Et est magna potestas ei⁹ creditoris qui alijs in pignore p̄ferē:
 habet est exceptōnē si cōueniat ab alijs: 7 si alij possiderint: potest ab eis aduo

potius in pig
 noze

prior tempe

creditor q̄ pre
 fert in pigre

Vertical text in the left margin, likely a library or archival stamp, partially obscured and difficult to read.

Liber Vicesimus

care rem. Creditor aut scds potest ab omni possessore aduocare rē pzet & a pze
vt qui ab eo habet eam. infra. e. l. creditor. j. rñ. 7. l. si prior. §. si simpliciter

De distractione pignozū vel hypothecarum

Distrahi pig.
reuerere

Distrahi pignus dicitur cum a creditore vendit. potest enim creditor pignus ex p
cione. Quis eius ea res non sit. alienare. Et ipso enim qd debitor non reuult. id est.
liberat pignus suum. videtur dare licentia creditoris de vendendo. Et tunc re
linquitur arbitrio creditoris. ex pignozib⁹ sibi obligatis. quibus velit distractis
ad suum comodum puenire. Sed hoc distinctionē recipit. quia aut actū est iter
ptes de vendēdo & nūciabit creditor semel debitori de luendo pignore. & sic vē
dat iusta tamē cōditiōne Si autē conuentum fuit vt non vendat: nihilomin⁹ cre
ditor vendere potest. si tamen ter denunciauerit debitori vt soluat. & cessauit Alio
quin furti tenetur. supra de pigno. acc. l. si conuenit Est autem illa tercia denun
ciatio faciēda & postea est necessarium labi biennium Sicut & multa magis vbi
creditor nō conuenit de cōtrahendo vel non distrahēdo. Sed vbi nihil conuenit
sufficit vna denunciatio: & postea elapso biennio poterit fieri venditio. L. 5. iur.
do. nup. l. vl. et est speciale qd istud pactum de non vendendo nō preiudicat cre
ditori quin possit alienare pignus. & hoc ppter publicam vtilitatē: ne creditor
res retrahantur a mutuando. sed potius inuidentur.

ter nunciare.

Quibus modis pignus vel hip potheca soluitur

Hypotheca
soluatur

Satisfit credi
tori

Satisfacere

Soluitur hypotheca si ab ea discedat voluntate creditoris. aut creditor pacis
scat. id est pactū faciat de remittendo debiti. vel si puenit vt p hypotheca liberet
deiusor dare. & ille datus sit: tunc enim satisfactū videbit vt hypotheca liberet
Intelligit etiam satisfactū creditoris si iusturandū delatū debitori datum est. id ē
si deferente creditore iurauit debitor rem non esse hypothecae obligatā. Itē libe
rat pign⁹ siue solutū est debitū. siue eo nomine satisfactū ē. Sed & si tpe finitū est
pignus idem dicere debemus. vel si qua alia ratione obligatio eius finita est: qd
forte ad conditōem fuit obligatum quousq; impator venerit romā &c. Qui ergo
paratus est soluere. merito pignus videt liberasse: qd vero non soluere. sed satisfi
cere paratus est. in diuersa causa ē: nisi creditori placuerit satisfactio. Dicit autē
satisfacere. qd nō debitū ipm soluit: sed pignus vel fideiussozē dat. quā satisfactio
nē creditor inuitus admittere non tenet Si autē eam admiserit: vite solutiōis sibi
imputare debet. Item si creditor pferit venditioni pignozis liberat hypo
theca Idē si quoquo mō tollat psonalis & pncipalis obligatio Si tñ tollat ipso
iure & cum effectu vt p pfusionē vel successiōē Nam vbi tollit ipso iure. sed nō
cum effectu: non p iudicat i hypotheca. vt infra ad trebel. l. debitor. & de ex. rei
iudi. l. pe. §. latinus. vbi dō actio pncipalis tollit p exceptōem. xxx. ānos. nihil
min⁹ durat hypothecaria vsq; in. xl. ānos. vt. l. e. l. ii. De solutiōe autē obs
ligatōis pignozis §. 2. de remis. pig. & de lutiōne pig. per to.

Liber Vicesimusprimus

De editio edicto: & redibitoria & qnto minoris actione

Hoc edicto dant tres actiones. Redi-

toria q̄ v̄ditor rem venditā recipere tenetur. Est em̄ reddibere. f̄cere vt rursus habeat venditor q̄s habuerat. ⁊ qz reddēdo id fiebat idcirco redditor est appellata. quasi redditio. Et est t̄ps reddibiti onis sex menses viles ex die venditionis. qm̄ emptor viciz rei. si sine ignorauit. Alias si sciuit non agit. Si aut̄ ignorauit nō supine. sed absoluto tunc ex die quo sciuit. Sec̄da actio est quāti minoris. q̄ dat̄ cōtra vendentē rem viciosam. vel morbosā in tantā estimationē quāti minoris. ex vicio vel morbo latentiores ista est. q̄ fuerit estimata tpe venditionis. Et datur ista actio ad annuz vtilē. Tertia actio est in factū: q̄ dat̄ cōtra venditōrē quāti interest emptori eaz rem emptā non fuisse et durat. lx. dies. Et apponit̄ hoc edictū ediliū. q̄a ediles curules has actiones p̄posuerunt. Et dicti erant ediles. qz edendoz. ⁊ edū curā habebāt. Edendoz in hoc vt morboz caro nō venderet: vel nimis grā di precio. vel viciolum aīal. Edū autem curā in hoc. ne quid in via positū esset. Item ne incenderet edes vt diximus. supra de off. p̄. vig. l. j. Curules autem ideo. qz p̄pter eoz dignitatē in curribus deserebant. Et dat̄ reddibitoria ex qn̄ qz causis. Primo p̄pter morbū scz corporis. quādo ex tali morbo vsus rei multum impedit. alias em̄ non agitur. Sec̄do p̄pter viciū q̄ dictum est abesse cū assit. Et dicitur viciū animi corruptio etiā iumentis. In seruo aut̄ nō dicitur viciū. nisi sit fur. ⁊ erro. vel qui comisit crimē capitale. vel mortē sibi consciuit Item si dictum sit adesse. cum sit vt simulcum est comedārus seruus. venditus de industria et ingenio suo. cum tñ sit iners sclauus. Et est causa huius edicti: vt occurrat fallax: ijs v̄dentium: et emptoribus succurrat. q̄cunqz a venditoribz decepti fuerint etiaz si venditor ignorauit. qz non curamus hoc casu. neqz interest emptoris. an ignorātiā v̄ditoris fallax. an calliditate. Est ⁊ aliud edictū ediliū cū ne q̄s canē vr̄rē. aprum. vrfaz. pantherē. leonē. aliud ve aīal q̄ nocet quo vulgo iter sit teneat. qz si p̄rafactum fuerit ⁊ homo liber ex ea re perit. cc. solidi prestabunt. Si nocuit homini lib. ro dicitur: quāti iudici videbitur cōdemant ceteraz rerū quantū damni factū sit in duplū. infra. e. l. hi enim. §. j. ⁊. l. genera liter. et. l. qua vulgo. Item pro damno potest agi villiactio de paupertē. inst. si qua pau. ser. vis. §. vltimo.

De euictionibus et stipulationibus dupli.

Venditor cū rem v̄diderit tenetur p̄mittere emptori. qz si quis eam rem cui cerit. id est pbauerit esse suam. de restituēdo q̄s eo nomine receperit et vocatur ista cautio. euictionis stipulatio. Est ergo euictio. empt̄rei vel ex alia iuste causa accepte per iudicis sententiā abductio. vel alio euincente cause amissio. Nec enim necessariū est semper rem abduci vt videatur euicta. infra. e. l. euicta §. j. Ad hoc autē vt quis possit agere de euictione. tria debent interuenire. Primo qz precesserit p̄tract⁹ ad hoc abilis. Sec̄do qz stipulatio de euictioe sit interposita Tertio qz res sit euicta. Si igit̄ emptori libi. equi. vel p̄edij. vel alium⁹ rei lis mouet: debet hoc venditori denūciare. l. emptor fundi. L. e. ii. ⁊ requirat eū vt ipm̄ defendat. l. si rem §. si. infra. e. Et vt assit cause. et causam instruat. puta dādo instrumenta vel testes. vel alia ad causam faciētia vel vtilia si q̄ habet. nisi em̄ hoc fecerit emptor: nō p̄t agere v̄ euictioe etiam re euicta. Fallit hoc vbi p̄ venditorē steterit quo min⁹ et denūciat. vel vbi ignoret venditor. l. si ideo §. p̄fenti infra. e. Sunt autē q̄dam cause in q̄bus venditor emptori duplā p̄mittere debet

Redibitoria.
Reddibere

Quanti minoris

Accō in factū
Ediliū edictum.
Ediles.Curules
Redibitoria q̄s
datur.

Causa edicti

Edictū contra
tenētes fera
animalia.

Euictio.

Redibitoria in euic
tione.Dupla p̄mit
titur.

D

si nō aliud puerit. Sed nō intelligam⁹ hoc ex omni re necessariū fore. s; de his rebus q̄ p̄ciosiores essēt: puta si margaritas. vel ornamēta p̄ciosā: vel vestes sericas. vel quid aliud non cōtempibile. id est magni valoris quis vendiderit. In alijs autem rebus sit stipulatio simple.

De exceptione rei vendite.

Eulncere.

¶ Cōtingit aliquē q̄ post q̄ venditor rē vendidit ip̄e vel aliū q̄ ei similis sit. conatur eandē ab emptore euincere. i. repetere. Contra quos emptor opponere potest exceptionē rei vendite et repellere ip̄m venditorē q̄n ei⁹ mandato aliū v̄didit. vel etiā si ip̄e v̄ditor per se. postea vellet vindicare. i. pbare esse suā. Et habet q̄s hanc exceptionē. etiā si res nōdū fuerit tradita dūmō possessionem sine vicio nactus fuerit. Et p̄dest exceptio rei vendite ⁊ tradite. non tātz ei cui res est tradita. Sed etiam successoribus eius et secundo emptori.

Exceptio rei ven.

Liber Elicesimussecundus.

De vsuris ⁊ fructib⁹ ⁊ causis ⁊ oib⁹ accessioib⁹ ⁊ mora

Usura q̄s pe:

Accedit q̄nq; q̄ ad principales petitiōnes siue p̄sonales siue reales aliqd̄ aliud p̄ter sortem. i. debitū p̄ncipale peti potest. de quo tractat hoc ti. Et p̄mo de vsuris. que scz ex pecunia p̄ueniunt. et s; accessio ciuili. qz extra corp⁹ venit.

Item et de fructibus scz p̄diorū que est naturalis accessio vt. infra. de d. sig. l. vsura pecunie. Item et de causa vt de partu et primo et sequentibus vt. infra. e. l. equis. Itē de omnibus accessionibus scz p̄dictis et alijs. qz nō ē nouū post specialia generale subijci verbū. s; ad. l. acquilia. l. si seruus. s; inquit. Item q̄ occasione more. id est negligētia debitoris p̄dicta euentunt. dicit etiam de mora.

Mora q̄n.

Et intelligit̄ mora fieri nō ex re sed ex p̄sona: si interpellat⁹ oportuno loco q̄ nō soluerit dicit̄ esse in mora. Et est sciendū q̄ olim de iure ciuili vsure oēs erant p̄missē. hodie autē ex q̄ leges in materia p̄senti nō dedignant̄ imitari sacros canones vt in aut. de eccle. ti. s; j. coll. ix. Ideo dicimus q̄ etiam hodie de iure ciuili vsure sunt p̄bibe. Est autē vsura quicquid vltra sortē accipitur. vbi cūq; est amplius requiritur q̄ qd̄ datur. etiā si sit eica vel vestis vel alia res vilis etiā q̄ non consistat in pecunia q̄ accedit sorti principali: quodcūq; nomē ei imponas: vsura est Contra quod clamatur diuina auctoritas Mutuū dantes nihil inde sperantes c. p̄solut. de vsuris. Et cōmittitur vsura in his rebus in quibus est mutuū. id ē que consistunt in pondere. numero et mētura. In alijs autē rebus puta equo vel domo aut libro. licitum est recipere sortem ⁊ lucrū. quia in his nō transfertur do-

Usura q̄cqd̄

miniū. sicut in mutuo: in quo res statim est piculo eius qui accipit. Ergo incōueniens esset. si alias p̄ tali re aliquid dando grauetur. In lex autem iustissimē non cōmittitur vsura. p̄mo fauore ecclie. de vsur. c. j. ⁊ c. conquestus. Secūdo cū fideiussor soluit sortem et vsuras. potest petere vsuras a principali de fideiuss. c. constitutis. Tertio cum pena petitur p̄ter sortem. xij. q. ij. legibus. Quarto cum petitur vsura tanquā interesse. vt dicit glo. in dic. c. conquestus. et in. l. eos l. c. Quinto cum recipitur aliquid pro re que non consistit in numero pondere vel mētura. vt supra diximus. Sexto ratione incertitudinis. de vsur. captiua ciuitate. Et dicit̄ vsura. qz vsus rei ve. dicitur. et p̄ nudo vsu aliqd̄ recipit̄.

An cōmittit.

¶ Contra quod clamatur diuina auctoritas Mutuū dantes nihil inde sperantes c. p̄solut. de vsuris. Et cōmittitur vsura in his rebus in quibus est mutuū. id ē que consistunt in pondere. numero et mētura. In alijs autē rebus puta equo vel domo aut libro. licitum est recipere sortem ⁊ lucrū. quia in his nō transfertur do-

Casus q̄b⁹ nō cōmittit vsu.

¶ Contra quod clamatur diuina auctoritas Mutuū dantes nihil inde sperantes c. p̄solut. de vsuris. Et cōmittitur vsura in his rebus in quibus est mutuū. id ē que consistunt in pondere. numero et mētura. In alijs autē rebus puta equo vel domo aut libro. licitum est recipere sortem ⁊ lucrū. quia in his nō transfertur do-

Unde dicitur

¶ Contra quod clamatur diuina auctoritas Mutuū dantes nihil inde sperantes c. p̄solut. de vsuris. Et cōmittitur vsura in his rebus in quibus est mutuū. id ē que consistunt in pondere. numero et mētura. In alijs autē rebus puta equo vel domo aut libro. licitum est recipere sortem ⁊ lucrū. quia in his nō transfertur do-

De nautico fenore.

Nautici fenus est quod ppter nauticā vel quasi nauticam pecuniā exigitur. Est autem nautica pecuniā q̄ periculo creditoris in nauigio suscepto datur tractiēda. Quasi nautica est. vt cum periculū mutuate pecunie in me recipio. si aliz qua conditio non existat. Et existente conditione: id ipsum q̄ credidi recipiam cum centesima vsura. infra. e. l. periculi. In his autem multa specialia sunt. Hā vsuram centesimā licet stipulari id est tantum quantū est fors reuoluto anni spacio. Et incipit currere hec vsura. ex quo nauem nauigare conueniat. et q̄ diu p̄sinet periculū ad creditorem. infra. e. l. in nautica. r. l. j. r. ij. Item et hec vsura debetur ex nudo pacto. infra. e. l. pericu. §. vlti.

Nautici fen⁹.

Pecuniā nautica.

De pbationibus et p̄sumptionibus.

Probatio est rei dubie per argumēta ostensio sc̄dm Bzo. vel est rei dubie in iudicio p̄ legitimis modis facta declaratio. Et fm̄ Pla. dicitur a p̄bo aduersario. facti em̄ p̄be qui probat. Manifestat enim dubium: vincit aduersarium. et euitat penam non pbantium. vel dicitur pbatio: quasi p̄palatio vel manifestatio eius quod dubium est. et est regulare q̄ semper ei incumbit pbatio qui dicit et ista regula est affirmatiua. Fallit autem in multis casibus nota. p̄ glo. insti. d. le. §. quod autem diximus. et. l. e. l. actor. r. l. d. eden. l. qui accusare. r. in. c. vno. vt eccle. bene. P̄sumptio autem est triplex. Nam quedaz est talis cui statur etiam si contrariū quis pbaret. Et ista appellatur iuris r̄ de iure. vt est in dote mulieris stipulata. Alia est cui statur donec contrarium pbetur. vt si res sit patris. p̄sumentur heredis esse. Tertia cui non statur aliquo modo nisi habeat adminiculum. vt pbatio per priuatum instrumentū. l. e. l. instrumenta. Et differt p̄sumptio a fictione. quia fingitur sup̄ eo quod est certum. p̄sumitur sup̄ incerto. vt dicit glo. in. l. vna. l. de rei vxo. acc. Et sunt in materia p̄sumptionis varia vocabula. Aliquando appellatur iudicium. l. de rei venden. l. iudicia. Aliquando suspicio. l. absentem. infra. de pe. Aliquando opinio. l. ij. §. eiusdem. infra. de testi. Aliquando p̄sumptio temeraria. de senten. excō. inquisitio. Aliquando p̄sumptio non modica. cap. super eo. de testi. Aliquando p̄sumptio probabilis. dlc. cap. inquisitioni. Aliquando vehemens. c. litteras. de resti. spol. Aliquando violenta que idem est q̄ vehemens. ca. cum continentia de here. li. vi. Et de variis generibus p̄sumptionum est glosa. in. cap. is qui de spon. et in. cap. quanto. et. cap. scribam. de p̄sumptio. potest bar. in. l. ad monendi. §. de iur. euran.

Probatio.

P̄sumptio Juris r̄ de iur.

Fictio.

Judiciū.

Suspicio.

Opinio.

P̄sumptio temeraria.

Probabilis.

Vehemens.

Violenta.

De fide instrumentorū.

Instrumenti appellatione largo sumpto vocabulo: omnia ea accipiēda sunt q̄b̄ causa instrui potest. et ideo tam testimonia q̄ personarū instrumentorū loco habentur. Strictē autem accipitur p̄ scriptura que fit ad pbationem alicuius rei in futurum faciendam. vel scriptura ad memoriam alicuius rei confecta. Et sunt inuenta instrumenta ad faciliorem pbationem. sunt enim scripture. vt quod actum est per eas facilius probari poterit. l. contrahitur. supra de pigno. Et sūt tria vocabula principalis instrumenti. scilicet originale. autēticū. et exemplar.

Instrumentū.

Quare inuenta instrumenta.

Originale.

Autēticū.

Exemplar.

Autenticus.
Exemplar.
Judex.
Exemplus.
Sumptus.

Item alia tria noia inde extracta. scz. index. exemplū vel sumptū vel etiā memoria vt. *L. de eden. aut. si quis in aliq. Et cui fides habeatur tractat glo. in l. ij. infra e.* Nam soli publico instrumento habet fides p. se. i. sine alicuius adminiculo: eo q. sine vituperatione aliq. appareat vt in aut. e. *ti. si vero moriant nisi is contra que p. fertur. p. bet esse falsus. L. e. l. sinceris. calūniosas emi scripturā vim obtinere nō oportet infra. e. l. ij.* Si vero nō sit publicū instrumentū: sed puatū: fides nō habet ei nisi p. testes id. p. bet. vel p. cōparatioez litteraz. *L. de p. ba. l. instrumenta.* Alioquin si ē scripta manu illius p. ra que agit. facit fidē cōtra scribētē. *Q. d. si neget esse manu suā recurrit ad cōparationē litterarū. l. comparationes. L. e. ipse ne zans condemnatur in duplum si p. batur. de manu sua confecta in aut. contra q. p. p. iam. L. de non nu. pecu.*

Utilitas testii

De testibus.

Uti testimonioz ab his p. cipue exigendus est. quoz fides non vacillat. Et possūt adhiberi testes nō solū in criminalib. causis. sed etiā in pecuniariis litib. Et recipiant hi in testimoniu q. bus nō interdicit testimoniu. de q. bus. *l. iij. §. j. r. l. idonei. r. l. te. l. null. r. l. ob carnē r. e. infra. e. vl. q. nulla lege a dicēdo testio nio excusant. de qb. infra. l. iij. §. lex iulia. r. l. inuiti. q. excusat senes q. sunt maioribus annis septuaginta. r. valitudinarios. i. q. morbo detinent. r. milites. vl. eos qui reip. causa absunt. vel q. bus venire non licet. Dicebant autē testes antiquus sup. titas. eo q. sup. statu cause p. ferebant. Nunc autē p. te nois ablata p. p. b. r. e. s. i. z. testes solū dicunt. c. forus. de ver. sig. Et in testibus considerant bec. Etas. condicio. sexus. discretio. fama. Et fortuna fides in testibus ista req. res. glo. in. l. iij. infra. e. r. in. c. ij. extra. e.*

Testes vnde.

Uersus.

De iuris et facti ignorantia

Ignorantia.

In hac materia quattuor sunt q. vident idē. sunt tñ diuersa. scz. ignorantia. nesciētia. error. r. titubatio. Primū sumit in mala p. te. qui sez debet scire r. ignorat. vñ dicit. Qui ignorat ignorabit. c. nisi cū p. idē. de renun. Nescire aut in bona. et mala parte. Nam omnis ignorās nescit. sed nō conuertit. Error autē est. cum aliud est q. credā. Q. d. aut aliud sit errare q. ignorare patet q. dicit lex. si potest possessio acq. ri ignorāti: ergo et erranti. infra de ac. pos. l. si me inuacū. §. j. Titubatio vero. cum hinc inde duo diuersa vel cōtrarie scire videor nec alicui eorū magis animū applico. *L. de condi. inde. l. si. Et licet in alijs sit differētia inter ista quattuor. tñ quantū ad hunc titulū nō est differētia. nam oia ad factum r. ad ius referunt. Et est regula in hac materia. iuris q. dē ignorantia cuius nocere. facti vero ignorantia minime. q. d. ita intelligendū est. q. iuris ignorantia nō p. d. est acquirere volentib. suum vero petētib. nō nocet. Et q. d. dicit ignorantiaz facti nō nocere ita intelligendū est. si nō sit sup. na ignorantia. id est negligentia crassa vel affectata. Circa q. d. sciendū q. ignorantia alia est iuris. alia facti iuris. alia iuris naturalis. alia q. si naturalis. alia ciuilis. Facti alia est p. b. abulis. alia non p. b. abulis. Naturalis iuris ignorantia. est in filiū q. credebat sibi licere pulsare parentem. vel nō p. curare eū furiosum. vel captiuū nō redimere. cum ipse filius sit maior. r. viij. an. r. ideo nō parctur ei quo minus exheredet. vt in aut. vt cum b. app. cog. §. causas. coll. viij. De secūda scz. quasi naturalis iuris. pone ex. emplū in libero r. patrono. *L. de i. ius vo. l. ij.* De tertio scz. iuris ciuilis pone exemplū in. l. ij. infra. e. Sed in hoc tertio m. b. ro subdistinguit. Nā aut ignorās certat de*

Ignorantia iuris.

Facti.

damno vitado. et tunc non nocet ut s. dictum est. fall. in debito. l. error. l. ad. l. fal.
Si autem ignoras certat de lucro captado. Subdistingue an potuerit solvere pl^u
nozes et tunc ei noceat. id est non potuit solvere. et tunc non noceat. l.
regula. s. sed iuris. infra e. Facti autem ignorantia si est pbabilis ut in facto alieno.
tunc pdesit in copendijs. et non nocet in damnis. l. error. infra. e. Aut est non pba
bilis. ut est in facto pprio. vel in alieno facto si est supina ignorantia. et tunc non ex
colat. Fallitur autem predicta de ignorantia iuris vel errore. in minorib⁷. feminis
multibus. ut in l. regula. s. alle.

Liber Vicesimustertius.

De sponsalibus.

Sponsalia sunt metio et re. pmissio fu
turay nuptiay. Et dicunt spofalia a spodendo. Nam mox sinit vete
rib⁹ stipulari et spoderi sibi vxores futuras. unde et spofsi sponseq⁹
appellatio nata est. Et sufficit nudus pfensus ad constitueda sponfa
lia. Deniq⁹ constat et absentē absenti despoderi posse. Et hoc quot
tidie fit. dummodo hi q⁹ absunt scia nt eoz noie sponsalia fieri. Aut si postea ratum
habuerint. Et in sponsalibus etas cōtraentiū diffinita nō est. sicut in matrimo
nijs. quapropter p̄mordio etatis sponsalia effici possunt. si saltē id fieri ab vtra
q⁹ persona intelligatur. id est si persone non sint minores septem annoz. et hoc
tenet glo. insti. de nup. s. j.

Sponsalia
Sponsus.
Etas in spofa
libus.

De ritu nuptiarum.

Ritus nuptiarum exponitur. id est de festiuitate siue solemnitate nuptiay. Et
hec quattuor matrimonium. nuptie. coniugum. consortium. idem significant. Cō
tubernium vero est tñ inter seruos. l. serui. l. de adul. Et sunt nuptie siue ma
trimoniū cōiunctio maris et femie. indiuiduā vite cōsuetudinē cōtinēs. et cōso
cium omnis vite. et diuini et hūani iuris cōmunicatio. insti. de pa. po. circa p̄i.
tūc. glo. Et dicuntur nuptie a nubendo. id est velando. qz mulieres velate et q̄si
sub nube incedere debent. xxxij. q. v. hec imago. Matrimoniu aut appellatum
est. qz mulier nubit vt mater fiat. et qz onera. dolores. et pericula partus mulier
subit. ideo potius a matre q̄ a patre m̄rimoniū appellat. c. si. de cōuer. infide. et
l. si. l. qui. po. no. pig. Coniugū autem dictum qz cōmuni iugo et eq̄li iuges vi
tam trahere debent. licet aliquādo dispari tractu. Consortiū autē dictū est. quia
omnis vite societas inter eos cōmunicari debet. Sūt autē q̄dam q⁹ nuptias fieri
pbibent et factas dissolunt. que no. p. glo. insti. de nup. s. sunt et alie. Et conti
nentur his versibus. Etas. cōdicio. numerus. monachus. et ordo. Adop. no
bilitas. sanguis. tutela. potestas. Fons. sacer. affinis. rapt⁹. repugnat honestas
Frita que faciunt cōnubia legibus hec sunt. Scdm canones autem Jo. an. in
summula super quarto decre. ponit alios versus istos videlicet. Error. condicio
votum. cognatio. cimen. Lultus disparitas. vis. ordo. ligamen. honestas. Si
sis affinis. si forte coire nequibus. Hec copulanda vetāt cōnubia. facta retractāt.

Rit⁹ nuptiay
Cōtubernium
Nuptie.
Matrimoniu
Coniugium et
Consortium.
Xij⁹ qm̄ matri
moniu ipedit.

De iure dotium.

Reipn. interest mulieres votes suas saluas habere propter quas nubere pos.
D 3

Dos.

- sint. Et appelletur dos. datio h̄dam que noſe vxoris marito ad perſerendum one-
ra matrimonij conſtituitur. Et quia dos intuitu matrimonij fit. ideo dotis appel-
lacio ad ea matrimonia non refertur que conſistere non poſſunt. Res enim dos
ſine matrimonio conſistere poteſt: ſed bene e contra. vbi cumq; igitur matrimonij
nomen non eſt: nec dos eſt. Et eſt duplex dos. pfecticia. que a patre vel a paren-
te. id eſt aucto paterno vel p̄auo pfecta eſt de eius bonis. vel eius facta. Sine
igitur parens dedit dotem. ſine procurator eius. ſiue iuſſit alium dare ſiue cuius q̄
eius negocium gerens dediſſet parens ratum habuerit. vel eius intuitu collata.
pfecticia dos eſt. Si autē aliſide puta ex bona fortuna p muliere dos oſtituitur
aduſticia dos appellat. Et licet dominiū dotis maneat apud vxorem. tñ fructus
dotis ad maritum p̄tinere debere ēq̄tas ſuggerit. id eſt p̄ſuadet. cū ipſe one-
ra matrimonij ſubeat: equū eſt etiam cū fructus p̄cipere. Dotis autem cauſa da-
ta. accipere debemus ea q̄ in dotē dant. ceterū ſi res dentur ea q̄ greci parapher-
ni dicunt: queq; galli peculium appellant. id eſt que mulier habet p̄ter dotem:
non ſtatim mariti efficiuntur: niſi ſic dentur vt eius ſiant.

De pactis dotalibus.

- Q**uā licet paci-
ſci ſup̄ dote
- U**te dū ante nuptias licet ſuper dote paciſci: ſed etiam poſt. Non tñ ſuper dote
licet in omni caſu vel omnibus paciſci ante nuptias. et poſt. vir enim cum vxore
conſtante matrimonio paciſcendo ſup̄ dote. ſi quidem donationis cauſa faciat. aut
conferatur pactum donationis ſuper dote appoſitum in tempus matrimonij. ⁊ nō
tenet. Si vero collatum ſit pactū poſt matrimonij ſolutum. ⁊ tenet. niſi inuitetur
quis ad furandum. Sunt et alia pacta quedam que circa dotem appoſita quādoſ
q; valent quōſq; improbata ſunt et moribus et legibus. et p̄pterea inualida. de q̄
bus tractat hic ti. et. l. de pac. iniuris ⁊ c.

De fundo dotali.

- F**undus dotal.
- Q**uā poteſt al-
terari dos.
- L**ex iulia q̄ dotali p̄dicio p̄ſerit: ſtatuit ne marito liceat obligare aut aliena-
re fundum dotalē. et idem de ſponſo. Dicitur autē fundus dotalis q̄ ab vxore
marito in dotem traditur fallit hoc in quattuor caſibus. Primo quando marit⁹
p̄uocatur ad diuifionem fundi dotalis. qui cū altero cois eſt. l. ſi. l. de fun. do.
Secdo niſi ex neceſſitate puta qz aliter viuere non pōt. vel vt creat carceres. l. j.
l. de lib. cau. Tertio niſi cū vniuerſitate bonoz ipſius mariti tranſeat. l. ij. ſtra
e. ti. Quarto niſi vertat ad vtilitatē mulieris. l. infra. e. ti.

Liber Viceſimusquartus.

De donationibus inter virum et vxorem.

- Q**uare donas-
tiones p̄hibite
inter coniuges
- Q**uoprobatū ē morib⁹ id ē iure ciuili
ne inter virū et vxorē cōſtante matrimonio donationes valent. et
hoc ideo ne mutuo amore inuicē ſpolarēt ſi donationib⁹ non ob-
temperarēt. nec eſſet eis ſtudioſius liberor potius educandū. Et ſepe
futurum eſſet vt deſtiterent matrimonia. id eſt ſeparantur vel exhauriantur. ſi
non donaret is qui poſſet: atq; ea ratione euenturum eſſet. vt venalia eſſent ma-
trimonia. qd eſſe non debet. l. ij. l. de iur. ſtipa. Voluit igitur lex inter viros

et uxorem donationes pbibere. existimās honestum amorem ex animo pendere debere. nō ex lucro. et ne concordia ꝑcio conciliari videret: ne ve melior in paupertatez scideret: et deterior ditior fieret. infra. e. l. j. ij. et iij. Prohibetur igitur iste donationes constante matrimonio fieri: quibus factis. donans sit paupior et recipiens locupletior. Iste appellat̄ lucratue donationes. Remuneratiue autē puta si plebeius nobilem uxorem ducat. aut plebeia militē: vel rusticana virum literatum. aut dignitate ꝑditum recipiat: potest in cōpensationem ꝑeeminentie aut ꝑerogatiue nobilitatis aut dignitatis aliquid donare. istud enim constitutio nibus ꝑicipum permissum est. L. e. n. p. to.

Donationes
lucratue.
Remuneratiue

De diuortijs.

De diuortijs. id est dissuolendis matrimonijs olim contractis loquit̄ hic titulus. Est autem diuortium ꝑꝑrie inter cōiuges q̄ semel ꝑiūcti legitime diuortiantur id est separent. Repudiū autē est inter sponfos q̄ ꝑrius legitime cōiuncti nō fuerant et nūc a cōiunctione abstinēt. Sed ꝑmiscue iura vtunt̄ his vocabulis l. diuortio. §. j. infra. de R. sig. Et erant olim multe cause ex quibus diuortia fierent. que enumerantur. L. e. l. cōsensu. Additis tribus ꝑ iustinianum in aut. de nup. coll. iij. §. has itaqz. Hodie autē pauce sunt. vt in aut. vt liceat. ma. et auie. §. qz vero plurimas. coll. viij. Scdm̄ canones autē nulle sunt cause diuortij veri: quia non fit diuortij nisi ex causa consanguinitatis. et tunc non dirimitur s̄ magis nullū declarat. Item ꝑpter adulterium. sed tunc non fit diuortij. qz aliam accipere non potest: licet debitū reddere non teneatur vt dicitur glo. in l. diuortio. §. de neg. ges. Diuortium aut dictum a diuersitate mentium. vel qz in diuersas partes eunt qui disrabunt matrimoniū. Et in diuortio. non est nisi vnū verbum qd̄ animo constituendi ꝑꝑetuum dissensionē fit: hoc mō: res tuas tibi habeo: res mas tibi agito. In repudijs autem id est in renūciatiōe q̄ in sponfalibus dissuolendis fit. interuenit renūciatio in hec verba. conditione tua non vtar. Et in illa necessarij sunt testes septem ciues romani. puberes. et rogati. Item necessaria est scriptura vel libellus. licet enim solo cōsensu contrahatur matrimonium: non tamen solo dissensu dissoluitur sed necessariaē scriptura. fauor est liberorum imparat solutionem matrimonij difficultozem esse. Item necessarium est qz duret voluntas eius qui misit libellum repudij. Nam si penituerit eum et ꝑ ignorantiam mutatae voluntatis obligatus est alteri. durat matrimonium nisi penitentia cognita. is q̄ accepit voluit matrimonij soluere. tunc enim ꝑ eum qui accepit soluitur matrimonium. L. e. l. cōsensu. in prin. et. infra. e. si penituerit Item necessarium est qz fiat missio libelli animo constituendi ꝑꝑetuum dissensionem. quicq̄ enim calore iracundie fit vel dicitur non ꝑrius ratum est q̄ ꝑseuerantia declarat iudicium animi fuisse. Ideoꝑ ꝑꝑ calore missio repudij: si in breui reuersa est vxor: nec diuertisse videtur. infra. e. l. diuor.

Diuortium
Repudiū

Cause diuor.

Aut dcm̄ di.

Quē necessas
ria i repudio.

Finis digesti veteris.

Tituli Digesti Inforciati.

In hoc principio inforciati, non est caput noui libri, sed diuisio precedentis vicesimiquarti. Facti sunt enim pro dotibus tres singulares libri, vt est rex. in pbe. ff. alterutri. Et constat vnū esse de spon. s. li. xxiij. Alium de dona inter vi. et vro. vt. s. li. xxiij. sub quo et cōprehendit pñs titulus. Tertius de impensis in rebus dotalibus factis, vt. infra. li. px. ergo hic non potest esse caput libri, vt. l. de ve. iur. enu. l. ij. §. post hos. Et dicit inforciatum addendo ei substantiuū scz ius vel digestum. Appellatū ex eo vt qdam volunt: qz forte ius, id est efficax et validū circa hereditates cōtinet. vel ita denotatū ab eius inuentore vel auctore, sicut publiciana et triticaria, vel quod melius est, nos men est magistrale de quo disputare cur impositū sit relinquitur pñacib⁹ scdm tull. ad herenniuū. et qz plura sunt negocia q̄ vocabula s̄ de p̄scrip. v. l. natura. Alij dicunt qz ab inforciasti chaldeo vocabulo denotat: quod idē est qz dispositio, qz vltime dispositiones et voluntates hoc libro cōtinentur, vnde solet dici. Sum liber fortis disponēs prelia mortis. Et clausis portis me dicat lector in hortis.

Inforciatum.

Solutio matrimonio quēadmodū dos petatur.

Dos restituit solu. matri.

Solutio dos s̄ nō mulieri.

Repetit dos p̄stā. m̄rimo.

Quibus modis matrimonium dissoluatur diximus supra de ritu nup. et de diuor. quocumqz ergo modo dissoluatur matrimoniuū habet locum hic si. infra. s̄ ver. sig. l. cum querebatur. Et no. qz dicit matrimonio: alias enim nulla actio cōpetit: si sciens non valere matrimonium dotem dederit. Si autem ignorās. cōdicio ob causam locū habet. l. j. l. de condi. ob. cau. Quēadmodum id est per quos vt. infra. e. l. ij. Et a quibus, et in q̄tum, infra. e. l. maritū. Et quādo qz cōstat ex ipso rubro, scz soluto matrimonio, petatur id est repetitur, et ita simplex p̄ composito ponit, sic s̄ de pig. acc. l. petenti. Debet itaqz soluto matrimonio dos solui mulieri, et olim soluebatur sibi annua, bina, trima, die, id est quolibet anno tertia pars. Hodie autem immobilia statim: mobilia intra annum, vt. l. de rei vx. acc. l. vna. §. ex actio, fallit in casibus quibus dos soluitur sed non mulieri. Primo quando culpa mulieris solutum est matrimonium, puta propter eius adulterium, infra. e. l. lucius, in si, nisi etiā vir deliquerit, infra. e. cū mulier et. l. viros. Secundo fallit si pactū est lucrāde dotis interpositum: vt in aut. de sanct. epi. §. si nō constante, coll. ix. Item fall. si aliquid pōt obijci mulieri vt. infra. e. si mulier, et. l. sol. Item fall. si extrane⁹ dedit, et pactus est sibi reddi, l. de rei vx. acc. l. vna. §. accedit. Item fall. si est in potestate patris, infra. e. l. ij. §. j. Et licet in titulo dicatur soluto matri, tamen aliquando etiam constante matrimonio dos repeti potest, primus est, infra. e. si constantz, in prin. ppter inopiam vides licet marit. quando euidentissime apparuerit mariti facultates ad dotis exactionē non sufficere. Secus est supra de iur. dotes. l. quēadmodum, vt quando bona gratia matrimonium fuerit solutum, vt si factus fuerit monachus, quod esse potest. l. si. l. de epi. et cle. et. c. si. de puer. p̄iu. Tertius ē. l. de repu. l. j. Quartus si maritus damnat in metalluz, nam hodie non soluitur p hoc matrimoniuū, vt in aut. de nup. §. quod aut. coll. iij. et tamen dos repetitur, infra. e. si marito.

Bigestum Infortiatum

Sic: et alij casus q̄b̄ p̄stare m̄rimonio marit̄ nō cogit restituere dotē. p̄t̄ tū si vult. et valz restitutio. infra. c. l. Quis. et l. se. Alias si reddat vir dotē p̄stare m̄rimonio liberat nisi q̄ten? m̄lier eēt. locupletior. l. j. C. si vos p̄stare ma. sol. fu.

Liber vicesimus quintus et primus huius

De impensis in rebus dotalibus factis

Supra titulo primo tractatū est quō soluto m̄rimonio dos debeat solui mulieri. Sz qz marit̄ in rebus dotalib̄ aliqui expen. facit. et aliqd̄ ei impēdit quo dos diminuit: fuit questus an in restitutōe dotis: posset illud retinere: et distinguit iuriconsultus: faciens triplices s̄ impensas. **Necessarias:** viles. et voluntarias. **Necessarie** sunt quib̄ nō factis res erat pitura vel deterior futura: veluti aggeres facere: flumina auertere. vetera fulcire: iter reficere: arbores in locū mortuaz imponere. **Utiles** sunt q̄b̄ nō factis: res nō erat pitura: sed eis factis res ē melior futura: veluti pecora p̄dijis imponere. i. stercozare. **Voluntarie** sunt q̄s marit̄ ad voluntatē fecerit: et que rē ipam exornant vt balnea extruere: pietes depingere. In p̄mis expēsis sez necessarijs die q̄ minuat̄ dote ipō iure. si p̄stet in pecunia et sp̄ēdos. vt si fundus et pecunia in dotē da: q̄ tū in fundū impēdit: tū i pecunia ipā deberi desinit. Si dō sol̄ fundus in dote sit: tūc si tū expēdit sil. vel etiā diuersis vicib̄: q̄ tū est fundus. tūc ipō iure desinit eē dotalis: sed tādū tot̄ vel p̄ p̄te retinet. q̄ diu impense restituit: supra de iur. do. l. si is qui. §. pe. et si. Si aut̄ viles sunt: tunc p̄ actōem negocior̄ gestor̄ vel mandati: si mandato mulieris se: it̄ repetunt: voluntarie aut̄ non̄ repetunt etiam si mandato mulieris facte sunt: sed abradunt si possunt abradi sine lesione p̄oris status. C. de rei vx. acc. l. vna. §. sed nec ab impensam.

Impense necessarie

Utiles
Voluntarie

De actione rerum amotarum

Quia in dissolutis m̄rimonijs p̄ diuorcij: vel alij. aliqui sūt amotōes rez que repetitōi etiā dotis. p̄ cōpensatōem opponit. ob res amotas. vt in. l. j. C. e. **It̄ rez amotar̄ titul̄** hoc ē de amotōe rez et eaz actiōe q̄ d̄ rez amotar̄ supponit. Et dicunt res amoueri q̄ tū ad hūc titulū larget: puta si celate sint. i. abscondite. vel delate. i. absportate. vel cōsumpte. vel cōtrectate sint dolose non errando. Et est singularis actiō rez amotar̄ introducta aduersus eā q̄ vxor fuit: qz nō placuit cū ea furti agere posse: q̄ so cietas vite quodā mō dñam faceret rez ipī maritu **It̄** in fauorē m̄rimonij turpis actiō aduersus vxorē amonētē negat: Et q̄ rez amotar̄ instituit actōem q̄ tuor̄ necessario habet. p̄bare: vt locū habeat hec actiō. sez qz res mariti dolo malo ab vxore amoueat vel res vxoris a marito: infra. c. l. p̄tra. §. itē cū. et l. mulier. Itē vt fiat amotio p̄stare m̄rimonio: nā si p̄ diuorcij vel soluti m̄rimoniū quondā vxor viri res amouet. pueniret actōe furti. infra. c. l. et iō. j. r̄. Itē et qz cā diuorcij et secutū sit diuorcij. vel qz fiat cā sperate mortis et sequat̄ mors. infra. c. si mulier. et l. rez q̄dem. Actiō ista p̄sonalis ē perpetua et p̄toria. infra. c. l. rez amotar̄. et l. si mulier. §. hec actiō. et habet naturā cōditionis vt sez non infamat. infra. de acc. et ob. l. cesset

Res amote

Quatuor probanda in hac actione

De agnoscēdis liberis vel parētib̄ vel patronis v̄libertis

**Plauciani se
natusconsultum**

**denūcia. q̄ vt
oz sit pregnāe**

**agnoscere p̄
tum**

**Alere quādo
quid tenetur**

Alimenta q̄ta

¶ Senatusconsultū plaucianū. q̄s factū ē de liberis agnoscendis: duas spēz com-
plectit: vn̄ i eoz q̄ agnoscūt. i. tenent agnoscere. aliterā eoz q̄ falsum ptum subije-
ciūt: p̄ma vt veri liberi agnoscant: sc̄ba vt falsi r̄ suppositi repellant: r̄ examinet
an veri sint vel falsi. Qui ergo falsū ptum subiiciunt tenent crimine falsi. r̄ p̄pe-
tuo. r̄ soli p̄entes vel quoz inter est accusant. infra. de fal. l. qui falsi. §. j. Nec dis-
fert hoc accusatio in t̄ps̄e p̄bertatis. Permittit igit̄ mulieri p̄ hoc senatuscōsul-
tū si putet se pregnantē: denūciare intra. xxx. dies p̄tinuas post diuociū cōfēs-
randos. ip̄i marito vel parētī eius. aut ad v̄mū denūciare si nulli? Jeoz copia
habeat. Mulierē ex eo esse pregnantē. Et ex tunc marit⁹ pōt mittere custodes.
aut eidem nunciare q̄ non sit ex eo p̄gnans. et ē pena mariti q̄ nisi aut custodes
p̄miserit: aut p̄tra denūciauerit nō ex se esse p̄gnantē: cogat marit⁹ ptuz agnosca-
re. id ē alere. Et si nō agnouerit. extra ordinē. i. arbitrio iudicis pena plectetur.
Et p̄inet hoc senatuscōsultū ad eos ptus qui post diuociū eduntur. Aliud est
senatusconsultū. factū t̄pibus diui adriani vt etiam si p̄stante m̄rimonio ptus sit
edictus: de agnoscendo eo agat: p̄iudiciali in rem actione qua se in filiū vendica-
bit. vel in nepo tē. dicens se ab eo genitū: vt ab eo p̄cipiat alimenta r̄ successione
que filij a parentib⁹ p̄cipere debent. Tenet igit̄ per hunc titulū pater alere fili-
os r̄ nepotes qui in artificio se nutrire non possunt. Et ecōtra filius p̄rem. aut
p̄ aut. ceterosq̄ ascendentes ex v̄traq̄ linea. Tenetur etiā patrōn⁹ alere liber-
tum. r̄ ecōtra. Alimenta aut̄ p̄ modo facultatū erūt p̄benda indigentibus: alias
etiā q̄ tenet p̄stare alimenta. r̄ nō facit: sed cū abijcit quē alere deberet. vel ei ali-
moniam denegat: videt̄ eum necare ac si partū suffocasset. id est anteq̄ nāceret
extinxisset: vel natū ad fauces strinxisset. l. necare. infra. e. Generale t̄n̄ est in of-
bus parentibus: vt non cōpellant alere. si habeant quid obijciant liberis. r̄ ecō-
tra. infra. e. l. si quis §. sed r̄ filius. r̄ §. idem iudey

De ventre inspiciendo. custodiendq̄ partu

**Inspicere ven-
treu**

**Vxor: negans
se p̄gnantem**

¶ Quia vbi soluto matrimonio mulier fateat se p̄gnantē ex viro. locū habet sena-
tuscon. plauci. vt sez de inspiciendo ventre: custodiendq̄ partu. seruēt̄ ea q̄ di-
cta sunt supra ti. p̄ri. vt videlz mulier his ad quos ea res pertinet. p̄curatori
busue eoz. his in mense denūciādū curet: vt mittant si velint q̄ ventrē inspiciāt.
Mittant aut̄ mulieres libere d̄ntaxat q̄ nq̄. heq̄ simul omnes inspiciant: Et ne q̄
earū dū inspiciūt inuita muliere ventrē tangat. Et pariat mulier i domo honestissī
mē femie. a iudice deputande. Et in q̄ mulier. pitura erit: ibi nō p̄les adit⁹ sint q̄
vnus. Nec p̄les mulieres libere sint q̄ decē. vel ancille q̄ sex. Et he q̄ intus fu-
ture erunt excutiant om̄es. i. inq̄rant. in eo cōclauī ne q̄ p̄gnans sit. tria lumina
nec minus ibi sint. sez qz tenebre ad subiiciendū partum aptiores sunt. Et q̄ natū
erit. his ad quos ea res p̄inet. si inspiciere volent ostendat. r̄ apud eum educatis
apud quem parens iusserit. Econtra cū maritus p̄gnantem mulierē dicat vxor
autē negat. eligetur domus honestissime femine. in qua vxor veniat. r̄ ibi tres ob-
stetices p̄haussime r̄ artis r̄ fidei. que a iudice assumpte fuerint. eam inspiciāt.
Et si quidem omnes vel due retulerint p̄gnantem videri. tunc mulier custodem
a viro adhibendum admittat. ac si ip̄a hoc desiderasset. Si aut̄ oēs vel plures non
esse grauidam renūciauerint. nulla causa custodiendi erit. poterit igitur iudex
mulierem ad se euocare: r̄ apud eum interrogare: an se putet pregnantem. cogē-
da p̄ erit respondere. r̄ in ius venire. captis p̄gnoribus r̄ distractis. si contēn-
geli inposita multa coberceatur: r̄ tūc locum habeat titulus noster.

Digestum Infortiatum

Si ventris noie mulier in possessionē missa: eadem possessio dolo malo ad aliū trāslata esse dicatur

Contingit aliqñ vt mulier que se p̄gnantem esse dicit: p̄pterea in possessionē bonoz mariti. ventris noie mittit: ipsa eandē possessionē dolo malo .i. fraudulenter in alium transfert: quapropter de hoc edicto p̄spectū est. vt in mulierem que in alium hanc possessionem dolo malo transtulit actio constituat in factum: quanti interfuit eius. ad quem eadem possessio pertinebit. Et dabit̄ hec actio etiam post annum quia habet rei persecutionem. id est datur ad interese. ⁊ recte a p̄toze p̄uisum est: ne dum in fauorē partus possessionem polliceatur causa ventris. alijs p̄cede occasione prebeat. id est iniuste acquisitionis materiam

Transferens possessionē in: quā missus est

Si mulier ventris nomie in possessio-
ne calumnie causa esse dicatur

Si de possessioe vētris noie q̄rat. ⁊ deferēte herede mulier iurauerit se p̄gnātem eē: si uandū est iusturandū: nec tenebit̄ mulier quasi calumnie causa fuerit i possessioe missa: nec vis ei faciēda ē p̄ iusturandū Si tñ pepit q̄rat Xitas an ex eo p̄gnās fuerit Et v̄: p̄ calumniā in possessione fuisse: q̄ sciens prudēs q̄ se p̄gnantem nō eē: voluerit in possessionē venire. Lōpetit aut̄ hec actio. et: cuius interfuit in possessionē missam nō eē puta heredi. vel ei q̄ substitut⁹ fuit: vel qui ab intestato si part⁹ nō fuisset: succedere potuisset. Et bene p̄uidit p̄toz. Sicut est facilis est. circa bonoz possessionē dandā mulieri vētris noie: ita calūniā eius .i. eā nō eē p̄gnantē vel ex alio grauidam. impunitā noluit relinquere.

Esse in possessioe p̄ calūniā

De concubinīs

Concubina olim dicebat̄ p̄llex: postea aut̄ amica dicta ē: nūc autē honestiori vocabulo cōcubina appellatur. que lege p̄iugali soluta: ei coheret qui possit eē maritus: ⁊ secū concumbit: quapropter etiā p̄cubina appellata est. que ⁊ focaria id ē focū vel culinā p̄parans. vel clauigera appellat̄. maxime si clerico coheret. Et p̄nt in cōcubinatu solū ille mulieres retineri. in quas stuprū nō cōmittit. id que nō sunt Xgines vel vidue: vel in quas incestū nō cōmittit. vt sunt cognate ⁊ moniales. Et regulariter ista pōt eē cōcubina: que pōt eē ⁊ vxor: vt i aut. vt lice. ma. ⁊ auie. h̄ ad hec. col. viij. Et cuiuscūq̄ etatis p̄cubinā habere posse palam ē nisi minor annis duodecim sit. Et qz cōcubinā p̄ leges nomē assumpsit. i. esse. cū vt sit legitima p̄fectio. Ideo extra legis est penā. scz adulterij vel stupri. in telligamus lege ciuili. vel fori: p̄missum eē p̄cubinatum: non iure poli. nam fm̄ diuinas ⁊ canonicas institutōes. ois fornicatio p̄hibita est. xxxij. q. iij. nemo sibi blandiat de legibus. ⁊. c. meretrices

**Concubina
P̄llex
Amica
Focaria
Clauigera
Concubina q̄ possit esse**

Liber vicesimus sextus ⁊ secundus hui⁹

De tutelis

Tutela est vt seruius diffinuit. vis atq̄ p̄as in capite libero cōstituta. id est violenta p̄as: ad tuendum eum qui propter etatem suā se defendere nequit iure ciuili data. ⁊ p̄missa a testatore. Tutores sunt qui eam vim atq̄ potestatem

**Tutela
Tutores**

**Editui
femine tutela**

habent: ex qua re ipsi nomen acceperunt. Itaque appellant tutores quasi tutores atque defensores: sicut editui dicuntur quod edes tuent. l. i. §. j. s. de offi. p. f. v. Et est tutela virile officium femine enim tutores dari non possunt: nisi a principio filiorum tutelam specialiter postulerent. l. c. qm. mulier. tu. off. l. ij. Sed hodie mater et avia absque hac impetratione omnibus preferunt: si renunciant secundis nuptiis. et senatusconsulto vel lejano. exceptis testamentariis in aul. de here. ab intel. §. ex his: et in aul. matri. l. qm. mul. tu. off. l. i. o. s. l. ad tercul.

De testamentaria tutela

**Tutela testa-
mentaria**

Triplex reperitur tutela. Testamentaria. legitima: et dativa. Inter quas quae testamentaria principalior est: et magis privilegiata: quod enim suspensam testamentarii tutor non admittitur legitimus vel datus: quapropter de testamentaria tutela premititur. Est autem testamentaria tutela: quam testator in testamento suo facit. Est enim lege. xij. tab. primum parentibus liberis suis. siue masculinis: siue femininis sexus si saltem in sua potestate sint: tutores testamento dare. et etiam posthumis vel nepotibus. Et dicuntur testamentarii tutores etiam hi qui codicillis testamento confirmatis scripti sunt. Et testamento dati tutores non sunt cogendi satisfacere rem pupilli salvam fore. quia fides eorum a testatore videtur esse approbata.

De confirmando tutore vel curatore

**Inquiritur
de tutore**

Tutores sine testamento recte dari intelliguntur: si dati sunt a quibus oportet. id est a patre. Et quibus oportet: puta liberi s. Et quod oportet. id est quibus visum puta liberis meis tutorem do. Et ubi oportet: puta in testamentis vel codicillis confirmatis. Si autem fuerit persona talis. quae non potest dare tutorem. veluti mater. aut extraneus. Aut talis persona cui non potest dari. veluti pater filio non existenti in potestate: aut codicillis non confirmatis. tunc quod deficit repletur a consulati potestate. Et potest talis tutor per iudicem confirmari. Et si quidem pater fuit qui dederit: amplius nihil inquiri quae potest. sed simpliciter eum confirmat sine satisfactione siue inquisitione. Si autem alius quis dederit: tunc inquiritur personam si est apta. In confirmando autem tutore. prior inquirere debet an patris voluntas duraverit. vel an improbitas morum ipsius tutoris suspensa: ignorata. vel celata emerferit: vel inimicitiae cum patre exarserint.

De legitimis tutoribus

Legitima tute.

Agnati

Legitimae tutelae sunt. quae de late sunt agnatis et sanguineis. Item patronis id est his qui ad legitimam hereditatem admitti possunt. Et hi dicuntur legitimi tutores. quae lex. xij. tab. eos dat: et habuit in hoc lex summam prudentiam. ut hi qui sperarent suam cessionem pupilli si morerentur. iidem etiam tuerentur bona ne dilapidarentur. Sunt autem agnati. qui per virilis sexus personas cognatione coniuncti sunt. quasi a patre cognati. veluti frater eodem patre natus: fratris filius. nepos vel ex eo. Item patruus et patrum filius et nepos. Hodie autem inter agnatos et cognatos quae ad tutelam nulla est differentia. Sed qui proximior est: sicut in successione ulterioris repellitur: ita et in tutela onus subeat: dummodo nullo defectu etatis. vel morbi sint impediti. i. aul. de here. ab intel. §. ex his. coll. ix.

De tutoribus et curatoribus datis ab his qui ius dandi habent et in quibus causis specialiter dari possunt.

Digestum Infortiatum

Deficiente tutore testamentario vel legitimo. olim dabatur tutor ex lege attilia. p. ptoz. cu tribunis in ciuitate romana. In puincijohasit ex lege iulia r ticia p pfi des: q. ppr: rea datur: appellatur erat: qz spcaliter a iudice datus: quoties etiam spes erat testamentarij tutoris forte sub p ditione aut die certo dati: interim tutor datur in locu ei substituebatur: donec cessaret impedimentu testamentarij: hodie aut iure nono: deseruit tutores dari ex pdictis legib. Et rome quide pfectus r ptoz in puincis x o ples r magistrat' eius iussu si facultates pupilli no sunt magne dant tutores Et siquidem facultates pupilli se extendit vsqz ad quingentos solidos: pfit dari tutores a quocunqz magistratu. etiam sine iussione pfdiu: recepta tñ cautione rem pupilli salua fore. de hoc insti. de atill. tu. p. to.

Datur^o tutor
Attilianus

Qui petant tutores et curatores: r vbi petant

Quidam sunt q minorib: non habentib: tutores vel curatores qui ex legibus eoz sint defensores: et necessitate tutores petunt: vt sunt omnes qui impuberi pof sunt succedere: etiam n r impuberis. Et pfectum est petitio tutoris faciendaa. id e vbi pmiu potuit qz: hoc est ptozis habuit copia huic rei sedentis: nisi forte infirmitate quis detineat vel alia magna causa. Et id e in curato:ibus impuberu vel furiosoz vel ventris est intelligendum. Item liberi impuberis ex necessitate petunt et tutores: ipi eni de hoc accusati puniunt r emendat: si appareat ppter negligetiam. vel malicia non petisse tutores. infra. e. l. greca si minores. It e ex necessitate petunt sibi curatores: adolescentes in lite. L. e. l. j. r insti. de cura. h ite inuini. Sunt r alij qui petunt ex voluntate vt cognati r affines familiares parer: r amici eorum. r educatores ipoz pueroz dic. l. si minores. Sunt aut pete di tu. vel cu. minoribus in eo loco vnde ducunt originem vel ex persona sua: vel ex psona patris: vel si vulgo concepti essent ex persona mris. r in eo loco vbi sunt eorum facultates. Si etiam alibi morant: vel habet domicilium etiam ibi recipiunt supra ti. pxi. l. j. h qd e hoc. L. vbi tu. pe. pe. p to.

Qui petat tu
tores qñ r vbi

vbi tutores pe
tantur

De administratõe et periculo tutoru. vel curatorum qui gesserunt vel non. r de agentibus vel conueniendis ab vno vel a pluribus

Solent tutores cogi extra ordinẽ id est officio iudicis ad gerẽdum atqz administrandũ tutelam: r si nõ voluerint potest iudex eos captis pignozibus vel indicta multa. aut bano cohercere. supra si quis ius di. nõ ob. l. vna. r isti. de satisf. tu. h. vl. Debet autẽ quis tutor vel curator administrare: facto palus mox post q ordinatus fuerit tutor a se publico inuẽtario: r fm solitum more facta pns sibi traditione rerum. Isti testatores qui substantiam transmittunt specialiter inuentarium conscribi veterunt. L. ar. tu. l. vl. h. vl. Item debet administrare tutor vel curator. pfito iuramẽto de rebus minoris vtiliter agendis: r fit hoc iuramẽtum tunc cu celebrat decretum qd tradit ei curam in aut. vt hi q ob. p. ha. res. mi. h. vl. nõ ergo debet pmittere que putauerit vtilia minori. neqz admittere que non vtilia estimauerit. L. de epi. an. l. de creatonibus. J. e. d. z tñe satisfacere pupillo vel alteri eius nomine rem pub. sal. fo. nisi sit testamentarius: vel cu inquisitione varus. alioquin nõ potest administrare. neqz aliquid ex bonis pupilli alienare. L. de tu. vel cu. quisa. non de. l. j. iij. r vl. Si autẽ fuerint plures quis tunc geret habet insti. de satisf. tu. per to.

Tutores coguntur

Inuentarium

Juramentum
tutoris

Satisfactio. tut.

**Auctoritas tu-
toris q̄u neces-
saria**

De auctoritate et consensu tutorum

Pupillus ex omni contractu sine tutoris auctoritate celebrato obligari non potest: neque ulli actum gerere per quem conditio eius deterior fiat. Est ergo in quibusdam casibus tutoris auctoritas necessaria pupillis, quibusdam non est necessaria. Nam si quod dari sibi stipuletur pupillus non est necessaria auctoritas tutoris, quia eodem suam meliorem facere potest sine auctoritate cuiuscumque. Si autem pupillus alii permittat vel patrimonium eorum diminuat: necessaria est auctoritas tutoris quod rem suam non aliter deteriorare facere possit. Quod si tutoris accesserit auctoritas. Et ideo nullam obligationem pupillus contrahere: neque hereditatem adire: neque fideicommissum agnoscere: sine tutoris auctoritate potest. Et tutor interponens suum consensum: debet statim in ipso negotio presentis esse: et approbare quod agit, post tempus vero. aut per epistolam interposita eius auctoritas nihil agit. Est autem prestare auctoritatem: cum quis dicit se probare id quod agit: hoc est etiam auctoritatem fieri. infra. e. l. etiam

**Auctoritatem
prestare**

Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri possunt

Si tutor vel curator ex pecunia pupilli cuius negotia administrat mutuo dederint: vel pedia suo nomine emerint: datur minori id est pupillo cuius ea pecunia fuit actio ad rem vendicandam. vel mutuum pecuniam exigendam. Volus autem tutor. pupillo neque nocere neque prodeesse debet: quod verum est quod ex fraude illius. pupillus non est factus tutor. Regulariter tamen est: quod ex pacto alterius alteri non datur actio: infra. de re. i. l. quod tutela. Idem intellegendum in adulto et curatore.

Dolus tutoris

De suspectis tutoribus et curatoribus

**Suspectus tu-
toris**

Suspectus tutoris dicitur, qui moribus talis est ut suspectus sit. Enimvero tutor vel curator quis pauper est. fidelis tamen et diligens. remouendus non est quasi suspectus in iustitia. e. s. v. l. et infra. e. l. suspectus. et l. e. l. i. Sic ergo tutor suspectus non facultates sed fraudulenta vel callida perversitas in rebus pupillaribus committat. Et ex omni genere tutorum siue testamentarij siue legitimi: siue etiam dativi. possunt tanquam suspecti remoueri. Et de hec actio quasi publica. i. obibus patris. quoniam etiam mulieres admittunt: sed hec sole quod pietatis necessitudine mouent: ut mater nutritrix: auia: et soror et si quis sit filius qui seque verecundiam non transgreditur ut fecit calpurnia. sed pietate quod datur iniuriam pupilli continere non potest. imo etiam tutor suum proteret suspectum facere potest. Et qui remouetur tanquam suspectus: si ob volu remouetur. est infamis Si ob culpam. id est negligentiam non erit infamis.

Actio suspecti

Liber vicesimusseptimus et tertius huius

De excusationibus et temporibus earum

**Causa excusa-
tionis a tutela**

Excusantur a tutela quidam in perpetuum ut mutus et surdus: quidam ad tempus. maiores et furiosi qui habent dilucida intervalla. Sunt et alie multe cause propter quas tutores curatores excusantur: quod tres libri in iure. et in Italia. et quoniam in provinciis presentantur excusationes a tutela. Item curator si excusatur. Item absens reip. causa a tutela vel cura non totum excusatur. ab anti quo non: nisi durante absentia. Item huius publicam po-

Digestum Infortiatum

est a tutela excusat. Itē hñs litē cum pupillo vel oibus bonis vel maiori pte excusat. Itē tres tutele onozose nō affectat: diuerſoz patrimonioz tādiu pstant excusatōem q̄ diu durāt. Quil pbat se ita pauperē q̄ tutele vel cure pſſant non pōt habet excusatōem. Item infirmitas preſtat excusatōem. Itē hō ſimplex ⁊ ignar⁹ ſrax hz excusatōz. Itē inimicitie capitales de quibus non eſt facta reconciſiatio: pſtat vacatōem. Maior. lxx. annis a tutela ſe excuſat. Maior aut. xxv. an. etiam volēs non admittit. Itē obſeruat ⁊ in milite ⁊ in militate. Itē docēs grāmā: rhetoricā: vel medicinā romē: vel in patria. inter pſtitutū numex excuſatur. Qui autē habet multas excuſatōes ⁊ vnā pponit quā non pbat pōt intra ſtatuta tpa aliā pponere ⁊ pbare. Sunt autē tpa ſtatuta in iure: qz pſtitut⁹ intra cē reſimū lapidem id eſt miliare: habet q̄nquaginta dies, ad probandū excuſatōem a die ſcientie. Cōſtitut⁹ No vltra habet vnā dietā p quolibet. xx. miliari. ⁊ ius ſup. xxx. dies: ita tamē q̄ ſemp nō ſint pauciozes q̄ q̄nquaginta dies

Inſra q̄ tpa excuſatō cri v3

Ubi pupill⁹ educari vel morari debeat: et de alimentis eis preſtandis.

Diſceptat q̄nq; inter cognatos vel familiares, impuberis. vel inē q̄ſcūq; vbi pupillus morari vel educari debeat: an in, domo tutoris: vel quondā paterna iō neceſſariū ē p̄torē cauſa cognita id ſtatuerē. id eſt vt non apud eūq̄ inſidiare ē p̄udicitie ipi⁹ impuberis. infra. e. l. pe. Itē ⁊ ſi teſtator in teſtamēto cauſiſſet vt filius educet apud ſubſtitutū: tñ p̄tor eſtimabit p̄ntibus p̄pinq; libroz. an id pupillo expediat. hoc em curabit p̄tor vt ſine vlla maligna ſuſpitiōe alaſ; partus et educet. ⁊ ei concedat educatōem: qui maiori affectione erga pupillū moueat. et ita vel ex p̄ſona vel ex cōditōe. vel ex tpe ſtatuet, vbi potius ſit alendus: p̄ſiderādo qualitatē ⁊ cōditōem p̄ſonariū. tñ eo tpe quo pupillus educat apud te poſſis ei ſuccedere. In p̄mis tñ matri pupilloz educationē debet p̄cedere: ſi non vtriciū ſup̄induxerit eis. infra. e. l. j. j. rii. ⁊. l. e. l. ⁊. ij. Et ne tutozes vel curatozes cōtrouerſiā habeant quaſi amplius dederint noīe alimentoz q̄ ſpatiat pupilli ſubſtantia: poſtulent vt arbitrio p̄tozis alimenta p̄ mō facultatū pupillis vt iuuenibus p̄ſtituant: l. e. l. vl. In quo attendendū eſt. vtrū ſint pupilli: egent: an diues. an mediocriter ſe habentes. Et ſemp ita ſingulis annis expendi iubere vt aliquid ex redditu ſuſſr. l. ius alimentoz. infra. ⁊. e.

Pupill⁹ apd quē educādus

De pupilli

Nota

De tutelis ⁊ rationibus diſtrahendis et vtili curatōnis cauſa actione.

De tribus actionib⁹ tractat hic ti. primo de actione tutele directaz que naſcit ſinita tutela: ſinit autē nō ſolum pubertate ſed etiam morte tutoris vel pupilli. Et alijs modis de quibus inſti. qui. mo. tu. ſinit p̄ to. ⁊ quid in ea veniat ſz hic. et l. arbi. tu. p̄ to. Secdo tractat hic ti. de quadā actōe: q̄ dicitur actio de rationibus diſtrahendis. de qua: infra. l. i. h. de rationib⁹. ⁊ dat p̄tra tutorem p̄o his q̄ ſibi reliquit in duplum. Et actōe de rōnibus diſtrahendis nemo tenet: niſi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abſtulerit dolo: vel non dolo vt quia credebat ſibi licere. vel pupilli cōceſſurum. q̄ ſi furandi animo fecit etiam furti tenet. l. ii. infra. e. Tercio tractat de actōe cure. id eſt de actione vili negotioz geſtoz q̄ dat in curatorem. infra. e. l. ſi tutele: Et ſunt iſte actiones ſepate ⁊ vnā aliā tollit. nam ſi vnā eſt actū nō ageſt alia. ⁊ e contra.

Actio tutele directā
Actō de ratio cinijs

Actio cure

De contraria et vtili actione tutele

J

Contraria tutela. ¶ Sicut finita tutela pupillus habet directam actionem tutelae pro mala vel inutili aut negligenti ab administratione tutoris. Ita et contraria tutela actionem tutoris propositam. In duxit in usum. ut facilius tutores ad administrationem accederent: postquam scirent pupillum quod sibi obligatus fore ex administratione. Et iuste introduxit hanc actionem pro tutor. ut provocaret tutores quo prompti esset de suo aliquid pro pupillis impendant: dum sciunt se recepturos id quod impenderit. Et competit hec actio non solum tutori. verum etiam ei qui pro tutore negotia gessit etiam si curator sit vel pupilli. vel adolescentis: vel furiosi: vel prodigi: vel curator ventris: et ceteris omnibus curatoribus ex istis de causis dandum est contrarium iudicium. Et dicitur tutela non competit: sed tunc demum finita tutela. sicut et actio tutelae. Et veniunt in hoc iudicio ea tantum que in pupillo vel in rem eius impensa sunt: vix ea que debebantur alias tutori puta a preceptore pupilli. cum pro eis integra sit actio. non deducuntur in contrarium iudicium. nisi tutor ideo cessavit exigere: quia tutor erat nam sicuti quodcumque aliud gessit pro utilitate pupilli. id contrario iudicio consequitur: ita etiam id quod sibi debetur consequi debet vel eius securitatem. infra securitatem. e. l. j. §. an in hoc.

Cui competit

Quid veniat in hac actione

pro tutore gerere

¶ De eo qui pro tutore vel curatore negotia gessit. ¶ Due sunt partes huius tituli. una est pro tutore. alia pro curatore sic et de negotio. l. qui pupilli. Et necessario propositus tutor actionem pro tutore quia plerumque incertum est pupillo: vix quis tutor vere existat: an quasi tutor: cum tutor non sit: pro tutore administraverit tutelam. Idcirco in vitraque causam actionem scripsit: ut siue tutor est. siue non sit qui gessit: tamen tenetur actione pro tutelae. Pro tutore autem negotia gerit: qui officio tutoris fungitur in re impuberis: siue se putet tutorem: siue scit non esse. fingit tamen se esse. Et qui pro tutore negotia gerit. eandem fidem et diligentiam praestat: quam tutor praestaret. Et autem praestat tutor. dicitur supra de tu. et ra. dis. l. j. in fin. et l. ar. tu. l. quicquid. et s. de adm. tu. dicitur. Et ei qui pro tutore negotia gessit: datur contraria actio tutelae: de qua §. si. n. pri.

Falsus tutor

Remedia contra falsum tutorem

¶ Quod falso tutore auctore gestum esse dicitur. ¶ Sepe strabentes decipiuntur: dum falsus tutor adhibetur. Ideo introductum est hoc edictum: cuius verba haec sunt. inquit tutor: quod falso tutore auctore. qui tutor non fuerit gestum erit: dabo in integrum restitutionem. Et sunt tria remedia ex hoc edicto proda. Unum contra ipsum dolosum tutorem. infra. e. l. nouissime in fin. Aliud contra eum qui dolo fecit ut non tutor. auctoritate interponat. infra. e. l. huius actio. Tertium est de restitutione in integrum danda strabenti cum pupillo falso tutore auctore. ut non noceat ei quod egit cum pupillo falso tutore auctore: vel cum ipso tutore falso: et de hac restitutione. dicitur infra. e. l. j. §. si. et l. se. Et differt hic titulus a superiori primo: quod hic consulit strabenti cum pupillo falso tutore auctore: alius ipse pupillo prospicit. Item alius locum habet siue sciat se non esse tutorem. siue credat se esse cum non sit. ut dictum est supra rubro pro. b. alit tamen qui scit se non esse. infra. e. l. nouissime in fin.

Postulare

¶ De fideiussoribus. et nominatoribus et heredibus tutorum vel curatorum.

¶ Quamuis heres tutoris tutor non sit: tamen ea que pro defuncto tutorem inchoata sunt: pro herede explicari debent. et de eo quod penes tutorem fuit heres quoque eius reddere debet rationem. Est autem aliud postulare tutorem alio notare. Nam postulare

tutorem videt q̄ p̄ aliū postulat corā iudice qui dare debet. Sed nominare inter
absentes fit: vt qm̄ magistrat⁹ mittit noīa quorundā f̄sidi quasi sūt idonei vt. s̄.
de tu. 7 cu. da. ab his. l. diu⁹. Nam et hi tenent insolidū. vt. l. de magl. con. l. j
7. iij. Et q̄ postulat tenet etiam nisi sit femina. l. de admi. tu. l. ff. p̄sonis. Si
militet et fideiussoꝝ 7 heredes fideiussoꝝ ad eandē rationē tenent ad quā et ip̄e
tutor. Et hoc si ip̄i fideiussoꝝ a tutoribus notari presentes fuerint 7 nō p̄radi-
xerunt: et noīa sua in acta publica scribi passi sunt. Et in eadē cā sūt affirmatoꝝ
tutoꝝ q̄ scz tutores idoneos esse affirmauerint. hi em̄ fideiussoꝝ vicē sustinēt.

Notare tutoꝝ

Fideiussoꝝ tu-
torum.

De magistratib⁹ cōueniēdis: 7 eoz heredibus.

Sciendū est non solū tutores vel curatores pupillis vel adultis ceterisq̄ p̄so-
nis ex administratiōe rerū teneri: sed etiā in eoz q̄ satisfactiōe accipiunt subsidi-
aria actio datur. Nam si tāte negligētie sint magistrat⁹. id est iudex: vt cautionem
omnē ommitteret: equū est haberi eum loco fideiussoꝝ. vt. heres et⁹ teneat. Et
dicit ista actio subsidiaria aptitudine nō actu: qz nō semp datur in subsidium: sed
aliq̄ principaliter: aliq̄ nihil omnino. Cū hac scz distinctione: qz aut fuit vnus
tutor vel curator: aut plures. primo casu puenit prius tutor vel curator. 7 postea
magistrat⁹. Si vō plures: tunc aut omnes gesserunt tutelam aut curam: 7 omnes
cōueniunt ante magistratū. Aut nullus gessit. 7 tunc idem. Aut alter tm̄ gessit.
et alter nō. 7 tunc subdistinguit. Aut fuit diuisa tutele administratio p̄ iudicem
vel testatorē. Aut nō. Primo casu p̄ sua gestione q̄libet tenet. et nō p̄ alteri⁹:
et postea magistrat⁹ in subsidū. Fall. hoc in quattuor casibus. q̄bus vn⁹ p̄ alte-
rius p̄steneat tm̄ post magistratū. scz si tutoꝝ vt suspectum remouendū nō re-
mouit: vel tarde remouit. vel remouendo iura pupilli p̄didit: vel non erigit cau-
tionem rem pup. sal. fo. cū videret eū non soluendo. Secdo casu. qm̄ tutele admi-
nistratio non fuit diuisa. puenitur p̄roggerens. scdo magistratus. tertio nō geret
nisi in dictis quattuor casibus: vbi cōuenit etiā q̄ nō gessit ante magistratū. Ita
habent in. l. ij. l. s̄ diui. tu. 7 in. l. enā 7. in. l. emili⁹. in. fi. s̄. de admi. tu.

Subsidia acc.

De rebus corū q̄ sub tutela vel cura sunt: sine decreto non alienandis vel supponendis.

Prohibiti sūt tutores 7 curatores p̄ senatuscōsul. clemētianū. et p̄ orationē diui
seueri p̄dia rustica vl̄ vrbana eoz quos sub tutela vl̄ cura habet distrahere. id ē
alienare. vel supponere. id est pignori obligare. Nisi parentes ip̄oz pupilloꝝ
in testamento vel codicillis cauerint vt id fieri possit. Tunc enim licitū est ista
alienare. etiam sine decreto iudicis dū tamē seruet forma in testamento tradita.
Si autem alias. es alienū. id est debitū ip̄ius pupilli tantū sit vt ex rebus ceteri
inde possit exolui: tm̄ p̄tor vrbā⁹ adeatur qui p̄ sua religione estimet q̄ possunt
alienari. vel debeāt obligari. In quo tria sunt necessaria. Primo decretū. id est
iudicis p̄ceptū. scdo causa alienādī. puta es alienū. id est grande debitum. tertio
p̄sentia tutoris vel curatoris. l. si p̄pter pub. pen. l. ff.

Senat⁹ cōsul-
tus clemēcia.Necessaria in
alienatione re-
tū pupilli.

De curatorib⁹ furioso vel alijs extra minores dandis.

Lege. xij. tab. interdicit p̄digo bonorum suoz administratio. Similiter et fur-
rosi statim adueniente furore ip̄so iure interditi sunt ne bona sua administrant.
Et ideo licet tales persone maiores sint. xxv. annis. in tantum q̄ ratione etatis

Furiosus.

E

Mētecapitis
Surdus.
Mutus.

neq; tutorem neq; curatores habere deberēt. qz tñ in ea conditiōe sunt. vt rebus suis cōmode supesse nequeat: dantur eius curatores. Similiter et mēte capiti & surdis et mutis. et q̄ ppetuo morbo laborat: quoz curatoz officii cessat adueniēte sana mente vel cessante furore. aut morbo vel impedimento cōstante.

Liber Elicesimus octauus

De testamentis. et qui testamentum facere possunt & quāmodū testaments fiant.

Testamentū.
Qui testamē-
tū fa. possint.

Quō testamē-
ta fiant.

TRIA dicit hic ti. Primo de testamen-
tis. Est autē testamentū voluntatis nr̄e iusta sentētia. de eo quod q̄s
post mortem suam fieri velit. cum institutiōe heredis. Et dicit testamē-
tū quasi testatio mentis. Secūdo q̄ testamentū facere p̄nt. et q̄des
offices possunt qui specialiter non p̄hibent. p̄hibent autē certe p̄lo-
ne cōtinent his versibus. Prodigus & cecus. mutus. surdus. furiosus. Morie dicit
natus et carmine. mēteq; captus. Impubes et dubius. obles. & religiosus. Qui
nō est seruus. existens sub patre natus. Lucas sit interdictū. dico q̄ octo bus isti.
Qui modo tanguntur testari iure vetant. Tertio quēadmodū testaments fiant.
Et debent fieri s̄m regulas iuris civilis. que sunt vt septem testes inter sint. et
rogati. et unico contextu. id est cōtinueatione. Et debet nomen heredis palā dici
in testamento nuncupatiuo. Testamentū autē in scriptis debet fieri corā septem
testibus rogatis. et subscribitib⁹ & sigillantibus. Et q̄ testator vel ali⁹ p̄ eo scri-
bat nomen heredis vt. L. e. l. hac cōsultissima. & l. iubem⁹. et in aut. ibi posita.

De liberis & posthumis heredibus instituen-
dis vel exheredandis vel preteritis.

Instituere.

Suus heres.

Liberi.

Posthumus.

Exhereditio-
nis cause.

Preterire.

Pater faciēs testamētū debet filiū & filiā posthumā & posthumū emancipatos
et in potestate: v̄l instituere v̄l notatim exheredare. Alioqn̄ su⁹ heres. id est ex-
stans in potestate testatoris dicit testamētū nullū. Emancipat⁹ vero agit contra
tab. Et dicitur ille suus q̄ est in potestate et in p̄mo gradu. siue sit filius siue ne-
pos. Et cautū est nepotē etiam non suū instituere. ne rūpat testamētū efficacitē
suis. Et dicitur liberi omnes descendentes in infinitū. l. liberor. infra. de d. sig.
Posthum⁹ autem dicitur p̄prie q̄ post hūmationē. id est mortē p̄ris nascit⁹. id est
postq̄ pater dat⁹ est hūmo Improprie autē dicitur etiā ille q̄ facit testamētum nas-
citur. l. iij. infra. de in ius. rup. tes. Et est duplex posthum⁹. Suus q̄ statim si na-
sceret viuo testatore in potestate sua futurus esset. Posthum⁹ autē alien⁹ est q̄ in
continenti cū erit nat⁹. nō erit su⁹ testatoris. Et hodie posthum⁹ nō p̄t exheres-
dari. qz nō p̄t cōmittere cām ingratitudinis is q̄ nōdū nat⁹ est. l. si q̄s. §. legi. L. d.
in offi. test. Sic etiā filij & filie nō p̄nt exheredari. nisi infra cā exp̄ma in testa-
mēto. & heres institut⁹ eandē p̄bet. L. de li. pre. aut. nō licz. Et sunt iuste exheres-
redationis cause. xv. quas enumerat tex. in aut. vt cū de app. cog. §. causas. col.
viij. & glo. in. c. quitaualis de iure iur. Preteriri autē ille dicit⁹ nō est institutus
in testamento vt oportet. nec exheredat⁹ ex legitima causa. sed s̄l iro testatoris
p̄termisus. & talis habet querelam inofficiōsi. de q̄ dicit⁹ ē supra d̄ in offi. testa.

De iniusto rupto. et irrito facto testamento.

¶ Proximo ti. positum est quò liberi et posthumi debeant institui vel exheredari. Si aut hoc non fiat. quid iuris tunc sit tractat. hic ti. Nam eiusmodi testamentum dicitur aut iniustum: aut rumpi: aut sit irritum. Circa quò sciendum: quò testamentum aut non iure factum dicit. ubi solennia iuris defuerint. scz circa testes et sigilla. et similia. et tale testamentum dicit non iure factum. Aliquò testamentum est nullius momenti. id est utilitatis: quò scz filius qui fuit in patris potestate pateritus est. Aliquò autem testamentum rumpitur: quò scz testator paganus id est non miles post pmi testamentum factum. scdm legitime faciat. vel quando post testamentum incipit habere filium vel nepotem de quò in dicto testamento non est facta mentio. vel quò testator postea patiam capi. di. Aliquò autem testamentum sit irritum. quò scz ex eo nemo adit hereditatem vt s de test. l. si nemo. Post quò aut testamentum legitime factum est: non rumpitur licet testator postea dicat. quò non velit istud testamentum valere. vel postea incipiat facere aliud testamentum et non pfiat. quò testamentum impfectum nullum est. nisi fiat a milite. vñ nisi in scdo regianè institutum quò alias successuri erant ab intestato. vel nisi testator istam voluntatem in effectum extrinsecum deducat: puta incidendo mēbranam vel deponēdo sigilla. vel similia.

Testamentum
non iure factum.
Nullum.

Ruptum.

Irritum.

De his quò in testamento delentur. inducuntur vñ inscribuntur

¶ Quia per deletionem vel cancellationem eorum quò in testamento continentur: testamentum ipm cassatur. ideo post materiam tituli pcedētis locatur hic ti. quò igitur in testamento delentur vel inducuntur si inconsulto deleta vel inducta sint. nihilominus valent si legi possunt post deletionem. Sed si non possunt legi: tunc distinguitur an ante testamentum cōsummatum facta sint: vt tunc non valeat. Si post. valet. Si autem consulto sunt deleta non valent: siue legi possunt siue non: et hoc voluntate domini vel iussu factum sit. Id vero quò sine iussu dñi scriptum inductum. id est interpositum aut deletum est: p nullo est. Legi autem sic accipiendum est: non quò tñ intelligi potest. sed oculis perspicitur quò scripta sunt. Nam si extrinsecus intelliguntur forte ingenio vel subtilitate alicuius: non et vi ipsius lfe: sed ex his forte quò precedunt in testamento vel quò sequuntur: non videntur legi posse.

Inductum
Legi quò dicat

De heredibus instituendis.

¶ Qui testatur ab heredis institutione plerumque solet institui facere testamenti deo post materiam eorum qui testamentum possent facere: et qui institui debent tractat iurisconsultus de heredibus instituendis. id est qui possunt institui. Est autem instituere heredes. id est dominos intus in bonis suis statuere et facere. Nam heres. id est dominus. institutione. de here. qua. et diff. §. j. Et ideo dicitur in ius. quia ita subintrat heres in dominium rerum defuncti: ac si eadem esset persona. vt in aut. de iureiurando. a mor. pre. §. j. coll. viij. potest autem vnusquisque heres institui. siue liber sit siue seruus. Et seruus siue alienus siue proprius. Et dicitur proprius seruus in quo quis habet proprietatem etiam si usufructus sit apud alium. Alienus autem seruus dicitur ille in quo quis habet usufructum sine proprietate. Et potest quis quocumque velit heredes instituire: et diuidere hereditatem in quas plurimas partes vult Regulariter autem hereditas in. xij. vncias diuiditur. quas partes et earum vocabula ponit textus insti. c. titu §. hereditas. Et est triplex institutio. Propria cum aliquis

Instituere heredes.

Seruus proprius

Alienus.
Hereditas in
xij. partes.
Institutio multiplex.

instituitur in totum vel in quota. de qua loquitur hic titulus et presertim. l. quotiens. §. heredi. infra. e. Impropria institutio est cum filius instituit in legitima. vel in eo quod ad legitimam reducitur. Nam licet ista sit quota et pars non tamen ista hereditatis abstracta ab omni ere alieno. l. de rei ven. l. cum mihi e. §. si. Impropria ista institutio est. quando instituto heredi vniuersali alii extraneus instituitur in re certa. quia talis institutio non est quota hereditatis. nec bonorum. ad eum herede vniuersali. l. ex facto. infra. e.

De vulgari et pupillari substitutione.

Instituti.
Substituti

Substi. quō.

Substitutōes
quinq̄.

Heredes aut dicitur et instituti. aut substituti. Instituti dicitur primo gradu. i. primo loco. Substituti aut secundo vel tertio. Dicitur itaque substitutio secunda institutio. etiam si sint vltior. Sicut et obsequia dicitur nuptie que post primas contrahunt. l. de secū. sup. in rubro. Et fit institutio et substitutio hoc modo. Lucius ticius mihi heres esto. ista dicitur institutio quasi prima heredis factio. Substitutio autem secunda institutio hoc modo fit. Si Lucius ticius mihi heres non erit: tunc seius heres esto. Si seius non erit. sempromus esto. et sic consequenter potest quis in testamento quot gradus hereditatis vult facere. et plures in locum vnius: vel vnum in locum plurimum substituere. Sunt autem quinque genera substitutionum. vulgaris. pupillaris. exemplaris. breuiloqua. et copendiosa. quas plequere vt ponit glo. in l. de pup. sub. §. qua rōne. et glo. in. c. raynūci. §. de testa. et aliqd. p. glo. in. c. si p̄t. de. li. vj.

De conditionibus institutionum.

Conditio mul.

Potestatiua.

Causalis.

Mixta.

Impossibilis.

In institutione heredum sepe apponitur conditio. de qua hic tractatur. Est autem multiplex conditio. Quedam enim possibilis est: quedam impossibilis. Possibilis subdividitur in causalem. potestatiuam. et mixtam. Potestatiua dicitur que dependet a potestate aut voluntate implere debetis: vt hec si decem dederis. Causalis autem est que dependet extrinsecus. non a voluntate hominis: sed ab ipsa fortuna: vt hec si navis venerit ex asia. si pluet tale die. Mixta est que partim a potestate hominis: partim a fortune euentu dependet. vt hec si consul factus fueris. si iuris p. me romanam. Impossibilis conditio tribus modis potest dici. vel natura. vt si celum digito tetigeris heres esto. vel de iure vt si pater ab hostibus non redemeris. nam hoc facere nos non posse presumitur. infra. e. l. conditiones. et l. filius. Et de his duabus dicitur que impossibilis conditio in institutionibus et legatis. vel fideiuss. et libertatibus. p. non scripta habetur. infra. e. l. j. Est tertia impossibilis de facto. vt si montem aureum dederis heres esto. et talis institutio vel libertas non valet iuris presumptione: quia presumitur animus dandi defuisse. l. cum heres. §. j. infra. de sta. lib. Est et quedam quarta impossibilis. propter perplexitatem. id est in ricationem verborum. et hec similiter vitatur. vt si faciam institutum nem hoc modo. Si ticius heres erit: seius heres erit. et si seius heres erit: ticius heres erit. quia primo videtur velle que solus ticius sit heres si velit: et postea que ticius et seius simul sint heredes. et sic ista conditio vitatur et non vitatur. quia autem omnis impossibilitas vitatur contractum que est in faciendo. secus si in non faciendo vt si celum non ascenderit. l. impossibilis. infra. de ver. ob. et. l. non factum. infra. de acc. et ob.

De iure deliberandi.

Heredes instituti deliberant de adeunda hereditate an expedit eis hereditatem admittere vel repudiare. Deliberare autem nihil aliud est quam secum diligenter cogitare vel in mente sua reuoluere: vel cum amicis explorare. an expedit sibi admittere id de quo queritur. Subuenit etiam heredibus per proceres ut habeant copiam instrumentorum conspiciendum: ut proinde instruere se possint: expedit nec ne agnoscere hereditatem. infra. e. l. aristo. et infra. de acqui. here. l. aristo. De hoc tempore ab impatore usque ad annum: ab alijs autem iudicibus datur usque ad nouem menses: ultra enim dari non potest. Sed nec minus dari debet centum diebus. Medium ergo tempus est in potestate iudicantis. Sic ergo dabitur quandoque semel tantum: ut cum a principio dant nouem menses: quandoque dari poterit septem: ut cum a principio dedit minus nouem mensibus. L. e. l. vl. §. sed quia quidam. et. infra. e. l. j. §. vlti. Est autem effectus deliberationis. quia interim bona non debent diminui: nisi causa cognita. et his verbis non tantum alienatio prohibita est. verum etiam exercitium actionum. Huiusmodi autem deliberatio hodie non est necessaria. si quis inuentarium scdm. l. facere voluerit. Nam si velit aliquis spe certissima hereditatem adire vel se immiscere ut non postea repudiet eam: nullo indiget inuentario: cum omnibus creditoribus suppositus est: ut prope hereditatem ei ex sua voluntate infra. L. e. l. vl. §. j. Item et legatarijs tenet in solidum per aut. de here. et fal. §. si non fecerit. Si vero quis non titubanti animo respicienda vel abstinentia crediderit esse hereditatem. dicebat enim se repudiaturum: vel absenturum non tamen respiciebat vel abstinebat: expectat eius renunciatio usque ad tres menses. L. e. l. vl. §. similiq. modo. Si autem dubius est utrum ne admittenda sit defuncti hereditas: non putet sibi necessaria deliberationem. sed adeat vel se immisceat omni tamen modo confecto inuentario ab ipso ut exordium capiat inuentarium. infra. xxx. dies postquam cognouerit hereditatem sibi delatam. et. infra alios sexaginta dies hoc inuentarium compleatur. Dicitur autem inuentarium conscriptio rerum in hereditate defuncti inuentarium cuius utilitas est maxima: quia quod inuentarij beneficio hereditatem adierit: ille non grauabitur propter improuissum debitum. vel etiam ipsum si hereditas non est sufficiens. l. scimus. §. ex oibus. L. e.

Deliberare

Effectus deli.

Inuentarium

Liber Vicesimus nonus et quintus huius.

De militari testamento.

Hic titulus ius speciale continet quod concessum est militibus existentibus in expeditione: ut iuris communis solemnitates circa testamenta condenda obseruare non teneantur. Habent enim milites liberam testamenti factionem. faciunt igitur testamenta quoquo modo velint: faciunt quoquo modo poterint: sufficientes ad bonorum suorum diuisionem faciendam nuda voluntate ipsorum. id est a solemnitate remota. Et hoc quoniam est in prelio miles: tunc enim nullo vocato teste condere potest testamentum. l. milites. L. e. vbi tamen duobus saltem testibus probetur testamentum factum. infra. e. l. lucius. Si autem non in conflictu sed in tentorio fecerit: vocandi sunt duo testes. l. diuus infra. e. Quod si non sit in expeditione sed domi: tunc iure communi videntur. l. pe. L. e. Miles autem appellatur vel a militia. id est duricia quam pro nobis sustinet. aut a malo quod a nobis arceri solent. aut a multitudine. aut a numero

Militis testa.

Miles vnde

Chilia
Chiliarchon
Exercitus

mille hominū. dictū a greco verbo e chilia. nam greci mille hominū multitudines chilian appellat: quasi millesimū quēq; dicitū. vnde ipsū ducē chiliarchon appellat: id est principē militiē. Exercitus autē nomē ab exercitacione trahit. Et cōpetit hoc privilegiū veris militib; vt dicit Bal. in. l. i. l. de iur. et fac.igno. non militibus tēpore nostro. hi enī nō faciunt ea: nec habent in se istas p̄prietates quas enumerat glo. in l. penul. §. ex qui. cau. ma. Et continentur his versibus: Stigma: genus: scriptura: fides: examen ⁊ ensis. Hec faciunt militem: lex dicit bononiensis.

Verfi. de vero milite

Adire hered.

De acquirenda hereditate.

Adire hereditatem nihil aliud est q̄ velle eam habere. Nam adire nō tam factū est q̄ animi. immo in nuda ⁊ sola voluntate consistit. Nam hoc animo debet esse vt velit esse heres. Ceterū si quid pietatis causa fecit: si quod custodie causa: vel aliud non quasi heres fecit: sed quasi alio iure: apparet eū nō p̄ herede gessisse: ⁊ ideo solent p̄stari liberi qui necessarij existunt: nō animo heredis se gerere que gerunt. Sed aut pietatis aut custodie causa. aut p̄ suo: vt pura patrem sepeliuit vel busta fecit ei. si animo heredis p̄ herede gessit. Et nimmuro si pietatis causa contrariū est. Est autē multa heredū differentia: quidā necessarij nisi dicuntur: vt sunt serui a dñis instituti qui dicuntur necessarij: quia siue velint siue nolint coguntur esse heredes: sed in premij recipiunt libertatē. Alij sunt sui ⁊ necessarij: et sunt hi qui in potestate ⁊ primo gradu testatiōis sunt. Et dicuntur sui: quia etiā viuo testatore quodāmodo bonorū domini sunt. Necessarij vō dicuntur: quia de iure ciuili velint nolint coguntur esse heredes. Sed de iure p̄torio habent abstinentiā: l. i. Terrij dicuntur extranei: et sunt qui non sunt in potestate testatoris. Inter istos heredes traditur talis differentia: quia si est suus heres agnoscendo hereditatem. dicitur se immiscere. eo quia etiā viuētib; parentib; ipsi quodam modo sunt domini rerum paternarū. Si autem hereditatez noluerint. dicunt se abstinere. Si vero est extraneus heres: dicitur adire hereditatem. Et si nō vult dicitur repudiare. vterq; autē dicitur acquirere hereditatē. Et ideo titulus noster vititur verbo vtriusq; cōmuni. vnde solet dici. Respuit extraneus. adire: et Suius abstinere. atq; immiscet: semper acquirere constat vtrūq;.

Necessarij

Sui ⁊ necessarij

Extranei

Verfus

Quemadmodū testamenta aperiuntur. inspiciantur vel describantur.

Aprire testa.

Gratia deliberationis et additionis hereditatis. opus est tabulas testamētī aperiri iure de hoc sequitur. Pollicetur autem p̄tor cuicunq; desiderāti tabulas testamētī inspicere vel etiā describere aut legere se facturum potestatē inspicendi vel describendi. siue hoc suo vel alieno nomine desiderent. Debet ergo ad hoc impetrandam index adiri. quia neq; sine iudice transigi neq; apud iudicem exquiri veritas aliter potest de his cōtrouersijs que ex testamento proficiēt: q̄ inspectis cognitisq; verbis testamētī. Et ideo equū fuit vt desiderium volentis aperi. i testamentum recipere. Et dicitur p̄p̄te illud testamentum quod iure perfectū est. Sed abusu etiam ea appellamus testamēta que falsa sūt vel iniusta vel irrita vel rupta. Et cum ab initio aperiende sunt tabule testamētī: iudicis officij est vt cogat signatores si presentes sunt conuenire: ⁊ si illa sua recognoscere: ⁊ iurare dicere verū an sua sunt vel nō: ⁊ an testamētū sit illi? vel

Testamētū p̄ p̄te

negare signasse . publice enim expedit suprema hominum iudicia: id est voluntates exitum habere.

Si quis omissa causa testamenti.

Sepe contingit qd instituti in testamento obmittunt adire hereditatem ex in-
stitutione propter euitanda onera legatorum: et accipiunt hereditatem ab intestato:
viurpantes sibi ius minime concessum: tales incidit in pena huius tituli. Datur enim
contra eos utilis ex testamento actio, quod propter ideo statuit ut voluntas defuncto-
rum tueretur. et calliditati: id est fraude eorum occurreret: qui obmissa causa te-
stamenti ab intestato hereditatem totam partem eius possideant: ad hoc qd eos
circuveniant: id est decipiant quibus aliquid ex voluntate defuncti deberi potu-
it. Et propter tria introducitur hoc edictum. Primo propter eum qui obmittit ex te-
stamento: et ipse idem tenet ab intestato, de quo infra. l. i. in prin. Secundo si quis p-
fraudem obmiserit hereditatem ut ad legitimam perveniat: accepta inde pecunia. ta-
lis enim obmittens tenebitur petitione legatorum: infra. l. i. §. si. Tertio cum institus
obmittat ut ad substitutum veniat: infra. e. l. si non solus.

Rones edicti

**De senatusconsulto Silliano et Claudiano et quorum
testamenta non aperiuntur.**

Hoc titulo punitur heres si hereditatem adeat ante questionem habitam de fami-
lia, quando enim testator necatus vel interfectus reperitur: non debet heres aperire
tabulas testamenti, neqz adire hereditatem nisi prius questio: id est tortura ha-
bita sit circa familiam quis testatorem interfecerit: ad eruendam veritatem nomine ne-
carii. Cum enim aliter nulla domus (que tamen cuius debet esse tutissimum refugium) tu-
ta posset esse: nisi a domesticis domini etiam proprio periculo capitis custodientium
tueretur. Ideo senatusconsultum Sillianum et Claudianum introducta sunt ad pu-
blicam questionem de familia necatoris habendam. Appellatione autem occisorum
continentur qui per vim aut per cedem sunt interfecti: ut puta iugulati: strangulati: pec-
pitati: vel saxo vel fuste: vel lapide percussi, vel aliquo telo necati. Et totiens puni-
di sunt qui auxilium domino non tulerunt: quatenus potuerunt ei adversus vim operi fer-
re et non tulerunt. Et punit hoc senatusconsultum eos qui sub eodem tecto fuerunt. Qui
vero non sub eodem tecto: sed in eadem regione fuerunt: non aliter puniuntur nisi consensu fu-
issent. Qui ergo testamentum aperit hac inquisitione nondum facta, vel aliquid aliud fece-
rit: in hanc populari actione incidit: cuius pena in centum aureos ex bonis damnati:
id est heredis extenditur, et pars dimidia ei cuius opera commisit erit: primis nomine da-
bitur, reliqua pars in usum publicum redigetur.

*Sillianum
Claudianum*

Si quis aliquem testari prohibuerit.

Alia causam potest pendere hereditatis: quoniam quis prohibet aliquem ne testetur: et huius
locum quoniam cogit te ut me instituas. Item et quoniam cogit te ut alium instituas, ut. l. e. l. i.
Quoniam iudicium de testari vel de nouo: vel quoniam testamentum primis mutare, vel testamentarium. i.
notarium scribentem testamentum introire ad testatorem veto. tunc enim mihi denegantur
omnes actiones per eadem hereditatem competentes. Denegatisque actionibus: hereditas
ad venientes ab intestato devolvitur: als si delinquentis primis reperitur: vel habet
pars in gradu: pars delinquentis ad situm spectabit. l. ij. infra e.

*Prohibere qd
dicitur
Testamentarium*

De iure codicillorum

XIX

Fragmentary text from the left margin, including words like "adversum", "testamentum", "hereditas", "actio", "iudicium", "notarium", "scribentem", "testatorem", "veto", "tunc", "enim", "mihi", "denegantur", "omnes", "actiones", "competentes", "denegatis", "que", "actionibus", "hereditas", "ad", "venientes", "ab", "intestato", "devolvitur", "als", "si", "delinquentis", "primis", "reperitur", "vel", "habet", "pars", "in", "gradu", "pars", "delinquentis", "ad", "situm", "spectabit", "l. ij. infra e."

Codicillus ¶ Hunc de iure codicillorum, id est de parua vel minima scripta voluntate dis-
seramus, qui ideo codicilli dicuntur, quia in breuiori cartula vel codice, id est in
bello fiebat & testamentum. Et solum in eis fideius, relinquebantur. Et habet
se codicilli ad testamentum: sicut scasa ad nauem. Et possunt codicilli fieri etiam si
nullum fiat testamentum. Si autem post codicillos quis testamentum fecerit: videt
codicillos confirmasse nisi expresse eodē resocauerit. Et possunt fieri plures codi-
cilli: et non requirunt solennitates nisi quod solum adsint quinque testes, sicut et in quali-
bet vltima voluntate. L. e. l. fi. et de fideius. l. fi. Codicillis autē nō potest dari be-
reditas neque auferri seque directe. Neque conditio heredi in testamento instituta ap-
poni. Neque directa substitutio fieri sed per fideicommissum bñj.

Liber tricesimus et sextus huius.

De legatis et fideicommissis primo.

Expedita materia testamentorum: nunc
de accessoria testamenti, id est de legatis iuriconsultus ponit, cum
regulariter secundum principale etiam accessorium regulet. Et diuiditur
iste titulus in tres libros vel tractatus in quibus nihil aliud nisi de
legatis disponit, et est hoc factum ut quidam voluit propter plenitudinem vitandam: quod est
si legata ista materia legatorum sub vno titulo posita fuisset, vel quod melius est: titulus
de legatis. j. agit principaliter de rebus legatis: quod se possunt legari vel nō, potest autē
legari omnis res: vel propria: vel heredis: vel etiam aliena. Quomodo hoc vltimo
casu heres rem legatam redimat: et legatario prestat si possit: alio soluet ipsius rei
estimationem, quando testator sciuit rem esse alienatam: et illius rei commercium comu-
niter haberi potest: alio si res legata non est in commercio hominum: vel est: sed cuius
difficultate, tunc nec estimationem heres prestabit: nisi aliter appareat de men-
te testatoris. infra. eo. l. si quis inquilinus. et nisi quando liber homo sibi legat quod
fuerat redemptus ab hostibus. infra. eo. l. senatus. §. fi. Et est legatus donatio quod
dam a defuncto relicta et ab herede prestanda, unde solet dici: O puer hoc dictum
tu credas esse legatum. Quod sit donatum vel a testatore relictum. Et in quod dis-
ferat a donatione causa mortis habetur institutum. e. in principi. Vel legatum est delibe-
ratio hereditatis qua testator (ex eo quod vniuersum foret heredis) alicui quid cole-
larum velit. infra. eo. l. legatum est.

De legatis. j.

Legatum quid

Liber tricesimus primus et septimus huius.

De legatis et fideicommissis secundo.

In hoc libro principaliter tractatur de
personis legatarum et legatariorum potest ergo quilibet legare: quod et testamentum face-
re potest. Et sibi legari potest omnibus personis que capaces sunt receptionis: et que et
testamento aliquid recipere possunt. Sunt autem quattuordecim persone que non possunt fa-
cere legata. de quibus glo. in. l. si querat. §. de testa. et no. glo. in. l. si non est p. fa. tel. §.
fi. Et nouem persone quibus nihil potest relinquere: quas enumerat glo. in. l. j. infra de
iur. fil. et in. l. de lega. §. legari.

Qui possunt lega-
re et quibus.

Liber tricesimus secundus et octauus huius.

De legatis et fideicommissis tertio

Ariscōsultus hoc libro tractat de significatōe verborū tam circa res legatas: q̄ circa psonas legatū: et legatariorū. Supradictū tū utuli nō obfuant in oibus ista specīficā dīstīncīōem inter hos tres libros de legatis traditā. Sepe enī quod vni esset attribuendū in alio ponit vt dicit glo. s. de leg. i. in rubro. Istud tū sumarie sciendū q̄ olim inter legata et fideicommissa longa esset differentia. hodie tamen exequata sunt legata fideicommissis p̄ oīa. vt nulla sit inter ea differentia nisi quantū ad vocabulū. et qd̄ deest legatis repleatur ex natura fideicommissorū: et si quid ampli⁹ ē in legatis p̄ hoc crescat fideicommissi natura in sti. e. §. j. et quicqd̄ statuit in vno statuit in reliquo. imo esse legatum ē fideicommissum. et contra. secūdo in fideius. singularibus. et in vniuersalia fideius. ad huc aliqd̄ singularitatis habent.

Inter legata
et fideicommissa!

Liber tricesimustertius. et nonus huius

De annuis legatis et fideicommissis

Quam in annos singulos aliquid legatum sit illud annuū legatū appellatur. Et si nō sit ascriptū quo loco solui debet. quocūq; tunc loco. petet dari debet. Et cū aliquid in singulos annos legatū fuerit: tunc plura sunt legata. et p̄mi anni p̄ntiū est: sequentiū autē annoꝝ cōditionale. videt enī inesse hec cōditio si viuat. et ideo mortuo legatario ad heredem suū legatum non transit. Cū enī in singulos annos legatū relictū est: simile ē usufructui cū morte finiat. In hoc autē ab usufructu differt: qz capitis diminutione non finitur legatum in singulos annos relictum. quia legatum sequentiū anni est aliud legatum. et sic istud habebit legatarius cum plura sint legata. et in capite cuiuscūq; anni inspicit an sit capax legati vel non. et ideo in p̄ncipio anni etiam solui debet. Si autē legatū sit p̄ hec vba. hoc anno: vel quolibet anno: et tunc in fine anni fit solutio. l. q̄ hoc anno. infra. de v. ob. vnde solet dici. Annua si debes: tunc inspicias caput anni. Anno si debes. in fine tenebris anni. glo. insti. de v. ob. §. om̄is. et de iur. stip. qui. hoc anno.

Annū legatū

In singulos annos legatum

Terminus

De vsu et usufructu et redditu et habitatione et operis p̄ legatum vel fideicommissum relictis

Isti differt a ti. de usufruc. et vsu habitatione et. in quibus etiam tractatur de tali materia. Sed hic in vltima voluntate tantum p̄sequit. Alibi etiā in vltimo. Et est regulare q̄ nec vsus nec usufructus itineris actus. aut vie jaqueductus legari potest ab eo cui debeantur hīcōi seruitutes: qz fuit? futurus esse nō pot. Nec obstat qd̄ dicit q̄ oīis que in bonis sint legari possit usufructus: quia seruitus neq; ex bonis neq; extra bona sit. imo in alienis bonis est semper: qz sua res nemini seruit. s. si usufruc. pe. l. usufrui. Possunt etiam liberi hominis opere legari: sicut et locari et in stipulationem deducti. habitationis quoq; legatum in singulos annos factum ab initio deberi constat.

Seruitus an

Ope legatur

Liber XXXIII

De seruitute legata

Quid iuris circa seruitutes p̄stituendas vel acq̄rendas sit: traditū est supra in materia fuiturū. Sed q̄ hic testamēta & legata que in his sunt examinant. ideo etiam inter cetra ponit hic titulus tractans quō seruitus legari possit et quid in eo legato veniat: aut quem effectum habeat.

De dote p̄legata

P̄legatum

Quid p̄. nihil opat in toto. h. sic & cū d̄: p̄lecto. vt. l. de em̄. iul. codi. l. j. et est figura epilemp̄is vel tantologia fm̄. 230. vel ideo dicit dos p̄legata fm̄. 230. q̄. quia ante t̄ps̄ dotis tale legatū dotis vel relictū cap̄it. Ideo im̄erito p̄legata dos. i. p̄matur̄ ē cap̄ibilis dici potest. Et cum dos p̄legatur illud dos p̄legant̄ inest. & nihil plus: q̄ inerat actioni de dote. nisi in solo t̄pe.

De optione vel electione legata

Optōis lega.

Optōis legatū est. vbi testator: ex suis suis vel alijs reb⁹ optare. i. eligere ius serar. Et olim habebat tale legatū in se p̄ditōem. scz si legatarius elegerit. Et tō nisi ip̄e legatarius viū optaret: ad heredē tale legatū nō trāsmittēbat: hodie autē ex noua p̄stitutōe. l. si. l. cōia. de le. data est licētia etiā heredi legatarij optare: licet viū legatarius hoc nō fecit. Et si plures sint legatarij quibus optō relicta est: & dissentiat, in corpe eligēdo. talis discordia dirimēda ē sorte: & fortuna erit iudex huius optionis. vt ad quē fors deueniat illi? s̄nia in optōe p̄cellat. et mittet ista fors talis vel alio modo. sic supra de iudi. l. in his tribus

Sors iudex

De vino: tritico: & oleo legato

Vinū legatuz

- Acetum
- Mulsū
- Hydromellū
- Defrutū
- Decimaticū
- Cydonium
- zītum
- Chamum
- Dolia
- Oleum
- Triticum
- Frumētū
- Fund⁹ instrūctus
- Instrumentū
- Instrumenta fundi

Vino legato etiā acetū p̄tinet q̄d p̄f̄a. vini n̄ero habuit. Et si q̄s vinū legare rit̄: om̄e q̄d ex vinea natū vinū p̄mansit p̄tinetur: sed si mulsū sit factū vl̄ idro mellū. i. potio de aqua & melle & vini appellatōe nō p̄tinebit: sicut nec defrutū. i. vinū bulitū: neq̄ accinaticū neq̄ cydoniū q̄d sit ex pomis cōtinebit. S̄z cenos mellū. i. dulcissimū vinū. & passū cōtinebit: & hoc verū si vini numero a testatore sunt habitata: alias oīa vini appellatōe p̄tinent: q̄ vini numero p̄f̄a. habuit: sicut zītū & chamum. & cetera q̄ p̄ hōim affectōe potatōis loco lōgo t̄pe habentur Et legato vino etiā vasa debent in q̄b⁹ ad p̄petuū vīna referuari solent. De oleo legato q̄d p̄tinet ponit. l. iij. de tritico & frumētō. & l. quidā heredem. infra. e.

De fundo instructo & instrumēto legato

Fund⁹ instruct⁹ d̄: q̄ ea instrumēta h̄: sine q̄b⁹ fundi exercitiū inutile eēt. Qui ergo fundū instructū legat: videt fundū cū suis instrumētis legasse. Et aut̄ instrumētū. apparat⁹ rez diuiti⁹ mansuraz. sine q̄b⁹ exerceri neq̄ret possessio. Et sunt instrumēta fundi ea: q̄ fruct⁹ q̄rēdi: colligēdi: p̄suandi gr̄a gata sunt. Et tractat h̄ ti. de instrumētō fūdi. & dom⁹. & p̄f̄issa. & hortū: & taberne: & caupone. et balnei: & vīlle: & vine: & pictoris: & piscatorj: & delanois: & piscoris: & medici

De peculio legato

Peculium legatum

Peculio legato quicquid viuo testatore accedit ad legatarium p̄tinet: q̄d aut̄ post mortē: non: nisi ip̄i suo legatū fuerit peculīū. Et seruo testamento manumī.

Bigestum Infortiatum

so nō intelligit relictū esse peculū nisi exp̄sse appareat. Secus si inter viuos fuerit manu missus. Et seruus cui legatū est peculū: non pōt repetere eas exp̄sas quas p̄ dño suo exp̄dit. Quid aut̄ sit peculū dictū ē supra de pe.

De penu legata

¶ Si quis penū legat. cōtinentur in legato om̄ia que sunt parata esui ⁊ potui. Continent̄ etiam ea in quibus solemus esse. id est comedere. vt oleū ⁊ garū id ē sal famētū: a: urea: mel ⁊ cetera silita. Est autē penus cella. p̄ p̄seruādis esculētis et poculentis p̄stituta. ⁊ in hoc differt a cellario: quia cellarium est paucorū dierum. vñ ⁊ in cella dicit̄ imperatū frumētum: penus vero longi t̄pis. ⁊ d̄: penus peni. ⁊ penus: penozis. ⁊ penu. Ser. j. en.

Penus
Barum
Cellarium

De suppellectili legata

¶ Suppeller ē domesticū patrisfa. instrumētum. quod neq; argēto aurove factū vel vesti ānumeret̄ a p̄fesa. id ē cetera res mobiles: nō aialia. Et legata suppellectili. hec cōtinē ē: mēse: trabe: zephoze: delphica: subsellia: scāna: lecti etis̄ in argenti: culcitra: impalia vasa: oralia impanaliosa: vasa aquaria. peluis aquimaria: car: delabra: lucerna: torulla ⁊ capse. ⁊ armaria. ⁊ viria escaria. ⁊ potoria: ⁊ preterea omnes res que ad vsum cōdem p̄fissa. pate sunt. que nomē sui generis sepatim nō h̄nt suppellectilis appellatiōe continētur

Supellex

Liber tricesimusquartus ⁊ decimus huius

De alimentis ⁊ cibarijs legatis

¶ **S**alicui legant̄ alimenta debent̄ sibi cibaria ⁊ vestitus ⁊ habitatio: qz sine his corp⁹ ali nō pōt. Alia aut̄ ad disciplinā p̄tinent in legato nō p̄tinent. nisi p̄bet aliud testator sensisse. Sed si q̄s diaria vel cibaria reliq̄t: neq; vestitium: neq; calciariū debet: qz de cibo testator n̄n s̄st. Et aut̄ diariū qd̄ alicui singulis diebus p̄ cibo relinquitur. Et si quis puero vel puella alimenta relinquit: adueniente pubertate legatum nō expirat. Sed tandiu ei debent̄. donec testator voluerit. qz si non appareat quid senserit. p̄ totum t̄ps vite sue debebunt. Si aut̄ exp̄ssit qz vsq; ad pubertatē alim̄ta relinq̄t: hoc casu pueri vsq; ad. xvij annū: puelle vsq; ad. xiiij. an. alant̄. ⁊ hoc pietatis intuitu ⁊ fauore. alim̄torū.

Alimenta

Diarium

Usq; ad pu
bertatem

De auro: argēto: mūdo: ornamentis: vngentis: vestibus vel vestimentis ⁊ statutis legatis

¶ Cum aurum argentumq; legatur: quicquid auri argentiq; relictum est in hereditate hoc legato continetur: ⁊ hoc propter generalitatem verborum. Species autem ex auro vel argento facta non continetur: nisi testator omne argentum legauerit. Mundus est ornamentum mulieris in quo mulier mundior fit. continentur et specula: matule. id est vinalia: vngenta: vasa vngentaria. et si qua similia dici possunt. Ornamenta autem muliebria sunt: quibus mulier ornatur: veluti in aures: armille: viriole: anuli. ⁊ omnia que ad aliam nullam rem parantur nisi corporis ornandi causa. Ex quo numero etiā sunt gēme: lapilli. vitte.

Aurum

Mundus

Matula

Ornamenta

muliebria

Digestum Infortiatum

- mitre. semimitre: lautica: acus: cum margarita quā mulieres habere solent reticula: crocifusa. Et ergo aliud esse mulierem mundā. aliud ornata. vt solet cōtingere in his q̄ se mundauerint lote in balneo: neq; tamen se ornauerint: ⁊ econtra est aliqua mulier summe ornata neq; tamē emundata. si non lota sit. **Angenta** dicunt non solum quibus vnguntur voluptatis causa sed etiam valitudinis id est necessitatis: qualia sunt comagina: glaucina. rosamirra. colū. nardus purum: quo quidem etiam mulieres vngunt vt elegantiores ⁊ mundiores sint. Nihil refert an vestis vel vestimenta legent: ⁊ omnia lanea: lineas: serica vel bombicina: q̄ induendi: precingendi: amictiendi: inslernendi: iniiciendi: accubandiuē causa parata sunt. Et que his accessionis vice accedunt vsunt picture ⁊ insite: vel que clausi veste insinuuntur: vestimentoꝝ vocabulo continentur. Vestimenta autē omnia aut virilia sunt aut puerilia: aut muliebria: aut cōmunia. aut familiaria. Virilia sunt que parata sunt causa ipsius patris. veluti toge ⁊ tunice: palliola: vestimenta: stragula: anstaria ⁊ saga. id est vestis vilis ⁊ rasa. Puerilia sunt que ad nulum alium vsum ptinent nisi ad puerile veluti pretexa toge: alicule: clamides: et talia que filijs nr̄is cōparamus. Muliebria sunt que matris. causa parata sunt quibus vir non facile vii potest sine vitupatione. veluti stoles: capicia: pallia: munitice: zone: mitre: plagule: penule. Cōmunia sunt quibus vitur mulier cum vir. veluti penula: palliuz ⁊ reliqua hmōi: quibus sine reprehensione vel vir vel mulier vtatur. Familiaria sunt que ad familiā vestendam parata sunt: sicuti sagula: linthea: stragule: vestis ex pellibus pelles caprine ⁊ agnelline vestes. Si statua quis leg: ⁊ postea ex alia parte brachium ei adiectum sit p̄ testatorem: omni modo statua a legatario vendicari potest. id est potest petere legatarius statuam ipsam cum omni re adiuncta.

De liberatione legata

- Liberationis legata** Si quis debitori suo liberatōem legauerit: legatū est vtile. ⁊ neq; ab ipso debitorē neq; ab herede ei⁹. pot̄ heres testatoris petere. neq; ab alio qui loco heredis est: qz debitor h̄z exceptōem ex tali legato: imo pot̄ debitor etiam heredem cōuenire vt liberet eū. Et pot̄ legatū liberationis fieri vel in ppetuū: vel ad ips̄s tubere ne heres a debitorē petat. ⁊ habebit hoc tps̄ liberationis non solum debitor donec viuat: sed etiam post mortē eius heres suus. l. nō solū. infra. e.

De rebus dubijs

- Ambiguo sermo** Quia in ambiguo sermone nō vtrūq; dicimus: sed id v̄staxat qd volumus: et qui alius dicit q̄ vult: ille neq; id dicit qd vox significat: qz nō vult: neq; ad qd vult qz nō illis loquit. Et qz tales perplexitates ambiguitates ⁊ amphibologie. ⁊ cetera multa dubia. obscura ⁊ caliginosa in testamentis ⁊ legatis intercidunt: ideo de interpretationibus rerum dubiarū hic tractat.

De adimendis legatis ⁊ fideicommissis

- Legata adimenda** Legata dicuntur adimi: quādo ex eodem testamēto siue codicillis ea que prius legata fuerunt reuocantur: vel in alium transferunt. Et fit ademptio siue verbis contrarijs. veluti qui legatū p̄ verba do: lego: ita adimat. non do: non lego. Sine fiat verbis non p̄trarijs: sed alijs quibuscunq; verbis denotantibus reuocationem ademptionem vel translationē. puta adimo: vel peniteo eius qd dedi: vel filia. Immo etiam nuda voluntate p̄supta fit ademptio. puta si testator factus sit

inimicus capitalis ipsius legatarij. post factum testamentum. l. iij. infra. e. Sed si tales inimicicie post ea cessent: et rursus amici fiant. tunc reconalescit. l. q. si iterum. infra. e. qz ambulatoria est defuncti voluntas vsqz ad vite supme exitum

Transfert legatum

De his que pene nomine delinquunt

Legare pene nomine is dicitur qui in legato aliquid expressit quod cohercedi heredis esse relinquit. quod magis heres aliquid faciat vel non faciat. veluti si testator scripserit: heres meus si filiam suam in matrimonio cum ticio non collocauerit det decem aureos seio. vel ita: heres meus si seruus stichum non manumiserit. det ticio decem aureos. Et licet olim inutile erat tale legatum pene. hodie tamen legatum taliter siue ademptum siue transfatum. ac etiam heredis institutio pene nomine facta. valet nisi sub conditione impossibili vel legibus interdicta vel ignominiosa fiant. de hoc insti. de lege §. fi.

Legare pene nomine

De regula cathoniana

Cathonis regula circa legata olim vsitabatur. Et pertinebat in effectu quod ea legata que caduca fierent aut essent nulla si testator statim facto testamento moreretur: quod ista non conualescerent si testator diutius post testamentum superuiveret et res iterum ad eum statum puenisset a quo incipere potuisset. puta testator legauit rem ipsius legatarij ipsi legatario: istud legatum esset inutile. si testator statim moreretur: quia res propria alicuius sibi legari non potest. §. si rem. insti. de leg. quia res semel sua non potest amplius fieri sua. insti. de ac. §. sic itaqz. Sed si uiuo testatore. legatarius eandem rem alienauerit. et ita ad statum pueniat ut amplius non sit legatarij: per regulam catho. non conualescebat hoc legatum. sed erat inutile omnino. Iure autem nouissimo sublata est ista regula. p. l. vna. l. de ca. toll. et fal. alias in multis casibus quos no. glo. in §. falsa est. in l. j. infra. e.

Cathonis re.

De his que p non scriptis habentur

Si quis hereditatem vel legatum sibi ipsi ascripserit. incidit penas. l. cor. de fal. et nihilominus scripture sue pinde habent. ac si inserte testamento non fuissent. Sic etiam que in testamento scripta sunt. et non intelligunt quod significent: ea pinde sunt ac si scripta non essent. Que pene seruo relinquuntur. extra causam alimentorum. p non scripto habentur. Legatum quod alicui ascribitur qui in rebus humanis eo tpe non erat: vel qui in hostium potestate fuit: neque ab hostibus redijt: pro non scripto erit. et de fi.

Ascribens sibi hereditatem Que pro non scriptis habentur

De his quibus ut indignis legata auferunt

Legatarius qui testatorem de illicita negotiatione post mortem detulit: carere debet legato seu fideicommissio qui sibi ex testamento relicta fuerant Similiter et illi equi manifestissime comprobatus est id egisse. ut per negligentiam et culpam suam mulier a qua heres institutus erat moreretur. Aut qui testamentum vicere uoluit in officiosum in quo sibi legatum est factum: vel si quis non obtinere per auit mandatum aut conditionem in testamento legalis appositam. vel si inimicicie capitales inter uenerunt inter legatarium et testatorem. vel si palam et aperte testatorem maledixerit et ini-

Auferunt legata

factas voces aduersus ipm lactauerit.

Liber tricesimusquintus et undecimus huius

De conditionibus et demonstrationibus et causis et modis eorum qui in testamento scribuntur

Conditio
Demonstratio
Causa
Modus

Conditio multiplex

Si
Cum

Quia

Et
Uerbo

De legatis supra dixit in quibus quod quicquid ponit conditio, demonstratio, modus, et causa, ideo de his dicitur. Est autem conditio quaedam legati suspensio cui, de futuro defectus vel confirmatio pedit. Demonstratio est quedam in existentibus vel futuris accidentibus noticia: quae magis legatum sit liquidum adhibita. Causa est quedam de futuris praecedens suasio, quae testimonio nostro magis quae honoram. Siue est animi compulso a nobis expressa. Modus est de futuro et quasi cuiusdam remunerationis a legatario petite exhortatio: quo non completo: ita relicto quis puaat, et sicut deficiente refert, nec per eum quod obtinere debet aliquid fiat quo minus adimpleatur quod casu perimpta habet, et relicto capiet. **L. de p. di. infer. l. si. Si vero est turpis vel inhonestus: si quidem ex parte legatarii, per non adiecta habet, et ideo de impossibili. Si autem ex parte heredis, ponat: tunc legatum uiciat, in l. de leg. h. fi. Si vero casualis vel mixta fuerit: euentus spectabit. **L. de ca. toll. l. vna. h. si nautae aliquid in mixta vero legatarius adiunatur si per eum non steterit: sed per hunc in cuius fortuitum casum steterit, et **L. de condi. infer. l. legatum. Et sit conditio per si, de condi. inde. l. q. p. nisi. sit etiam per cum, ut infra de v. ob. l. quodcumque h. non solum. Natura vero cause vel demonstrationis est, ut quis falsa demonstratio, vel causa dicat: legatum tamen non uiciat in l. de leg. h. si quis in note, et **L. de fal. cau. adiec. l. ij. Et sit causa per quod. Demonstratio autem ostendendo aliquid. Natura vero modi hec est, ut modus adimpleatur: vel per legatarium non stet quod minus adimplet, et sic legatum non reuocet. **L. de his qui sub mo. l. j. et ij. Et sit modus per ut, ut ibi, unde solet dici. Scito quod ut modus est, si dicitur quod causa, de hoc glo. in. c. v. de con. appo. et ibi, de lega. h. longe magis**********

Ad legem falcidiam

Falcidia

Quasi hoc locum falcidia

Quia lege falcidia legata minuantur, ideo de ea sequitur. Cum enim lege, xij. tab. libera erat legatum praesens ut liceret etiam totum praesentium in legatis erogare. Cuius est erat ea lege in hunc modum, uti quisque legat rei suae, ita ius esto. Sed quod oportunitas erat gratia testatorum, legatum licentiam coartare: plerumque enim intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus, per nullo aut nullo lucro hereditates adire. Data est ergo nouissima lex falcidia: quae cauere ne plus legare liceat, quam dodrantem, id est nouem uncias totorum bonorum. Siue ergo unus heres institutus sit siue plures: etiam si essent mille: apud eum eorum pars quarta remaneat, communiter inter eos diuidentia. Et dicitur falcidia ideo: quod sicut falx fenem: sic lex legata refecat, vel a falcidio auctore dicta, sicut publicia: nam a publicio in l. de act. h. alie, de hoc. ij. vis, quedam, et in. c. raynaldus, de test. glo. vi. et in. c. raynaldus, in glo. potuit. Et ante quod detrahatur falcidia, detrahendum est prius ex praesentibus, totum est alienum. Item funeris impense. Item praesentium seruorum manumissorum. Et de residuo praesentium debent fieri quatuor praesentia quae vna ex illis remaneat penes heredem: de alijs tribus si uant legata uniusque plus vel minus fieri

Digestum Infortiatu m

q̄ testator voluit. Et si plus sit legatū q̄ sint vires patrimonij .id ante oīa deducit̄ ⁊ postea falcidia detrahēt. vnde solet dici . Tunc defalcabis cum p̄ legata grauaris. glo. in. c. raynuncius. de testa. Uersus

Si cui plus q̄ p̄ legē falcidiā licuerit legetur

Si alicui plus q̄ licuerit legē . Et dubitari iuste possit viz lex falcidia locū sit habitura. vel ne subuenit p̄ior heredi: vt ei legatarius sanīdet. i. caneat. q̄ si apparuerit eū amplius legatorū noīe cepisse: q̄ ex lege falcidia cape licebit: q̄ntū ea res est tantā pecuniā sibi reddat: volūsq; malus ab eo abfuturus sit. Idoc est si scīs legatū indebitū cepit: vel dolo suo res interierit: etiā ex doli clausula q̄ in ista stipulatione supradicta continēt tenebit. Et si ponat exceptōem de rei interitū poterit ip̄e repellī replicatiōe: qz dolo eius factum est. Et hec cautio que p̄pter l. fal. interponit. fideiussorū habet p̄stationem.

Liber tricesimus sextus ⁊ duodecimus huius

Ad senatuscōsultū trebellianū ⁊ pegasianū

Explicito tractatu qui ad fideius. singu

lax p̄inet rez ⁊ ti. de le. j. vsq; huc. Hūc trāseam⁹ ad fideius. vniuersalia ⁊ ad interpretōem senatuscōsultū trebelliani. factū ē eū senatuscōsultū t̄pibus Heronis. viij. kal. septembris Aneo seneca: ⁊ trebellio maximo cōsulib⁹. in quo disponit ip̄e heres institut⁹ grauari possit p̄ fideiōmissum vt restituat totā hereditatē vel p̄tem eius Sz de his detrahēre p̄ quartā que trebellianica appellat. Et p̄ rata illi⁹ quarte p̄t agere rez pueniri p̄ra debitorē ⁊ a creditorib⁹ hereditarijs. Et differt in hoc ista q̄rta a quarta falcidia: qz falcidica refecat sup̄ sua legata p̄icularia vsq; ad dodran tem. Sed trebellianū refecat fideius. vniuersalē. Et hodie cessat senatuscōsultū pegasianū. ⁊ in locū ei⁹ positū ē trebellianū. cui⁹ vigore heres rogatus restituere hereditatē p̄t retinere quartā. vel etiā solutā repetere: ⁊ p̄ ea p̄t agere ⁊ cōueniri. Et dicunt fideiōmissa ideo qz olim nemo inuitus cogebat p̄tare id de quo rogatus erat. Quib⁹ est nō poterant hereditatem vel legata relinquere Si relinquebāt: cōmittebāt testatores fidei eoz qui cape ex testamēto poterāt vt alij res talit̄ rogatus. instante fideiōmissario etiā si nolit inuit⁹ cōpellit ad adēndam hereditatē ⁊ restituendā eandē ei. p̄ q̄ rogatus ē: retētā tñ sibi quarta trebell. vnde solet dici. Tunc trebellabis cuz reddere cuncta grauaris. glo. in vic. c. raynuncius. de testa.

Trebellianus
senatuscōsul.

quarta trebel
Falcidica q̄r.

Pegasianum

Fideiōmissa

Uersus

Quā dies legatorū vel fideiōmissorū cedit

Uerbi cedere duas habet significaciones. Aliquando eū exponit. id est in cedere deberi. infra de v. sig. l. cedere. Aliqñ cedere ēz quātū ad transmissionem vt. l. de ca. toll. p̄ totū p̄ro hui⁹ pleniori noticia sciendū. quedam pure. id est sine diei vel conditionis appositione relinquit: quedam sub conditione. Et si quidē purum fuerit legatum: cedit eius dies a morte testatoris scilicet quantum ad

Cedere diem

Cedere fuitu
tes

transmissionē non quantuz ad hoc vt debeant aut peti possunt. *L. de ca. toll. §. cum igit. Et in servitutibus psonalib⁹ vt sunt usufructus. vsus. habitatio nō ce- dit dies ante aditā hereditatē. ⁊ si pure sint relicte. nec quo ad petiōdem nec quo ad transmissionē si decedat legatari⁹. Idē in alijs fuitutib⁹ ⁊ in quibuscūq; alijs casibus no. *L. de ca. toll. §. in nouissimo. ⁊. infra. e. l. si habitatio. Hereditate nō adita cedit dies q̄ ad petiōz. n̄ q̄ ad transmissionē. cū n̄ tr. ar. ar. ad heredes dic. §. i. nouissi. ⁊ isti. §. usufruc. §. finit. nisi sint relicte ticio ⁊ heredi. *L. §. usufruc. l. cū antiq̄tas. Cetera nō legata cedūt a morte testator⁹ q̄ ad transmissionē h̄ nō possunt peti nisi ea adita. Itē si sunt relicte ex die certo vel incerto. vel sub p̄ditōde. nō ce- dit añ diē. l. ij. infra. e. ⁊ supra qm̄ dies vsu. le. ce. l. j. §. fi. Sed cetera legata ex die certo cedūt. vt. *L. de ca. toll. §. cū igit. ⁊ sic p̄stat qd̄ supra d̄tinimus duobus modis diē cedere vt etiam no. dic. l. vna. *L. de ca. toll.*****

Satisfadare no
mie legatoruz
Qui heredes
nō satisfadent

Ut legatorū seu fideicommissorū seruandoz cā caueat
Uter rubrica in codice cumulat cū illa vt in possessionē legator⁹ ⁊c. que ē in fr. p̄. d̄portet igit. satisfadare noie legator⁹ vt q̄bus testator dari legata fieri vo- luit. iisdēz legatarijs vt def. vel fiat. volut⁹q; malus abfuturus sit. Et p̄ hoc cogi- tur heres semp̄ satisfadare cuiuscūq; sit dignitatis vel quaruncūq; facultatū sal. hoc in casib⁹. p̄mo in fisco. s̄cdo in legato repetito. tertio si testator vetuit. quara- to qm̄ offeret cognitio. ⁊ dicit heres hodie constat hodie agamus. quinto qm̄ calūs noie petiē. qz p̄stat fideicommissum nō deberi vel p̄stat repupiatū fideicommissum. vel hereditatē non aditā Itē liberi testatoris nō satisfadent. nisi testator p̄cepit. l. iubemus. §. j. *L. ad trebel. Et non solum legatarijs satisfadare opret. sed etiā suc- cessoribus eoz ⁊ p̄curatorib⁹. et non solum heredes cauēt. sed etiam successores eozundem. infra. e. l. j. §. non solū. Est aut̄ satisfadando p̄standa demū adita heredi- tate. vel agnita bonoz possessione.*

Lui caueat
Qu

Ut in possessione legator⁹ vel fideicommissorum

Possessio cau
sa legatorum

Usupra ti. p̄ri. p̄posita est quedam satisfadatio vel cautio fideiussoria quā p̄sta- re debet heres legatarijs vel fideiuf. de soluendis legatis vel fideiuf. q̄ si heres eandē cautionē p̄stare recusauerit. ⁊ non vti iure cautū est satisfadent mitti- tur legatarijs vel fideicommissarijs in possessionē bonoz. causa legatorum vel fi- deicommissorū. de qua missione tractat hic ti. Non tñ ex tali missione dñs ē inci- pit. nec tam possessio rerum ei⁹ q̄ custodia datur. Mittitur ergo solum cā custo- diēdi. Itēq; ius habet expellēdi heredē. sed simul cū eo possidere iubet. vt salte⁹ tedio p̄petue custodie. extorqueat ab herede cautōdem. Est tñ alia possessio heredis. alia legatarij. heres etiā vere possidet. ⁊ vsucapit. Sed legatarijs est in pos- sessione iuris pignoris. infra. herede. l. ij. in p̄n.

Possessio he
redis

Liber tricesimusseptim⁹ ⁊ tredecim⁹ huius

De bonorum possessionibus

Possessio bo
norum
Bonif q̄ dicāt

Bonorum possessio est ius p̄sequendi
retinēdiq; patrimonijs siue rei q̄ cuiusq; cum is moritur fuit. Et die- cuntur bonā. v̄niuersitatis cuiusq; successio qua succeditur in ius

mortui. suscipitur eius rei comodū z incōmodū. Nā siue solūda sint bona: siue non sint: siue dānnū habeāt siue lucrū: siue in corporib⁹ sint siue in actionib⁹: in hoc loco pprie bona appellant. Et in omnibus habent bonozū possessionē: vnde herediū. nō autē sunt veri heredes vnde nō habēt petitionē hereditatis vnde etiam: sed bonozū possessionē. Et inducte fuerūt bonozū pos. a pretore emendandē: supplendi z coadiuandū iurisciulis gratia. Et cōpetunt tā ex testamento q̄ ab intestato. p̄tor enī cū videret multos a iure ciuili exclusos: secur⁹ naturalē equitatē eisdem successiōnē pollicitus est: nō tamē fecit eos heredes: quia id nō potuit: cū hereditas iuris ciuilis sit vocabuluz: sed p̄inde concessit eis bo. pos. ac si heredes a iure ciuili fuissent: z cōstituit locō herediū. vocanturq; bonozū possessores. Et sunt bonozū possessiones ex testamento due. Una cōtra tabulas: alia s; tabulas. Ab intestato vō erant olim octo: hodiē vō tū sex sunt bonozū possessiones ordinariē: z septima extraordinaria q̄ locū habet vt ex legib⁹ nouis bonozū possessio dicitur. de quib⁹ plene infra. e. s. q̄s autē pretor. vitz ad. s. cū igitur.

Bonozū pos.

Bo. pos. s; ta. Scdm tabu.

Si tabule testamenti extabunt

Hic ti. differt ab illo: infra si tab. tes. nulle extiterint: quia hic dicit extabit ibi nulle extiterint. Et est hic ti. cōmuni bonozū possess. fm z cōtra tab. Superior vō generalis omniū bonozū possessionū. Et sūt cōmunia vtriusq; fm tab. z cōtra tab. p̄mo in eo: qz vtraq; cōpetit capacib⁹: nō capacib⁹ non: infra de cōtra. tab. l. iij. s; liberi. Secūda quia vtraq; cōpetit ex eisdē tabulis: id est eius qui potuit testari: infra de secū. tabu. l. j. s; exigit. Tertio qz ex quacūq; materia scripta sit vtraq; cōpetit: infra de secū. tab. l. j. in prin. Quarto: quia vtraq; cōpetit tam ex testamento scripto q̄ nō scripto. Sed tunc dicit fm nūcupationē v̄l cōtra nūcupationē: vt. l. de secū. tab. l. j. Quinto qz cōpetunt z vānē qñ tabule sunt tpe mortis: licet postea intereant: infra de secū. tab. l. j. s; sufficit. In multis autē differit: vt infra de cōtra. tab. l. illud. s; ad testamenta. Et in multis alijs cōueniunt z differunt: vt patebit infra in specialib⁹ ti. de fm z cōtra tab.

Lōia vtriusq; pos. s; z s; ta.

In qb⁹ dicit

De bonorum possessione infanti: furioso: muto: surdo: ceco competentī,

Quinq; psonas exprimit hic ti. admittēdas ad bonozū possessiones. Ipe primis duabus tractat lex prima: z p̄sertim supra ti. ij. l. nō est ambigendū. vbi specia lit de furioso. de infante autē specialiter tractat. l. seru⁹. s. ti. ij. Alij vō tres: mutus: furdus: cecus: p̄cedūt iure cōmuni in petēda bonozū possessione: et in die cedenda: infra eo. l. ij.

De bonorum possessione contra tabulas.

Liberis p̄teritis: id est nō institutis vt oportet: pretor bonozū possessionē p̄tra tab. testamenti paterni cōcedit. possunt enī petere bonozū possessionē in rebus paternis: nō obstantē qz pater in testamento suo nullā de eis fecerit mentionē. Et de beuis accipere hoc loco liberos nō solū naturales z legitimos: sed etiā adoptiuos. si neq; instituti neq; ex hereditati sunt rite possunt cōtratabulare. Et vocant ad bonozū possessionē cōtra tabulas: eo iure z ordine quo vocant ad successiones iure ciuili. Et p̄tinet hec clausula etiā ad postumos p̄teritos. Si autē liberi sint ex hereditati: z forte minus legitimi nō habent hanc bonozū possessionē. contra tab. sed in ipsozū arbitrio est instituire inofficiosi querelam si velint.

P̄teritis

Liberi

§

De legatis p̄stādis cōtra tabulas bonoz possessiōe petita

Hic ti. eq̄tatem quādam habet naturalē ⁊ aliquid nouū: vt hi q̄ iudiciū p̄ris: id est vltimā voluntatē rescindunt p̄ bonoz pos. contra tabulas petitiu: iura ei⁹ voluntatē saltem legata ⁊ fidei cōmissa q̄uidā p̄sonis p̄staret: hoc est liberis. et parentibus ipsius testatoris: et vxoribus nurbusq; dotis noīe legati. Genera liter aut̄ parent: es et liberos p̄tor: excipit: nec gradus liberorū parētūe enūmera uit: ergo in infinitū eis p̄stabit. Quisq; igitur ex liberis parentibusue fuit ad legati petitionem admittet. non obstante irruatione testamenti per bonoz pos. contra tabulas factam.

De collatione bonorum.

Collatio bo.

Collatio bonoz dicitur quasi cōmunicatio quasi in cōmune lacio. Nā qd̄ erat p̄p̄rium et cōferunt: cōmunioni subicit. Et habet hic ti. manifestā eq̄uitate: sū enim p̄tor ad bonoz possessionē cōtra tab. emancipatos admittat. participetq; ef ficiat cū his qui sunt in potestate bonoz paternoz. p̄sequens esse creditur: vt sua quoq; bona in mediū cōferantur qui appetunt paterna. Inter eos ergo dabitur collatio. quib⁹ bonoz possessio data est. Et fit collatio cum tali distinctione. Nā aut sūt heredes ascēdentes: et tunc siue ipsi succedāt liberis eorū emācipatis vel in potestate cōstitutis: non tenent inter se inuicem aliqua bona cōferre. Et idem p̄ omnia in collateralibus et extraneis heredibus: q̄ similiter non astringuntur si bi inuicem cōferre. siue tales p̄sone succedant: ex testamento siue ab intestato: qz hoc non reperitur aliquo iure cautū. Sic ergo titulus ille non habet locū in sup̄ra scriptis p̄sonis sed in solis heredibus descendētib⁹: q̄ liberi appellant. inter quos ita distinguit: aut soli emancipati succedūt patri vel auo: ⁊ tunc sola p̄ficia tenentur cōferre sibi inuicē: vt p̄bat in .l. vt liberis. l. de colla. Aut succedunt cū collateralib⁹ vel extraneis. et idem qd̄ sup̄ra. Aut succedūt cum alijs ex istentib⁹ in potestate: et tunc emancipati conferūt suis in potestate cōstitutis sola p̄ficia: et contra sui emācipatis. Et sic est eq̄litas inter eos in mō collationis. de hoc in aut. ex testamento. l. de coll. nisi testator aliud disposuerit vt ibi.

Que donatio
nre debet cō.

Necet pater faciens filio donationē tanq̄ bene merito: hoc epresso vt cōmune fit in instrumentis donationū: nō teneat filius istā donationē p̄ferre: cū talis donatio dicat peculū aduēticiū potius q̄ p̄ficticiū: vt no. glo. in aut. vñ si parē. l. de inoffi. testa. Tamē vbi pater tradit liberis ex aliqua causa p̄pter quam cogit filio donare: puta ex causa doti vel donationis p̄pter nuptias vt in .l. ff. l. de do. p̄mis. ⁊ in .l. q̄ liberos. s. de ritu nup. ⁊ tunc tal' donatio debz p̄ferri: vt infra to. ti. ⁊ .l. filie. ⁊ .l. illi. l. de dona. Et est ratio: qz cū pater det ex iuris necessitate ⁊ videtur velle qz cōferat: ⁊ etiā qz hec donatio querit filio in vita patris: id eoz cōferēda est vt p̄bat .l. pomponi⁹ philadelphus. ff. fa. her. Et sic sorores maritate ⁊ dotate q̄ volunt venire ad successiōnē hereditatis paternę simul cū fratrib⁹ tenent dotes suas cōferre: ⁊ eodē modo frater alteri fratri donationē p̄pter nuptias quā pater ei contulit quando ipse vxorem duxit.

De ventre in possessionem mittendo.

Sicuti liberorū eoz qui iam in rebus humanis sūt: curā p̄tor habuit vādo eis carbonianā: ⁊ cōtra tabulas ⁊ ceteras possessiones. Ita etiā eos q̄ nōdū nati sūt

Propter spem nascendi non neglexit. Nam et hac parte edicti eos intuitus est: ubi veteri mittit in possessione vice et loco honorum possessionis contra tabulas. Oportet ergo omnimodo mulierem esse pregnantem: ad hoc detur ei hoc bonum possessio. Nec sufficit dicere pregnantem se sibi copetatur hoc edictum. Quare nec tenet ratio bonorum possessionis nisi vere pregnantis fuerit: et mox tempore: et eo tempore quo se mitti in possessionem petit

Pregnans dat veteri no. pos.

De coniungendis cum emancipato liberis eius:

Per legem antiquam. xij. tab. solum sui succedunt: ut in i. de here. ab intest. §. j. et sunt sui. etiam nepotes in parte retenti: si pater eorum est emancipatus: ut in i. de here. qua. et vis. §. sui. Per proter autem etiam emancipatus ac si in parte permansisset: ut. §. §. bo. pos. contra tab. l. j. §. vocant. Hanc discordiam sedat hic proter: ut parte quam erat habiturus emancipatus si in potestate stetit: dividatur cum suis filiis: ut ipse dicitur: illi aliud dimitti debent: et eis sola offeratur: non alijs fratribus. Ideo dicitur ille titulus coniungere emancipatos cum eorum liberis. Sed ad hoc quod fiat hec portio nulla sunt necessaria. Primum ut pater sit emancipatus: aliter ipse solus succederet iure cogens: ut infra. e. l. j. in prin. Secundo quod liberi eius sint in familia: id est in potestate aui re: potestate quo is moritur. Tertio quod hi nepotes sint naturales et legitimi: non legitimi tantum sed adoptivi: ut infra. e. l. si quis. Quarto quod hereditas pertinet ad eos sed nepotes et filii. §. §. filii. §. §. filii. §. §. filii. §. §. filii. Quinto quod suo nomine pertinet: aliter secus: infra. e. si nepos. Sexto quod hereditas sit paterni generis ut aui paterni. vel quod pater propter hereditatem habeat. §. de pro. tab. l. illud. §. ad testamenta. Septimo quod non sint exheredati filius et nepos: quia tunc in contra. tab. non iungentur: quia omnino eis denegatur suo et alieno iure. Octavo quod emancipatus non sit in adoptione datus. Nam tunc non fit ei iustus: quia nec hoc contra tab. nisi sit institutus et alii committatur edictum: ut. §. de pro. tab. l. non putavit. §. in adoptione. Sed hoc edictum hoc die locum non habet: quia sublata est differentia patrie potestatis: ut in aut. de here. ab intest. §. j. coll. ix. An solus filius hoc die succedit: siue suus vel emancipatus: et non nepos.

Que sint necessaria in portione emancipata.

De carboniano edicto.

Hoc edictum inuentum est a carbone proter: et ab eo denominatum. sicut publiciana a publicio. in i. de act. §. alie. Et habet locum hoc edictum quando alicui filio non instituto vel exheredato: sed paterito: controuersia sit a possidente bona paternae: an inter liberos sit connumerandus. Et ita de statu eius: id est filiiatone simul et de bonis agitur. Si tunc talis est impubes causa cognita perinde possessio corporalis rerum hereditariarum sibi datur: ac si nulla de ea re controuersia esset: et iudicium in tempus pubertatis causa cognita differtur. Et habet hoc edictum locum tam in masculis quam feminis ex virili sexu descenditibus. omnes enim comodum carboniani habent. et generaliter his competit carbonianum: quibus et contra. tab. honorum possessio. His vero qui repelluntur a contra. tab. bonorum possessione non competit. Et vertitur cause cognitio in eo: ut si manifesta calumnia appareret eorum qui infantibus honorum possessionem preterant: non daretur bonorum possessio summam. Ergo cum petitur ex carboniano edicto bonorum possessio debet proter cognoscere. et si quidem absolutam causam inuenit: id est sine dubitatione: euidenterque probetur filium non esse: quod duobus modis probari potest: ut est tex. in l. filium. §. de his qui sunt sui vel alii. iur. ne scire debet ei bonorum possessionem carboniani. Si vero ambigua causa. hoc est vel non

Carbonianus

Caue cognitio

dicitur pro puero faciente ut non videatur filius euidens non esse. dabit ei carbonianaz bonorum possessionem. Due ergo cause sunt de quibus prior cognoscat. Una vade carboniane possessionis: que habet commodum illud ut punde ac si nulla controversia pateretur impubes possessionem bonorum accipiet. Alia est cause cognitio viri debet at differri in tempore pubertatis cognitio: an presentari possessio.

De bonorum possessionibus secundum tabulas.

Tabule testā.

Jurisconsultus secutus ordinem bonorum possessionis. Primo supra tractauit de contra tabulas. quia ista prius deserit quam finitibus. ut si. ii. pr. l. ideoque. Et nunc de finitibus. quia ista posterior est. Sed impator. L. e. n. alia habuit considerationem premitte. de finitibus. tanquam dignior: quia magis iuris et voluntate deficiunt. Et debent accipere tabulas testamenti omnem figuram materie. Siue igitur tabule sint lignee: siue cuiuscumque alterius materie: siue charte: siue membrane: siue corii alicuius animalis tabule recte dicuntur. Non tamen curam hic omnes tabulas sed supmas: id est eas que nouissime facte sunt. Sufficit autem extare tabulas etiam si non presentant: si certum sit eas extare. Si autem apud fures sunt vel apud eum apud quem depositae sunt: dubitari non oportet admitti posse bonorum possessionem. Hec enim opus est aperiri eas ut bonorum possessio finitibus cognoscat. Et est secutus prior ordinem equissimum: voluit enim primo ad liberos bonorum possessionem contra tabulas pertinere. Quod si hoc occupatum non fuerit: iudicium defuncti sequendum est. Expectandi igitur liberi erunt: quod diu bonorum possessionem petere possunt. Quod si tempus fuerit finitibus: vel ante decesserit vel repudauerit vel ius petendi bonorum possessionis amiserit: tunc reuertitur bonorum possessionis ad scriptos heredes. et per qua quisque parte heres scriptus est: per ea accipiat bonorum possessionem: sic tamen ut si non sit qui ei concurrat habeat solus bonorum possessionem.

Si a parente quis manumissus fuerit.

Manumissus
Emancipatus

Manumissus hoc titulo improprie per emancipato ponitur. Seruus enim dicitur manumitti: filius autem emancipari: ut. L. quando actio de pec. e. an. l. j. Quia autem supra de bono possessionis contra tabulas. que datur liberis contra testamentum parentum ut ibi dictum est. Hunc e contra de ea possessione que parentibus contra testamentum liberorum datur: licet hec non sit ita fauorabilis sicut alia: que recto ordine nature liberis debetur: non autem e contra: ut infra. unde lib. l. scripto in fi. Et caute dicitur in hoc tit. contra testamentum emancipati. Nam ille qui est in potestate non poterat olim habere hereditatem: nisi haberet castris pecuniam: et faceret testamentum: et adiretur hereditas: et tunc cessat contra tabulas. et querela: ut. L. de inoffi. tes. l. h. Similiter etiam in quasi castris potuit. per l. nam et si parentibus. §. de inoffi. tes. et dic. l. h. No die autem in quasi castris videtur quod habeat locum querela: et contra tabulas. ut. L. de epi. et cler. aut. presbyteros. Si autem non adiret hereditas: pater omnia occupet iure patris: ut infra de cal. pe. l. ij. Sicut ergo pater preterendo filium suum in testamentum: patitur contra tabulas bono possessionis filio adjudicari etiam emancipato: ita et filius etiam emancipatus patrem preterens: eundem exitum contra tabulas testamenti sui patitur: nisi patris pecunia non acciperit ut filium emanciparet. vel postea filius in eum quantum satis est contulit: ne iudicia eius inquietet. vel nisi filius militare cepit: militiam vel armata vel inermis: infra eo. l. j. §. si parens.

De bonorum possessionibus ex testamento militis.

Quia quaedam specialia fuerunt in bono possessionis contra tabulas. ex testamento militis: qui in testa

mento pagani locū nō habēt: ideo de hac dicitur. Non est autē dubiū quin volū-
tates eorū rate esse debeant: qui in hostili loco: id est expeditōe vel p̄inctu sup̄
ma iudicia quoquo modo ordinassent: ibidemq; diē suū obissent. Omnes er-
go qui eius sunt conditiōis: vt iure militari testari non possint: quia forte milites
non sunt. si tamen in hostili loco dephendant et illic decedant quoquo modo ve-
lint: et quoquo modo possint testabunt. siue p̄ses sit. puincie: siue legatus: siue q̄s
alius qui iure militari testari nō potest. Sic nauarchos: id est princeps nauis. et
trierarchos classū: id est qui p̄sunt nauibus triremibus. iure militari posse te-
stari nulla dubitatio est.

Nauarchi
Trierarchi

De iure patronatus.

Supra titulo secundo visum est quō patri et patrono quōd vñ est cōtra tab. te-
stamenti bono. possessio def. Hunc de omni iure patronat⁹ tractat: quōd in multis
consistit. Primo enī succedunt patroni et eorū liberi: libertis ab intestato decedē-
tibus: si liberos nullos reliquerint. Ex testamēto autē si libert⁹ habeat in bonis
minus q̄ centū aureos: excludit patronus penitus. si habeat plus q̄ centū et insti-
tuat extraneū heredem: non potest patron⁹ excludi quin habeat ad min⁹ tertiam
de bonis liberti: vt insti. de suc. liber. post prin. Secūdus ius est vt patron⁹ non vo-
cetur in ius a liberto sine venia: vt. l. de in ius voca. l. ij. Tertiu⁹ vt libert⁹ a lat-
eum inopem: vt. s. de lib. ag. l. si quis a liberis. s. solent. Quartū vt turpem acti-
onem vel exceptionem contra eū non pponat: vt infra de ex. vol. l. apud celsum
s. aduersum. Quantum vt possit eū ingratum in seruitutez reuocare: vt in aut.
vt liber. de. ce. s. j. Sextū vbi patronū inuenerit faciat ei reuerentiā. s. de in ius
vo. l. generalit. vnde dicit: Patrono debet honor: onus: vtilitasq;. P̄senti h̄
sit defendat: alaf egenus. glo. in. c. nobis. de iure patro. Et hec iura multis mo-
dis tollunt. quos ponit glo. insti. de suc. lib. s. cū x̄o maiores.

Patronorum
iuribus

Verus

De obsequijs a liberis et libertis parentibus et patronis prestandis.

Honori parentū ac patronoz tñ tribuit: vt quis p̄ procuratorem iudiciū acci-
pian: tñ nec actio de dolo: neq; iniuriarū in eos dat. Interdictū quoq; vñ vi nō
est aduersus eos reddēdū. Et tāta pietatis ratio etiā militib⁹ in parētes cōstare
debet: q; si fili⁹ etiā miles in patrē aliqua cōmisit: p̄ modo delicti puniēdus est.
Et si filius patrē aut matrē (q̄s venerari oportet) cōtumelias afficit: vel impias
manus eis infert: p̄ modo delicti talis trāsgressa pietas puniēda ē. Et indign⁹
est militie iudiciū qui patrē et matrē de aliquo maleficio accusauerit: qz filio
et liberto semp honesta et sancta p̄sona patris ac patroni videri debet: et etiā ma-
gistri vt dicit glo. i. l. liberto: infra eo. Itē nec iusiurandū calōnie a patrono exi-
gere pōt: supra de iureiur. l. si patronus. 2. l. iusiurandum.

Patron⁹ ho.

Magistri

Liber tricesimus octauus et vltimus huius.

De operis libertorum.

Opere sūt diurnū officiū: id ē officiu⁹
quod q̄s exhibet alicui p̄ diē. s. artificialē nō naturalē: vt supra de
ali. leg. l. ij. et infra de x. sig. l. ij. s. j. Aliquādo tñ opa pōit p̄ breui-
oris t̄pis officio: ut in salutādo vl assurgēdo et si. vt supra de pdi. in s.
F ij

de. l. si nō forte §. libert^o. Et cōsistit opa in actu. §. de op. ser. l. j. Et differt h̄ ti. ab illo: qz ibi de opis sui. hic de liberti opis dicit. Et pollice p̄tor in hoc edicto se daturū iudiciū in liberos z libertas sup opis prestādis: ad hoc vt emeret atqz honoraret libertinas psonas. Qui ergo opas p̄stare debet diurnas: nō eo die p̄stare tenet quo p̄misit. Nec illi q̄ sex horis an meridianis parat^o est seruire ho die: z alia die p̄ alias sex horas liberatio ei^o dici p̄tingit: qz opa nō diuidit. Et a lie sunt ope diei bodierne: alie crastine.

De bonis libertorum

Bona libertoz

Hoc edictū a p̄tore p̄positum est: honoris quē liberti patronis exhibere debēt moderādī gratia. Itā vt Serui^o scribit an̄ solui fuerūt patroni a libert^o durissimas res exigere. s. ad remuendū tam grāde z inestimabile bñficiū qd̄ in liberos p̄ferē: cū ex p̄tute in ciuitatē romanā p̄ducunt. Et qd̄ p̄mus p̄tor rutilius edixit se ampli^o nō daturū patrono q̄ oparū z societatis actionē: videlicet si hoc pepigisset: vt nisi obsequiū ei p̄staret libertus in societate admitteret patronus. vt qz dixit dñs ob hoc te solū manumitto vt mech p̄rabas societate: talis autē societatis iure postea phibita fuit: vt in. l. labeo. §. ii. pr. posteriores aut p̄tores pollicebant patronis certe partē bo. pos. qd̄ z postea p̄ imperiales p̄stitutiones redactū est in id ius qd̄ habet insti. de suc. lib. z dic. ē supra de iur. pa. circa p̄n.

De libertis vniuersitatum.

Municipes

Municipib^o: id est vniuersitati plenū ius in bonis libertoz libertarūqz deferitur: hoc est illud ius qd̄ etiā patrono. Possunt ergo omnino petere bo. pos. libertozū: z tpa bono. possessiōis petēde cecidit municipib^o exinde: id est ab eo tpe. ex quo decernere de petēda potuerūt: id est eligere iudiciū vt actorē.

De assignandis libertis.

Assignatio lib.

Temporib^o Claudij impatoris: velleio: rufo z scapula cōsulib^o. factū est senatus cōsultū de assignatiōe libertoz: quo cauē qz patron^o habēs p̄les liberos z potestate: pōt vni ex eis libertū assignare siue ex testamēto siue ab intestato. q̄ assignatio euanescit: si talis sili^o postea emācipat^o fuerit: z ille cui assignatio ē facta solus succedit libertoz: exclusis alijs etiā in eodē gradu constitutis. Est ergo assignatio quedā p̄legatio z p̄ alijs liberis donatio. z pōt fieri quacūqz voluntate: z q̄ buseūqz verbis: etiā nutu: infra eol. j. §. assignare. z pure z sub p̄ditioe: infra eol. assignare.

Si quid in fraudē patroni factum sit.

Libertus

Libertus tenet patrono suo relinquere partē debitā iuxta distinctionē. supra de iur. pa. traditā. Si §. libert^o dolo malo: siue testamēto facto siue ab intestato cedēs aliqd̄ fecerit q̄ min^o debita ps bonoz ad patronū vl^o ei^o liberos p̄uicari: z patron^o actiōes q̄ appellat̄ fauiana. Et ē in factū actio p̄sonal^o z p̄petua: q̄ daf so. l. i. patrono ad reuocādū ea q̄ libert^o in fraudē ei^o alienauit inter viuos vl^o vltima voluntate: quo min^o patronus habeat tertā: vt infra eol. j. §. j. z insti. de suc. lib. §. sed curā. de hac actiōe insti. de ac. §. Item si quis in fraudem.

Si tabule testamenti nulle extrahunt.

Postea q̄ p̄tor locut^o ē de bono. possessio. ei^o q̄ testat^o est: trāstū fecit ad intestat^o

Ratos: est ordies secur? que lex. xij. tab. secuta e. Fuit em ordiaris an de iudici
lo z volutatib? testatib? z deide de successioe ab itestato loq. Sz successioez ab ite
testato in ples ptes diuisit. fecit em grad? varios. i. capita. pmiu liberoru. scdm
legitioz. tertiu cognatoz. quartu viri z vxoris. Tuc aut ab itestato pt copetere
bono. pos. Si neq? sz tab. neq? ptra tab. bo. pos. agnita sit. vl si repudiata e a bo
no. pos. ex testamento: tuc em ab itestato. bo. pos. ea scipit. Recte aut pto: a liberis
initiu feci i successioe ab itestato: vt sic h tab. ipis sfer: ita ab itestato ipos vocet.

Ab itesta. suc.

Unde liberi.

Quida libri hnt b ppriu titulu. vñ liberi. Alii aut no habet hic titulu: sz po
nit ista lege sub ti. pr. s. si tab. testa. zc. Et tractat h titulu? de pmo ordie succe
dedi ab itestato: qd vas liber? descēdētib? siue suis siue emācipatis: qb? ordie na
ture parētū hereditas debet. Hō aut ecōtra parētib? liberorū hereditas. Parē
tes em quicqd acqrit psumunt naturali rōne z cōi voto liber? thesaurizare. Ecō
tra aut liberorū bona ad parētes nō recto ordie nature: sz turbato z ex sola misera
tione. i. pietate: in solatiū filij amissi pcedunt: vt. s. de iur. do. l. in successioe. z b
inofi. testa. l. nā z si parētib?. vbi glo. diē Bul. dixisse qñ mortu? fuit filiu? su?
Ordine turbato succedis bulgare nato. Et pōt h subiei reglar: vt qñcuq? hnt cō
tra. tab. habeat hāc bo. pos. vt. s. ti. pr. l. j. § recte. liberi ergo in bonis matr? vl
materne linee: nō hnt hāc bo. pos. ita intelligit q? dō. l. de suis. z. le. here. l. vl.

Liberorū suc.

Turbata suc.
Bulgari ver.

Unde legitimi z vnde agnati:

Cōiunctio. z hoc ti. ponit expositiue. nā idē ē legitim? z agnat?. oēs em agna
ti legitimi di cunt: qz lege. xij. tab. ad successioē vocāt. Et differt hec bo. pos. p
vnde legitim? i: nō tm mascul? sz etiā femiāb?. nec tm i genituis: verū etiā libertis.
Est ergo cōis plib?. nam z femine pnt vl psāguineos vl agnatos habere. Desi
cētib? igit liberis. i. suis hereditib? deuoluit hereditas scbo ordie p hoc bo. pos.
ad agnatos pimos ex lege. xij. tab. q sūt illi ex linea masculina descēdūt. vl etiā
ex adoptioe: dūmodo sint in pōri gradu. qdā tm pūcti p femininū sexū admittun
tur sicut legitimi: vt filij fororis germane: vl vterine: z fratres emāc ipati. Item
vterini z filij eorū. l. de leg. here. l. pe. z vl. Itē q ad hereditatē vocant vl bo.
pos. lege vl senatuscōsul. t. r. tul. vl orfi. habēt hāc bo. pos. ifra. l. ij. §. vl. z. l. iij.

Agnatus
Legitimus

Unde cognati.

Hec bo. pos. dat pūcti p femininū sexū legitime vl nō legitime. Et qz ex iure ci
uli originē nō hz: ideo posteriori z tertio ordie ponit: z eos inuitat q iure civili
ad successioē admitti nō pnt. i. cognatos. Cognati aut appellati sūt: qñ ex vno
nati vl ab eodē orti. i. pgeiti. z q qñ cōe nascēdi initiu habuerūt. Et cōplectitur
hec bo. pos. sextū gradu cognatoz: z ex septimo duas psonas. s. filiu z filia sobri
ni z sobzine. Si itaq? liberi. i. pmi ordis heredes: z post illos agnati. i. secūdi or
dinis: minime supsūt q vēire possint ad successioē ab itestato: vocāt p vñ cogna
ti. i. b fūctio hui? tituli atinētes ex linea primiori feminina: z agnati capite dimi
nuti zc. Hodie aut agnati an cognatos nullā hnt pzoatiuā. Nec est aliq differē
tia agnationis z cognatiōis: dūmodo als nullo defectu etatis vl morbi ipediant:
vt in aut. de here. ab intes. §. ex his. coll. tr.

Cognati

Nota

De successorio edicto.

Successorioz edictū ideo ppositū ē: ne bōa hereditaria vacua sine dño diuci
lucerēt: et creditorib? longioz mora fieret. bene igitur pto: putat pstit ueretē
§ iij

Successorioz
edictum

pus his quib⁹ bonoz possessionē detulit: et dare inter eos successorū edictū. Et si
 enī plures sunt species successiōnū z ordines. z in vnaquaq; specie sepe ples exi-
 stent dispari gradu psonē. Ne igitur actiones creditorū differant: sed haberēt q̄
 cōuenirēt: z ne facili in possessionē defuncti mittant: eo modo sibi pfulerēt: ideo
 petende bonozū possessionis certū tēpus p̄finitū. Liberis itaq; z parentib⁹
 tam naturalibus q̄ adoptiuis: ob sanguinis p̄ogatinaz in bonozū poss. petenda
 anni spaciū: ceteris autē agnatis vel cognatis centū dierum dedit. Et si intra hoc
 tempus aliq; bonozū pos. non petierit: eiusdē gradus psonis accrescit. partes
 autē non petentū accrescit petentibus. Et quando nō pe. par. pe. ac. l. j. Si si
 null⁹ eius ordinis sit: deinceps ceteris bono. pos. p̄inde ex successorio edicto pos-
 licetur: ac si is qui p̄cedebat ex eo non esset numero. Et dies p̄fixi ad bonozū pos.
 debent esse vtilēs: z absq; solemnitate aliqua bono. pos. coram iudice agnoscat.
 Et olim erat successorū edictū solū de ordine in ordinē. hodie autē etiā de prio-
 ra in personā: de gradu in gradū: z de capite in caput. vt no. L. e. super rubro. z
 insti. de bono. pos. §. cum igitur.

De gradibus affinitatis.

¶ Juris consultus cognatorū gradus z affiniū nosse debet: quia legibus heredi-
 tates z tutelē ad quemq; primū redire consueuerūt. Et ex lege publicozū iudi-
 ciorum contra affines z agnatos: nemo inuitus testimonium dicere cogit. Romē
 cognationis a greca voce dictum videtur cynon. sic enim illi vocāt quos nos co-
 gnatos appellamus. Sunt autē agnati omnes cognati: sed non conuertitur. In-
 ter agnatos enī et cognatos hoc interest quod inter genus z species. Nam qui ē
 agnatus z cognatus est. non autē qui cognatus est agnatus etiā est. Alterū enī
 ciuile: alterū naturale nomen est. Gradus autē cognationis alij superioris ordi-
 nis sunt: alij inferioris: alij ex transuerso siue a latere. Superioris ordinis sunt parē-
 tes qui vsq; ad tritaum apud romanos p̄prio vocabulo appellant. Inferiores
 quia non habent speciale nomen maiores nominantur. Inferioris ordinis sunt li-
 beri: qui vsq; ad trinepotē propria habent vocabula: vltra hos posteriores vocā-
 tur. Ex transuerso autē siue a latere fratres z sorores z ex his p̄ogeniti. Itē pa-
 trui: amiter: auunculi z materterē z eozū liberi: que computatio qualiter fieri de-
 beat traditur insti. de gra. z in arbore cognationū. De affinitate autē z eius cō-
 putatione graduum habet insti. de nup. §. affinitatis. z peculiaritē ea de re arborū
 affinitatis quā p̄sequere: vt in. c. non decet. de consan. z affini.

Unde vir et vxor.

¶ Deficientibus cognatis: z his qui inter cognatos vocantur: quarto ordie vir
 z vxor sibi succedunt: z excludunt fisco. Ad hoc ergo requirit q̄ inter eos iustus
 matrimonij fuerit p̄tractū: quia si iniustus fuerit matrimonij nō dat eis bo. pos.
 sicut nec ex testamento v̄l ab intestato p̄ eos hereditas peti potest. Et autē hoc bo.
 no. pos. locū habet: oportet esse vxorē mort⁹ tpe: si enī diuo: tui fecerit sit: hoc sue-
 cesso locū nō habet. Similit̄ repellit mulier si nubat inter annū luct⁹. L. de le-
 cum. nup. l. j. in fi. Itē p̄ferunt vxori omnes p̄sanguinei viri. L. e. l. j. Itē q̄dam
 alij q̄ sunt. L. de here. decu. per to. Itē q̄ ex liberalitate impiali veniūt: vt. L. si
 impe. libe. se. sine he. decel. l. x. His enī ip̄i inuicē sibi succedūt excludo fisco: vt
 L. e. l. j. z hoc iure veteri. iure autē est aliqd plus: vt. L. e. aut. p̄terea.

De veteranzorum et militum successione.

Cognatio
 Dicitur agnatus
 et cognatus
 Grad⁹ cogna.

Affinitas

Vir z vxor

Bona militis intestati defuncti castrensia: fisco non vendicant: si heres legitimus usq; ad q̄ntum gradū: intra tēpus statuti possessionē acceperit. Miles dā-
natus de aliquo crimine militari: qualia multa sunt: infra de re. mili. p. to. nihil
ominus testamētum facere potest in bonis castrensib⁹ ⁊ iure militari: si sibi hoc
cōcessum sit a principe: eiusq; bona ab intestato ad cognatos ptinēt. Secus si sit
paganus que fisco applicant. L. e. l. ⁊ militi. Si autē punitus sit ex cōmuni cri-
mine puta furto: homicidio ⁊c. omni casu fisco succedit. Et est notandū q; p̄uile-
gium qd̄ habet miles vt testet qd̄ alias nō poterit: nō durat post missionē. vt in
sti. e. j. rñ. Sed secus in alijs p̄uilegijs. Veteranus autē dicitur non solum legionari⁹
sed ⁊ omnis qui qualitercūq; militauit ⁊ honeste ē a militia absolut⁹. supra de ex-
cu. tu. l. sed ⁊ milites. h. veteranus: ⁊ q̄ p̄uilegia talis habeat habet. L. de vete.
p. to. no. L. qm̄ p̄uo. non ē ne. l. veteranus. in glo.

Militis succe-
sioP̄uilegium
militis

Quibus non cōpetit bonoz possessio

Bonoz possessio repellunt qui amiserunt libertatem vel ciuitatē: petis autē
bonoz possessio vt supra dixi: intra tempa statuta. Si autē repudiauerint vel tē-
pore sint exclusi statim possunt admitti sequētes. Nec in cursu tempis bonozum
possessio: licet alicui p̄tendere ignoranti. si tamē potuit cōsulere peritozes.
L. e. l. iuris. Item si pater dolo fecerit: ne testamētū mutaret in quo filius su⁹
est institutus etiā emancipat⁹: vel si seruo, instituto dñs dolo fecit ne testamētū
mutaret: actiones cōpetentes ex eodem testamento p̄ adipiscēda bono. pos. eis
dene. gant. ⁊ p̄tinaat materia huius ti. supra si quis aliq̄ue tes. pbi.

Ignorantia nō
excusat

Ex legibus senatusq; cōsultis bonoz possessio datur

Hec est bonoz possessio septima extraordinaria: que optima rōne inducta di-
cit. vt in sti. de bono. pos. h. septima. ⁊ habet locū aliquādo ex testamēto. aliquan-
do ab intestato: vt patet. in defuncto apud hostes qui lege cor. habet hereditatem
vt supra de testa. l. lex cornelia. ⁊ L. de cap. l. nec nos. Itē. m̄ alijs in testamē-
to institutis filijs: postea in puerperio decessit: ⁊ filiū quē gestabat in vtero p̄te-
riit: p̄sumitur etiā hic filius institutus ⁊ habet bono. pos. s̄m tab. ⁊ hanc septimaz
extraordinariā. L. de inoff. tes. l. si mater. Dicit etiam extraordinaria quia ius
non tribuit: vt Carbonia: que datur ventri: ⁊ que datur gratia agnoscēde litis.
vnde ⁊ daf sine cause cognitione. Ad in ordinarijs: qz ius tribuunt. cōtrarium
est sup a de bono. pos. l. iij. h. si causa. ⁊ infra ti. pri. l. iij. h. in bonozum. Itē alia
edictalis que ex edicto p̄toris mortui decernit. Alia decretalis que a viuo p̄tore
decernit vel hodie: quia non ē necessarium eam decerni vel dari. Dicit iudicia
lis a iudicis p̄sentia: que in eius agnitōe exigitur: supra d̄ bono. pos. l. iij. h. a mu-
nicipalibus. ⁊ in sti. de bono. pos. h. vl. ⁊ s̄m Azō. posset illud dici vnam esse bo-
no. pos. edictalem. ⁊ eandem appellari decretalem ⁊ iudicialem: ex eo q̄ accipit
efficaciam ex p̄sentia iudicis: nec est differētia inter decretum ⁊ decretalem Abi-
cunq; ergo danda est bono. pos. ex aliqua noua lege datur ista extraor.

Extraor. bo.

Quis ordo in bonoz possessione seruet

Ad bona defuncti intestati. vocant̄ p̄mo sui heredes. Secdo legitimi: id est
agnati. Tertio. primi cognati. Deinde vir ⁊ vxor. sic supra si tab. tes. nulle. ex
l. j. ⁊ in sti. de here. ab intest. h. admonēdi. Intestati igit̄ patris bono. pos. daf li:

Ordo succe.

beris: non tñ bis q̄ in p̄tate parētis vsq̄ in mortis t̄p̄a fuerūt: sed etiā emancipatis. infra. e. l. j. in fi. r. l. q̄ ad bo. pos. l. ij. r. insti. de here. ab intel. h̄ emancipati.

De suis et legitimis heredibus

Intestati

Que sit successio de iure p̄torio multis t̄i. hucusq̄ iuris cōsul^o postuit. Sed q̄ pauca dicturus erat de successione iuris ciuilibus: ideo istā postponit: tractat autē hic t̄i. de heredib^o q̄ veniūt ab intestato. Intestati autē p̄prie appellant^r: q̄ cū potuerūt testamētū facere: testati nō sunt: vel fecerūt testamētū sed nō iure. Aut id q̄ fecerāt ruptū ē agnatōe posterā: vel arrogatōe. aut irritū factum ē vt p̄ capi. vi. testatoris. Aut si ex eo testamento nemo heres extitit. aut p̄ q̄relam vel contra tab. testamento rescisso. His em̄ modis dicit^r q̄s intestat^r vt est tex. in. l. j. si p̄n. infra. e. r. insti. de here. ab intesta. in p̄n. r. glo. in. l. intestatus. ff. d. v. sig. Qui autē dicant sui habet insti. de here. q̄. r. dif. h̄ j. Et q̄ legitimi habet insti. d. legit. ag. tu. h̄ j. et de leg. ag. succ. post p̄n. **H**ic ergo legitime successioni ita locus est: si nemo ex testamēto succedit. infra. de reg. iur. l. q̄ diu.

Cui legitimis

Ad senatusconsultū tertulianū

Tertulianum
senatuscōsul.

Ex lege. xij. tab. mater a successione filij: r. ecōtra excludēbat: beneficio tamē p̄toris postea sibi p̄ vnde cognati succedebāt: postea autē senatuscōsulto tertullian^o q̄s faciū est tempib^o diu Adriani. Mater ingenua h̄is tres filios liberos: liber tina autē quattuor: ad eorū intestatorū trisit^r successiōnē admittēbat: ad solacium liberorum amissorum. Iure autē nouissimo: mater etiam non habens nisi vnum filium ad successiōnem eius indistincte admittit agnatis exclusis. Nec debet eē deterioris cōditionis ea que raro pepit q̄ ea que sepe. Sic etiam ecōtra filius r. nepos veniunt ad successiōnē matris r. auie ab intestato ex senatuscōsul. orficiano: q̄s orficio r. rufo cōsulibus factū est. Et habet locū etiam si filius vulgo sit questus: id est qui non habet certum patrē. Nisi mater fuerit illustis: tunc em̄ tales cum legitimis ab intestato non veniūt. Sec^o in naturalib^o ex licita cōsuetudine. percreatis. vi. l. ad orf. l. pe. vñ dr. Succedit matri p̄ filius orficians Inuidiam portans ecōtra tertulianū glo. insti. ad orf. circa p̄n.

Digestum Nouum Liber tricesimus nonus et primus huius

De noui operis nunciacione.

Nunciatōe statuit r. p̄mittit: vt siue iure siue iniuria op^o nouū fieri: possit p̄ denunciatiōem legitimā inhiberi. Et est hoc edictum aduersus futura opera inductum: hoc est aduersus ea que nō dum facta sunt ne fiant. Nam si aliquid opus factum fuerit r. completum: q̄s fieri non debuit cessat hoc edictum de nouo. op. nun. Et erit transeundum ad interdictū q̄s vi aut clam. vel aliud simile. Et dicitur opus nouum facere: qui aut edificando de nouo: aut detrahēdo aliquid ex veteri opere: pristinam faciem operis mutat. Et complectitur hoc edictum nō omnia opera: sed ea sola que soliorid est terre coniuncta sunt: quorū edificatio vel de

Op^o nō. face.

molicio videtur opus novum continere. Quibus autem ex causis fiat hec nſcia
tio. habet infra. l. j. §. nunciatio fit. Et que pſone, nuncient habet. infra. e. l. in pro
nunciali. §. fi. r. l. j. §. fi. r. l. se. Quibusq; pſonis nunciet habet. infra. e. l. j. §. nun
ciamus. Et in qbus locis nunciatio fiat habetur infra. l. de pupillo §. nunciatio de
Et quis effectus sit nunciationis: scz vt destruat quicquid factum est post nun
ciationem: vt infra. e. p. re. or. in p. n. r. plene de hoc toto, ponit l. c. ij. d. no. op. nun.

Nunciationis
cause

De damno infecto r de subgrūdis r pſectis

Damnū infectum est damnū nō dum factum: sed quod futurum veremur: iō
q; cautionē desideramus interponi. Et tractat hīc ti. qualiter aduersus pſerita
opa ruinam minancia caueat: r qz i subgrundis plerumq; hec sunt: ideo de his
specialiter dicit. Et est damnū r damnatio ab ademptōe: id est ablatōe dictum.
Est em̄ damnū quasi diminutio patrimonij. infra. l. ij. ¶ Protectū autē vel pſectus
illud ē q; ita. puebitur aut pucitur vt nūq; req̄ſceret: qualia sunt mentana r
subgrunda: id ē similitates edificiorum r de hoc in. l. malum. §. j. de v. sig. r t. l.
si vō. §. p̄tor. supra de his qui deie. vel effi. r in. l. si duo. §. videamus. r. §. habeo
infra vti pos.

Indefectū dā
num

De aqua pluuiā arcenda

Quidam libri habet rubricā de aqua: r aqua pluuiā arcēda: r ita rogerius
sc̄psit. infra. e. si p̄us. i. p̄n. vbi tractatur de alia aqua q̄ pluuiā. quādo: qbus: r a
qbus: r qualiter sit pcedenda habetur i ea. l. si p̄us. vsq; i fi. r in. l. i. concedendo
et. l. in diē Item q̄ possint experiri hac actione aque pluuiā arcende. r cōtra
quos r quod sit iudicij officium habetur. infra. e. l. supra iter. §. cassius. vsq; i fi.
legis. Si igitur alicui aqua pluuiā damnum dabit: id est dare poterit: a vertez
aqua ista: acti on e aque pluuiā arcende. Et dicimus aquam pluuiā vel de ces
lo cadit q̄ncunq; in hyeme vel estate: atq; hūbre excrecit siue per se bec aq̄ ces
lestis nocere possit: siue cum alia mixta sit.

Si q̄ pluuiā

De publicanis r vectigalibus

Titulus hic prouidet aduersus damna r illicitas extorsiones factas a publica
nis. Sūt aut publicani qui publico fruunt: id est eo qd̄ publicum est: vt est portus
et salina. Nam inde nomē hnt siue fisco vectigal pendant: id ē tanq; pcuratores
colligā: vel etiā tributū iure pprio: r ad suū cōmodum consequant. Et om̄es q̄
aliquid a fisco vel aliqua ciuitate cōducunt: recte appellantur publicani. Sed ē
differentia inter vectigal r tributum. Vectigal em̄ est q̄ p̄statur ex rebus i q̄ ve
hantur: r inde nomen assumpsit. Et est octaua portio eius mercedis q̄ vehit: eius
ius nomē est prestandum. l. de vec. r cōmis. l. vniuersi. r l. ex p̄statione. Sz
tributum siue annona vel publicae functio: siue pensitatio prestatur rōne soli: r a
possidentibus. r dicit etiam census. vt no. l. sine censu r reli. l. ii. r fi. r l. de
anno. r tribu. l. j. r ij. r l. de exas. trib. l. in fiscalibus. Si itaq; publican⁹ aut
eius familia vi aliquid ademerit: si id restitūtū non erit quando cūq; petere actor
re: infra annū in duplum: post annum vero in simplum actio datur. Qui autem
vectigal non soluit sed supprimit r occultat merces quarū est vectigal p̄standum
statim sit cōmissio omnium rerū: id ē in penam res omnes sunt applicate fisco. Nā
ex fraudatū vectigalis crimine tota mery fisco cōmittit r in penam sibi cedit. Et
qd̄ cōmissio ē statim definit eius esse qui crimen cōmissit. Et cōpetit etiam cōtra
eius heredē cōmissi p̄secutio quā habet fisco. l. cōmissa. r l. fraudati. infra. e.

Publicani

Vectigal

Cōmissio

De donationibus

Donatio

Sicut donatio volūtatē diuerse sunt: ita et donatōes int̄ se differūt: Dat̄ est aliq̄s quicq̄ ea mēte vt statim velit accipiētis fieri: nec vllō casu ad se reuertī: et p̄pter nullā aliā cām facit q̄ vt liberalitatē et munificētā exerceat donator: Et hec p̄prie donatio appellat̄. de q̄ h. Et ista nihil aliud ē q̄ liberalitas q̄dam q̄ nullo iure cogēte p̄cedit. vt in. l. donare. infra. de. re. iur. Aliq̄n aliq̄s dat vt demum tūc accipiētis fiat: cū istud secutū ē cui⁹ intuitu donat̄. Et hec nō p̄prie donatio appellat̄: sed ē donatio sub cōditōe vel modo. Aliq̄n q̄s ea mēte dat vt statim fiat q̄dem accipiētis: sed si p̄ualuerit: velit id ad se p̄uertī: hec etiā nō p̄prie d̄r donatio. Sed appellat̄ donatio q̄ sub cōditōe resoluit̄. Donatio aut̄ p̄ma ista p̄ncipalis est: et appellat̄ inter viuos: eo q̄ nullo mortis intuitu fit. Et p̄ficiē cū donator suā volūtatē scriptis aut sine scriptis. i. nudo p̄sensu manifestauerit. Et talis donatio semel facta nō p̄t facilliter. i. sine cā reuocari insti. de dona. §. alie autē Et d̄r: donatio a dono quasi doni dano. l. senatus. §. j. infra. ti. p̄ri.

Donatio sub
p̄ditōe vt inō

Cū dicit̄

De mortis causa donationib⁹ et capionibus

Mortis causa
donatio

Mortis causa donatio est cū q̄s se habere manul̄: q̄ ei cui donat: magisq̄ cū cui donat q̄ heredē suum. Sic et apud homēz. **E**lemaclus donat pirro. Et in effectu dicit̄ mortis cā donatio quicunq̄ in donatiōe habet mentio: vel suspicio mortis. Et tribus modis reuocat̄ talis donatio. scz p̄ bonā validudinē supueniētē: p̄ p̄niam donatoris: et si donatori suo donatori p̄moriat̄. Et talis donatio causa mortis eq̄parat̄ legato. In q̄bus aut̄ differ̄ a legato ponit̄ glo. insti. de don. §. j. Mortis aut̄ cā capim⁹: nō solū cum q̄s sue mortis cā donet nobis. sed etiā si p̄pter alterius mortē id efficiat veluti si q̄s filio vel fratre mortēte donet memo: ea p̄ditōe si p̄ualuerit is cui⁹ intuitu donat̄: reddat̄ sibi res: si decesserit: maneat apud memum. Nam quicquid p̄pter alterius mortem nobis obuenit: mortis causa ceditur. Et p̄nt oēs mortis causa capere qui legata accipere p̄nt

Liber quadragesimus et secundus huius

De manumissionibus

Manumissio

De libertatibus tractaturus iuriscōsul
tus p̄mittit̄ titulū generalē de manumissionibus. Est aut̄ manumissio datio libertatis Nam q̄dū ali quis in seruitute est. manui id est p̄tati aliene suppositus est. hinc manumissus d̄r qui e manu id est p̄tate dñi dimittit̄: liberat̄ est seruus manumissus a p̄tate domica

Manumissus
Mancipium

Sicut em̄ p̄ captiuitatem de iure gentium captiui manu capiebant̄ et fiebant serui hostiū ac eo mō seruit⁹ introducta fuit. vt insti. de iur. p. §. ser. et ob hoc. etiam mancipia dicit̄: quasi manucapta. vt ibi. Ita et manumissus d̄r liberus qui olim seruus fuit: nunc autem ex manu: id est dñica p̄tate liberatus.

De manumissis vindicta

Juriscōsultus post generalem materiam manumissionis incipit dicere per species de eadem. Multis autem modis quis manumittitur aliquando enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis scz sub aspectu populi et antistitis: id est epi. et interueniēte quacūq̄ kriptura loco actorum. Et de his q̄ in ec.

ma. l. 1. §. 2. ff. Aliquādo quis manumittit vindicta. id est causa cognita coram p̄-
toze ob q̄ manumissio fit. Et dicit ideo vindicta fieri qz vindex quidā seruus vin-
delicoy: qui pdidit filios huius p̄sulis romani tractates de intromittendis filiis
tarquinij: de pditione patrie. in remuneratiōem meriti cognita inflicta & dig-
nitate cause ita manumissus fuit vt in. l. 1. §. initium. supra de ori. iur. & glo. isti.
qui. ma. non pot. §. eadē. Sunt & alij modi manumittēdi. de q̄bus insti. §. liber.
§. multis aut modis. & l. p. qui. cau. ser. p̄ p̄mio. & l. cōia §. manumiss. l. fi.

Vindicta manumissus
Vindex

De manumissionibus que seruis ad vni- uersitatem pertinentibus imponunt

Omnia collegia licita. id est lege: vel senatuscōsulto: vel p̄stitutiōe approbata
habēt p̄tatem manumittēdi seruos suos. & eidem manumissis & libertis effectū.
iure patronat⁹ succedunt: legitimā quoqz eorum vendicabunt hereditatem. et
de hoc etiam supra de liber. vniuer. l. 1.

De manumissis testamento

Qui testamento liber esse iussus ē ita demū fit liber. si testamētū valeat et ex
eo adita sit hereditas. vel si quis omissa causa testamētū in fraudē ab intestato
possideat hereditatē. Et si libertas dat⁹ testamētū pure: statim post q̄ adita fuerit he-
reditas cōpetit: etiā si ab vno ex heredib⁹ solū adita fuerit. Si aut libertas data
est in diē. i. ex die. aut sub pditione: cōpetit libertas cū diēs euenerit vlt⁹ pditio
erit. Id t̄ps aut libertas dari nō pot. Et de hec libertas directa. qz directe
vni & effectū capit ab ip̄o testatore. Alia ē fideicō. de qua. infra. ti. §.

Libertas te-
stamēto data

De fideicōmissarijs libertatibus

Libertas fideicōmissaria ē q̄ nō directe ex verbis testatoris cōpetit. sed qz te-
stator fidei heredis sue cōmisit vt seruū vñū vel plures post mortem suā libertate
donaret: & erit talis seru⁹ libertas heredis: nō testatoris. & appellat⁹ fideicōmiss-
saria. qz fidei heredis cōmissa est. Et quibus verbis fiat habetur. insti. de sing.
re. per fideicō. re. §. fi.

Libertas fidei-
cōmiss.

De ademptione libertatis

Libertas aliqui lege adimit. i. semel data renocat. quod fit in suo de adulterio
cū dñā cōmisso accusato. vt insti. de here. insti. §. seruū. Itē. in seruo qui seruatur
intra sexaginta dies ob questionē adulterij: vt infra: q̄ & a q̄bus. l. p̄perit. & l.
de adul. l. verba. Itē in casu legis. lege sania. & l. seru⁹. §. de manu. & hoc ex per-
sona serui. Et p̄sona etiam dñi q̄nqz phibet lex. & tunc idē: vt infra: qui. & a q̄-
bus. l. q̄stum. & supra de manu. l. qui pene & tunc libertas dicit⁹ haberi p̄ nō das-
ta. aut p̄inde obseruat ac si postea a testatore adempta esset.

Libertas res
uocatur

De statu liberis

Statu liber est qui statutū & destinatū in t̄ps vel in cōditiōem habet libertas:
tē. sunt aut statu liberi vel pditione expressa: vt si sit relicta libertas: si nauis ve-
nerit ex asia. vel alia similis. fit aliquādo vi ip̄a cū credit⁹ vis fraudandi cā manu
mittunt: nā dñi incertū est an creditor iure suo utatur. interim statu liberi sunt:
quia fraus cū effectu in lege eliascencia interuenit.

Statu liber

Quis sine manumissione ad libertatē pueniunt

Quicquid manumissio datio sit libertatis: tamē quōs cōtingit aliquem ad libertatē puenire sine manumissione: sed alias ex dispositōe legis: vt cōtingit in suo qui venditus ē ea cōditōe vt intra certū tps manumitteret. Nam si etiam venditor et emptor sine herede decesserint. nihilomin⁹ suo libertas competit. etiā si p̄s venditor voluntatē suā mutasset. Item p̄tingit in suo lagueti: quē ob grauiē infortunatē dñs p̄ derelicto habuit. Itē in eo q̄ necē dñi detexit: et ob hoc p̄m̄iū libertatis cōsequit talis em̄ sit ordin⁹ libertus. i. directo manumissus. vt insti. d̄ sing. re. p̄ fideiō. re. s̄ libertas. et in alijs casibus hoc ti. cōtēntis

Ordin⁹ libertus

Qui et a quibus manumissi liberi non fiunt et ad legem eliascentiam

Que eliascentia lex **Q**ue eliascentia nō pōt quis manumittere seruū in fraudē creditorū nisi sit testator: qui in defectū aliorū heredū pōt etiā in iudiciū creditorū vnū et seruū suis cū libertate heredē instituere: cui⁹ nomie bona defuncti vendant: et creditoribus satis fiat. qd̄ ideo p̄missum est: vt bona defuncti. nō laeentur p̄ creditores et iniuria afficiat defunct⁹. Et ad hoc vt dicta libertas data in testamento dicat tendere in iudiciū creditorū et nō valeat duo requirunt. fraus scz et p̄missi. de q̄ insti. e. s̄ in fraudem. Et olim minor viginti annis non poterat suo dare libertatem obstantē lege eliascentia: nisi ex iustis et approbatis causis. Hodie aut̄ sufficit cōplēnisse decem m̄septimū annum: et attigisse decem octauū vt quis possit seruis dare libertatem in vltima voluntate etc.

De iure aureorum annulorum

Quid ius aureorū annulorū impetrauit: habet et repurat vt ingenu⁹. et dicitur ista quasi ingenuitas: Olim em̄ liberi nō poterat deferre annulos: nisi hoc a p̄ncipe impetrarent. fuit em̄ delatio annulorū signū ingenuitatis et libertatis: et ob hoc soli liberi hoīes aureos deferrebant annulos. Qui ergo liberi sciētib⁹ et cōsentientib⁹ patronis ius annulorū impetrauerunt: habebant p̄ ingenuis quo ad multa. primo vt habeat tutorem ingenuis: qd̄ alias nō haberet: vt supra de excu. tu. l. cū ex oratione. Itē quo ad honores. vt. l. ad. l. iul. miscel. l. j. Itē cōtrahit infimonia cū nobilib⁹: vt. s̄. d̄ op. lib. l. iij. in p̄n. In multis aut̄ alijs reputatur vt libertus de quib⁹ glo. in. l. pe. infra. e. Hodie aut̄ officis liberti de iure nouis simo sunt fere ingenui. vt in aut. vt liberti. de cetero aur. nō ege. an. s̄. coll. v. i

Annulorū delatio et ius iura

De natalibus restituendis

Interdū etiā si sui nati sunt: ex post facto nihilomin⁹ iuris interuētū ingenui fiūt. Nam si libertus a p̄ncipe natalib⁹ suis restitutus fuerit. i. ad ea iura i q̄ i ius iuris oēs hoīes de iure naturali fuerit: nō in q̄ ipse libert⁹ nascit. seru⁹ em̄ natus est: et iō iuri naturali p̄uat⁹ et p̄ restitutōem aut̄ p̄ncipis sup natalib⁹ facti p̄uide habet ac si ingenu⁹ natus ē: nec patron⁹ eius pōt ad successiōem venire. Et ob hoc impatores non solent aliq̄ facile natalibus restituere nisi cōsentiente patre: cui p̄ hoc fit iniuria. Impetrato em̄ tali officio ius patroni admittitur.

Restitutio natalium

De liberali causa

Quibus modis p̄standa sit libertas: p̄ multos ti. hactenus vidimus: nūc quō in

libertate quis se defendat: quod fit p causam liberalē. id est sup libertate instituta. Sive quis in libertatem proclamatur ex servitute. sive in servitute petatur ex libertate. puta quia dicit dominus aliquem qui se p libero gerit esse servum suum: et petit eum sibi servire ac etiam servicia prestare que servi prestant dominis suis. vel ecōtra ipse servus si est in quasi possessione libertatis dicit q̄ indēbite et iniuste eum tenet p seruo et tanq̄ servum: cum servus non sit sed liber. et ideo petit se p̄nunciare liberū: et mihi silentiū imponi neq̄ eum amplius inq̄tari. vel si de facto mihi servit: petit se eximi de quasi possessione servitutis Et apellantur tales actiones pro liberali causa actiones p̄iudiciales in rem de q̄bus infra. deat q̄ p̄iudiciales.

Et liberalis

Quibus ad libertatē p̄clamare non licet

Qui se passi sunt vendari. intervenientibus que debēt intervenire. ad libertatē p̄clamandi licentia denegat. Sed si q̄s minor. xx. annis etiā ex causa supra scripta: vel si maior sine causis supra scriptis se vendari passus sit: ad libertatē ei p̄clamare licet. Et pertinent ista senatuscōsulta etiā ad eos q̄ ex mulieribus: q̄ se passe sunt venire. i. vendi nascūt. Nam sicut et mulieri que maior annis viginti se venire passa est: ad libertatē p̄clamandi licentia denegat. ita nec his quoq̄ quibz ea nati tempe eius futurus erunt fr̄es descendentes de familia latronū p̄hibentur ad libertatem p̄clamare si dñs impator vel procurator fisci fecerit eos servos per suum decretum. L. e. l. f.

Si libertus ingenuus esse dicatur

Si libertus alicuius alto agente qui cum ad libertatem vocat ingenuus p̄nūciatus eē dicit: potest patronus eius eum vocare in suum libertum sine vlla p̄scriptione tempis. et erit modus agendi talis: q̄ petit patronus eum iussū eē suum liberti: et sibi debitā reuerentiā exhiberi ab eo: et p̄stare ea q̄ solēt liberti p̄stare patronis suis. Et ecōtra si libertus petet p̄nūciari se ingenuū: tūc si patronus est in q̄si possessiōe libertinitatis: p̄ponit libertus q̄liter detinet et reputat a tali indēbite et iniuste p̄ suo liberto. et id petit se declarari ingenuū. Sed si libertus est in q̄si possessiōe ingenuitatis: q̄ nunq̄ p̄stitit servicia. p̄ponet q̄ e in q̄si possessiōe ingenuitatis: et q̄ ipm turbo et inq̄to in dicta sua q̄si possessiōe Quare petit se p̄nūciari eē ingenuū et mihi silentiū p̄petuū imponi debere ne eū de cetero inq̄tē.

Actio patroni
pro libertum

Liberti cōtra
patronum

De statu defunctorū post quinquēniū quera

Neq̄ fisci: neq̄ puati nomie post quinquēniū querere licet de statu: id est conditione defunctorū: qui tempore mortis erant: bona fide in possessione libertatis. Qui ergo peculium alicuius: vel suos posteros sibi tanq̄ domino adiudicare debere pretendit. debet ergo hoc facere infra quinquēniū a tempore mortis. alioquin questio libertatis que inferitur filiis propter patris vel matris memoriam nihil efficiet. p̄pter p̄scriptionem quinq̄ annorum: que statum defunctorum tunc habita tamen distinctione vtrum in meliorem cōditionē q̄ erat ipse defunctus tempore mortis: an in deteriore quasi retractare velit statum defuncti. de quo. L. e. quod est. et l. si is. et l. mater tua. Et est hic casus quo p̄cedit p̄scriptio sine possessione fm Bzo.

Quinquēnalis
p̄scriptio

P̄scriptio sine
possessione

De collusione detegenda

Quia in iudicio liberalis cause aliquando collusio fit: vt qz domin⁹ ex nimia sua indulgentia patiat seruos suos ingenuitate, pclamare: r iudicari p liberis: vt sic quasi ingenui qñqz senatores creentur: r ppter ea domin⁹ habiturus eet lu crum: r p tales ita degeneres inqñaret amplissimus ordo senator⁹ vel cõsimiliũ in dignitate posit⁹ ad quã isti iudicari ingenui eligereif. Ideo senatuscõsultũ factum est domiciani temporibus q̄ cauet. qz si quis pbarer collusione esse factam: qz iste homo de cui⁹ cõditione est collusum fieret seruus illius qui collusione⁹ de tegeter. infra. l. j. Si aut̄ erat libert⁹: fiat libert⁹ ei⁹ q̄ detexit: supra d̄ in ius vo. l. adoptiu⁹. §. patroni. Est aut̄ collusio: sinistra: subdola r fraudulenta machinatio seu p̄tentio quo aliqd̄ simulat qd̄ in veritate non est. vel quo iusta actio alicui cõ petēs remittitur vel subiceit. Et potest collusio⁹ detegi. id est reuelari intra quin quēni⁹ p̄tinuũ post sniam ingenuitatis: sed medio tempe. id est post sniam super ingenuitate latam r ante q̄ collusio detegetur quasi ingenuus talis reputatur et habet: infra. e. l. pe. Est r alia collusio que fit p̄ procuratores r aduocatos causar⁹ qui se supari in lite patiuntur. Sed r per p̄ncipales p̄sonas similiter fit in cri minib⁹: de qua collusione vel p̄uaricatõẽ diceit̄ infra d̄ pua. vbi r pena ei⁹ ponit.

Collusioem faciens

Collusio

Liber quadragesimus primus r tertius huius

De acquirendo rerũ dominio

Acquisitio diu regentium

Hic titulus generalis est ad omnẽ acq̄ sitionẽ rerũ. quarũ qñqz sunt genera: vt insti. de re. diu. in princ. Quarundam etiã rerum dominũ nanciscimur iure gentiũ. qd̄ naturali rõẽ inter homines equaliter seruãt vt insti. de iure natu. §. quod vero. Inde dicimus qz illud quod nullius in bonis est: r tñ esse põt: id rõne naturali occupanti cõcedit. Omnia igit̄ aialia q̄ in terra: mari: et aere capiunt. id est fere: bestie: volucres r pisces. capientũ sũt. in l. de re. di ui. §. fere. Quarundã rerum dominũ acquirim⁹ iure ciuili. id est iure pprio ciuitatis nostre scz romane. vt ẽ p̄ vsucapionẽ: p̄scriptõem: arrogatõem: monachationẽ: deportatõem: testamentũ: successiõẽ bonorum pos. hereditatis adiõem. de quibus singulis suis locis tractatur.

Acquisitio iuris ciuili

De acquirenda vel amittenda possessione

Possessio

Qualiter iure gentiũ acq̄ritur dominũ. expeditũ ẽ supra ti. pri. nũc qualiter iure ciuili. id ẽ per vsucapionẽ. Sed qz possessiõis causa eiusqz noticia pertinet ad vsucapiones r ad p̄scriptiones que non p̄cedunt sine pambula possessiõẽ. vt infra. ti. j. sine possessiõẽ: ideo de ea p̄mittit iuriscõsultus. r imprimẽ hie titulu⁹ viceversa in codice scz acquirenda r retinẽda possessiõẽ. hic de amittẽda: quod nõ multũ ẽ curandum. licet em̄ diuersa sint verba: sensus tamen est idem: cũ em̄ intitulat de amittenda possessiõẽ: ergo r de retinẽda. id ẽ quousqz retineat: nã diu em̄ retinet q̄ diu non amittitur. Est aut̄ possessiõis quoddã quo quis rem corpalem vere vel interpretatiue sibi habeat. Vel aliter. possessio est corporalis rei retentio corpis r animi: r iuris adminiculo cõcurrẽte. De corpali ideo dixi qz incorpali p̄prie nõ possident: infra. e. l. iij. in p̄n. Dicẽt̄ corpõis r animi: p̄p̄ id qd̄ est: infra. l. iij. Juris adminiculo. ideo qz ius opas in acquirenda r retinẽda

da possessione: quia quādoq; possessio habet plurimū iuris. quādoq; multis: quādoq; parū: infra eo. l. possessione. glo. in. c. cū nostris. de pces. p̄bē. Et dicitur ideo iuris administratio. ad hoc enī q̄ sit iusta possessio requirit q̄ nō sit improbata iure: vt in re sacra t̄ simili: infra. l. q̄ vniuersas. §. j. Dicitur possessio detentio: qz naturaliter tenet ab eo q̄ insitit ei. Est enī appellata possessio quasi pedū positio: vt ait La. b. eo: infra. l. j. in p̄n. S3 qd̄ dixi. de corpore: nō est intelligēdū q̄ semp sit necessariū corpore v̄l pedib⁹ rei insistere. Sufficit enī visus oculorū: v̄l animi affect⁹: cuz tradēns volūtate ad acq̄rēdas possessionē: infra eo. qd̄ meo. r. l. j. §. p̄e. Et hec talis possessio quā q̄s corpore v̄l ocul⁹ t̄ animi affectu adq̄piscit natural est: infra. e. l. j. in p̄n. i. de iure naturali scdario: qd̄ gētū appellat. Et hec eadē possessio naturalis ciuilib⁹ dici p̄t approbatiōe iuris ciuil. ar. de v. sig. l. lege. r. s̄ orig. iur. l. ij. in p̄n. Quare pp̄tē nō sūt due possessiones v̄l pp̄rietates duarū possessionum immo est vna inducta iure gētū: r̄ approbata iure ciuili. vbi autē qd̄ s̄ p̄d̄io egredite nec ē in spectu: lex dicit retineri possessionē. C. e. l. licet. intelligūt qd̄ā ciuilem. S3 d̄ns B3o. dicit semp retineri naturalē: q̄ vere dici p̄t ciuil: qz iur⁹ ciuilib⁹ auctoritate retinet. Si aut me absēte qd̄ ingredit meū p̄d̄ium (qd̄ possideo iuris ciuilib⁹ auctoritate: vt dictū ē) Ingressus h3 naturalē de iure naturali: licet clādestinā si putauit v̄l debuit putare sese p̄hibēdū: infra eo. l. clā. possideri. §. q̄ ad nādas. r̄ illā naturalē etiā de iure naturaliter p̄t lex retineri solo animo: sicut in fructuario dicit: qz ei reuertēti si nō admittat v̄l interdicit v̄n vis: infra de vi r̄ vi ar. l. iij. §. v̄m vi. Possidet ergo vterq; v̄n naturalit̄: ali⁹ ciuilit̄. Sic enī distinguunt iura possessionis: infra de vi r̄ vi ar. l. j. §. deicit. r̄ vti pos. l. si duo. r̄ de p̄car. l. r̄ h3. §. eū. Itā siue aliq̄s sit in res sue nō sit in re. r̄ tamē videtur: nihilomin⁹ dicit possidere naturalit̄. Itā r̄ naturalē acq̄rit pp̄t visum dic. l. qd̄ meo. §. si v̄ditore. ergo mltomag⁹ retinet. Ciuilib⁹ aut dicit possidere qd̄: cū nec est in re: nec res ē in sp̄ctū. Eo sūt mō quo possessio acq̄rit: eodē etiā amittitur. i. corpore r̄ aio. l. nihil tā naturale. infra de regu. iur.

Unde dicitur

Natural' pos. Ciuilib' pos.

Clādestina p̄

De vsucapionibus r̄ vsurpationibus.

Vsucapio est effect⁹ possessionis: vt in. l. siue possidetis. infra eo. Et ē introducta ad vtilitatē omnīū cōez p̄ra eq̄tatē naturalē. Cū et de iure naturali nemo locupletari debeat cū alteri⁹ dāno v̄l iniuria: vt in. l. nā natura. s̄. de p̄di. ide. Itā bilomin⁹ introducta ē vsucapio ne rex dominia diu r̄ fere sp̄ licerta eēt. r̄ in odium negligētū: qd̄ sufficere d3 ad inq̄rēdas res suas spaciū t̄p̄is a iure statuti. qd̄ habet isti. e. in p̄n. Et ergo aliq̄s eēt finis litū: introduxerūt iura vsucapionez. Est aut vsucapio acq̄sitiō v̄l adiectio dominiij p̄ cōtinuatōnē possessionis: q̄ possessio est habita bona fide: r̄ iusto titulo a t̄p̄e cōtinuo a lege diffinito: vt in. l. iij. in s̄. fra eo. Vsurpatio aut in hoc titulo est vsucapiois interruptio: infra e. l. naturali ter. Et interruptio possessio rei imobil: cū qd̄ s̄ possessio ei dicitur. v̄l alicui res mobilis eripit. r̄ quōcunq; desinit possidere interruptio naturalit̄ possessio. Alii aut capi vsurpatio apud vsucapionez q̄ dicit vsurpationē esse frequentē vsū vt in. l. ij. infra e. Quis aut possit vsucapere et que res possit vsucapi r̄ quāto temporet ponitur in. l. iij. infra. e.

Vsucapio

Vsurpatione Interruptio pos.

Pro soluto.

Pro soluto vsucapit q̄ rē debiti cā recipit. Et nō t̄m illd̄ qd̄ debet s3 r̄ qd̄ libet p̄ debito solutū volētī creditore. hoc ti. vsucapi p̄t. Si igit aliqd̄ det ex stipula:

Vsucapio p̄ so

to vl ex aliquo contractu innoiato illis vsucapit tñ titulo p soluto. Si aut ex alio titulo numeret vt ex cā legati vl simili. tñ vsucapit eodē ti. z etiā. p soluto.

Pro emptore.

Possidere p emptore ¶ Pro emptore possidet q̄ reuera emit. nec sufficit tñ i ea opioe eē vt patz se p emptore possidere. s; etiā dz subesse cā emptiois vl saltē iustissim⁹ error. ifra. e. l. q̄d vulgo Et in vsucapioe p emptore duob⁹ tpi⁹ inspicit bona fides. Itē oportet q̄ emptio sit pura: vt. j. e. l. ij. §. ij. Itē nō viucapit p emptore res illa quā de deris mihi in solutū p ea quā emi vt. j. e. l. ij. §. cū stichū. Quisq; tñ viucapit p emptore q̄d nō est emptū: vt ecce fūdus ē empt⁹ z ampliores fines possessi sūt. to tñ emi lōgo tpe capit qz vntueritas ei⁹ possidet nō single ptes ifra. e. l. ij. §. sed si fund⁹. hoc si possessi sunt bona fide cū crederet vendētis eē: sec⁹ si tpe adijceret ptem alteri⁹ fūdi. empto fūdo. sciēs nō p̄tineri cū ēpto: ifra. e. l. q̄ fundū. §. j.

Pro herede.

Usucapere p herede ¶ Aliē accipit h. z aliē s̄ de peti. here. titul⁹ p herede. hīc em̄ vere: alibi false heredes dicūt Et ille vsucapit p herede q̄ possidet rē q̄ z de iur⁹ vsucapiebat p emptore. vt sic duob⁹ modis possideat q̄d eē pōt. s̄. de acq. pos. l. iij. §. ex plu rimis Itē ille q̄ apud defunctū rē viciōsā nūc purgatā vitio possidet p herede: vt supz a s̄ vsucap. l. vbi. §. j. Itē ille q̄ iustissime errat vt. s̄. de vsucap. l. nō solū §. j. Itē ille q̄ tenet rē in q̄ de funct⁹ carebat titulo. tenebat tñ p sua z bona fide: vt ifra. e. u. l. pleriq;. Et hoc si est extrane⁹: qz vsucapio p herede nō habet locū in suis heredibus: qz sui heredis titulū h̄re nō vident. vtpote cū viuo etiam p̄e dñi quodāmo estimēt. infra. l. ij. §. filius. z. l. e. l. si nihil. Licet si pat̄ inchoass; aliquā rē p herede vsucapere. etiā ipi p̄ficere possent. Itē nō hz locū nisi vbi q̄d vere est heres. hinc est qz si istitut⁹ heres nō hz factionē testamētī: nō viucapit p herede: infra eo. l. vl.

Pro donato.

Usucapere pro donato ¶ Pro donato ille vsucapit: cui donatiois cā res a nō dño tradita est: als si dñs donasset fieret accipiēs statim etiā dñs. Nec sufficit optari: s; oportet eē vere donatū ad hoc vt vsucapio pcedat. Itē exigit q̄ donatio teneat de iure. Si em̄ pater suo filiosa. donauerit postea decedat. filius p donato nō vsucapit: qz ratione patrie p̄tatis donatio fuit nulla. infra e. l. j. rñ. r. §. j. z. s̄. p here. l. ij. §. filius. Et nisi heres ratā habeat donationē illā: infra e. l. si pater. Sed vbi heres ratū nō habeat fili⁹ forte vsucapit. p quasi legato tacite cōfirmata donatioe.

Pro derelicto.

Herere p bere. ¶ Quod p derelicto habet instar donatiois est: infra de stip. ser. l. q̄d seru⁹. et dicit p derelicto haberi: q̄d dñs ea mēte abiecerit: vt id in numero rex suay amplius esse nollet. insti. de re. diui. §. si. Si igit res p derelicto habita sit: statz nō fra esse desinit. z occupāns statim fit: qz eisdē modis res desinit esse nostre q̄d acquirunt. Acquirunt aut occupatioe: vt. s̄. de ac. re. do. ideo p de occupationē amittunt: infra de reg. iur. l. nihil. z. l. fere quibuscūq;. Et isto mō nō habet locū vsucapio p derelicto: qz statim res fit occupāns: ex quo erat derelinquēns. S; si a nō dño aliqd p derelicto habitū est: aut haberi putam⁹ a vero dño. possum⁹ id vsucapere etiā si ignoram⁹ a quo derelictū fuerit.

Occupatio

Pro legato.

Legatorum nomine is videtur possidere cui legatum est a non domino. Pro legato enim possessio et usufructus nulli alii quam ei cui legatum est competunt. Et nemo potest legatorum nomine usufructum capere: nisi ille cum quo testamentum factum est passivus. id est cui per aliquid in testamentum relinquitur: quod possessio legatorum ex iure testamenti perficitur.

Possessio pro legato

Pro dote.

In iustissimo titulo usufructus est qui appellatur pro dote: ut qui in dote rem alienam accipit: aut usufructus possit spacio solenni. quod habet in l. vna. C. e. i. eo tempore quod solent qui pro emptione usufructus. Hec est cura utrum singulariter per se tamen res ille aliene fuerit date in dote: an pariter universae res mulieris in dote veniant. id est. quoniam ille qui dote constituit in ceteras res quasdam alienas dedit. tunc enim pro alienis competit titulus pro dote: quoniam videlicet matrimonium tractum tenet. nam si cesset matrimonium: cessat etiam usufructus: quod nulla est dos sine matrimonio. Nec tamen usufructus pro dote preedit cum distinctione an res fuerit tradita: estimata vel inestata: ut. C. e. l. vna.

Possidere pro dote

Pro suo.

Est species quedam possessionis que vocatur pro suo. Et hoc modo possidemus omnia que mari: terra: aere capimus. aut que alluvione fluminum nostra sunt. Item que ex rebus alieno nomine possessis nata possidemus: veluti pariter hereditarie aut empte ancille pro nostro possidemus. Sicut fructus naturales rei empte aut donate: aut que in hereditate inuenta sunt. Et dicitur pro suo tribus modis. Primo stricte: quoniam dicitur alii titulo: ut in b. Secundo largitus: quoniam occurrit cum quilibet alio titulo pro soluto que est generalior alijs: ut infra e. l. hores. Tertio largissime: ut quicquid pro se possidet: ut infra e. l. ij. et tunc dicitur ad differentiam creditorum et similium que non pro suo possidet. Et hoc tertio modo non est titulus usufructus parens: quod iam quilibet possessor etiam malefidei: etiam sine titulo usufructus caperet. In materia autem nostra pro suo possessio talis est: cum dominium nobis acquiri putamus: et ex ea causa possidemus ex que acquiri solet. ut si tuum ceruicem credens non mansuetum cepi. Et tua gemma credens nulli in litore inuenio. Item ubique est iuxta causam usufructus dicitur deficit alii titulus. datur pro suo: ut infra e. l. fi.

Poss. pro suo

Liber XLII. et quartus huius.

De re iudicata et de effectu sententiarum: et de interlocutionibus iudicium.

Quo quoque res acquiratur per prescriptionem: vi

Quod dicitur est quo aliter civiliter. id est. per sententiam iudicium. Est autem res iudicata que sine praerogativa pronuntiatione iudicis accipitur: quod vel per denotandum vel absoluti- one pertingit: infra e. l. j. Est autem auctoritas rei iudicate maxime: in eis quod sunt res latae: quod cum non sit appellatum iudicium est ei omnino. id est. parandum est. Sed si appellatum sit presumitur per denotatum voluntas quod velit sententiam parere. C. e. l. j. in per. et l. absolute. In casibus tamen recedit a sententia propter equitatem superuenientem casus. Item est auctoritas rei iudicate ut non rescindatur preterea computationis vel calculi. C. e. l. ij. nisi error calculi exprimat in sententia: ut si iudex ita pronuntiauerit. cum proferretur tunc seio ex illa specie quinquaginta. et ex illa specie. xxv. debere. idcirca tamen seio in certum per denotandum: infra que sententia. sine ap. re. Item non rescinditur res iudicata preterea novorum instrumentorum. C. e. l. sub specie. Est auctoritas rei iudicate: quod ex ea indulgetur actori actio de re iudicata. vel in factum. j. e. l. miles. s. vi. et C. de rebus cre. l. actoris. Interlocutiones autem non obtinent vicem rei iudicare. ne

Res iudicata

Auctoritas rei iud.

Interlocutio

5 ij

est omnis vox iudicis iudicati p̄inet auctoritatē. **L. de sen. et inter. l. ex stipula** tione. et l. post sniam. Est autē snia interlocutoria semiplena snia q̄ p̄fert int̄ p̄n cipiu cause et finē sup emergētib⁹ negocijs. Et p̄fert loquēdo int̄ p̄tes sine scripta re solēnitare: puta si iudex iusserit vt is p̄ra quē testes p̄ducēdī sūt in alia p̄un cia: illuc p̄gar: p̄curatorēve mittat. **L. de fide instru. l. iudicij. de trib⁹ speciebus snie est glo. ij. q. j. in snia. et glo. clem. vna de seq. pos.**

De confessis.

Confessio qm̄ p̄ iudicat

De vere p̄denas: dictū est: sequit̄ vt videam⁹ de q̄si p̄denas. i. de p̄fessis. Ita rubrica locū h̄z post litē p̄tes: sed edictū de interro. ac. locū h̄z añ lutez p̄tes. Est autē in hac materia reglā tal. **Confessus** in iure p̄ra se q̄s ius et natura nō respuit: v̄ certā speciē v̄l quātitatā se debere: v̄l factū cui⁹ noie cū alio possz esse actio. v̄ rem meā esse p̄ iudicato habet. **Confessio** x̄o extra iudiciū plene nō p̄iudicat aliis cui: nisi habeat in se vim pacti: puta qz facta est cū cā certa exp̄ssa. Et habet p̄fessus p̄ iudicato: nisi errauerit in facto: infra eo. l. nō fatef. cui⁹ p̄bationē iducere p̄t v̄sqz ad sniam. **L. de iur. et fac. igno. l. error.** An litē x̄o p̄tes. si q̄s p̄treat in iure. i. añ m̄gratū v̄l iudicē in p̄iudiciū suū et velit facili⁹ p̄sequi veniā. **S. de insur. act. l. de etate. h. q. iusto.** Et ē effect⁹ p̄fessiois: qz in p̄fessū nulle sūt p̄tes iudicis: nisi in p̄denādo. **S. ad. l. acq̄l. l. p̄inde. h. vl.** An et cōfessio statū currit t̄pa q̄ tuor mēsiū: infra eo. l. certū. h. vl. et l. si p̄fessus. infra de cus. et expi. re.

De cessione bonorum.

Cedere bonis

Effect⁹ cessio

Confessio nati⁹ p̄fessi si satisfacere nō p̄nt i carcerē solēt detruēdi. **ar. l. e. l. j. et sic** cui⁹ timore sit cessio bonoz. Est autē cedere bonis: bona dimittere et deserere: cre ditorū i prohibiti et insatiē. Cedēs autē bonis añ oīa debiti agnoscere et zals non audif inuito creditore: q̄ h̄z p̄batiōes in p̄mptu: infra e. l. j. e. **Effect⁹** autē cessio nis ē: vt excusso debitore quaten⁹ patif suba v̄sqz ad vltimū quadrātē: nec quic⁹ q̄ ei relinqz d̄z fin glo. et **Bar. infra e. l. pe. p̄ter q̄ vilis vestis: ne sit carne nud⁹:** qz tales vestes ad tegē dū carnē: etiā dānācis ad mortē relinquunt. **l. diu. infra de bo. dam. et ibi Bar. et dy. ergo m̄ktofo: nō cedēt bonis sic dicit Ly. in l. j. l. e.** Cedēs autē bonis p̄pter hoc nō liberat aliq̄ mō a debito: nec civilif nec natu ralis: qz si puenerit ad pinguorē fortunā: ex integro p̄t pueniri. sed nec tūc con uenit: nisi in q̄tū p̄t facere insti. de act. h. fi. deducto sp̄ ne egeat: infra de reg. iu. l. in p̄denatiōe de materia: in. e. odardus de solu. Est autē humanissimū remediū um hui⁹ b̄nificij: qz iudicat⁹ nō retrudit in carcerē si cedat bonis. **Hec post. xl. dies dat̄ creditorib⁹ dilacerādu: sicut refert Bul⁹ gel. p̄ineri in l. xij. tab.**

Quibus ex causis in possessionem eatur.

Titat⁹ p̄tu.

Cause ex q̄b⁹ sit missio

Quo agat cū vocato i ius: cōparēt et p̄denato. **S. traditū ē.** Si autē vocat⁹ nō venerit quō secū agef videam⁹. mittit̄ enī actor in possessionē bonoz p̄tumaciter absēt. aliq̄ cā custodie ex p̄mo decreto. aliq̄ vt efficiatur dñs ex secdo decreto. Sūt autē tres fere cāe ex q̄b⁹ in possessionē mitti solet oīm bonoz. Primo reiser uāde cā. i. debiti v̄l quātitatē. Secdo legator p̄suādoz ḡra: cū agit p̄sonali actiōe ex testamēto p̄ quātitate: supra: vt in pos. leg. l. certa. Tertio vētris noie. de q̄ supra: si mulier ven. no. Est et quarta: vt ex carboniano: vt supra de carbo. edict. **Damni** etiā infecti nomine si nō caueat sit missio: sed nō vniuerforū nomine: sed duntaxat rei de qua timef: vt supra de dā. infec. l. iij. h. j. et l. q̄uis. de materia

ista in. e. qm̄ frequēter. §. in alijs. vt lite nō ptes. cum fl.

De bonis auctoritate iudicis possidēdis v[el] vendādīs.

Missis creditorib[us] in possessionē: qui hoc petere possūt qm̄ aliqd̄ eis pure de
bet & absente debitorē vocato cōmunicat: distingue vtrū pueniat actiōe in p[ro]p[ri]a
nā aut in rē. Si in p[er]sonā & t̄ maior. xrv. annis: & cōpos mētis si latitat cā fraudā
di debitorēs. illi soli p[er]t̄ possidere & v[er]dere aduersus quos latitauerit. Est autē
latitare turpi[ter] se occultare vt euitet occur[su] creditor[um]. §. ti. pr. l. fulcin[us]. §. j. ij.
& ij. Si autē nō latitat animo fraudādi sed absens est ex q̄cūq[ue] cā p[ro]babil[iter] v[el] non
p[ro]babil[iter]: necaria v[el] volūtaria creditorēs mittunt in possessionē bonor[um] oim[um]: & ha
bēt custodiā & obseruationē: nō t[ame]n possidēt: neq[ue] p[er]mittit eis bōa v[er]dere. Item
creditor nō dimittit bona v[er]scēdi cā. immo tenet fruct[us] & restituere debitorē v[el]
cōp[er]are. Et p[otes]t hec missio in possessionē facta. n[on]dū missio si ip[s]e est ver[us] cre
ditor: s[ed] etiā alijs creditorib[us] om[n]ib[us]. L. e. l. vl. §. j. r. j. e. l. cū vn[us]. Post mis
sionē aut[em] in possessionē creditorēs postulat a iudice p[re]cedi sibi v[er]ditionē bonor[um]
debitor[is] latitantis. & quāto t[em]p[or]e elapso d[icitur] p[re]cedi v[er]ditio tractat. l. vl. §. fin aut̄ hi q̄.
L. e. Si aut[em] in rē agit: obfua qd̄ p[otes]t tex. in. §. i. reali. e. qm̄ frequē[ter]. vt lit. nō cō.

Latitare

Edictio bo

De priuilegijs creditorum.

Inter creditores potiores sūt illi q̄ acceperūt pignora: eis q̄ habēt p[er]sonales ac
tiones t[ame]n: vt. L. q̄ poti. in pig. ha. l. eos. Inter hipotecarios aut[em] obtinet re
gula. q̄ prior est t[em]p[or]e potior est iure. nisi in casib[us] q̄s pleni[us] p[er]sequimur. §. q̄ po. in
pig. Inter eos aut[em] q̄ h[ab]ēt p[er]sonales actiōes t[ame]n: estimant p[ri]uilegia ex cā. nō ex t[em]p[or]e
& j. e. l. p[ri]uilegia. Sic ergo erit satisfaciendū prius ei qui habet p[ri]uilegiū q̄ qui
nō habet. §. q̄ cum eo q̄ in alie. po. l. iij. et de pecu. l. ex facto. §. vl. Vel si v[er]q[ue]
sūt p[ri]uilegiat[us]. et paria sūt p[ri]uilegia & pares tituli. vt qz ambo depositores sunt:
debent cōcurrere. vt §. ti. pr. l. si ventri. §. in bonis & §. rō. Inter creditores aut[em]
non p[ri]uilegiatos. occupātis est melior cōditio: hoc est si vigilauerit vt sibi satisfi
at a debitorē q̄ soluēdo nō erat. an[te] q̄ bona debitoris possideant. Itā postea q̄ bo
na ceperūt possideri: oia creditor[um] iura paria sunt facta. ius enī ciuile vigilātibus
scriptū est. §. de pecu. l. sūma. r. j. de his q̄ in fraudē cre. l. pupill[us] in fi. Itē si
v[er]oq[ue] creditore instante debitor vni voluit gratificare: debet illud om[n]ibus cō
municare vel eadem portio singulis q̄ri. §. ti. pr. l. si nō. §. j.

In hipoteca. q̄
sunt potiores.

Nota

De separationibus.

Creditorēs hereditarij: Itē illi q̄bus legauit testator possunt postulare sepa
ri bona defuncti a bonis heredis. vt t[ame]n p[ri]mo satisfiat creditorib[us] hereditarijs &
legatarijs. Itē erāt legatarij q̄bus obligat[us] erat defunct[us] nō q̄bus ip[s]e legauit
rit heredis aut bona referunt creditoribus ei[us]: adeo vt si creditores v[el] legata
tarij decepti sunt in postulatiōe separatiōis Vel si heres postea multa lucrat[us] est
nō t[ame]n admittunt ad bona heredis. qz petendo separatiōē ab eius p[er]sona recesserūt
heredi aut adenti. nō dat separatiōis b[en]efic[ium]: nisi in casu scz cū q̄s adijt heredi
tatē ex trebel. coact[us]: & nō ē fideicommissari[us] cui restituat. Itē & in alio casu cum
fuis oio extitit necessari[us] heres & bona patroni nō attigit. postulabit enī sepe
rari q̄cqd̄ p[ro] mortē p[ro]p[ri]i acq[ui]sit. & qd̄ ei a testatore d[ebet]. j. e. l. j. §. vl. Sz si atti
gerit bona cessat separatio. Si aut[em] esset minor. xrv. annor[um] possit in integrū resti
§. de mino. l. ait p[ro]r. §. nō solū. Est aut[em] separatio diuisio quedā & segregatio vni
§ iij

Separatiōis be.

Seperatio

us peculij vel patrimonij ab alio.

De curatore bonis dando.

Curator datus
bonis

Curator quibus
datur.

Si heres sub cōditione instituitur: nec implere cōditionē vult: nec respōdere an sit aditurus vult: ne. curator bonis institutus erit ad pferenda bona daturat: vlt ad vendēdū q̄ sit mora p̄tura. Et si graue es alienādo sit q̄b ex pena crescat: debet talē curator es alienū soluere alienādo etiā nō p̄tura. Sicut cū v̄ter in possessione est. s. de ven. in pos. mittē. l. j. §. Itē si periculum. r. l. curator. §. j. Vel sicut pupillus heres tutorē nō habēs: solet ei decerni curator. j. l. j. in fi. Adeat ergo p̄tor a creditorib⁹ vlt alijs q̄z interest p̄pter spem successiōis. Itz curatores curatoresq̄ cōstituat ex cōsensu maioris partē creditorū. queq̄ p̄ tales curatores sic creatos acta: facta: gestaq̄ sūt rata habebunt. Ad itaq̄ curator diuersimode. quāq̄ bonis defunctorū vt hic. in. l. j. Quādoq̄ absentis. l. de capt. r. p̄. re. l. iij. r. s. ex qui. cau. ma. l. ab hostib⁹. §. j. Quāq̄ bonis debitorū solueri nō volentium. j. e. l. fi. et. j. ti. p̄. l. j. Itz quāq̄ p̄ntis: vt. l. de bo. q̄. lib. l. fi. §. j. in fi. Itē quāq̄ morbo impeditis. l. de cura. fur. l. j. Cetera genera curatorū ponit glo. j. de mu. et bo. l. j. §. fi. fa. s. de p̄uil. credi. l. idē p̄uilegiū §. j.

Que in fraudē creditorū facta sunt vt in integrū restituantur

Pauliana

Quattuor re:
quāta in pau.

Carceris pe.

Alienata p̄ debitorē in fraudē creditorū. excussis bonis debitoris reuocāt. ac si alienata non essent. p̄ actionē q̄ appellat pauliana a paulo eius inuente vt s. de v̄tur. l. videam⁹ et. j. e. l. hec in factū. Siq̄q̄ debitor fraudulēter alienauit bona. nec tm̄ insipit vñ mihi satisfiat. habz locū hec actō. Et sic agere debeo p̄molex p̄tra ctu r ipm̄ si cōpareat p̄dēnari facere. Vel si non cōpareat p̄ncipiari me in possessionē rē. Reqrunt ergo quattuor in hac actiōe. p̄mo q̄ sit debitor ex mutuo vlt simili causa. Itē q̄ debiti sūt efficax r sine exceptiōe. Itē q̄ p̄ alio et fraude alienauit. Itē q̄ re tali alienata nō inueniat tm̄ in bonis tā discussis vt mihi satisfiat. l. j. §. e. Nec liberat. cedēdo bonis a carcere p̄pter cōmissam fraudē in alienādo bona in fraudē creditorū: vt est tex. sing. in l. fi. §. fi. §. e. licet als debitor cedēdo bonis liberef a pena carceris. l. fi. l. q̄ bo. ce. pose. Itē si qd̄ acq̄rit iste debitor fraudulētus excusat vsq̄ ad perā r facultū: licet als solū leuētialē iquātū facere p̄t. vt dicit glo. i vic. fi. De hoc plene insti. de ac. §. Itē si q̄s i fraudē.

Liber quadragesimus tertius r quī⁹ huius.

De interdictis seu extraordinarijs
actionibus que p̄ his cōpetunt.

Interdictum

Interdic. gr.

Qualiter de iure civili agat supra dixit
Quā qualiter de iure p̄torio q̄ plerūq̄ p̄ possessionē p̄ interdicta agit: vt i. si. e. in p̄n. Et erat interdictū olim nihil aliud q̄ qdā formata r solēnis verborū cōceptio quibus p̄tor: aliqd̄ fieri iubebat aut p̄hibebat: qd̄ tunc maxime faciebat cū de possessione aut q̄si inter aliq̄s cōtēdebat in i. e. in p̄n. Et dicta sunt interdicta qz inter duos reddunt: licet quidam dicāt appellari ab interdicēdo id est p̄hibēdo insti. e. §. sunt. Et hodie inter interdicta r actiōes nulla est or̄na. Est ḡ interdictū actiō p̄toria. Interdictorū sūt alia sunt p̄dita gr̄a iuris diuini: alia gr̄a iuris hūani. Gr̄a iuris diuini q̄ttuor sunt. De mortuo in rērendo. de sepulchro edificādo. Itē ne qd̄ fiat in loco sacro. vlt imi r̄at. Itē id qd̄ fa

ctū est v' immittū tollat: vt. j. e. l. ij. §. j. z ne quid in lo. pub. l. ij. §. locoz. l. bu
 mani ho iuris cā qdā cōpetit p'p' vilitatē puatā: qdā p'p' publicā: vt de locis
 publicis z visis z fluminib' pub. j. e. l. j. §. q' lit. p'pter puatā aut vilitatez indu
 cta sūt interdicta qdā grā iuris sui tuēdi: vt interdictū de lib. exbi. v' v'roze exbi
 bēda: v' liberto. Quedā grā officij tuēdi. z est officij qd' hō o'z homini ex natu
 ra: vt interdictū de lib. ho exbi. Quedā grā rei familiaris vanē. Itē qdā sūt ad
 piscēde possessiōis: vt q' bonoz: quoz legatoz: z saluanū. Alia cā retinēde pos
 sessiōis: vt v' possi. z v' v'robi. Alia cā recupandē: vt v' v' directū z v' v'ile. Sūt
 z interdicta qdā duplicia: vt ne vis fiat ei q' mis. est in pos. Itē qdā p'ntē cāz ve
 re p'prietatis: vt s'm interdictū de itinere actuz p'ri. Et interdictū qd' dat de aqua
 ex castello ducēda. Quedā ho obtinēt cām q' p'prietatē: vt q' cōpetit p' loc' sa
 cris: religiosis z lib. exbi. Itē qdā sūt p'hibitoria: qdā restitutoria: qdā exhibitio
 ria: qdā mixta. Itē qdā sūt annalia: qdā p'petua. Itē qdā sūt publica. i. culli
 bet de p'p'o cōpetētia: z sūt septē de lib. ho exbi. Itē qd' fiat in lo. sa. Itē qd' fiat i
 reli. Itē qd' fiat i pub. Itē qd' fiat in flumine v' mari q' p'ci' nauiget. Itē ne qd' fi
 at in flu. v' ripa vt aliē aqua fluat q' p'riou' estate. Itē interdictū vt in flu. pub. la
 cur: fossa v' stagno liceat nauigare. Est z octauū populare. s. vt liceat rescire clo
 acas publicas: licet eaz refectio p'ncipalit' ad mgr'atū p'rineat. P'riuatā aut inter
 dicta sūt viginti octo. de mortuo inferēdo: quoz bonoz: quoz legatoz: v' v' vi: v' vi
 possi: v' v'robi: de tab. ex. de lib. exbi. de liberto educēdis. Saluanū: de p'cario ne
 vis fiat ei q' in poss. de loco publico fruēdo: de suspiciēb'. de itinere actuz puato z
 de aqua q' d'ia. z est ita: de riuis rescificēdis: de fote: de cloacis puatis rescificēdis:
 qd' vi aut clāde arborib' cedēdis: de glāde legēda. de migrādo: de op' noui nū
 ciatioē. Itē interdictū fraudatorū q' pupillo tutoris creditor tenet. si euz p'siliū
 fraudis participasse ostabit vt fraudaret pupill' q' p'uctur' erat tutorē. j. de so
 lu. l. pupila. j. r'no. Sūt p'terea alia p'ia v'ilia z accessoria interdicta q' sub p'ta
 ctis direct' inueniunt. Et circa interdicta sūt notāda q' tuoz negatiua. P'rimū
 q' nullū interdictū infamat. j. de vi z vi. ar. l. neq'. Scdm q' nullū p'ponit solē
 niter: sicut nec aliqua actio: id est cū solēnitate verboz. Cū omnia interdicta sūt
 extraordinaria. insti. e. §. vl. Tertiu' q' in nullo interdicto habet ratio fructuum
 sū litis p'testati. nisi interdicto v' v' vi. j. e. l. interdict'. z de vi z vi ar. l. §. ex die.
 Quartū: qz nullū reddit inter nō subiectos. l. e. l. ij. Et triaspnt notari affirma
 tiue. P'rimū: qz oīa interdicta p'sonalia sūt: z tū scripta sūt in r'e: qz danē p'tra quē
 libz possidētē. j. e. l. j. §. pe. Itē ē omni interdicto habet ratio fructuz post lit. cō
 tel. j. e. l. aspe. Itē loco cuiuslibz interdicti reddit actio i factū. l. i. e. in p'n. §. fi.

Interdic. hu
mani iuris

Adipiscēdi
Retinēde
Recuperāde
Interdic. pu

Publica

Priuatā

Nota circa l.

Ho. §. Interdic.

Quorum bonorum.

Digniora sunt interdicta q' cōpetunt p' vniuersitate q' p' reb' singlis: ideo §
 eis primo. Est autē interdictū quozū bonozū directū z v' v'ile inter alia oīa interdi
 cta solū vniuersale. Et dat directum ei qui est bonorum possessor. Utile ho ei q'
 succedit iure ciuili ex testato vel ab intestato. l. e. l. j. r. j. l. j. Sic z directa here
 ditatis petitio datur heredi. Utilis autē bonozū possessor. s. de bono. posses. he
 re. pe. l. j. Intentat hoc interdictum cōtra eū qui possidet p' herede: v' p' p' p' p'
 fessorē. Est perpetuū hoc interdictū. Et nominatur sic a primis v'bis interdicti.
 Verba autē interdicti hec sunt: quoz bonoz ex edicto meo illi possessio data est.
 quod de his bonis p'zo herede aut possessore possides. possideres te si nihil v' l'ua
 ptum esset: quodq' dolo malo fecisti vt id desineres possidere: id illi restituas.

Interdictū q'
rum bonorum

Interdic. v'

Digestum Nouum

Nisi in p̄nētī parat? s̄o pbare res tuas: vt no. *L. de edic. vi. Adri. tol. l. ij.*

Quorum legatorum.

Interdictū q̄ r̄ū legatorū **C**ausa adipiscēde possessiōis hoc interdictū introductū est sicut ⁊ p̄cedēs. Et dat heredi ⁊ bonozū possessori: ⁊ cuiuslibet vniuersali successorī ⁊ heredi⁹ heredi. Et dat p̄tra legatarios q̄ nō ex volūtatē heredis occupauerūt legata. Nec eī debēt sibi ius dicere occupatū legatū: s̄ ab herede petere. *j. e. l. j. in p̄n. ⁊. h. j.* Et q̄d dicitū ē in legatarijs suat etiā in his q̄b⁹ donatū ē cā mortē: ⁊ in heredi⁹ eo r̄ū. Itē si legatari⁹ auctē p̄toris est missus in possessiōnē cā legatariōy suādoz ⁊ cū heres nō satisfidaret. vnde heres satisfidat: v̄l parat? sit satisfidare: t̄ncē legata r̄ius hoc iter dicto. *j. e. l. j. h. questū. ⁊. h. legatorū.* Heredi aut nocet si accommoda uerit volūtatē legatario post aditā hereditatē. v̄l in ipsa app̄hēsiōne v̄l postea v̄l ante. Et si plures sint heredes: ⁊ vn⁹ cōsentiat legatario alē nō q̄ nō p̄sentat b̄a bebūt iter dictū. *j. e. l. j. q̄ ait p̄tor. ⁊. l. p̄dest.* Est t̄n notādū q̄ hoc interdictū dat p̄tra hoc titulo possidētē. s. p̄ legatō. Sed ille q̄ possidet p̄ herede v̄l p̄ possessore puenit hereditatis p̄tūtiōe v̄l quozum bonozū h̄. Verba aut interdicti hec sunt: quozū legatorū possessiōnē q̄s occupauerit. i. restituat heredi legatorū.

Verba iterdi.

Missus ī pos.

Ne vis fiat ei qui in possessionem missus est.

Chic titulus tāq̄ generalis ad oīa possessiōnia interdicta est. i. ad oēs q̄ a p̄tore in possessiōnē missi sūt p̄tiner. Cōuenit em̄ p̄tōri oēs quos in possessiōnē misit tueri. Et dat hec actio nō t̄m p̄tra eū q̄ p̄hibuerit quē venire in possessiōnē: s̄ ⁊ in euz a quo q̄s e possessiōne pulsus ē cū venisset in possessiōnē. Nec exigit vtrū vi fecerit q̄ p̄hibuerit. Verba aut edicti hec sūt: Sit p̄tor: si q̄s dolo malo fecerit q̄ minus q̄s p̄missu meo: eiusne cuius iurisdictio de ea re fuit: in possessiōne bonozū sit impediēdo missiōnē v̄l eiciēdo: in eū in factū iudiciū quātū ea res fuerit: id ē q̄n ti ei⁹ interest possessiōnē habere dabo.

Verba edicti.

De tabulis exhibendis.

Exhibere tes.

Tabule testa.

Verba iterdi.

Cei q̄ v̄t̄ interdicto quozū bonozū ⁊ quozū legatorū: expedit agere hoc interdicto vt tabule testamētī exhibeant ⁊ sibi cognite fiant. Et differūt actio ad exhibēdū: ⁊ in factū: ⁊ hoc interdictū ⁊ illud quē admodū testamēta aperiant: vt no. *s. ad exhib. l. iij. in fi.* Si q̄s igit p̄tenteat penes se esse testamētū: inbēdus est exhibere. Tēp⁹ ei dandū est vt exhibeat si nō pōt in p̄sentiarū exhibere. Sed sine get se exhibere posse v̄l oportere: hoc interdictū cōpetit. Et pertinet non t̄m ad testamētī tab. verū ad omnia que ad causā testamētī p̄tinent: vtputa ⁊ ad codicillos. Siue sup̄me tabule sint siue p̄toris: siue testamētū valeat v̄l ruptū sit a lio iniquo v̄t̄o. Et ad omnē scripturā testamētī: siue p̄fecta siue imperfecta sit. Verba interdicti hec sunt: quas tabulas *Luci⁹* Ticius ad causam testamētī sui pertinentes reliquisse dicitur: siue he penes te sint: aut dolo malo tuo factū esse vt desinerent esse: ita eas illi exhibeas. Item si libellus aliudue quid relictū esse dicitur decreto: id est edicto isto cōprehendā. Sed quandoq̄ cessat hoc interdictum: vt. *j. e. l. fi. ⁊ in tabulis viui. j. e. l. pe.*

Ne quid in loco sacro fiat.

Cinterposito titulo superiori: occasione illorum titulorum: scilicet quozum bonorum ⁊ quozum legatorū. reddit ad p̄positā materiā: scz nevis fiat ei ⁊c. scz ad p̄

hibitoria interdicitur pmo de dignioribus: est em hec causa diuini iuris supra de interd. l. ij. §. j. Sacer autē locus ē: qui rite p pontifices deo pceratus ē. in sti. de re. diu. §. nullius. Verba edicti hec sunt. In loco sacro facere: vel in eum imittere quid. veto. Et p̄tinet ad ea que in loco sacro sunt deformitatis vel inco modi cā: non si ornamenti causa. Extendit etiam ad res sacras vt sunt muri. iteqz porte ciuitatis romane. ⁊ in alijs sacris locis vt in muris municipioꝝ aliquid facere quo damnū aut inco modum irroget: non p̄mittit. Itaqz neqz muri porte ue habitari sine p̄missu p̄ncipis p̄pter fortuna incēdia p̄nt. infra. l. ij.

Sacer locus
Verba edicti

De locis et itineribus publicis

Quilibet in publicū petere p̄mittendum est id. qd ad vsū hoīm p̄tinet. velu ti vias publicas: itinera publica. Et ideo q̄libet postulante de his interdicitum re dditur. Iter aut publicū: via militaris d̄: vicinalis aut d̄: vbi p̄iuati cōferūt ex agris suis. De triplici genere viarū habet. §. ti. p̄ri. l. ij.

Iter publicū
Vicinalis via

Ne quid in loco publico vel itinere fiat

Supiori titulo specialiter: hic generaliter in offi publico loco dicit vt. §. e. l. ij. §. publici: vel supior titul' p̄paratori' est nec est ibi aliq̄s interdictū. hic autē quatuor p̄ponit. Prīmū in. l. ij. in p̄n. Scdm in. §. ait p̄tor. ⁊ sunt p̄hibitoria tm̄. Tertiū in. §. p̄tor ait. ⁊ est restitutoriū. Quartū in. §. fi. ⁊ est p̄hibitoriuꝝ In loco igit publico p̄tor prohibet edificare: ⁊ interdictū p̄ponit. Verba interdicti hec sunt. Ne qd in loco publico facias in vo cū locum imittas qua ex re illi dās num def: p̄ter q̄ qd lege senatus cōsulto redicto decretoꝝ p̄ncipum tibi p̄cessum est. De eo qd faciū erit interdictum dabo: restitutoriū videlicet dō huius interdicti est: quia loca publica p̄uatoꝝ vsibus deseruunt iure ses ciuitatis: ne q̄si p̄pna cuiusqz p̄uati hominis: id est iure seruitutis. Et tm̄ iuris habem' ad obtinē dum vsū publicum: quantum quilibet ex populo ad p̄hibendū habet Et appel lato publici loci cōtinet areas: insulas: agros: vias publicas: itineraqz publica Viarū quedam publice sunt: quedā p̄uate: quedā vicinales Publicas vias dici mus quas greci basilicas: nostri p̄tor ias: alij cōsulares vias appellant. Prina te vie sunt quas agrarias qdam dicunt. Vicinales vie sunt que in vicis sunt vel que in vicis ducunt Et p̄tinet hoc interdictū ad vias rusticas tm̄: ad vrbicas ve ro non. harum em cura p̄tinet ad magistratus.

No interdicti

Public' loc'
Via mltiplex

De loco publico fruendo

Interdictū hoc publice vtilitatis causa p̄poni palam est: tuetur em p̄tor vo engalia publica: dū p̄hibet quis vim facere ei qui id fruendum p̄dixerit. Ver ba edicti hec sunt. Quo min' loco publico: quē is cui locandi ius fuerit: fraēdū alicui locauit: ei qui cōduxerit: s̄ociōne eius. ex lege locationis frui liceat: vim fieri veto. Ultra legem autem vel contra legem locationis non debet audiri qui frui desiderat. Solet tamen concedi vt unagines ⁊ statue que ornamento reip. sunt future in publicum ponantur.

Verba edicti

De via publica: ⁊ si quid in ea factum esse dicatur ⁊ de edilibus curulibus

Studeant ediles currules eas que fm ciuitates sunt viae: vt ad euentur: ⁊ ediliū curru s̄upiones non noceāt domib': ⁊ pontē faciāt vrbicisqz optet. Et vt parietes domo cura

si reficiant ne labiles sint. Turēt etiā vt null⁹ effodiat vias neq; subruat: neq; pstruat in vijs aliqd: vias reparēt: aqueduct⁹ purgentq; sub vino. i. celo sunt. Studeāt vt ante ergasteria nihil plectū sit vel ppositū pter q; si sullo vestimenta floreat: aut tector: trocos: id ē rotas exterius ponat. Ad pmittāt rixari in vijs neq; iterora pijcere: neq; morticina: neq; coia i acere.

De via publica ⁊ itinere publico reficiendo

Verba edicti.

Siam apire
Purgare viā
Reficere

Titulus iste nō ad aliud p̄tinet: nisi q; q; viā publicā reficiebat videbat aliqd facere. Sed nō facere nō est p̄hibitiū. Dicit ergo de via publica q̄ter reficiat et amittat: p̄terea hic titulus de via vrbana ⁊ rustica: sed supior ti. ij. tñ de rustica: ⁊ ideo nō sup̄fluit hic ti. Verba edicti hec sunt. Quo min⁹ illi viam publicā itere publicū apire: reficere liceat: vñ ne ea via: idue iter veteri⁹ fiat: vim fieri veto. Siā apire ē ad veterē alitudinē latitudinēq; restituere. Sed ⁊ purgare refecionis portio est: purgari autē pprie ē: ad lib: amentū ppriū. i. modum vel pulchritudinē redigere: sublato qd sup̄est. Reficiat at ⁊ q; agit: ⁊ purgat: ⁊ omnes oīno q; in p̄stinum statum deducit. Et dabit hoc interdictū perpetuū: q; omnibus. ⁊ in omnes. Et habet cōdemnatōem in id quod acrois intererit.

De fluminibus ⁊ ne quid in flumine publico ripae eius fiat quo peius nauigetur.

Flumē riuus
Perbenne
Torrens
Publicū flu.
Verba intēdi.
Ripa
Statio

Nauigij
Deterior sta.
Verba edicti

Flumen a riuo: magnitudine discernit. aut estimatione vel opinione circumcolentū: Fluminū quedā sunt p̄bennia: qdam torrens. Perbenne est qd semp fluit. Torrens est quod tñ h̄yeme fluit. Fluminū quedā publica sunt: qdam nō publicū flumē vt cassius dicit: est qd p̄benne. i. perpetuū est: ⁊ si iā nō omni tpe fluat: q; forte estate aliqua exaruit. Verba edicti hec sunt. Ne qd in flumie publico: ripae eius facias: ne qd in flumie ripae eius imittas: quo statio iterue nauigij deterius sit: fiat. Ripa est id quod flumē cōtinet naturalē rigore curfus sui tenēs. Statōem dicitur a stando. Is igit locus demonstrat vbiq; nauel tute stare p̄nt. j. de v. sig. l. port⁹. Nauigij solem⁹ dicere etiā ipam nauē. Iter ergo nauigij. i. iter nauis. Nauigij appellatōe etiā rates p̄tinent: et cōnexiones trabiū: q; plerūq; ⁊ ratū vsus necessari⁹ est. Dicit autē deterior statio: iterq; deterius fieri: si vsus eius corrupat vel difficilior fiat: aut minor: aut rarior: aut si in totum auferat. Ripa ea putatur esse q; plenissimū flumen continet.

Ne quid in flumine publico ripae eius fiat quo aliter aqua fluat: q̄ in priori estate fluxerit

Difert a superiori ti. q; illud p̄ter nauigij vtilitatē. hoc p̄ter agrorū vel aliam q̄ nauigij p̄hibet in flumine fieri. Itē ille de nauigabili vel quasi. hic de omni flumine. vt. j. l. s. circa p̄n. Itē difert ab inferiori: quia hic p̄hibetur fieri in publico tibi econtra vetat fieri vim faciēti ⁊ vtēti. Verba edicti hec sunt. In flumine publico. in ve ripa eius facere: aut in flumē ripae eius imittere: q; aliē aqua fluat q; in p̄ori estate fluxerit. veto. Et est inductū hoc interdictū. ne veris uationibus min⁹ concessis flumina exarescant. vel mutatus alie⁹ vicinis aliquā iniuriam faciat vel afferat: pertinet autem ad flumina publica siue nauigalia sint siue non. Et generaliter tunc interdicto hoc quis tenetur: si mutae aque cursus. per hoc quod factum est: dum depressior vel altior fiat aqua: ac per hoc rarior

fit cum incomodo accolentium. et si quid aliud vicij: accole ex facto eius q̄ conuenitur sentient. interdictio locus erit.

Et in flumine publico nauigare liceat

Hoc interdictio p̄scribitur: ne quis in flumine publico nauigare prohibeatur. Sicut em̄ ei q̄ via publica vti p̄hibet̄ interdictū suprapositum est. Ita hoc quoq̄ pponendū p̄tor putauit. Sed si puatū sit flumē: interdictum cessat. Verba edicti hec sunt. Quo min⁹ illi in flumē publico nauigare ratē agere. quoue min⁹ in ripa onerare: exonerare uel liceat: vim fieri veto. Itē aut. vt p̄ lacum: fossam: stagnū publicū nauigare liceat interdicam. Est autem lacus q̄ perpetuā habet aquam. Stagnum est qd̄ tempore continet aquam tibi stagnante: q̄ q̄dem aqua plerumq̄ hieme cogitur: Fossa est receptaculū aque manufactum.

Lacus
Stagnum
Fossa

De ripa munienda

Ripas fluminū publicorū rescire et munire vtilissimum est. Sicuti igitur de via publica rescicēda interdictū p̄positum est: ita etiā de ripa fluminis munienda pponendum fuit. Verba edicti hec sunt. Quo min⁹ illi in flumine publico ripa eius opus facere ripe agriuē: qui circa ripam est tuendi causa liceat: vñ ne ob id nauigatio deterior fiat: si tibi damni infecti in annos decem boni viri arborū: vel cautū vel satisfatū est. Aut p̄ illum nō fiat: quo minus boni viri arborū tratu caueatur vel satisfatur: vim fieri veto. Merito adijcit dum ne ob id nauigatio deterior fiat. Illa em̄ sola rescriptio toleranda est que nauigationi impedito non est. Et licet ripe lacus: fosse vel stagni muniendi causa p̄tor nihil hic caueat. Idem tñ erit obseruandū qd̄ in ripa fluminis munienda.

Verba edicti

Rescire ripā

De vi et vi armata

Prīmū vi ponitur hic in genere. Sed in specie. Et idem est dicere sicut in l. vnde vi. de interdictis igitur que sunt prohibitoria expedito nunc de restitutorijs dicit: vt insti. de interdic. §. j. habet autē locum hoc interdictū cū q̄s per vim possessionem soli amisit: vim dico expulsuam non cōpulsuam. Si em̄ cōpulsus possessionem rerum tibi tradidero: cessat hoc interdictū et datur actio qd̄ metus causa. §. e. l. si rerum. Item vñ dico non legitime admissam. qui em̄ expulsus est: si in continenti velit recuperare possessionē suam. pōt quidem incontinenti auctoritate suam non ex intervallo. §. e. l. iij. §. cum igitur. Et accipe incontinenti: id est anteq̄ ad alia extranea diuertat negotia. §. de v. ob. continu⁹. §. j. Sed et ille q̄ nondum est adhuc expulsus sed quem quis vult iniuste expellere: pōt resistere vim inferenti et p̄pulsare vim illatam ad defendendā possessionem. cum moderamine tamen inculpate tutelē: id est defensionis. l. e. l. j. Ad autē defensio dicitur inculpata et cum moderatōe facta attenditur circa tria. Primo q̄ fiat cum similibus armis: secūdo q̄ incontinenti: tertio q̄ nūmo p̄pulsandi iniuriam non irrogandi. Verba huius edicti hec sunt. Vnde tu illum vi deieceris aut familia tua deiecit et eoq̄ qd̄ eque ille habuit tñ modo intra annū? anū No de eo qd̄ ad eum qui vi deiecerit peruenierit iudicium dabo. Et pertinet hoc interdictum ad solam atrocem vim: et ad eos tantum qui de solo deiciuntur puta de fundo siue edificio. Ad alium autem non p̄tinet.

Vis expuls.
Cōpulsua

Defensio siue
tutela inculpa.
Verba edicti

Uti possidetis

¶ Post interdictū unde vi qđ possessionē restituit: sequit hoc qđ defendit. j. l. j. §. r. sequēter. et est interdictū retinende possessionis. Habet aut locū hoc interdictū vti possidetis in rebus immobilib⁹ omnib⁹. et soli dñi tamen talia sint qđ pñe possideri. j. e. l. j. §. pe. Hō aut possident forū: basilica et res sacre. s. de act. pos. l. j. §. vl. Item habet locū hoc interdictū in incorpaliū vt in quasi possessione vsufruc. vel vsus. j. e. l. vl. vel aliarum seruitutū. s. de serui. l. quotiens. Verba edicti hec sunt. **¶** Si eas edes de quib⁹ agitur: nec vi nec clam nec p̄cario: alter ab altero possideatis: quo minus ita possideatis vim fieri veto. De cloacis hoc interdictū non dabo: eoq; pluriū qđ quanti ea res erit: intra annū quo p̄mū experitū di p̄as fuerit agere p̄mittā. Causa hui⁹ interdicti fuit: qđ sepata esse debeat possessio a p̄rietate. fieri em̄ pōt vt alter possessor sit: dñs non sit. Alter dñs qđ dem sit possessor: non sit: fieri nō pōt vt possessor idē et dñs sit. l. j. §. hui⁹. j. e. Quotiē ens ergo inter litigatores est p̄rietatis cōrouersa. Aut cōuenit inter litigatores vt uter possessor sit: vter petitor. Aut nō cōuenit. Si cōuenit absolutū est: ille possessoris comodo quē puenit possidere: alē petitoris onere fungetur. Sed si inter ipos p̄tendat vter possideat: qđ alterut se magis possidere affirmat: tūc si res soli sit: cui⁹ possessiōe p̄tendit: ad hoc interdictū remittent: qđ vulgo vti possidetis appellatur. et dat hui⁹ rei causa: ne vis fiat ei qđ possidet.

De superficiebus

¶ Sile est supior interdicto. vt. j. e. l. j. §. p̄ponit. hoc interdicto tuel p̄tor eius qui supiciē defendit. i. materiā edificij sine solo. Verba interdicti hec sunt. **¶** Vt ex lege locatiōis sine p̄ductō is supicie de qua agit: nec vi: nec clam: nec p̄cario: alter ab altero fruimini: quo minus ita fruamī vim fieri veto. Si qua alia actō est de supicie postulabit: cā cognita iudiciū dabo. Omnia qđ in vti possidetis interdicto seruant: hic qđ seruabunt. Appellamus aut supiciarias edes: que in conducto solo possite sunt: quarū p̄rietas et ciuili et naturali iure eius est cui⁹ et solum. et idem si emit fundū non tamen vt soli dominiū transeat: sed sola licentia habēdi et tenēdi supiciē. j. l. j. §. qui supiciē. Est ergo supiciari⁹ dñs vtiliter non iure directo et habet in rem vt no. j. l. j. §. qđ supiciem in fi.

De itinere actus p̄iuato

¶ Supiori titulo de possessiōe rez corpaliū retinenda: hic de possessiōe rerū incorpaliū. Et est hoc interdictū p̄hibitoriū p̄uenens ad rusticas tantūm seruitutes: Verba interdicti hec sunt. **¶** Quo itinere actus p̄uato qđ de agit. vel via: hoc anno nec vi: nec clam: nec p̄cario: ab illo vsus es: qđ min⁹ ita vtaris vim fieri veto: hoc interdicto p̄tor tñ inq̄rit an itinere actus hoc āno vsus sit: nō vi: non clam: nō p̄cario: et in hoc tuel eū: licet eo tpe quo interdictū reddid vsus non sit. Siue igit habuerit ius vie: siue nō habuerit: in ea p̄ditōe est vt ad tuitōem p̄oris p̄tineat. Si nō hoc anno vsus est: vel modico tpe: id est non minus qđ triginta diebus. Neq; em̄ ad p̄ns tps referet vsus: qz plerūq; itinerib⁹ vel via non semp vti mur: nisi cum vsus exegerit. Itaq; anni tps spacio cōcludit vsus.

De aqua quotidiana uet estiuā

¶ vsus aque sicut itineris est quedam quasi possessio. Ideoq; hāc sicut illā p̄tor tuel interdicto reddito. Et est hoc interdictū p̄hibitoriū et interdū restitutorium p̄tinet ad aquā quotidianam. Duo aut sunt genera aquarum. Quotidiana et

Verba inēdi.
Superficiare
edes

Superficial

Verba inēdi.

estiuā. quotidiana ab estiuo differt usu nō iure. Quotidiana aqua ea ē que duci assidue solet vel estiuo tempe vñ hiberno: etiā si aliquñ ducta non est. Hō em̄ ideo quotidiana dicit qz quotidie ducit: sed ea qua quis quotidie possit vñ si veller: q̄ q̄ quotidianam interdū hyeme ducere nō expedit: z si possit duci. Estiuā autē ea est qua estate sola vñ expedit: sicut dicimus vestimenta estiuā. salus estiuos: castra estiuā: quibus interdū etiā hyeme: plerūqz autē estate vtamur. Et generaliter ex pposito vtentis z ex natura locorū. aqua estiuā a quotidiana discernitur. Nam si sit talis aqua q̄ perpetuo duci possit: ego tñ ea sola estate vtar: dicenduz est hanc aquam esse estiuam. Rursus si talis sit aqua que non nisi estate sui natura duci possit estiuā dices. Et si ea sint loca que natura nō emittant aquā nisi estate: dicendum erit recte estiuā dicit. Verba interdicitū hec sunt. **Ati hoc anno aquā de qua agis: nec vi: nec clam: nec p̄cario ab illo duxisti: quo minus ita ducas: vim fieri veto.** hoc āno p̄tor dicit: hoc ē non quotidie sed hoc anno vñ vna die vel vna nocte. Et loquit̄ p̄tor: de ea sola aqua que p̄hennis ē. nulla em̄ alia duci aqua pōt q̄ q̄ ē p̄hennis. infra. l. j. §. loquitur.

Ati q̄tidiam

Ati estiuā

Verba interdicitū.

De riuo

¶ **¶** Parū p̄deset ius: aque de qua supra dixit: nisi liceret purgare riuū: nec tā necessaria ē refectione itinerū q̄ riuorum. quia, nō refectionis riuus: omnis vsus aque auferit z homines siti necarent: z sane aqua puenire nisi refectione riuo, nō pōt: At non refectione itinerū difficultas tñ eundi agendiqz fieret. que temporibus estiuis leuior est. l. si. infra. e. Ideo hoc interdicitū vtilissimū est: nam nisi p̄mittat alicui refectione: alia ratō vsus incōmodabit. Verba edicti hec sunt. **Riuos: specus: septa refectione: purgare aq̄ducende cā. quo minus liceat illi: dum ne aliter aquā ducat q̄ vñ p̄ori estate: non vi: non clam: non p̄cariora te duxit: vim fieri veto.** Riuus est locusq̄ longitudinē depressus ad latus fluminū ex eo dicit̄ qz incidat. Incidit em̄ vel lapis vel terra: vnde p̄mū aqua ex flumine agi possit. Sed z fosse z putei hoc interdicitū p̄tinent. Refectione est qd̄ corruptū est in p̄stinū statuz restaurare. Et verba refectionis: tegere: substruere: sarrire: edificare. Item aduebere: appertare: ea que ad eandē rem opus eēt p̄tinent. Purgandi, verbus ad eū riuum p̄tin: i qui refectione indiget. infra. l. j. §. purgandi

Refectione riuo.

Verba edicti

Riuus

Specus

Septa

Refectione

De fonte

¶ **¶** Scruatutes nō tm̄ aq̄ducē de eē solēt: verū etiā hauriēde: z sicut discrete sūt fontutes ductus aque: z haust̄ aq̄el. Ita interdicitū, sepatim reddunt. Et p̄ponit hoc interdicitū ei q̄ fontana aqua vñ p̄hibet. Verba edicti hec sunt. **Ati hoc anno fonte quo de agis: hoc anno aqua nec vi: nec clā: nec p̄cariora ab illo vsus es: q̄ minus ita ea vtaris: vim fieri veto: de lacu: piscina pureo: iter interdicitū. Hoc interdicitū locū habet si q̄s, p̄hibeat: vñ aqua: hoc ē siue haurire p̄hibeat: siue etiā peccus ad aquā appellere. Hoc interdicitū de cisterna nō cōpetit. nam cisterna non habet p̄petuā cām: nec viā habet aquā ex quo apparet iuris offiib̄ exigendum vñ viua aqua sit. Cisterne, aut imbrib̄ cōcipiunt. Cohercere aquā ē cōtinere sic**

Verba edicti.

Cisterna

Cohercere aq̄

ne defluat vel dilabatur: dum non permittat alicui novas venas quere vel agere. His enim innovat aliqui propter id: quo precedenti anno vltus est. Sed de lacu: puteo: piscina: reficiendis: purgandis: interdictum competit. Et omnibus psonis dabitur: quibus permittitur interdictum de aqua estiva. infra. e. l. j. §. si.

De cloacis

Cloaca

Edicti
Verba edicti

Cloacae indiget purgatione sicut rivus: ut fetor cesset et comoditas veniat. Hoc interdictum propositum est de cloacis privatis: publice enim cloacae publicae cura merentur. Cloaca autem est locus concavus per quem colluvies quaedam fluat. Curavit autem pro hoc interdictum ut cloacae purgentur et reficiantur: quorum vtriusque et ad salubritatem civitatum: et ad utilitatem pertinet. Nam et celum per stiles et ruinas minantur immundiciae cloacarum: id est si non reficiantur. Verba interdicti haec sunt: Duo minus illi cloacae: quae ex edibus eius in tuas praenet edes: quia de agere: purgare reficere liceat: vim fieri veto damni infecti quod operis vicio factum sit cauere iubebo. Duo sunt interdicta sub hoc titulo: vni prohibitoriu: quo prohibetur vicinis vim facere quod minus cloacae purgetur et reficiatur. Alterum restitutoriu: vbi dicitur: quod in cloacae publicae factum siue immisum habeas quod vltus eius deterior sit restituatur. Item ne quod fiat immittaturue interdicta. Quod ex edibus eius in tuas praenet et hoc est dirigibile: extenditur: puenit. Et tamen ad proximum vicinum hoc interdictum pertinet: quod aduersus vltiores per quorum edes cloacae currunt. Immo praeterea in vicinis edes venire et rescindere parumeta purgandae cloacae gratia dum tamen paratus sit restitui: id est quod ex necessitate reficere de cloacae causa rescindat. infra. l. j. §. Quia ait pro.

Quod vi aut clam

Edicti

Edicti

Supiora interdicta respiciunt futurum tempus. hoc praeteritum. Vel sic dixerim supra septimum de vi tamen praeterita vel vni vni: quod praeteritum: ut vti possit. nunc de quodam mixto: sed tamen de vi: quod pro eo quod clam factum est: quod praeteritum et praeteritum datur: ut infra. e. is qui §. quod ait pro. et qualitercumque sit factum agit quod vi aut clam. infra. e. is qui in puteis in praeterea. Item de vi tractatur vsque ad §. clam in l. ij. postea de clam vsque ad §. haec verba in l. v. et ibi exponitur quod factum est. Et est interdictum hoc restitutoriu per quod occursum est calliditate eorum qui vi aut clam quaedam moluntur. Subest enim restituere ea Verba edicti haec sunt: Quod vi aut clam factum est: quia de re agitur: id cum experiundi praeterea restituas. Et pertinet ad sola opera quae in solo vi aut clam facta fuerint. Si factum videtur si quis contra praeterea prohibere fecerit: et si quis contra testatorem denunciatoremque fecerit vel si cum secrete se prohiberi: per vim molitur et ne prohiberi possit: infra. l. j. §. quod sit. Et la facere videtur qui celavit aduersario neque ei denunciat: si modo timuit eius prouersam aut debuit timere. Seruus etiam cum clam facere ait: quod existimare debuit sibi prouersam futuram: quod non opinionem eius et resupinam estimationem sequi oportet: ne melioris conditionis sint stulti qui praeterea. l. iij. §. praeterea. e. haec verba: quod vi aut clam factum est ita exponunt quod tu: aut tuorum quos fecerit. aut tuo iussu factum est. infra. l. aut quod §. haec verba.

De remissionibus

Remissio. m.

Sicut nunciatio parit interdictum quod vi aut clam: ut supra dixerim: ita et remissio tollit ut supra tit. j. l. si aliter §. j. Et ponuntur sub hoc tit. remissiones faciente ei cui nunciatur est. Et sunt tres: vna est conuentione: alia a iure quae tenet nunciatio. et tertia quia non tenet: quae potest sperni et tamen tunc lex habet per remissionem. Et verba praeterea ostendunt remissionem tunc factam valere vbi nunciatio tenet. Nunciatio autem tunc praeterea voluit valere: vbi ius est nunciandi prohibere ne se iniuriam fiat. Sed si non habet

no nunciandi: sine satisfactio interueniat: quo casu sit remissio ipso iure: siue non remissio facta ex pueniōe vel etiā a iudice: hoc tñ remittit in quo tenuit nūciatio cum effectu. Is habet ius nunciandi nouū opus, q̄ aut dñū aut fuitatē h3. Verba edicti hec sunt. Quod ius sit illi, phibere ne se inuito fiat: in eo nunciatio tenet ceterum nunciatio remissa faciet.

Verba edicti

De precario

Precariū ē qd̄ p̄cib⁹ ipetēti vtēduz pcedit: tamdiu q̄diu is q̄ pcessit patit. Quod gemis liberalitatis ex iure gētum descedit. Et distat a donatione: eo q̄ qui donat sic dat ne apl⁹ recipiat. S. d. don. l. j. in pn. Qui p̄cario pcedit sic dat quasi tunc recepturus cum sibi libuerit p̄carium soluere: infra. l. ij. z. l. z. haber. z. l. cū p̄cario Et est sile cōmodato. nā z qui cōmodat suā rem: si cōmodat vt nō faciat rem accipientis sed vt ei vti re cōmodata pmitrat. Differt tñ a comodato vt diximus supra cōmo. Verba edicti hec sunt. Quod precario ab illo habes, aut dolo malo fecisti vt desineres habere: qua de re jagit. id illi restituas. Hoc interdicitu restitutoriu est. Et naturalem habet in se equitatem. Hāq̄ p̄cariū reuocare volēti compet. Est em̄ natura equū: tādū te liberalitate mea vti: q̄diu ego velim: et vt possim reuocare cū mutauero voluntatē. Habere aut̄ p̄cario videt̄ qui possesione vel corpis: vel iuris: id est rei incorpali: puta seruitutis adeptus est ex hac solūm cā: q̄ p̄ces adhibuit z impetrauit p̄cibus vt sibi possidere aut vt liceat: veluti si me p̄cario rogaueris vt p̄ fundū meū tibi ire vel agere liceat. vt vt in rectum vel aream edium: mearū sullicidiū: vel tignum in parietem inmissum haberes. infra. l. ij. §. fi. z. l. se.

Precarium Donare

Comodatum

Verba edicti

Precario h̄re

De arboribus cedendis

Hoc interdictum cōpetit non solum dño edium: sed etiam ei qui vsufructum habet: qz etiā ipius interest arborē istam non imp̄dere. Hā nū dñs adimat arborē q̄ alienis edibus impendat: p̄mittit ei cui arbor p̄fficit. vt si vellet succideret eā signaq̄ tolleret. Verba edicti hec sunt. Que arbor ex edibus tuis in edes illius impendat: si p̄ te stat quo minus eam adimas: tūc quominus eā illi arborē adimere sibiq̄ habere liceat: vim fieri veto. Et est hoc interdictū phibitoriu arboris appellatōe etiam vites p̄tinent. infra. ar. sur. ces. l. vitē. in pn.

Verba edicti Arboris appellatio

De glande legenda

Glans nōte omnis fructus p̄tinet. infra. de x. sig. l. q̄ venenū. §. glandis. p̄ hoc edictū dat̄ licentia dño legēdi glandē. i. quēcūq̄ fructum ex arborē sua in funāli vicini cadentē. Verba edicti hec sunt. Glans ē ex illi⁹ agro in tuum cadit: quo minus illi tertio quoquo die: legere: auferre liceat: vim fieri veto. Et cōputant: primus: secund⁹: z tertius dies ab eo tempe quo cecidit glans. Et tō p̄nit de tertio: quia collectio glandis vij. durat ad tertiu diem. nam citius colligitur. vel quia duobus aut tribus diebus euertunt in terrā. vt nulli eorum nōte cōpeteret actio: cum sine dolo tuo fructus esse in rerū natura deserit. Hō quia interdicit̄ tā breui sopiat̄ tpe. nā infra annū duraret si fructus staret. z pl⁹ infra de act. z ob. l. in honorariis. Sed si dolo p̄sisset h̄re tunc infra annū te. cretur supra de p̄scrip. x. l. q̄ suanday. §. fi. Et ē vtilitas huius edicti sm̄ l. 30. qz necessitas imponit ei in cui⁹ terram cecidit: vt singulis tribus diebus semel liceat auferre: z sic exponit̄ quoquo id ē singla tertia die. glo. pe. infra. e.

Glans

Vtilitas edicti

De libero homine exhibendo

Verba edicti

Hoc interdictū pponit tuende libertatis cā: videlicet ne hōes liberi retineantur a quōq̄. Nihil em̄ multā a specie seruentiū differunt: quibus non dā facultas recedēdi. Verba edicti hec sūt. **Quē libez dolo malo retines exhibeas.** Verba libez. ad oēm libez hōiem p̄inet: siue pubes sit siue impubes: siue masculus sit siue femia: siue vnus siue plures: siue sui iuris sit siue alieni. Hoc em̄ t̄m spectamus an liber sit. Exhibere ē in publicū p̄ducere et videndi tangēdiq̄ hominis facultatem p̄bere. pprie aut̄ exhibere ē extra secretū h̄re. l. iij. §. ait p̄tor. infra. e. Hoc interdictū omnib⁹ cōpetit. Nemo em̄ p̄hibendus ē libertati fauere. §. ad ex. si liber. Et cū hoc interdicto cōcurrit etiam accusatio legis faute de plag. in fra ad. l. faui. l. nō statim. r. l. ad. l. faui. l. si frat̄ ē. r. verba vice q̄ agit fauia. poterit nihilomin⁹ hoc interdictū h̄re. l. iij. in p̄n. infra. e.

Exhibere
Lex fauia

De liberis exhibendis seu deducendis

Verba edicti

Hoc interdictū pponit aduersus eum quē quis exhibere desiderat eū filium quē in p̄tate sua eē dicit: et cōpetit ei qui ī p̄tate habet. Neq̄ curat p̄tor cur apud eum sit q̄ exhiberi debet: quē admodū in sup̄iori interdicto. Sz oīm mō restituens dū putauit si in p̄tate ē. Verba edicti hec sunt. **Qui queq̄ in p̄tate lucij ticij est si is eaue apud te ē: dolo malo tuo factū ē: quo minus apud te legerit eum: eū exhibeas.** Hoc interdictū p̄natuz et p̄petuū est: suis iuris tuendi cōpatū vt filius exhibeat. Est et aliud interdictū hoc titulo scz de liberis deducēdis: et datur eis et in eos q̄bus et in quos datur sup̄ius: sed dā ad aliud scz vt quis possit ducere eos in quos habet ius dictionis: id est q̄ sunt in p̄tate sua. Est t̄m notandū ī hoc interdicto et ī notōe p̄toris quāsp̄r habet: q̄ si p̄t agat p̄ filio impubere ducendo alias differet res in temp⁹ pubertatis: alias rep̄ntet: idēq̄ ex p̄sona eoz int̄ quos erit cōtrauersa et ex genere cause p̄stituendū est. Nam si is q̄ se p̄rem dicit: auctoritatis prudentie fidei explorate eēt vsq̄ in diē litis impuberem apud se habebit. Is vero qui cōtrauersam facit: si humilis: calūniator: noteq̄ nequicie sit: et presentanda cognitio est.

Nota

Atrobi

Atrobi

De possessione rerū mobilū habet locum hoc interdictum. Sz eius vis et effectus ē interdicto vti possidetis: q̄ de rebus soli cōpetit: vt is hoc interdicto vincat qui nec vi: nec clam: nec p̄cario dū sup̄ hoc ab aduersario inquietat: possessionem habeat. Verba edicti hec sunt. **Atrobi hic hō de quo agitur maiore anni pte fuit quo min⁹ is eum ducat: vim fieri veto.** Atrobi exponit. id ē apud quē. et cōponitur ex vtz et vbi. et sic vtz p̄ apud. et vbi p̄ quē. Is aut̄ ex duob⁹ potior erit in hoc interdicto: q̄ maiore pte anni possiderat. Sed hodie q̄ possidet tpe litis contentes. potior est. in f̄i. de interd. §. sed hodie. r. l. c. l. §.

De migrando

Migrare

Hoc interdictū de migrando: id ē recedēdo pponit inq̄lino: q̄ soluta pensione vult migrare: id ē exire vel recedere cū rebus suis. p̄t ergo inq̄lino libere per hoc interdictū cū rebus suis de habitatione migrare si t̄m locatozi satisfaciat de pensione et de damno si quod in domo p̄ducta dederit. Colono autem non dā hoc interdictū: sed alias extra ordinem officio iudicis ei subuenitur: si velle non dico

migrare: sed colonaria post exactū tps constitutū derelinqre. j. l. j. s. j. Verba e
 dicti hec sunt: si is hō quo de agit nō est ex his reb⁹ de quib⁹ inter te locatozē et
 actorē: id est inq̄lunū puenit. vtz in eā habitatiōē qua de agit. inducta: im
 portata. ibi nata factaue essent: ea pignozē tibi p mercede ei⁹ habitatiōis essent.
 Siue ex his reb⁹ esset: r ea merces tibi soluta. eoue noīe satisfactū est. aut si p te
 fiat q̄ min⁹ soluat: itaq̄ minus ei q̄ pignozis noīe eū induxit inde abducere liceat:
 vim fieri veto. Et dat hoc interdictū inq̄lino etiā de his reb⁹ q̄ nō ipsi⁹ sūt: s; forē
 re cōmodate ei: v; locare: v; apud eū deposite sunt. j. l. si.

Verba e dic.

De Saluiano interdicto.

Saluianū interdictū dat locatozī fūdi rustici cōtra colonū r ei⁹ heredē. vtile
 vō dat eis ptra extraneū possessozē p adipiscēda possessiōe eoz q̄ tacite locatozī
 sunt obligata: infra. l. j. r. l. e. l. j. r. s. de inter. l. ij. s; hoc aut. Et est hoc inter
 dictū adipiscēde possessiōis cōparatiū: eoz vti dñs fūdi de reb⁹ coloni: quas is
 p mercedib⁹ fundi pignozī fut. ras pepigisset. insti. de inter. s; interdictū qz. et
 sufficit tacitū pactū. l. loca. l. certi iuris. Diesit aut hoc interdictū a seruiana:
 quia in seruiana oportet locatozē pbare colonū fuisse dictū tpe obligatiōis. s. de
 pig. l. j. s; cū p̄dū. Sed in interdicto isto sufficit si p̄bet t̄pm possidisse: infra. l. j.
 vt dicit glo. in dic. s; interdictū. r insti. de act. s; Itē Seruiana. Et sicut Serui
 ana vel q̄siter. de a fuādo: vt ibi. ita et saluianū a saluādo id est retinēdo visitur.
 omne enim ius aut in acq̄rendo: aut in seruādo v; saluādo: aut in amittendo cons
 sistit. s. de le. et se. con. l. si.

Saluianum

Liber Quadragesimusquart⁹ r sext⁹ hui⁹.

De exceptionibus seu p̄scriptionibus et p̄iudicijs.

Exceptio dicta est q̄si quedā exclusio q̄
 interponi actiōi cuiusq; rei solet. ad excludēdū id qd in intētiōē cō
 dēnationēue deductū est. Sicut aut exceptio actorē excludit: ita re
 plicatio reū. Itā replicatiōes nihil aliud sunt q̄ exceptiōes et a pte
 actoris veniūt. q̄ qdē idē necessarīe sunt: vt exceptiōes excludāt vel oppugnent.
 Sed ptra replicationē solet dari duplicatio. Et ptra duplicationē triplicatio. r
 ptra triplicationē q̄druplicatio. r deinceps multiplicant noīa. dñ aut re⁹ aut ac
 tori obi. cit. infra. l. ij. s; j. Exceptiōes. q̄dam dilatoriē: qdē pemptoriē. Dilatoria ē
 q̄ differt actionē velut pcuratoris exēplo. nā q̄ dicit nō licere pcuratorio noīe
 agi: nō p̄orsus litē inficiat: sed psonā euitat. l. ij. s; si. infra. e. p̄perpetue r p̄emp
 toriē sunt. q̄ sp̄ locū habēt: nec euitari possunt. q̄lis est doli mali. rei indicate. r si
 qd ptra leges r senatuscōsulta factus eē dicef. Itē pacti de nō petēdo r de vari
 is exceptiōib⁹ est glo. insti. e. s; appellanē. r glo. iij. q. vj. si quis epoz. et in c.
 exceptiōne de excep. p̄scriptiō fm q̄sdam est exceptiō ex tpe cām trahēs. Al
 forte ita diffiniē p̄scriptiō lōgi t̄pis: sicut r vsucapio triēnij. nā p vtrāq; acq̄rit
 dominiū: licet p p̄nā directū: p istā vtilē. Et est inducta p̄scriptiō lōga. q̄sidera
 tā vtriq; cām: id ē ex pte possidētis fauore: r ex pte ei⁹ q̄ nō petit odio. Locū autē
 h; ita p̄scriptiō lōga in reb⁹ imobilib⁹: nō in reb⁹ mobilib⁹: nisi in suo rustico:
 q̄ cū sit glebe portio cū gleba: vt ait p̄la. vt etiā sine gleba fm Azo. p̄scribit⁹: vt
 infra de diuer. r tēp. p̄scrip. lon. Et exigunt in p̄scriptiōe ea q̄. s. de vsucap. di

Exceptio

Seruiana
 Exceptio
 Replicatio
 Duplicatio
 Triplicatio
 Quadrupli.
 Dilatoria ex.
 P̄peremp. ex.

P̄scriptio

P̄scriptio q̄
re inducia

Preiudi. ex. ximus. De pñdicialib⁹ aut exceptiõib⁹ vñ pñdi. act. habet. f. l. si p⁹. r. l. fudñ. r. insti. de act. s. pñdiciales.

De diuersis r tpalib⁹ p̄scriptiõibus et de accessionib⁹ possessionũ.

Hõere p̄tatem exp̄iudi.

**Prescrip. diuerse
Uersus
Uisupio**

Nota

**Accessiões
possessionũ
diutina pos.**

¶ Quia tractat⁹ de utilib⁹ dieb⁹ frequẽs est: videam⁹ qđ sit experiũdi potesta tẽ habere. Et quidẽ in pñis exigendũ est: vt sit facultas agẽdi p se vñ p aliũ. Itẽ q habeat p̄tate cõueniẽdi cũ p se vñ p aliũ respõdẽtem: r ius reddẽtis copia. Et ita intelligit qđ de tpa vsucapiois esse vñlia. p̄scriptiõis vñ cõtinua vt dicẽ glo. insti. de vsucap. in pñ. Diuerse autẽ sũt p̄scriptiões: qđã vñ⁹ bier: alia duoz: vt infra de ap. a fñta. s. fi. r qñ ap. sit. l. j. s. bidũ. Quĩqz trium. l. de iudi. l. fi. Et hoc p̄seq vltari⁹ magis laboriosũ est q̄ subtile. V. Querite q̄s agitat labor atqz alias reperite. De vsucapioẽ tñ triẽm. dic q p eã querit dominũ. l. de pac. l. traditiõib⁹. dũmodo tñtuor: interueniãt. scz bona fides. r titulus. r q res nõ sit viciosa. r q possessio sit cõtinua vsqz ad vltimã diẽ q̄ tengisse sufficiat. et idẽ in p̄scriptiõẽ r. vel. rr. an. j. e. l. in vsucapione Sec⁹ i p̄scrip. scz p̄sonaliũ actionũ vt. j. de act. r ob. l. in oib⁹ Itẽ p̄ p̄scriptiõẽ r. vl. rr. an. nõ qrit dominũ vt di cit glo. hic sup Ru. no. l. de bo. ma. aut. ibi posita Itẽ vsucapio nõ interrumpit lius p̄tes. q̄ secus est in p̄scriptiõẽ. qđ dic vt nõ. s. de rei ven. l. si post acceptum. Itẽ p̄ p̄scriptiõẽz. rr. an. nõ inducit nisi exceptio qz tps ñ est mod⁹ r. j. de ac. et ob. l. obligatiõũ fere. s. placet. Sunt et alie p̄scriptiões diuerse. Sed notãdũ q qđã p̄scriptiões hũt cõtinua tpa. sicut generalitẽ oẽs nisi sp̄cialiter inuentamus lego caũũ para. scz q sit. Alie vñlia: r hec subdiuidũt qz qđã ad sui p̄ncipiũ et p̄cessũ ad qđ sunt tria necessaria vt dixim⁹ s in pñ. Alia ad sui p̄ncipiũ tñ. vt s de calum. l. annus r s de edi. e. l. cũ sex. r itra de adul. qñquẽmũ. De accessiõib⁹ autẽ possessionũ nihil in p̄petuũ id est generaliter distũire possum⁹. Con sistũt em̄ in sola eq̄tate Et tribuũt his q̄ in locũ alioz succedũt. siue ex cõtractu siue ex voluntate vltima. Et diutina possessio q̄ p̄desse ceperat defuncto etiã heredi p̄dest. et generalitẽ in vsucap. et p̄scrip. continuãt tẽpa in vniuersalẽ et p̄ticularẽ successorẽ insti. de vsucap. s. diutina r itra. l. de accessionibus.

De doli mali et metus exceptione.

¶ Ideo hanc exceptiõẽz p̄tor p̄posuit: ne cui doli⁹ suus p occasionem iuriscitullis p̄tra naturalẽ eq̄tatem p̄sit. Qu autẽ dolo qđ factũ dicat. ex facto id est ex q̄litate facti intelligit. l. de rescin. ven. l. doli⁹. Et sit dolo tam in contractib⁹ vt s de ac. emp. l. inf. s. si veditor. r s se q̄ in testamẽt edẽdis vñ sup̄pñẽdis. vt l. si q̄s ali. tel. p. l. j. r. ij. r l. ad. l. cor. de fal. l. eũ Quã etiã in legib⁹ cõdẽdis vñ interpretãdis vñ cãcelãdis vt faciebat qđã valco p̄p̄tẽs: vt dicit glo. in. l. j. in fi. itra. e. r t̄pib⁹ n̄ris. Bal. fecisse ferẽ. Et p̄posita ẽ hec exceptio ex eadẽ cã ex q̄ p̄posita est actio de dolo. Generalitẽ autẽ dicẽdũ ẽ ex oib⁹ in factũ exceptiõib⁹ oriũ exceptiõẽ doli. dolo em̄ facit q̄cũqz id qđ q̄libet exceptiõẽ elidit p̄tẽt. l. ij. s. gñaliter. infra. e. Et vt dicit glo. in. l. q̄ se debere. ff. de condi. ob. cãm. Exceptio doli est q̄druplex. vna q̄ orit tpe p̄tract⁹. vt si dolo induxisti me ad p̄mittendũ tibi r. Secũda q̄ succedit in locũ nõ m̄erite pecunie. Tertia q̄ succedit in locũ p̄c̄ri r iusurãdi. Quarta q̄ succedit in locũ facti siue intentiõis. Et est exceptiõ doli exceptio ei⁹ cui appõnit p̄sonalis. vt p̄tra doloũ tãtũmodo appõnat et nõ p̄tra

aliū nō cōmittētē doli: sed ex pte opponētis est in rē: vt est tex. in .l. ij. §. j. eo q̄
Et in pbādo articulū doli duo debet deduci: videlicet doli fuisse adhibitu in tā.
li re sibi petita. Et p ipm actorē fuisse doli cōmissū. l. ij. §. j. v. dz igit. De excep
ptione met⁹ hic repetere potes id qd̄. s̄ qd̄. me. cau. traditum est.

Quarum rerū actio non datur: et de exceptione iurisiurandi.

Actio quāq̄ a pncipio nō nascit: vt in turpib⁹ vt. j. de. v. ob. l. generalit. r. l.
se. Quāq̄ nascit s̄ inefficax ē: vt cū dol⁹ vl met⁹ interuenit: vt. l. de inuni. stip.
l. dolo. Quāq̄ efficax: s̄ postea fit inefficax vt p pactū vl similit̄ causā: vt. s̄. ti. j. r.
ij. iij. et. iij. nō ergo de omnib⁹ hic titul⁹ dicit: s̄ de quibus dā r̄ inordinate. Ex
ceptio aut̄ iurisiurandi: vicē rei iudicate obtinet: r̄ nō immerito: cū ipemet aduer
uersariū suū iudicē de cā sua fecerit: deferēdo ei iuramētū. j. l. j. in p̄n. r̄ iō post
iurisiurandū nihil aliud queri debet nisi iurātū fuerit in sti. de act. §. itez cū q̄s ad
uersario. Exceptio est iurisiurandi licet actionē nō tollat: eā tñ elidit. isti. de excep.
§. neque. vbi plene de hac exceptione.

De litigiosis.

Supra de exceptionibus: inter quas exceptio q̄ ppter cōtractū sup re litigio
sa initū cōpetit: ideo de ea. Est autē litigiosa: res mobilis vl immobilis vl se mo
uens: de cui⁹ dominio cā mouet̄ inter petitorē r̄ possessorē: aut q̄ iudiciariā puen
tionē: aut p pces pncipi oblatas r̄ iudici insinuatās: ac p cū aduersario interpel
latoris cognitas: vt in aut. de litig. i. rubro. Nec requirit̄ litis ptes. ad hoc vt di
cat̄ res litigiosa: s̄ sufficit reo dari libellū r̄ insinuari petitionē. fm Bzo. Pena
autē emētis rē litigiosā hec erat iure veteri: qz si petat eā rē ab eo q̄ mouit litem:
dat̄ pira eū r̄ heredē ei⁹ exceptio. si tñ emptor sciebat litigiū cui⁹ emut p se. hodie
vō r̄ dāt̄ r̄ accipiētī. alia iponit̄ pena. Ille ei q̄ accipit emptiōis vl donatiōis ti
tulo: vl ex quolibet alio cōtractu rem litigiosā. Si q̄dem sciebat eā litigiosā: non
tñ cogit̄ rē reddibere: sed etiā puat̄ p̄cio: qd̄ necesse habet dare fisco. Nec enim
incedit lucro alienātis: immo ip̄e tātū dē de suo necesse hz fisco p̄stare. Si aut̄ il
le q̄ accipit igno: at rē litigiosā: reddibitio q̄dem rei fit omnino: r̄ ei p̄ciū restituit̄
vel ipse ab eo liberatur. Itē tertiā partē eiusdē precij recipere debet a vendito
re: quia decept̄ est. debuit enī ei manifestare rem in litē esse: r̄ venditor alias du
as partes necesse habet fisco prestare. Et habebit locū hec pena etiā in donationi
bus. vt vera estimatiōe facta: cū p̄cij datio nō ē: rē ad aliū trāsserēs mulctetur.
Sūt tñ casus in quib⁹ lex p̄mittit reo alienare rē litigiosā. hoc est titulo dot̄ vel
donatiōis an nup. vl trāfactiōis vl p diuisionē rez hereditariā: vl p legatum.
l. e. l. vi. Jus aut̄ tñ corrigit̄ in legato. De ista materia p glo. in. c. ecclesia. ij. vt
lit. non contesta.

De actionibus et obligationibus.

Obligatiōes sūt ex p̄ctu nascūt̄: aut ex maleficio: aut ex q̄si p̄ctu vl q̄si maleficio
Obligatiōes ex p̄ctu: aut re p̄rabit̄: aut v̄bis aut p̄fesu: aut lris. De cōtrabit
obligatiō: veluti mutui datioe. Terb obligatio p̄rabit̄ ex interrogatiōe r̄ r̄stidē:
cū qd̄ dari seruire stipulamur. S̄ aut p̄po noīe q̄sq̄ obligat̄: aut alieno. Qui a
lieno noīe obligat̄ fideiussoz vocat̄. Consensu sūt obligatiōes in emp. vendi. lo

Quā dicitur
lo factum
Obligatio ex
contractu
Obligatio re
contrahitur

l. ij.

Malefi. ea pduc socie, mādatis. Et maleficijs nascunt obligatiōes veluti ex furto: ex dā-
Quasi p̄trac. no: rapina: iniuria. que oīa vni⁹ generis sūt. Itā hec tm̄ ex re p̄sistūt. i. ex ip̄o ma-
Obligatio q̄d lescio: cū aliq̄n ex p̄tractu obliga. nō tm̄ re p̄sistāt: s; r̄ v̄bis r̄ p̄sensu. Et qua-
Actio si p̄tractu aut r̄ quasi maleficio quemadmodū obligatiōes contrahunt in p̄p̄-
Actio i r̄ i p. is titulis insti. habet. Est aut obligatio iuris vinculiū quo necitate astrigimur a-
Actionū diui. licuius rei solūde gr̄a fin nre ciuitatis iura insti. de job. circa p̄n. Actio aut est
 ius p̄sequēdi in iudicio q̄d alicui debet. insti. de act. circa p̄n. Actionuz genera
 duo sunt: in rem q̄ dicit v̄dicatio. Et in p̄sonā: q̄ cōditio appellat. In rē actio ē
 p̄ quā rem nostrā q̄ ab alio possidet petim⁹: r̄ semp aduersus eū q̄ in rem possi-
 det datur v̄l dolo fecit q̄ min⁹ possideret. insti. de act. §. 1. In p̄sonā actio est: qua
 cū eo agim⁹ q̄ obligat⁹ est nobis ad faciendū aliqd v̄l dādū. Et semp aduersus e-
 undē locū h; r̄ aduersus heredē ei⁹. j. e. l. actionū. §. j. Dēs actiōes aut ciuiles
 sunt: aut honorarie. i. p̄torie. Dēs actiones aut penales sunt aut rei p̄secutorie.
 Dēs a r̄tiōes aut bone fidei sūt aut stricti iuris. Dēs actiōes aut in simpli v̄l du-
 plum v̄l triplū v̄l quadruplū dant: r̄: v̄tra nō. Omnes actiōes aut sunt p̄secuti-
 ue solidi: aut v̄l dant in q̄tū q̄s facere p̄t. Dēs actiōes aut sūt p̄petue aut t̄pales.
 q̄d p̄sequer: vt insti. de act. p. to. r̄ de p̄pe. r̄ tem. act.

Liber quadragesimusquint⁹ r̄ septim⁹ hui⁹.

De verborum obligationibus.

Obligatio v̄.

Obligatiōibus in genere supra di-
 ctū est: nūc in specie. Est aut v̄boꝝ obligatiō: q̄ ex interrogatiōe p̄ce-
 dente r̄ respōsiōe sequēte p̄trahit. cū qd vari fieriue nobis stipula-
 mur. que r̄ stipulatio dicta est: exinde q̄ stipulū ap̄d veteres firmuz
 appellabat forte a stipite descendēs. Stipulationū quedā in dādo: qdā in faciēdo
 cōsistūt. j. e. l. stipulationū qdā. Stipulationū alie iudiciales sūt: alie p̄torie: alie
 p̄nōtionales: alie cōes tā p̄torie q̄ iudiciales. de quo. j. e. l. stipulationū alie. r̄ i
 sti. in p̄prio ti. Et oꝝ esse p̄tinu⁹ act⁹ stipulātis r̄ p̄mittē: r̄ comin⁹ stipulāti
 respōdere oportet: vt tū aliqd momētū nature iteruenire possit. Et stipulatione
 due p̄ficiunt⁹ actiōes: tā p̄ditio certi: si certa sit stipulatio. Quā ex stipulatu si
 incerta sit insti. de v̄bo. ob. post p̄n. Quā aut dicat certa habet. j. e. l. stipulatio
 nū qdā certe. Dēs stipulatio aut pure: aut in die: aut sub p̄ditioe fit. q̄d p̄seq-
 re: vt insti. de v̄. ob. §. om̄is.

Stipulatio
Supu. diuit.

Actio ex sti.

De duobus reis constituendis.

In stipulationibus de qb⁹. s. aliqū p̄les interueniūt. Itā r̄ stipulādi r̄ p̄mit-
 tendi duo pluresue rei fieri p̄nt. P̄les rei stipulādi sūt q̄ ab vno eandē rē insoli-
 dū stipulant⁹: r̄ t̄pe post omniū interrogatiōe om̄ib⁹ p̄mittit: puta cū duob⁹ se-
 peratim stipulātib⁹. ita p̄missor respōdeat vtriq; v̄m dare sp̄deco. Itā si p̄mit-
 ticio sp̄derit: deinde alio interrogate spondeat. alia atq; alij erit obligatiō: nec
 credent⁹ duo rei stipulādi esse. insti. e. post p̄n. P̄les rei p̄mittēdi sūt q̄ eadē sti-
 pulatiōe eandē rē insolidū p̄miserūt. Puta ment decē aureos dare sp̄des: r̄ ti-
 cio decē aureos dare sp̄des: si respōdeā singli seperatim sp̄deco. insti. e. §. duo.
 Et dicat rē stipulādi q̄ stipulāt. i. interrogat r̄ obligatiōe sibi acq̄rit. Qui v̄o
 p̄mittit rē p̄mittēdi habet. j. e. l. j. r̄ cap. it̄ bic reus a re q̄ in stipulationē dedu-
 cit nō a reatu. Sed alij a re. i. reatu. Alij a re. i. cōtractu: alij a re: id est firmua

re ideo qz efficaciter stipulat & efficaciter tenet. vt dic. glo. hic in. l. j. r. insti. e. d
p. in. Sic vir. v. en. voti reus extraqz falsos rē.

De stipulatione seruoꝝum.

Seruus ex psona vni ius habet stipulādi. Ideo quicquid stipulat seru⁹ acqui
ritur dño vntēti quomodo cūqz stipulet. Et autē sez dño mortuo acqrit hereditatē
iacēt: qz ista vicē psona defuncti sustinet. insti. e. in pn. Sed stipulatio in qua ser
uus stipulat factū p se adimplēdū: hoc nō acquirē dño. Seruus autē cōis simpli
citer stipulādo acqrit vnicuiqz dñoz p rata portioe domini qd vnūqz in ipō
seruo habet: nisi ius su vni⁹ vel notatim vni: vlt talē rem q vni tm ex eis acqri pot
stipulatus fuerit. j. e. l. seruus cōmunitis.

Liber Quadragesimussext⁹ & octau⁹ hui⁹.

De fideiussoribus et mandatoribus.

Quinqz sunt modi intercedēdi p alioꝝ
scu spēs psonaz q̄ pro alijs fideiubēt. i. fideiussor q̄ añ t post obliga
tionem pncipalis fideiubere potest. Mandator autem ante obli
gationem pncipalis tm. Nisi in vno casu vt cū mando creditoris
vt non vgeat debitorem suum ad soluendum vsqz ad mensē piculo meo. s. si post
x. plane. l. si xō nō renumerādi s. man. Cōstitutio post obligatiōē tractā tm
Et differt a fideiussore i trib⁹. Prio qz pstitutor nudo pacto obligat. insti. d. ac.
s. de pecunia. Sed fideiussor solū p stipulatiōē. l. banditus. C. e. Itē pstitutor
p obligari in alia re q̄ pncipalis. Itē ceteriori dies sed fideiussor nō fm glo. in
dic. s. si post. Spōsor xō est q̄ spōre et sine rogamine intercedit p alio pntē pnci
pali debitore. q̄ spōsor etiā h z actioez mandati. l. q̄ pati ē. s. man. Expromissor
est q̄ pmitit p alio nō obligator: vel nō solū fideiubet sed etiā in totū liberat euz.
vt cū pmitit dño vt suū suū manumittat. l. elegāter s. seruus pactionis s. de dolo
An autē oēs isti hnt bñficiū diuisionis. dicit glo. qz sic in. l. in psonā. s. j. s. d. pac.
Excepto ex pmissore & fideiussore qñ se obligat vt pncipalis & vt fideiussor. Et
hnt etiā illi aliā bñficiū de fideiussoribus sez vt pns pueniat pncipalis q̄ fidei
ussor iuxta aut. pntē. C. e. Exceptis istis duobus vltimis. hoc dicit glo. in dic.
l. in psonā. s. j. s. de pac. & glo. in dic. s. si post. & p glo. in aut. de fideiuss. s. j.
coll. j. In oib⁹ aut obligatiōib⁹ pnt assumi fideiussores. Et appellant ideo fidei
ussorē qz fide sua iubēt alijs credi. Solent em̄ creditores p eo q̄ pmitit ideo fidei
ussorē accipere vt meli⁹ sit sibi cautū insti. e. in pn. Ideo em̄ pnt fideiussores:
vt id qd a debitore edsequi non possit: consequi et exigatur a fideiussore insti. de
repli. s. h. fa. l. titius s. ad trebel.

Fideiussores
quare.

De nouationibus et delegationibus.

De obligationib⁹ q̄ntē p̄rabant dixim⁹ & ei⁹ accessorijs: nūc q̄ntē tollant & p̄
mo p nouatiōē. Et licet nouatio fiat p̄ delegatiōē vt. j. e. delegare. iuriscōsul⁹
tm ponit gen⁹ & spēm: qz marie tractat de ea nouatiōē q̄ fit p̄ delegatiōez sic. C. d
ser. & aq̄ in ru. Nouatio autē est potis debiti: in aliā obligatiōez vel ciuile & natu
ralem: vel naturale tm trāssusio atqz translatio: hoc est cū ex p̄cedēti cā ita noua
pstituat: vt pot̄ perimat. Nouatio est a nouo nomē accepit & a noua obligatiōe
j. e. l. j. Et oēs res q̄ possūt subijci dño nro. pnt trāfire in nouatiōē. dñmō scia

Nouatio.

in nouatione ita demum fieri. si hoc agat ut mouet obligatio. Si vero hoc non agat. tunc erit obligatio. §. e. l. ij. Et generaliter fit nouatio inuentu noue persone libere. Et licet forte se de obligatio non sit efficax. ut quod se cum pupillo sine tutoris auctoritate. nihilominus tollit per maiorem nouationis. §. pterea isti. §. mo. tol. ob. Hodie autem non fit nouatio nisi expressim dicitur in preteritis. §. q. mo. ob. tol. §. sed cum. 2. l. e. l. si. Delegatione autem est vice sua alium dare reum creditori. vel cui creditor iusserit fit autem delegatio vel per stipulationem. vel per litis contestationem. §. e. l. delegare.

De solutionibus et liberationibus.

**Solutio.
Liberatio.**

De nouationibus que equaliter solutionibus dixit §. ti. §. l. si. r. i. si. huc generaliter de solutionibus. Et est solutio reus et ita i factio. Liberatio est obligationis et ita iure tui. Largis siue tui potest solutio alio per quibus liberatione. §. e. l. solutionis Et singulos casus in hoc tit. et l. e. inuenire magis laboriosum quam scribere. ut dicit glo. h. sup. rubro. Solutio one autem est quod debet tolli omni obligatione siue principalis siue accessoria. siue fiat solutio a principali debitore siue ab alio etiam invito debitore isti. §. mo. tol. ob. i. p. n. fallit in quatuor casibus. Primum est si creditore vel debitore pupilli qui fuit dat. tutor tacuit se debitore vel creditore. Nam si est creditor perdit creditum. Si est debitor non liberat solutio si soluit dum administrat. Nam ipsi non possunt esse tutores quod verissime est quod liberos radet vel lacerabit rationes ut i. aut. minoris l. q. da. tu. Secundo si in re soluta defuit aliquod ius. ut si soluit res que prius alteri erat obligata. l. si re meaz. §. e. l. si soluit et si euenit de non cauet. l. iul. §. q. fudum §. d. ob. Vel quando res promissa redditur in deteriori statu quam fuerit tunc promissionis ar. l. iij. §. si reddita §. como. Et sic solutio ne quod debet. §. legitime et pfecte se a tollit obligatio. Secundo si ipse vel i legitime lege prohibente. vel ratione iuris deficientis in re Ita intelligitur glo. mag. insti. qui mo. toll. ob. circa. p. m.

**Quibus casibus
sol. non liberat**

De acceptilationibus.

Acceptilatio.

De naturali liberate §. dixit. nunc de civili. nam per acceptilationem tollit obligatio et sic equat solutioni. Sed dicitur quod solutio est vera et realis quam inuenit Sed acceptilatio ficta et imaginaria. nec requirit pecunia numerata. Acceptilatio est et ideo non potest opponi exceptio non numerata pecunie. Sic potest opponi instrumentum chirographario. l. si acceptilatio §. in l. §. nisi pparet per acceptio ferretur et tunc future numerationis non numeris ut dicitur in d. §. in l. Est autem acceptilatio liberatio per mutua interrogationem que utriusque contingit ab eodem nexu absolutio. l. §. §. e. Et est imaginaria solutio. Quod est ex verborum obligatione tunc debet. id si velut tunc remittere poteris si fieri. ut patitur hec verba debitorum dicere. Ad ego promisi habere ne acceptum. et tunc rursus deat. habeo acceptum tui. Sole autem verborum obligationes acceptilatione tolluntur. et non alie nisi stipulationes deducunt. Est enim per data stipulatio que vulgo aequiana appellat. per que stipulationes contingit omnem reus obligatio in stipulationem deducta. et ea per acceptilationem tolluntur. Stipulatio enim aequiana renouat omnes obligationes et a gaillo aequiano ut coposita est §. est autem insti. §. mo. tol. ob.

Acceptilatio.

De naturali liberate §. dixit. nunc de civili. nam per acceptilationem tollit obligatio et sic equat solutioni. Sed dicitur quod solutio est vera et realis quam inuenit Sed acceptilatio ficta et imaginaria. nec requirit pecunia numerata. Acceptilatio est et ideo non potest opponi exceptio non numerata pecunie. Sic potest opponi instrumentum chirographario. l. si acceptilatio §. in l. §. nisi pparet per acceptio ferretur et tunc future numerationis non numeris ut dicitur in d. §. in l. Est autem acceptilatio liberatio per mutua interrogationem que utriusque contingit ab eodem nexu absolutio. l. §. §. e. Et est imaginaria solutio. Quod est ex verborum obligatione tunc debet. id si velut tunc remittere poteris si fieri. ut patitur hec verba debitorum dicere. Ad ego promisi habere ne acceptum. et tunc rursus deat. habeo acceptum tui. Sole autem verborum obligationes acceptilatione tolluntur. et non alie nisi stipulationes deducunt. Est enim per data stipulatio que vulgo aequiana appellat. per que stipulationes contingit omnem reus obligatio in stipulationem deducta. et ea per acceptilationem tolluntur. Stipulatio enim aequiana renouat omnes obligationes et a gaillo aequiano ut coposita est §. est autem insti. §. mo. tol. ob.

Aequiana fiti.

De pretorijis stipulationibus.

**Stipula. iud.
Cautionalis.**

Pretoriarum stipulationum tres videntur esse species. Judiciales: cautionales communes. Judiciales eas dicimus que propter iudicium imponuntur: ut ratio fiat. ut iudicium soluitur ex opus noui numeratione. Cautionales sunt que in iustis actionibus habentur et fit nouatio iterum cedunt. ut de legato stipulatio. et de tutela. et ratio rem haberi. et dani infecti. l. d.

munnes sūt stipulatiōes q̄ sūt iudicio sistēdi cā. Et oēs stipulatiōes natura sui sūt cautōales: hoc est ad alī stipulatiōib⁹ vt q̄s cautior sit ⁊ securior inē postea stipulatiōe stipulationū p̄toriaz q̄dā sūt q̄ satis. exigūt. q̄dā nudā re promissioēs q̄les p̄ pauce sūt. j. e. l. j. s. stipulationum istaz. Et dicitur p̄torie: q̄ a mero p̄toris obīno p̄fiscunt insti. de iuri. stipu. s. p̄torie.

Comunis.
P̄torie.

Rem pupilli saluam fore vel adoleſcentis

Nulla spēs ē p̄toriaz stipulationū. Et cauet hac stipulatiōe pupillo p̄ satisfactiōe. Et tenet hac stipulatiōe tā is q̄ tutor ē. q̄ q̄ p̄ tutore negotia gessit vl̄ gerit vl̄ fideiussores eoz. j. l. iij. s. illud. Et comittit hac stipulatio tūc demū finita tutela. Et ḡnalter p̄tinuat hac materia cū cā s. de admi. tu.

Rem pu. sal. fore.

Judicatum solui.

Alia spēs p̄torie stipulatiōis ponit: ⁊ sit hec an̄ lit̄ p̄tel. vt s. q̄ satis. cog. l. de die s. si fū. Et oli a hēcūq̄ suo vl̄ alieno noīe p̄uēto reali vl̄ p̄sonali act. p̄stabat. S; hodie nō p̄stat ab eo q̄ suo noīe p̄uenit vt insti. d. satisfda. l. p̄n. ⁊. s. hodie. Defēs for aūt rei p̄stat etiā si habeat mādātū vt. l. de satisfda. l. j. i. si. ⁊ si dñs ē p̄sens fideiūbz p̄ p̄cura. suo insti. de satisfda. s. si x̄o aliq̄s. Si absēs est: ipe p̄curator iue nit fideiussores. j. e. l. si ad defendēdū. Et continet hac satisfdatio tres clausulas. P̄tio de defendēdo. Secōdo de dolo q̄ absit. Tercio q̄ iudicātū soluere p̄mittat vt dicit glo. insti. de satisf. s. j. in x̄. satisfdatiōe. Et ab ista vlti maclā de noīat̄ tota ista satisfdatiō. vt nomē sit p̄sequēs rei insti. de dona. s. est et aliud.

Stipu. iudf. solui.

Rem ratā haberi. et de rati habitioe.

Due sūt p̄tes hui⁹ rubri. vt p̄z p̄ exēpla. j. e. Una rē ratā haberi. i. quō ⁊ qñ q̄s p̄mittit rē ratā haberi. fm̄ yr. Alia de rati habitioe Et traditur h̄ vna reglā q̄ p̄curator actoris o; cauere de rato. i. rē ratā dñm habiturū si dubitat de ei⁹ mādato. l. j. l. de pecu. ⁊ i. l. nō solum. s. alieno. e. ti. s. Circa q̄d ponit̄ tres casus. qz si p̄stat eū h̄re mādātū. nō cauet de rato Aut p̄stat eū nō h̄re. ⁊ tūc nō admittit eū cū cautiōe rati. nisi sit p̄iūcta p̄sona vl̄ valde amic⁹. l. s. ⁊ he. in p̄n s. de pecu. ⁊ tūc cū cautiōe rati. l. p̄poni⁹. i. si. e. ti. vl̄ p̄festinātū p̄ire. i. p̄ eo q̄ quē la ta est snia mozi. Nā q̄libz admittit etiā sine mādato ad defendēdū eū eo enā inuīto. l. nō tñ. j. de app. vl̄ p̄ recupanda possessiōe absentis ⁊ spoliati. l. j. l. si per vim vl̄ alio mō. fm̄ bar. in dic. s. si alieno. Si aūt dubitat de mādato: ⁊ dicit̄ dubiū negatiōe vt voluit glo. in. l. j. l. de his q̄. ad. lib. p̄: vel qñ p̄cu⁹ docz de suo mādato p̄ vniū testē. vl̄ p̄ducit mādātū p̄tra q̄d opponit̄. vel p̄ducit l̄ras cū sigillo. iuxta. l. si p̄curatorē s̄ de pecu: tūc ad supplementū admittit̄ eū cautiōe de rato: Quod vey est in p̄curatore simplici Sed i p̄curatore i rē suaz. nō admittit̄ nisi plene doceat de mādato. l. nō solū. s. q̄ alieno s̄ de pecu. vbi bar. ⁊ bal. ⁊ glo. in x̄. habiturū in. s. fm̄. aūt insti. de satisf. ⁊ glo. in. c. j. de pecu. De rati habitioe aūt habet̄ in regula rati habitioe et regula ratū de reg. in. li. vj.

Rē ratam.

Rati habitio.

Liber Quadragesim⁹ septim⁹ ⁊ nonus hui⁹

De priuatis delictis.

Quam sit expositū supioribus libris de obligatiōib⁹ ex tractu vl̄ cū seq̄ videre de obligatiōib⁹ ex delicto. S̄m̄e ar̄ delictū aut publicū ē. aut p̄uatū. id postremū ē q̄ ad interesse v̄m p̄ua. agim⁹. nobisq̄ aliqd̄ dari aut appli. debere p̄ dlicō i nos commissio pei⁹

Delictū p̄ua

Regule circa
delicta.

Et nascit ista obligatio ex re ipsa id est ex maleficio veluti ex furto rapina. dāno
i iuria. q̄ singula q̄lia sunt suis locis despiciem⁹. Et circa ista delicta iradunt certe
regule. Una. q̄ in oib⁹ actioib⁹ q̄ ex delicto oriūtur. siue ciuiles sint. vt actio les
gis acq̄il. ⁊ furti nō manifesti. Siue honorarie id est p̄torie vt actio vi bo. rap.
et actio furti manifesti: hoc placet vt nota caput sequat. j. l. j. in fi. ⁊ insti. de no
ra. §. sunt autē. Secūda regula. nunq̄ plura delicta cōcurrētia etiā in eūdem. bolez
⁊ eandē rem ex diuersis tñ factis. faciunt vt vllius impunitas det: Regē em̄ de
licū ob aliud delictum minuit penā. j. l. j. in prin. cuius regule octo exēpla ibi
scdm ordinem ponunt. Tertia regula. q̄cūq̄ actionē p̄ priuato delicto intēdit
ciuilitur id est p̄ interesse suo. nō tenet se subscribere si ordinario iure vtit. Si
extra ordinē ei⁹ rei penā exercere velit id est accusationē vt pena iponet ⁊ sic ad
vindictā tñc subscribere eū crimen oportebit. l. si. §. e. de subscriptione autem in
telligo vt infra. de accu. l. libelloz.

De furtis.

Furtū.

Furtū a furno qd̄ est nigrū dictū labeo ait. eo q̄ clā ⁊ obscure fiat ⁊ plerūq̄ no
cte. vel a fraude vt sabin⁹ ait. vñ a ferēdo. i. auferēdo sibi est auferit ⁊ alijs auferit
vel a greco simone a po. tov. pherein. greci em̄ a ferēdo foras dixerūt fures. Est
autē furtū p̄treatio rei aliene inuito dño fraudulosa lucri faciēdi grā: vel ipi⁹ rei
vel etiā vñ eius vel possessiois sue: qd̄ lege naturali id est diuisa p̄bitū ē admit
tere. j. e. l. j. in fi. ⁊ insti. de ob. §. ex ma. §. furtū. Furtoz genera duo sunt. Mani
festū ⁊ nec manifestū. fur manifestū q̄z ē greci Simnophora appellat. hoc ē eū q̄
deprehēdit cū furto. ⁊ parū refert a q̄ deprehēdat. vtrum ab eo cui⁹ res fuit. an
ab alio. Nec manifestū furtum qd̄ sit apparet. Itā qd̄ manifestum nō est: hoc sine
dubio nec manifestū est. j. e. l. nec manifestū. Ad hoc autē q̄ de actio furti ista re
q̄runt q̄ his versib⁹ p̄tinentur. Actio nō dabit nisi mobile. fraude. alienū. Ab
poter. dño inuito. fur luca sequit⁹. vt patet ex dictioe s̄ posita.

Fur.

Furtū māife.
Nec manife.

Versibus.

De tigno iniuncto.

Ratio edicti.

De furto in genere dixit. Sed q̄z imittere tignū alienū suis domib⁹ ē spēs furi
iō de hoc. Lex xij. tab. neq̄ soluere p̄mittit tignū furtiuū edib⁹ vt vineis iniunctū
neq̄ vēdicare. Et puidēter qd̄ in hoc lex effecit. ne vñ edificia sub hoc p̄treatu
diruant. vel vineaz culture turbēt. Sed in eū q̄ p̄uit⁹ ē iniūrisse in duplī vñ
actionē vt s̄ de ac. re. do. l. cū in suo. ⁊ insti. de re. diui. §. cū i suo. Tigna autē ap
pellatioe cōtinet ois materia ex q̄ edificiuū p̄stat: vineazq̄ necessaria. An ⁊ regu
lā ⁊ lapidē ⁊ testā ceteraq̄z si q̄ edificiuū sūt vtilia tignum appellant. Tigna em̄ a
tegendero dicta sunt. j. de v. sig. tigni. ⁊ s̄ ad ebi. gēma. §. tigni. imo ⁊ calx ⁊ ba
rena tigni appellandē cōtinent. Et oia necessaria in vineis puta p̄nce q̄ ponunt
illōz vt vites sustēten. Et pedamēta q̄ figūt i terrā. j. e. l. j. §. hoc amplius.

Tignū.

Partice.
Pedamenta.

Si quis testō liber esse inissus fuerit et post mortē dñi aū
aditā hereditare surripuisse aut corrupisse quid dicatur

Seru⁹ facies
furtū heredi.

Supra de furtis in genere a quacunq̄ persona p̄treatis habuimus et in qua
cunq̄ re mobili et postea de quodam speciali furto tigni iniuncti. Sequitur vñ
dere modo de quodam alio. Et nota q̄ ista rubrica secundū glo. nostram non po
nitur materialiter sed significatiue ⁊ ponit verba edicti p̄toris habentia plenum
intellectum: vel ponit casum totius tituli. Unde quod sequit in nigro est cōmē

tatio rubrice. Pena delinquentis contra hunc titulum est intra annum utilem in du-
plum et de hoc etiam supra de ma. tel. l. ticia. §. pe. Et habet hec actio in factum na-
turalem potiusque civilis in se equitatem. Siquidem civilis deficit actio. Sed natu-
ra equi est non esse impunitus eum qui hac spe et audacior factus est: quia neque ut fuit
se coherceri possit: intelligitur spe eminentis libertatis. Neque ut liberum damnari
quia hereditari furrum fecit. infra. e. l. j. §. j.

Furti aduersus nautas cauponas stabularios

Differentia inter hunc tit. et §. nau. cau. stab. notauimus ibi. In eos igitur qui nau-
tes cauponas stabularios exercere solent: si quid a quoquo eorum quos quisue ibi habebunt
furtum factum esse dicetur iudicium datur. Sive furtum opere et consilio exercitoris factum
sit. siue eorum culpa qui in ea nauis nauigandi causa essent. Nauigandi autem causa ac-
cipere debemus eos qui addibent ut nautis nauiget hoc est nautas. Et in duplum actio
est: cum enim in caupona vel nauis res perierit: ex edicto pretoris obligatur exercitor
nautis vel caupo: ita ut in potestate sit eius cuius res surrepta est: utrum malitiam eius
exercitoris pretoris iure: an cum fure iure civili experiri. Et ratio huius edicti est: quod
aliquatenus culpe reus est qui opera malorum hominum uteretur: ideo quasi ex ma-
leficio teneri videtur iuxta. de ob. ex. quasi male. §. si. et. j. e. l. j. §. pe.

Nauigandi causa
Non edicti

Si familia furtum fecisse dicatur

Utilissimum id edictum pretoris: proposuit quo dominus prospiceret aduersus maleficia ser-
uorum: videlicet ne cum plures furtum admittunt: emerant omni patrimonio: si om-
nes noxe dedere: aut per singulis estimationem liti s offerre cogat. Datur igitur arbi-
trium hoc edicto ut si quidem velit dedere: omnes noxios seruos: possit omnes des-
dere qui precipauerunt furtum. Si uero si maluerit estimationem offerre: tunc offer-
rat quantum si unus liber homo furtum fecisset: et retineat familia sua. Hec autem fa-
cultas tunc datur domino cum ipse ignorante furtum factum est. Sed si sciente eo: non datur
ei hec facultas. Is autem intelligitur scire: qui scit et potuit prohibere

Familia facti
ens furtum

Arborum furtim cesarum

Si furti arbores esse sint: datur actio ex. l. aqil. et ex. l. xij. tab. §. iudex. i posteriorio
re deducat id quod ex prima sequitur sit: et ex reliquo condemnat eum. Et omnes qui ar-
bores et maxime qui vitas ceciderint si criminaliter percipiant etiam tanquam latrones
puniri debent. infra. e. l. iij. Et appellatio de arboribus continetur vitis: hedere: harius
dines et salicium. Cedere est non solum succidere: sed etiam ferire cedendi causa. Cedere
est deiebere. Subterrare est subsecuisse: huius actionis eadem causa est
que est legis aquilie. infra. e. l. cedere. Et dicuntur arbores furtim cesae: que ig-
norante domino: clandestinis eius causa ceduntur.

Arbores cesae.
Arboris ap-
Cingere
Cedere
Subterrare

Qui bonorum raptorum

Ista est secunda obligatio ex maleficio vel delicto priuato. Qui enim res alienas
rapit tenetur quidem etiam furti: quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat
quam qui vi rapit. Ideo recte dictum est eum improbum furem esse. Sed tamen propriam
actionem eius delicti pretor introduxit: quam appellat vi bonorum raptorum. Et est intra an-
num quadrupli: per annum vero simpli. Et licet in pluri loquatur: etiam qui unam rem
licet minimam rapuit ea tenetur. infra. e. in pn. et. j. l. iij. ubi ponuntur verba huius edicti
Dicitur autem raptor a fure solo antio: ut si erat animus ei palam et per vim auferendis

Raptor
Fur

licet ibi nemine inueniat tñ est raptor. l. iij. infra de vi pri. Sed fur est q̄ h̄z an̄s m̄ v̄ faciat clam: licet interdū deprehendat: ex q̄ deprehensione efficit manifest⁹ ar. ex etimologia vocabuli. s. de fur. l. j. ibi furno: id ē nigro.

De incendio ruina naufragio naue expugnata

Utilitas edicti **U**tilitas edicti vt litas euidentis ē ⁊ iustissima seueritas. Siq̄dem publice intere nihil rapti ex h̄mōi casib⁹. Et q̄q̄ sint de his facinoribus etiam criminib⁹ executi ones. attamen recte p̄tor fecerit q̄ forenses q̄s actōes cōibus istis p̄posuit. Verba edicti hec sunt. In eū q̄ ex incendio ruina naufragio: rate nauēq̄ expugnata q̄dā rapuisse recepisse dolo malo: damnū: quid in his rebus dedisse dicitur q̄druplum in anno: quo primū de ea re expiundi p̄tas fuerit: post annū in simplū iudicium dabo. Itē in seruū ⁊ familiā noxale iudiciū dabo. Ex incendio rapti dr: q̄s p̄pter incendiū: hoc est p̄pter tumultū incendiij: vel p̄pter trepidatōem incendiij rapit: quē admodū solemus dicere in bello amissum: q̄s p̄pter cām belli amittitur. Ruine appellatio refert ad id tps quo ruina fit: nō tñ si ex his q̄ruerunt tulerit quis: sed etiā si ex adiacentib⁹. infra. l. j. s. itē ruine. Ex naufragio rape dr: nō solum si q̄s eo tpe tulerit quo naufragiū fit: sed etiā si alio tpe tulerit: hoc est etiam post naufragiū. Namq̄ res ex naufragio etiam he esse dicuntur que in litore p̄ naufragium iacent. Expugnare nauem videtur: qui in ipso quasi p̄lio ⁊ pugna aduersus nauem ⁊ ratem: aliquid rapit: siue ipse repugnet siue p̄donibus expugnantibus rapiat. Expugnata nauis cum spoliatur aut mergitur aut dissoluitur: aut pertunditur: id est p̄foratur: aut fanes eius p̄cindunt: aut vela p̄canduntur: aut anchorae inuoluant: id est subtrahantur de mari.

De iniurijs ⁊ famosis libellis

Iniuria **I**niuria ex eo dicta q̄ non iure fiat: omne em̄ qd nō iure fit generaliter iniuria fieri dicit. Specialiter autē iniuria dicit contumelia. ⁊ sic accipit: hoc titulo interdum autē iniurie appellatōe damnū culpa datū significat. vt in lege acq̄lia dicitur solemus. s. ad. l. acq̄l. l. sed ⁊ si q̄cunq̄. s. j. Interdū iniquitatem iniuriā dicitur: q̄ iure ⁊ iusticia caret: quasi nō iuriam. Contumeliā autē a p̄tendendo dicitur: Iniuria aut re aut verbis fit. Re: quotiens manus inferuntur: Verbis autē quotiens non inferunt verūq̄ puiciū fit. infra. e. l. Itē apud laboonē. s. puiciū. Dicitur etiā iniuria fieri lris vt p̄ libellū vel carnē famosum. Nam si quis libzū ad infamiam alicuius p̄tinens: scripserit: cōposuerit: ediderit: doloue malo fecerit quo quid eoz fieret: etiam si alterius nomie ediderit: vel sine noie: voluit. senat⁹ vti de ea re agere liceret illi: ad cuius iniuriā factus est. Et si p̄dem natus sit q̄ id fecit: intestabilis ex lege esse iubetur. l. lex cornelia. s. si quis libzū. infra. e. p̄t etiā talis criminaliter accusari: ⁊ imponit pena capitalis. l. de famo. lib. l. j.

Contumelia
Libell⁹ famo

De extraordinarijs criminibus

Crimia extra ordinaria **S**uprahe puatis et nominatis nunc de innominatis. fm̄ dzo. vel sic fm̄ R. de puatis delictis ex quibus etiam civiles nascunt actōes posuimus. s. dicitur q̄ de his criminibus ex quibus sole criminales oriunt actōes ⁊ publice ordinariā q̄s penā irrogantes: p̄mittimus de his criminibus ex quibus sunt executiones criminales ⁊ extraordinarie. Sollcitatores itaq̄ alienay nuptiay. Itē q̄ m̄imo

noy interpellatores: et si effectu sceleris potiri non possunt: propter voluntatem tamen pntico se libidinis extra ordinem puniunt. Item si quis contra bonos mores iniuriam faciat ut si fimo corrupto aliquem pfuderit: ceno luto oblinierit: quas si spurcauerit: fistulas lac: tant quid aliud ad iniuriam publicam committam: in quos graviter a iudice penam extraordinariam: id est pro qualitate criminis iuxta motum animi imponitur: et de extra ordinem imponere penam: quae non est ordinaria et statuta pena in iure pro his sed iudex ex bono et equo arbitrabitur quod factum oportet. l. i. l. facularij. §. sunt quedam.

Extra ordines

De sepulchro violato

¶ Sepulchri violati actio infamia irrogata facta ex causa condemnationis. Si igitur sepulchra quis diruat sine iudicis auctoritate: cessat aequitas. erit tamen agendum quod vi aut clam et sic ad operam restituendum. Et idem de statua quae de monumento evulsa est. Verba edicti haec sunt. Cuius dolo malo sepulchrum violatum esse dicitur: in eum in factum iudicium datur: ut ei ad quod pertinet: quantum ob eam rem equum esse videbitur: condemnatur. Si nemo erit ad quod pertinet: sine agere nolle: quicumque agere voluerit: ei centum aureorum actio: non dabo. Si plures agere voluerint: cuius iustissima causa esse videbitur: ei agendi praeterea facultas. Si quis in sepulchro dolo malo habitauerit: edificium aliud quam quod sepulchri causa factum sit habuerit: in eum si quis agere eo noleat. c. aureorum iudicium dabo. Sepulchri appellatio omnis locus sepulture pertinet. l. iij. §. prima verba. Et fit condonatio in hac actione quatenus interest: scilicet ex iniuria quae facta est. Item ex lucro eius qui violavit: vel ex damno quod perierit: vel ex temeritate eius qui fecit. Nunquam tamen minoris debet condonari: quam solent extraneo agere: quod est centum aureorum: contra violentum. Item. c. contra habitantem. l. iij. §. qui de sepulchri.

Sepulchrum violatum
Statua
Verba edicti

Sepulchri appellatio

De concussionibus

¶ Concussio iudicium publicum non est regulariter. Si autem quis pecuniam accepit quae crimine minatur: potest publicum iudicium esse ex senatusconsultis: quibus pene legi cornelie tenentur: qui in accusandis innocentes coierint: vel qui ob accusandum vel non accusandum: denunciantium vel non denunciantium testimonium: pecuniam accipiunt. l. i. §. c. Est ergo poenitentia criminis ut tamen ille qui passus est concussionem possit etiam criminaliter accusare. Et de concussionibus criminis: cum alicui terror incutitur alicuius mali futuri. i. Puta si minister praedictis dixit quod praedictis iussu debebat aliquid capere: et non dixit verum sed propter hunc timorem aliquid fuit ei datum: ut faciunt nunc multi civitatum sepe secundum glo. l. i. §. c. Laesus tenentur. hoc crimine verum. Item crimine falsi ut. §. e. l. ij. r. §. d. fal. l. j. §. j. r. lege Julia repe. §. ad. l. i. §. r. p. e. l. e. ad. Item lege rheimia si accepit ut non accusaret. §. ad turp. l. i. §. p. Item edicto de calumniatoribus. §. d. calu. l. j. §. j. ita dicit glo. §. j. l. ij.

Concussio criminis

Concussionis poene

De abigeis

¶ Abigei cum durissime puniuntur ad gladium damnari solent. Puniantur nunc durissime non ubique: sed ubi frequentius est id genus maleficij. Alioquin et in operibus nonnulla tempora datur. Abigei autem proprie hi habentur qui pecora et pascuis vel armentis subtrahunt: et quodammodo depredantur. Et abigendi studium quasi artem exercent: equos de armentis: vel oves de gregibus abducunt. Et die sunt abigei: ab abigendo: abigit enim et abducunt pecora. Sed si minus decem oves aut quattuor: vel quinq; porci abducti et abacti sunt non abigetas.

Abigei

sed furtum est. l. si. infra. e. nisi ut artem hoc exerceant: puta sepe vnum vel aliorum pecus surripuerit. infra. l. si. §. qui sepius.

De pruaricationibus

Pruaricator: Pruaricator est quasi varicator qui diuersam partem adiuuat: pro causa suas quoque nomen habet a varia certatione tractum; ait. Nam qui pruaricat ex utraque parte consistit: quoniam ex altera potius quam proualeat animus. Is autem pruaricator proprie dicitur qui publico iudicio accusauerit ficticiam admittendo falsas defensiones et bonas probationes dissimulando. infra. ad turp. l. §. pruaricationem. Ceterum aduocatus non proprie pruaricator dicitur: et ideo extra ordinem solet puniri siue publico siue privato iudicio pruaricatus sit aut causam perdidit. l. de aduo. diuer. iudi. l. §. et. §. l. §. in si. Hodie autem his qui pruaricati sunt propria vel abusuua pruaricatione pena iniungitur, extraordinaria. §. l. §. et infamia. vt. §. l. si is.

Aduocatorum collusio

De receptatoribus

Receptatores Receptatorum pessimum genus est: sine quibus latere nemo diu posset. Ideo precipitur ut pinde puniantur sicut latrones. Immo decem annis a sua terra debent exulare: licet receptus aliter erat puniendus. §. de abig. l. si. in si. In pari causa habendi sunt qui cum apprehendere latrones possent: pecunia accepta vel parte surreptorum dimiserit. l. §. in si. §. e. Rone autem sanguinis et cogitationis micus agit cum receptatoribus: qui neque absoluedi neque seuerè admodum puniendi sunt. Non enim par est eorum delictum: et eorum qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt. §. l. si.

De furibus balnearij

Fures balne. Fures balnearij dicuntur qui in balneis furant: tales extra ordinem audiendi sunt et causa cognita puniendi: dummodo sciemus in penam eorum operis publici temporarij modum non egrediendum. Idem est in nocturnis furibus. Sed si telo se fures defendunt vel effractores: vel ceteri his similes: nec quemquam percusserit metalli pena: vel honestiores relegatis pena afficiendi erunt. §. l. §. in si. Et si interdiuisum est diurno tempore furtum fecerint: ad ius ordinarium remittendi sunt: vt civiliter pro eis agat in duplum vel quadruplum vt. §. de pua. delict. §. si. quia misericors talis punitur quam nocturnus. Sic et alias est inter eos differentia. §. ad. l. acquil. l. itaq. et infra. de sicca. l. furem. Miles autem si in balneario furto preceperit dicitur remittitur a militia ignominiose. in fra. l. si.

De effractoribus et expilatoribus

Effractoress carceris De his qui carcere effracto euaserunt: sumendum supplicium duni fratres respexerunt: hi etiam qui de carcere erupuerunt. et fugerunt erupto carcere. Sine effractione foris. §. l. hostijs domus ubi erat in captiuitate. Sine spiratione cum ceteris qui in eadem custodia erant: capite puniendi sunt. Et si per negligentiam custodum euaserunt: iuncti puniendi. **Expilatores** Expilatores hereditatis: qui sunt atrociores quam fures: in operibus publicis vel prepetis temporarij dari solent honestioribus aut nulla specialis pena imposita est. Ideo etiam cognita libere erit arbitrium iudici statuendi. Sicut modo et facularij qui veritas in faculis artes exercentes partem subducunt parte subtrahunt. §. de extraor. c. ri. l. facularij. **Detractarij vel directarij** Et detractarij alias directarij: hoc est qui in aliena cenacula se dirigunt furandi aiorum puniendi. Item effractoress qui effringunt vt surripiant in hos et ceteros si-

niles causa cognita statui debet prout admissum suggerit. In effractoires varie adaduerit. Nam qdam effringit vt euadant: et tuc maior pena. j. l. j. in pn. Quisdam sunt nocturni effractoires vt surripiat: et tales atrociotes sunt q diurni: et ibi fustibus celi in metallu d'aminant. Diurni No effractoires causa surripiendi p' fustiu castigatdem in opus ppetuu vel temporariu dandi sunt. j. l. ij.

Nocturni
Diurni

De crimine expilate hereditatis

Ex hoc crimine non dat actio ciuili: qd no est in alijs criminibus vt dicit glo. j. l. j. Si quis igit aliena hereditate expilauerit: id est expoliauerit vel surripuerit ex ea: extra ordinem solet cohereri p accusatdem expilate hereditatis. Et ideo extra ordinem audit: qz cum furti agi non possit quia hereditas no fit furtum. j. l. fi. et sic non dat ordinariu remediū: solum supe fit extraordinarium: id est auxilium p' fidis. Et locū habet istud crimē qñq's aliena hereditate expilat si hereditas non dū sit adita vel etiā adita: sed res ab herede nondū sunt app' hense: vel ab alio. j. l. i. Et denegat hui' criminis accusatio p'ra eos qui furti pueniri no possunt: et ideo nec vxor q socia diuine et humane domus suscipit ab hereditibus mariti deo criminis accusari no p' t. l. vxor. infra. e. Sz pueniet rei ven. et ad exhibē. et tenebit de fructub' pceptis et p'cipiēdis et psumptis mala si. de. l. e. l. aduersus.

Expilare hereditatem

Vxor no committit furtū

De crimine stellionatus

Stellionatus iudiciū famosum qui de no est sed coheritōnem extraordinariā habet. j. l. ij. et dicit stellionatus ab aiali quodam reptili qd est serpenti sike vel laeric hīs varias et diuersas in modū stellaz maculas venenatas: hic stellionat' crimē: id est variū diuersifq's coloribus et maculis aspium. de hoc glo. j. l. ij. Est ergo accusandus crimine stellionat' q' varietatis et mendacij reus est. Locum habet accusatio ex hoc crimine: qñ deficiente alia speciali accusatōe: equū est alicui subueniri p'ra delinquentē. Sicut est in pecuniaria causa datur actio de dolo i subsidium Ita et in criminibus vbicunq' titulus deficit criminis: hoc crimen stellionatus obijcit: et dolo in p'posito tñ locū habet hui' criminis accusatio: et p'it p' m' exēpla vt si re obligatā est si obligatā v'edo: vl pmutuo: vl in solidū et o: vel etiā obligo vbi erat pmo obligra. Item si quis imposturā facit: id est bonis viris mendacia imponit: vel si fecit collusionem in necē alterius. j. l. iij. §. j. ij. et. iij. Pena autem stellionatus nulla legitima est: cum nec crimen legitimum: id est ordinariū sit. et ideo extra ordinem pena infligitur. j. l. iij. §. pena.

Stellionatus crimen

Impostura
Pena stellionatus

De termino moto

Terminus dicitur finis: vel limes distinguens p'fina agrozum. hinc virus. xij. en. limes erat positus litem vt discerneret agri. c. for' de h. sig. Dicit itaq' motus terminus: si lapis ille criminalis et limes amoueatur a priori et vetusto loco. Et est pessimum factum eoz qui terminos finium causa positos p'tulerint: id est ultra debitum finem posuerint. Et licet ex legibus agrarijs olim varia pena his imposta fuerit. Hodie tamen modum pene ex conditione persone et mente facient: ita tui oportet. infra. l. ij. §. j. Terminoz itaq' scienter auulsoz non erat olim multa pecuniaria: sed pro conditione admittentium personali coheritione puniendum est. j. l. j.

Terminus

De collegijs illicitis et corporibus

Collegiū

Collegiū dicitur eorum quae simul cohabitāt quia simul colliguntur: vel colliguntur et tres
constituunt collegiū. §. de v. sig. l. nerati. Cū itaq; plures simul collecti cohabitāt:
corpus constituere dicuntur quod corpus collegii vel vniuersitatis appellat. Sūt autē
omnia collegia illicita nisi quae pbantur licita: id est a pncipe pcessa vel admitta. §. l. fi.
§. in ūma. r. l. de here. insi. l. collegiū: pncipales autē pstituitōes pceptū ne pa
tiant eē collegia sodalicia: ne uel milites collegia in castris habeāt. S; religionis
causa coire nō pbibent. Immo nec religionū collegia noua inconsulto romano
pōnifice fieri pnt. c. fi. de reli. do. r. e. ti. c. si. vi. §. Qui autē illicitū collegiū vsur
panerit: ea pena tenet qui tenent hi quo hominib; armatis loca publica: vel tē
pla occupasse iudicati sunt. i. maiestatis. §. l. ij. r infra. ad. l. iul. ma. l. j.

Illicitum col
legium

De popularibus actionibus

Poplaris ac.

Populare actōem dicimus quae suū ius id est ppiū populi tenet: vt in albo cor
rupto. §. de iur. om. iud. l. si q; id. r in actōe in factū. de deiec. r effu. l. si dō. §.
hec autē. Et regulariter populares dicuntur actōes quae nō sunt rei familiaris psecu
tories sed ex equo r bono extrinsec; ad vindictā ppositae sūt q̄lis est actio sepulchri
vio. l. iij. §. fi. de sepl. vi. Itē actio liberi hominis occisi vel vulnerati. §. de iec. r ef
fa. l. si dō. §. hec autē actio. Itē p̄eo quod positū est in subgrūda vel pectorū v̄ me
niano: vel p gula dic. l. si dō. §. p̄tor r omnes alie actōes in factū que reddunt bo
die loco interdictionū p̄ditorū de rebus publicis. pp̄ares sunt. §. ne qd in lo. pub.
l. ij. §. hec interdictionū. Et tō cuiuslibet de populo pcedunt cū p̄toris tū indagine. §. l.
ij. Sane fm R. popularis actio dicitur que cuius ex populo datur. Cū vero pri
uatum sit crimen quod obijcit: ei dūtaxat intendere licet: cui; interest: non propter
pecuniā exigendā: sed ppter penam corporalē infligendā: pecuniaria vero petitio
fi cōpetat: cuiuslibet de populo dat: i spectat p̄sona que ad agendū admittit: cuius
opinionis r an sit idoneior: vel cuius interest pncipaliter que ip̄a fieri desiderat:
ita dicit glo. hic sup rubro. Semper enim is cuius interest p̄ferat in populari
bus actionibus. infra. l. iij. in fi. Omnes quoq; populares actiones neq; in here
des dantur neq; supra annū extendunt. infra. l. fi.

Liber quādragesimus octauus r decimus huius

De publicis iudicijs

Publica iu.

Publica cri.

De accusationibus quae pecuniariter mo
uentur supra dictum est. Item quid de p̄uatis criminibus: vt furto
iniuria: rapina. Verum quia quandoq; sunt de criminibus accu
sationes r inscriptiones: ponit p̄mo de criminibus publicis: r que
sunt. Et expo nit p publicis iudicijs: id est legibus publicorū iudicio
rum: vel id est accusationibus publicorū iudicioꝝ: quorū accusatio est, terribilis
ad vindictā et publica: id est publica: siue popularis. vt iusti. e. in p̄n. §. quis q̄s
quod idoneior admittat vt diximus supra ti. pr. Et est hic liber terribilis vt dicit te
xtus. l. de ve. iur. ena. l. ij. §. septim. is. Ad autē omnia iudicia in quibus crimē
vertitur publica sunt. Sed ea tū que ex legibus iudicioꝝ publicorū veniūt. vt
Iulia m. re. Julia de adul. Cornelia de sicca: r veneficis: pompeia §. parrici. Ju
lia p. cula. L. onne. de test. mentis. Julia de vi. pub. Julia de vi. priua. Julia am

bitus, Julia reptum, Julia de annona. Et dicitur tribus modis publicum: uno modo largissimum: et omne iudicium quod fit ad vindictam suam ad utilitatem publicam dicitur publicum: ita accipitur in l. interdictum, infra. e. l. et licitatio. §. quod illicite. supra de pub. et ves. Alio modo dicitur large quando quilibet de populo potest accusare. Ita accipit in l. de suspens. tu. §. sequens. Circa hoc dicit Bar. l. l. §. e. vna res golum quod omne iudicium quod non respicit offensam certe persone principaliter: de illo potest accusare quilibet de populo. Exemplum dicit statuti Basilien. summa ratione ac singularis religionis intuitu: hoc anno factum: vnam duraturum: quod si quis iurauerit per corpus christi aut eius membra: solus et quinq. solidos. Istud non respicit offensam certe persone principaliter: sed malos mores: ideo quilibet potest accusare: ita loquitur lex senatus. supra de iniur. Tertio accipitur publicum iudicium stricte: et ita accipitur in toto isto titulo. vt. §. l. §. Et ista sunt iudicia: ex quibus damnatus statim efficitur infamis. l. i. supra de his qui no. infra. Unde non sequitur quilibet accusare potest: ergo est publicum iudicium: put accipitur hic vt fiat infamis. et sic stricte publicum iudicium: ita sentit Hzo in sum. huius titi. §. publicorum iudiciorum: quedam capitalia sunt: quedam non capitalia. Capitalia sunt ex quibus pena mors aut exilium est: hoc est aque et ignis interdictio: per has enim penas eximitur caput de ciuitate. Nam cetera non exilia sed relegati ones proprie dicuntur: tunc enim et ciuitas retinetur. Non capitalia sunt ex quibus pecunia: aut in corpore aliqua coherctio: pena est.

TRONA

Capitalia
non capitalia

De accusationibus et inscriptionibus

Dicitur est his qui ad accusationem admittuntur: nunc de accusationibus. Est autem accusatio nihil aliud quam reum criminis per libellum deferre vel facere ad vindictam. vt colligitur. l. e. cum rationibus. et l. qui ignorat. et l. si quis ex fam. et infra. e. l. libellorum. et de pna. delicti. supra. l. vl. Et est accusator: necessarius: vbi cumque criminis vel delicti accusatio est admissa in publico vel priuato crimine. l. e. l. vl. et §. e. l. si cui et vbi cumque de honore adimendo tractatur. §. de mu. et ho. l. rescripto §. si quis. Tribus est modis proceditur super crimine: per accusationem se inquisitionem et denunciationem: et sicut isti modi sunt inter se diuersi et ad diuersum finem tendunt. Ita et diuersimode instituuntur et exercentur vt in extranea. ad reprimendum: quomodo contra cri. le. ma. p. coll. xi. Unde in eis traditur talis regula. Sicut accusationem procedere debet inscriptione: ita inquisitionem fama et denunciationem fraterna monitio vt in. c. qualiter et quando. h. de accu. et in. c. licet hely. de sumo. Qui ergo ad accusandum aliquem de crimine procedit: debet se inscribere: id est ascribere solemniter: ad penas talionis: que talis est: vt si ille in accusatione defecerit: quod eandem penam sufferat et sustineat: quod sustinere debuit: set is: quem accusare volebat: et puniri. l. si. l. e. ti. Et debet accusationem suam tradere inscriptionis cum inscriptione nominis accusantis et accusati: et crimine et mens se quo commissum est crimen: et loco admissi criminis: et consiliibus sub quibus est admissum. §. e. libellorum in pn. et in aut. de exhi. reis. §. suscepto. Oblato autem libello dabitur dilatio ad deliberandum. xx. dierum. Deliberatione facta coparetur debet accusator et accusatus: et lis contestari: atque opponi exceptiones accusanti: si que reo competant. Quod si non fiat: et ex interuallo post litem contra eas opponatur: non potest: quia litis post recipitur nomen accusati inter reos: vel statim vel postea incontinenti. l. ad. l. iul. de adul. l. adulteram. et in. l. si maritus. §. prescri

Accusatio

Accusator

Inscribere

ptiōe. e. si. ff. postmoduz pbationem apertam debet accusator In causa pducere
 vt non emēdicatis suffragijs decretoꝝ vel relationum credat iudex. *L. de pro
 ba. sciant. r. L. e. singulis.*

De custodia et exhibitioe reorum

Custodire re.

**De custodia reoꝝ iudex estimare solet vtrum in carcerem sit recipienda pso
 na accusata vel non Et cum tali distinctione: Aut accusatus p̄stet de crimine: et
 tunc ponendus est i carcerem. *l. si p̄fessus: r. ex tunc cito cōdemnet vt tamē itez
 et itez cōstet. L. e. l. si in ea. r. l. si. Aut diffitetur r tunc aut ē graue scelus: et
 ponitur in carcerem. *l. e. diu⁹. r. interim custodit fm formā que habet. L. e. l. j.
 quonā. Si vero non adeo graue est crimen: cōmittit alias custodiendus r maz
 xime si fideiussores dat: quia nō est in vincula cōsciendns is qui fideiussores da
 re paratus sit nisi valde graue scelus admisit. vt in *l. diuus pius. j. e. p̄t igit
 tur iudex p criminis q̄s obijcit accusato qualitate: vel ppter honorem quē ha
 bet accusatus: vel ppter amplissimas facultates: vel p innocentia: p̄sonē: quia ta
 lis est p̄sona que p̄ma facie videt r p̄sumit innocens: vel p dignitate eius q̄ ac
 cusat facere talem exhibitōem q̄n scelus non est graue. Q̄n autē graue est tūc mi
 titur semp in carcerem. Masculi autē tū recipiunt in carcerem r recepti diligen
 ter custodiendi sunt a stratoribus qui eis sternunt lectos r ministris eoꝝ. r a cō
 metariensib⁹ qui comitant captiuos: r eoꝝ habent custodiam r obseruationem:
 Et cū huma itate quadā isti omnes debent tractare incarceratos nec debēt ac
 cusatoribus crudelitate suam vendere precio: vel gr̄a affligēdi incarceratos fa
 me vel angustia: vel siti vel longa tabe subtrahendo eos audientie e qz neminem
 audiunt: r a nemine audiunt clamantes. Sin autē p̄tra hec fecerint iudex debz
 eis infligere capitalē penā: alioquin infamā iudex: r piculū subibit p̄motu supe
 rioris iudicis. Si autē incarceratus euasit de custodia: patit̄ custos eandem penā
 q̄ patret̄ carceratus. *L. e. l. ad comētarienses: nisi custos probauerit incarc
 ratū euasisse casu fortuito infra. e. l. vl.******

**Q̄n in carce
 rē mittendus**

Ad legem Juliam maiestatis

**Crimen lese
 maiestatis**

**Proximū sacrilegio crimen est qd̄ maiestatis dicit. Est autem crimen lesena.
 vbi cunqz quis aduersus populū romanū: id est aduersus p̄ncipem r eius securi
 tatem cōmittit: vbi p̄tra vrbem aliqd̄ molitur: vel qz p̄fugit ad hostes: vel qz ho
 stes qualitercunqz iuuat vel armis vel pecunia vel p̄silio: vel qz subiectas pun
 cias nitit̄ facere rebelles: vel qz seditōem mouet in ciuitate: vel qz magistrat⁹ oc
 cidant vel p̄nceps: vel qui circa latūs eius militant: vel qz arma sumit vel oc
 cupat loca p̄tra remp. Et dicit̄ lex iulia quia a iulio inuenta Maiestatis autē: qz
 summa maiestas r imperiū vel potestas leditur: pena autē cōmittitū hoc crimē
 est: vt habet̄ in *l. eoꝝ iuncta glo. j. e. Et appellat̄ hoc crimen p̄duelliois: qz pro
 batio huius criminis vt qdam dicit̄ p̄ duellū admittebat r non in alio casu. Alij vi
 cunt r melius qz p̄duelles dicunt̄ hostes plau. in amphi. p̄duelles se in fugaz pe
 netrānt. sic. j. de v. sig. quos nos hostes. Dicit̄ ergo crimen p̄duelliois: id est
 hostile de quo insti. de here. ab intes. s. p̄ p̄rarium. Est r aliud crimen quasi le
 se ma. vt in puati carceris exercitio. vt. *L. de puā. car. Et in falsa moneta. L. de
 fal. mo. l. pe. vbi de hoc.****

**Lex iulia
 Maiestas
 Perduellio
 nis; crimen**

Prinat⁹ car.

Ad legem Juliam de adulterijs et stupro:

Precepta huius tituli traduntur s̄ de mino. l. auxilium. §. si. Et est enormius et ex cellentius alijs criminibus: cū omne peccatū est extra corp⁹: nisi fornicatio scdm apostolus. q̄ em̄ fornicat in corp⁹ suū peccat. Itē ex adulterio oīa pene crimina pueniūt: violentia: iniuria: homicidiū: p̄iuriū: falsa testimonia. hinc est q̄ non licet trāſigere vt L. de trāſ. l. trāſigere. Et d̄ hic titulus ad legem iuliā rē. nō q̄ a ius- to fuerint leges inuēte. Sed q̄ ad supplendū: interpretandū et emendādū leges Julij cesaris: de leges. p̄dicit: ideo ad legē iuliā appellantur. Itā hec lex lata est a diuo augusto. l. j. §. e. Est autē adulteriū illicitus coit⁹ cū vxore sponsa vel aliena p̄petrat⁹. Et appellat lex stuprū et adulteriū. p̄miscue. vt l. l. in l. liberas. §. c. Sed p̄p̄ie adulteriū i nuptiā cōmittit. p̄p̄t parū ex altero susceptū: vñ nomē cōpositū est. Itā d̄ adulteriū q̄ si ad alteri⁹ r̄boꝝ accessus. vt q̄ si ad alteri⁹ trāſit⁹. Cui⁹ pena est in senia et mare vt habet. L. e. l. Quis. Stuprū v̄o in virginem aut viduā cōmittit. de hoc in .l. in l. stuprū. §. de v. sig. Cuius pena est vt l. insti. de pub. iudi. §. ij. Incest⁹ autē est q̄ cū cognata vel affini cōmittit. §. e. l. si adulte- riū cū incestu. §. non unū. Venociniū autē est cum marit⁹ de adulterio vxoris sue aliqd̄ ceperit. vt q̄ in adulterio de p̄b̄tā demerit. Itā q̄ patit vxorē suā deli- quere. m̄imoniū suū cōtēnt. Et q̄ de tali p̄taminatiōe nō indignat⁹: merito pena adulteri⁹ cōſigit. Nam de venocinio punit⁹ q̄s vt adulter vt in. l. ij. §. j. infra. e et in. l. qui domum.

Ad legem Juliam de vi publica.

Quia plerūq̄ adulteria et stupra vi cōmittunt. ponit de vi pub. et puata. hz aut locū lex Julia de vi publica: q̄n cū armis facta est violentia vel aliqd̄ q̄s p̄ v- olentia reputet. puta q̄ arma vel tela domi habuerit vel in agro vt in villa. vel in publico cum telo fuerit. vel hoīes in armis habuit cā seditiois. §. e. l. j. ij. et iij. Itē q̄nq̄ etiā si fiat violentia nō punit vt si fiat ad defensionem. et incōtinen- tia: cū modozamie inculpate tutele. vt dixi s̄. de vi et vi. ar. Alioq̄n ille q̄ est ex pulsus. cū aliqd̄ fecerit ad vindictam. vel cum ex intervallo possessionē suam re- cupauerit etiā p̄donem de ea expellendo ciuilit̄ et criminalit̄ punit. vt L. e. l. si quis. et insti. de pub. iudi. §. item lex iulia. Cum autē incōtinenti quis res- sit legitime in aggredientē redundat culpa omnium delictoz cōmissoz tēpo- re violentie sue ex parte aggredientis siue aggressi aliquis occidat. L. e. l. si cri- mē. Singulos cas⁹ i q̄b⁹ locū hz hec lex. nō p̄sequor: quia enūdēt̄ enumerāt. §. e. per totum. pena huius criminis ē: aque et ignis interdictio: et deportatio: et oīm bonoz publicatio dic. §. lex iulia. insti. de pub. iudi. Cui autē occidunt si inſcio dño Si vero iubēt̄ dño dāpnāt̄ in metallū. L. e. l. seruos.

Ad legem iuliam de vi priuata.

His publica est q̄n cōmittit sine armis Itē d̄ ideo puata. q̄. priuati sit crimē in mo publica est semp̄ s̄. de pub. iudi. l. j. Et est ei⁹ pena ademptio tercie ptis bonoz. L. e. l. tutoas Et amissio dignitatis et fame. §. e. l. j. et dic. §. lex iulia de vi: vñ solet dici His puata rerū. deponit ab ordine rex. scz tercie ptis et digni- tatis. Sed deportat si vis armata sequat̄ glo. in c. ij. de or. cog.

Ad legem corneliā de sicarijs et veneficis.

Quia intertata vi illicita sepe committit homicidiū. L. ad. l. iul. de vi. pub. l.

Ad legē iuliā

Adulteriū
Stuprum.Incest⁹.
Venociniū

His publica

Uim facere

Pena huius
criminis.

His priuata.

Aerſibus.

Siccarij. qm̄ ⁊ de rap. vir. l. j. in pn. **Joec de siccaris** id est homicidis videam⁹. **Siccarij** autē dicitur a sicca qd̄ est ferreus culter viring⁹ scindēs isti. de pub. iud. §. **Jte** lex cornelia: vñ videbat⁹ qd̄ isti q̄ cū sicca occiderēt hoc lege tenerent. Sed tñ **ges** nerali⁹ h̄ accipit sicca. sicut ⁊ telū. p̄ interpretand⁹ iuris. vt̄ p̄necat ⁊ telū ⁊ lapi. dē. ⁊ lignū ⁊ quodlibet f. rru. **Itā** occidē hoīes telo. i. qd̄cūq; qd̄ manu mittitur. vel q̄ aliquē cū telo cā occidendi psequit. l. cornelia § sicca. punit. Et est sicca iste cultellus vñ gladi⁹ quē portāt pegrini qñq; in baculo qd̄az. ita vt̄ non appareat vñ dicit **Sicca** latēs mucro est: siccarius inde vocat̄ **Eadē** lege dānant enā ca pitali supplicio venefici: q̄ malū venenū necādi hoīs cā fecerint vel vendiderint vi habuerint. vel q̄ in cārationib⁹ ⁊ susurris magicis hoīs occiderint. Et olim cōmittēs in hanc legē cor. nō occidebat: sed deportabat et oīa bona sua publica bank. j. e. l. eiusdē h̄ legis cornelie ⁊. l. pe. hodie autē homicidas ferro psequimur: qz eos occidim⁹. ⁊ sic pena legi cor. ē mors vt̄ no. glo. ij. dic. §. itē lex cor. isti. de pub. iud. ⁊ no. j. l. j. vbi etiā colligunt casus qb⁹ q̄s hac lege tenentur.

Ad legem pompeia de paricidijs.

Lex pōpeia. **Lege pompeia** de paricidijs cauet vt̄ si q̄s p̄rem maritē. autē autē frem ⁊ foro rem. ⁊ ceteros q̄ parentū aut liberoꝝ vocabulo p̄tinēt: aut aliq̄ affinitat⁹ necessi. tuo vine iūgnit: occiderit: vñ cui⁹ dolo malo id factū erit: incidat in hāc aspram penam legis pompeie. cuius penam quia pompeius statuit ab eo denominata est: Sed accusationem inuenit cornelius. filla. vt̄ ē. de ori. iur. l. ij. §. deinde cor. nelius. **Que** pena talis est: vt̄ neq; gladio neq; ignibus aut alia solenni pena puniatur: Sed infusus culeo. i. corio vel pelle. cum cane gallo gallinatio ⁊ vā pera: ⁊ sineat: in vicinū mare: vel in anem piciatur vt̄ oīm elementoz vñ viū⁹ careat: ⁊ ei celū supstiti. i. viuo: terra mortuo auferat. isti. de pub. iud. §. alia de inde: Et dicitur paricide: qz parē. i. equalē sui generis aut stirpis occidit. q̄ ⁊ pa rēncide. ⁊ p̄ncide appellant⁹: s̄m p̄ris. eo qz parēs vñ p̄res occidit. S; cōmu. ni⁹ vocabulū ē paricida. qd̄ ad oēs p̄sanguinos referri p̄t ⁊ sic etiā paritib⁹ hoc crimē p̄p̄trātib⁹ p̄uēire. Et d̄ hoc crim̄ ⁊ ⁊ p̄a pōit tul. i. oratio. p̄ sexto roscio

Ad legē corneliā de falsis: et de senatu cōsulto liboniano.

Libonianū se' natu'consultū. **Falsum.** **Senatus cōsultū libonianū** factū est ad supplendū legē corneliā **pena** autē legi cornelie de falsis q̄ etiā testamētaria appellat. irrogat in eū q̄ falsum testamētus fecit **Est** autē falsum imutatio veritatis vt̄ in aut de instru. cau. in pn. coll. vj. et dicit immutatio ideo qz falsatores student immutare vera. vel imitari eā q̄ vera sunt vt̄ falsa videant verilia. **Locū** habet hoc lex cor. de falso. cōmisso dolo. nō aliter. **L. e. nec** exemplū. Et cōmittit falsum plurib⁹ modis. puta scriptura siue q̄s scribat falsum. siue debeat verū: vt̄ res id est rei veritas non appareat et ita fe et illegibilē scripturā. nō distinguo sit testamētum vel aliud instrumentū publi cū vel priuātū vel vtrū sint tabule ceree. vel ligneę: vel ratiōes. j. e. l. j. §. qui in ratiōib⁹ ⁊. l. paulus. §. paulus. Item cōmittitur dicto. vel in i teste falsum alā serēte vel variū testimoniū serente. Et iudice scienter p̄ra constitutiones iniquū iudicāte. ⁊ qui ad p̄dicta cōsiliū vel opem p̄stiterint vt̄ si iudicē vel testem corru perit. et q̄ falsis legibus vtrū in allegando. j. e. l. j. §. item ⁊. §. sed et si quis. Et ei us pena est deportatio in liberis. hominibus oīm honozū publicatio. In seruis aut vltimum supplitiū: sicut et in lege de siccaris et veneficiis obseruatur. l. j. §. si. infra. e. et in ist. de pub. iud. §. item lex cornelia. **Libonianum** autem senatū cōsultum locū habet: cum quis pecuniā recepit vel de ea pacificē p̄ aduocatioē

Pena falsi **Libonianū se natu'consultū**

vel testimonio instruendo. vel si societate fecerit p innocenti obligatioe vt. j. e. l. j. q. s. ad. l. iul. de vi. pri. l. ex senatus. r de pecul. l. ij. Et locu hz cu qs ex testamto militi sibi legatu ascribit. de quo p Spe. de fide. instru. s. ad hec.

Ad legem iuliam repetundarum.

Hec lex locu habet cum is q habet publicu officiu pecunia data vel pmissa si bi aliqd facit: qd facere no debet: vel omittit qd facere debet vt si ob iudicandū: vel no iudicandū iudex accipiat. vel ob sententiā in senatu p siliog publico dicēdam. vel ob accusandū: vel non accusandū. vel ob iudicem arbitrumve dandum: mutandum: iubendum: vt iudicet vel ob non dandum. mutadum. iudendum. vel ob hominem in vincula publica concutiendum. vincendum vincitog iudicandū. vel ob hominem ex vinculis dimittendū. vel ob hofez necandū. vel abso l uendū: vel litē estimandā. v. ob iudiciū capitis pecūneve faciēdū v. h. faciēdū. vel ob militē legendum mittendūve. Et gūalis subijcit clā. vt urbani mgrat^o ab oī sode abstineant. Neve doni. aut munerj in anno pl^o accipiat. q̄ q sit centū aure ceum. Nisi a psonis exceptis a qbus lex iubet accipe. puta a p sobrinis. r bis qui sunt a priori gradu. r ab vxore. j. e. l. j. ij. iij. iij. v. vj. r. vij. Esculenta tñ r posculenta recipit ab oib^o psonis: q̄ tñ no excedit edulium esum r inē dies p rinos pdigunt. i. plumi possunt s. de offi. p cō. l. solēt. s. vl. r de offi. p s. l. si forte. Et p hoc delicto locū habet duplex q̄rela Civilis actio in factum vel cōditio ex. l. Et Et publica accusatio. Actio dat in q̄ruplū tra iudicē p eo qd ipse vel ei^o do melit^o vel manipularius vel minister accepit. vel rapuit vel abstulit vt. e. l. j. r debet istud quadruplum totum fisci esse. cum danti obset turpitudō sua ne possit aliquid repetere. infra de iur. si. l. lucius. Est et publica accusatio inducta pro hoc crimine q̄ quis duret officium magistrat^o. L. e. iuben^o. Et s̄z repetundarū more latinitatē antique hodie dicerem^o repetēdarū. vt dixim^o s̄ fam. her.

Quāti recpe re rem publici offi. q̄s possit.

Esculenta.

Repetūdarū.

Ad legem iuliam de annona

Lege iulia de annona pena statuitur. que est s̄ de extraordina. cri. l. annonam Aduersus eum qui contra annona fecerit. aut societatem coierit quo annona id est venditio frugum. vel bonitas fori. carior fieret. vel qui nauem ferentem anno nam aut eius nauam retineat vt in. l. ij. infra. e. Non q̄ hec lex cogat aut coze re possit viuites vt vendant frumentū si non volunt. l. nec emere. L. de iure. deli Sed punit eum qui emit vt postea alijs carius reuendat vt no. glo. in l. anno nam s̄. de extraor. cri. s̄ alle. Nisi necessitas famis vrgeret quia tunc possunt co gi habentes vt vendant. sed iusto pretio. l. ij. L. de epi. au. l. j. s̄ cura carnis s̄. de offe. p̄fec. vr. Et incidunt in hanc legem. qui vadunt incantando frumentū in platea: et offerunt pro frumento plus debito. vt alijs carius emant Ita dicit Bar. in. l. ij. s̄ si quis. s̄. de. cri. stel. quia extra ordinem possunt puniri de hoc no. in. e. j. de empto. r ven. Et est pena statuta in hac lege. xx. aureo. et etiam pe na criminis vt. l. e. et no. in. l. ij. j. e.

Annona.

Incantates fru menta.

Ad legem iuliam peculatus et de sacrilegijs et reſſiduis

Lege iulia peculat^o cauet de eo q̄ ex pecunia v. re sacra v. religiosa vt i fona meij sepulchro: v. v. pub. vt si fici v. ciuitatē romę aliqd abstulerit v. l. terceperit. vel etiam cui^o dolo malo id factū est. Et est eius pena. a que et ignis interdi. ti.

Peculatus.

Deportatio
De residuis.
Pena huius.
Sacrilegiū et eius pena.

In q̄ hodie successit deportatio vt. j. l. iij. et in aut. de nup. h̄ de deportatio. Tractat et de alia lege q̄ dicit de residuis. que lex iulia locum v3 p̄tra est: apud quē ex locatione emptioe. alimētaria ratioe aliare q̄libet cā. tota pecunia publica vel pars pecū te publice q̄ accepit resedit. Itē et eadē lege tenet q̄ pecunia publicā in vsum alia nē acceptā retinuit. nec erogavit. vt. j. l. ij. z iij. §. lege. Et incidiū in hāc legē officiales siue camerarij q̄ habēt ex officio publicas pecunias. vel q̄ habēt vnā collectā impostā in cōmuni destinātā p̄ vsum et necessitate cōmuni. et finito officio sibi retinent. vel eandē pecuniā p̄uertunt v̄ aliu vsum vt in. l. ij. §. e. Et pena huius legis est in tertia pte q̄ accepit amplius q̄ debet. id est punitur in simplo et in tertia pte simpli. j. l. iij. §. sed et q̄ pecuniā Sacrilegiū aut fit cum quis rē sacrā interceperit vel sustulerit de loco sacro. vel nō sacro. Aut cum q̄s rem nō sacrā de loco sacro absp̄ortauerit. vt in. l. sacrilegi p̄ p̄n. §. e. Penā aut sacrilegi iudex p̄ qualitate p̄sone. p̄ rei cōditioe. temp̄e. etatis. et seruis. v̄ feruierius v̄ clemētius iponet. Multi em̄ sacrilegi ad bestias dānati sunt: nōnulli v̄ cōbusti. Alij in furca suspensi vt in. l. sacrilegi. §. e. Rōnunq̄ etiā capite puniti. vt in. l. sacrilegi Est ergo hodie extraordinaria hec pena. vt. j. no. Et dicit sacrilegiū a sacro. et lego qd̄ est furari vel subtrahere. hinc sacrilegus q̄ sacrū furat. Vir. in buc. vel q̄ sublegi. i. furatus sum tacitus tibi carmina nuper.

Ad legem iuliam de ambitu.

Crime ambi.
Ambire.

Hec lex locū habet in q̄ttuor casib⁹: Primo si quis dederit clā pecuniā vt alie quem sortiat̄ honorem. nō in vrbe romana. nā ibi cessat hec lex. cum princeps ibi eligat. l. j. §. e. Sed si p̄ preces. vt in. l. si. l. ad. l. iul. repe. Ideo dixi clam. qz palam potest dare pecuniā p̄ honore assequēdo sine administratiōe tñ. puta vt fiat nobilis. vel comes palatinus vel doctor. Sed cum administratiōe nullo modo licet dare. nec occulte: nec palam. vt in aut. vt iudi. sin. equo. suff. p̄ to. et de poll. l. j. §. j. et de off. p̄s. l. barbarius. Secundo habet locum cū quis stat in magistraturā vltra annū. l. e. l. j. Tertio si quis studiosē vel malitiosē ingredit̄ domum iudicis cognoscentis de causa criminali vt cū eo capiet benignitentiā et amicitiam. v̄ q̄ci in suis causis. faucat vt. infra. l. j. Quarto si iudex nouū vectigal in struuerit et eregerit vt in. l. h. l. no. vec. impo. et. Nā si eregit tenet etiā repetundarum Ita dicit Bar. post. glo. in. l. j. §. j. §. e. Et est pena centū aureorū vt infra. l. j. Sed in casu deport. ē. q̄s lez bis idē officii est affectus. l. e. l. j. nisi nō rep̄irent meliores vt. l. de assess. l. liceat. Itē in p̄consule. vt s̄ de off. p̄cōsul. l. antepe. Et dicit de ambitu ab ambio qd̄ est circuire. et blādimentis iudicē v̄ magistrat̄ circumire. Vir. regē q̄s ābire latūm. et i. c. qz p̄ ābiciofā s̄ rescrip. ll. vj.

Ad legem fauisā de plagiaris.

Plagiarius

Plagiarius est q̄ hominē libez aut ingenuū vel libertinū inuitū celauerit et vincrum habuerit aut emerit sciens dolo malo. vel liberū hominē donauerit vel in dotem dederit. quo crimine obnoxius etiā est qui liberū vendiderit. vel seruo alieno aut serue psuasit vt a dñō vel domina fugiat vel qui cum cāve. inuito vel insciente domino vel dñā celauerit. vincrum habuerit emerit sciens dolo malo. q̄ ve in ea re socius erit. et eius legis faute pena tenet Sed non statim plagiarius est qui seruos alienos interceptos tenet Sed potest furti contra talē agi: vt si opem ad furtum p̄stitit. vel quia etiam corrupit vt fugerit. Sed q̄ furti r̄p̄uit seruū vt exportatiōe dñm celaret. ille plagiarius est vt s̄. de. fur. l. fullo. §.

Qui ancillam. z. l. non statim. j. e. et no. in. l. j. p. glo. j. e. Et est plagium furti alie ni mancipij. Inde plagarius qui tale furtum pmitit. Olim erat pena pecunia: ria statuta in lege fauiaz que hodie in vfu esse desijt vt in. l. in fuga. L. e. z. l. fi. j. e. hodie aures conuicti de tali crimine puniuntur pro qualitate delicti. et aliqui in metallum damnantur quando sunt nobiles. Si autem ignobiles gladio Seru^o autem sine libertis bestijs subijcitur vt. L. e. l. fi.

Lex fauia.

Ad senatus cōsultū turpilianum. Et de abolitionibus criminum.

Temeritas accusatorū tribus modis detegit vl' dephendit Et scdm hoc tri bus penis subijct. Aut em calūniant: aut puaricantur: aut tergiuersant. Calū niari est falsa crimina scienter intēdere vt s̄ de infu. l. atheletas. s̄ calumniator Etrogat calūniatoribus pena ex lege rhemia. q̄ talis est. q̄ p publico iudicio similitudo supplicij: p extraordinario p motu iudicis punit. L. de. accu. l. fi. et de calū. l. fi. z. j. e. l. z in puatis pdeuicari vero est vera crimia abscondere. j. de ver. sig. l. pdeuicatores. z dic. l. atheletas. s̄ puaricator et s̄. de puar. l. j. Et qualiter punitur puaricator habet s̄. de pua. l. ij. et. l. accusator. z. l. ab ipa tore. Et pprie iste est puaricator. q̄ colludit cū reo. et trāstatio mungere accusan di defungit. eo q̄ pprias pbatones dissimulat. fallas vero excusatiōes el' ex ceptiōes. admittit et recipit tanq̄ bonas. j. l. j. s̄ puaricator. Tergiuersari est in vniuersū ab accusatiōe pulci criminis desistere. j. e. l. si quis repetere. Et tal' incidit in senat' uconsultū turpilianū. quod a turpilio cōsule factū ē. vt l. e. l. j. Et est pena ei⁹ vt no. s̄ de puar. l. iij. s̄. Nam q̄cuq; ab accusatiōe citra aboli tionem desistit punit pena turpilianū vt L. de abolit. l. abolitio. Et s̄ ab accu satione desistere q̄ cum aduersario suo de cōpositiōe ei⁹ criminis qd̄ intēdebat fuerit locutus secū trāsgendo. l. ab accusatione. j. e. Abolitio aut' est pemptio accusati onis. Et fit tribus modis. vno mō p pncipē spōte sua id facientē puta ppter diē insignē. id est repentinā ferias. aut publicā gratulationē aut ob rem pspere ge stam. Altero mō fit p accusatorē /postulantem. Tertio modo fit p mortē accusan tis. vel accusat i: vel biennio trāfacto sine culpa accusatoris. j. e. l. abolitio. z. l. vel ob rem. z. l. aut puatim. z l. si reus vel acc. mor. l. ij. et. l. defunctis. Et illa q̄ nullo modo postulatē pcedit. a solo pncipe indulget. et illa inducit ferias repē tinas. Alia que fit accusatore postulante. a qlibet ordinario q̄ de crimine cogno scerebat tribui potest. nō a delegato. j. l. j. s̄ abolitio. Ubicunq; aut' accusator pe tit abolitionē. ppterea q̄ ab accusato accepit pecuniam vt desisteret: non est ei obolitio danda nisi accusator accusauerit cognatas psonas vel accusauerit prose quendo iniuriā suā L. e. l. pe. Nam quāto facilius admittit. psequēdo iniuriam vel suoz. tanto magis est venia dignus: sed in alio casu ob retinēdū amorē ppin quoz. id ei pcedit. In p̄dicto aut' casu qm̄ recepta pecunia desistit: volus suus est fallacia sibi obstant. accusatori estū semp est illicitū pecunia desistere. j. l. ab accu satiōe. z. l. e. l. si femina. nisi in p̄dictis duob⁹ casib⁹. Et est notandū q̄ abolitio pncipis non habet locum in illis criminibus in quibus accusanti et accusato in cumbit probatio. j. e. l. pe.

Accusatorum temeritas. Calūniari.

Pdeuicari.

Tergiuersari

Abolitio.

Nota.

De requirendis reis et absentibus dānandis.

Tantū est puilegiū absentū. vt diui impatores noluerūt absentes puniri aut damnari: nec em ratio patit equitatis que q̄ dānari inaudita cā. etiā lite p̄testa;

Absentū pui.

ta. vt. l. e. l. j. nisi in casu. l. de pe. l. ne diu. 2. fa. j. de pe. l. absentē. 2. l. s. ac. l. absentē. Ubi ergo grauior pena venit irroganda nō est absēs cōdēnand⁹. sed p̄us req̄rēnd⁹ vt coplā sui p̄stet et bona eius describant in publicū in q̄ fiat talis ordo. Primo est debet req̄ri ad instar ciuiliū actionis vt no. s. de pub. ind. l. inter. Sed bona annotant: dicendo oīa bona pono in bāno fisci nisi uenerit j. annū et describant vt. j. l. si. et ab hac sentētia cōditionali potest appellari. vt l. si pen. app. l. ei⁹. fiscus tñ nō occupat de facto ista bona nisi post annum vt. j. l. ii. 2. l. si. Tertio req̄rit qd̄ sit p̄ edicta publica: et ex q̄ innotescere potuit sibi cō. putat annus. j. e. l. ann⁹. q̄ si intra annū mortu⁹ sit: criminis causa expirat 2 pe. tit. 2 bona ei⁹ ad successores trāsmittunt si saltem reus requisitus: intra annū iudicē adierit: 2 satis obrulerit de stando iuri vt. j. l. j. in fi. 2. l. e. l. j. l. si pen. app. l. ei⁹ qui. Hāc sit crimē qd̄ morte nō extinguit. s. ii. j. l. in senar⁹. j. si pp̄t.

De questionibus.

Questio.

Carcer.

In criminib⁹ seruandis et inuestigandis solet adhiberi q̄stio. Est aut̄ questio inq̄situs ueritatis p̄ tormēta. Hāc est interrogatio. vel leuis territio non p̄tinet a d̄bunc tractatū. s. ad syll. l. j. § q̄stionem. v̄ sic. questio est tormentū vel corporis dolor: ad erucndā ueritatē adhibet⁹. Et d̄bo questionis p̄tinebit etiā ea q̄ malam mansiōē dicim⁹ id est carcer. Quā i. si p̄ uim vel p̄ tormēta interrogatōnes sūt: tunc questio intelligit vt s. de iur. l. item apud. § q̄stionis 2. de rei ven. l. cū supuenis. Quādo aut̄ vel q̄tenus hoc faciendū sit: hoc. ri. tractat. Hāc diu⁹ augustus p̄stitit nō esse tormētis inchoandū. Sed tūc qñ suspect⁹ est reus vel alijs indicis vel argumentis p̄batio adiunatur. ubi aut̄ non sunt indicia nō est faciendā q̄stio. Hāc questio est res fragilis et periculosa: q̄ ueritatē fallit. Hāc pleriq̄ patientia siue duritia: ita tormēta condemnat vt exprim̄ ab eis ueritas nullo mōdō possit. Alij tante sunt impatientē: vt in q̄simentari: q̄ pau tormēta uelint. et ita. fit vt etiam uario modo fateant⁹ vt nō tñ feruēt etiā alios criminē tur. Req̄runt ergo ad questionē tria. Primo q̄ ueritas aliter haberi nō possit: nā tormētū infertur causa inuestigandi ueritatē et in subsidū. vt in l. diu⁹ p̄. j. e. 2. v. q. v. c. illi. Sedo req̄rit q̄ p̄cedant aliqua indicia siue p̄sumptionis vel semiplene p̄bationis. Hāc sine indicijs non est inferendā q̄stio. vt in l. ex libero j. e. Tertio req̄rit q̄ quis p̄seueret in p̄fessione in tortura facta: ita est q̄ extra locum tormētorū iterum p̄fiteatur ratiūcādo priorem p̄fessionē. ita tñ q̄ nō uideat ista tormēta: alias uidef̄ fecisse metu tormētorū. in l. ij. 2. ibi. bar. infra. e. 2. xv. q. vj. c. j. 2. xxx. q. ij. lotari⁹. Et d̄ q̄stio a q̄rendo qz iudex p̄ tormētū inq̄rit ueritatē. Et dicit tormētū q̄si torquēs mentem: a torqueo. ita no. per. doc. in. c. in p̄mplantatione de regu. iur. in decr.

Tria req̄sita ad q̄stionē.

Tormētū.

De penis.

Penā.

Septē ḡna p̄nariū.

Penā est delicti vel delictorū satisfactio: q̄ lege vel ministro legis imponitur. Et certū est q̄ imponitur p̄pter delicta. Sed in his attendit uirū delictū pueniat ex alio: an nō. Si est ex alio non pueniat: pleriq̄ nullo modo puniunt: maxime si casu: vt uenando: vel impetu: vt p̄ furore: forte vel ebrietate committat. v̄ ad. l. pom. de par. l. pe. et de off. p̄. diu⁹. infra. e. l. respiciendū. Et aliquando puniunt leui⁹. vt cū lasciuia vel malo exēplo cōmittit vt. s. ad. l. cor. l. s. sic. uij. § si ex. l. iij. § j. 2. infra. e. l. absentem. § ultimo. Et sunt septem genera penarū quib⁹ iudicēs aliquem afficere possunt. Quedam enim pene uirū adiununt: aut seruientem

inungunt: aut civitatem auferunt: aut exilium: aut cohercionē corporis continent
vel fufum ammonitionē: vel flagellorum caftigationem: vel vinculorū verberatio-
nem: aut damnū pecuniariū cū infamia: aut dignitatis alicuius deponitionē: aut
alicuius actus prohibitionē de quibus in. l. si quis forte in fi. cum duabus se. j.
e. Capitalium autem penarum ifti funt gradus. Nam summū supplicii videtur
ad fircam damnatio. Itē viri concremano. Item capitis amputatio. Item ad
bestias subici. Deinde proxima mortis pena et metalli cohercio: in insulam de-
portatio. vt in. l. capitaliū. infra. e. Est et aque et ignis interdictio. vt. s. de pub
indi. l. ij. Est et alia pena de qua. l. de mathe. l. et si excepta. Est et alia. s. ad
l. pom. de par. l. pe.

Capitalis pe.

De bonis damnatorum

Quicumq; supplicium id est mortem naturalem: ve luitatis vel libertatis
amiffionem patitur: eius bona publicant. vij. l. j. et. l. e. l. in metallum. nisi in
duob; casibus no. in. l. j. r. l. de mul. que. f. p. pri. l. j. r. l. de rap. vir. l. j. Jus
re autem nouissimo locum habet quod dicit in aut. vt nulli. iudi. § fi. Quod aut
dicitur damnati bona publicari distinguedum est vtrum seruus fuerit. tunc lo-
cum habet lex. § si liber. l. e. An filius fa. quo casu non auferitur patri peculū
etiam si erat castrense. l. e. l. si filius. An fuerit paterfami. et tunc referē an cu-
rialis: an non curialis fuerit. Si curialis et habeat filios masculos et non filias:
filij omnia habent. Si filias tantum. ipse habet dimidium et curia reliquam di-
midiam. Si filios habet et filias: filij soli habent vnam dimidiam. et cum sorori-
bus suis aliam partiant dimidiam pro virili portione. vbi autem non est curia:
lis publicat omnia: sed princeps ex equitate concedit dimidiū liberis damnati:
et quandoq; omnia si magnus sit numerus liberorum. Sed vbi dimidia tantum
publicatur nihil conceditur liberis vt in. l. j. infra. e. in fi. r. l. vlti. § si plures.
patrono autem non diminuitur sua portio damnato liberto. infra. e. l. vlti. § si li-
bertum. In publicatione autem bonorū sciendum est q; hodie non fit si damnat;
habeat cognatos vsq; ad tertiu gradū inclusiue. In crimie maiestas; nil inouat.

Supplicia.

Publi. bono.

De bonis eorum qui ante sententiam mortem
sibi conscuerint vlt accusatorem corruerint.

Hunc de bonis quasi damnatorum: id est eorum qui mortem sibi infligunt. Su-
per quo distingue. vtrum conscientia delicti alicuius infligat sibi mortem an alia
causa. vt impatientia doloris: vel ob pudorem eris alieni. et in his certum est
non auferenda bona. Sed in primo casu distinguitur: an erat tale crimen et qd
non erant publicanda bona. puta furtum: et tunc non auferuntur bona heredi-
bus. an casu quo erant publicanda et tunc aut erat tale crimen cuius accusatio
poterat inchoari post mortē vt repetunt. pecul. et. l. ma. et auferunt heredibus
bona. Si autem non poterat inchoari post mortem: et non auferuntur bona. ni-
si conscuerit sibi mortem post litem contel. vel post q; fuerit in scelere deprehē-
sus. infra de iure fil. l. in fraudem § ij. et. iij. r supra. de iniur. rup. test. l. si quis
exheredato. § sibi autem infra. eo. l. vltimo. vsq; ad. § vlti. et. l. eo. l. j. et. ij.
In capitalibus criminib; q; penā mortis continent nō nocet aduersarius corrupe.

Infligēs sibi
mortē.Corruere
aduersariū

Nam ignoscendū ē ei q̄ sanguinē suū quēcūq; redēptū p̄ pecuniā voluerit. In his autē criminibus q̄ sanguinē nō infligunt: quā aduersariū suū corruperit: hoc ē accusatorem. punif. vt. s. de pena. l. fi.

De interdictis et relegatis et deportatis.

Exiliū.
Relegatio.
Deportatio

Triplex est exilium. aut certorū locoꝝ interdicio. vt aliquis bononie vñ mutine nō stet. Aut lata fuga: vt oīm locoꝝ interdicit p̄ter certū locū: puta vt stet mutine tantū: vel bononie. Aut insule vinculū. i. relegatio in insulā vbi nō stat cum hoib⁹. Relegatorū duo sunt genera. Sunt q̄dā q̄ in insulā relegant. ⁊ sunt q̄ similititer vt p̄iuntijs eis interdicit: nō etiā insula assignet. Et hec est differentia int̄ relegatos et deportatos. q̄ in insulā relegari et ad tēpus ⁊ in ppetuum quis potest. Et talis ciuitatē romanā retinet: ⁊ testamētī factionē nō amittit. Et si ad tempus relegat: neq; tota bona neq; pars ei admittit. Deportari autē nō nisi in ppetuum quis potest. et talis familiā pdit et ciuitatē et bona sua. j. l. relegati. ⁊ l. relegator. h̄ hec differentia. Est em̄ deportatio dānatio in insulam ob aliquod crimen capitale s̄to ppetuo ibi manēdi. Et illa dicit̄ mors civilis: et compat̄ mortē naturali i illis i q̄bus mors civilis h̄ eundē effectū cū mortē naturali. vt in ad eundā hereditate. ho. poss. insituēdo herederē. pdunt em̄ ea q̄ sunt iuris civilis: vt testari et similia. Ea dō q̄ sunt iur⁹ gentiū retinet. vt in l. q̄dā. s. de. pe. ita dicit glo. l. c. placuit. ij. xvj. q. j. Interdictio autē est. extra eā p̄iuntiaz in q̄ q̄s dōmiciliū h̄: vñ in q̄ incola est pbiberi ampli⁹ morari. vel extra patriā suā mitti. Et interdū solet etiā p̄ sententiā q̄busdā inter dici: ne intra patriē territorium vel muros morent̄: vel ne excedant patriā: vñ vt i vicis q̄busdā morent̄ aut suburbijs vt fit Basilee. Item p̄stitui in honore⁹ solent aliqui vñ ad tēp⁹ vñ in ppetuum interdici honore vel ne penit⁹ honore adipiscant. vt in l. relegator. j. c.

De sententiā passis et restitutis.

Sentiam passi.
Serui pene.
Restitutio p̄ncipis.

Passi sententiā dicunt: quib⁹ ob atrocitatē criminis aliq̄ ex solētib⁹ penis p̄ sententiā inflicta est: vel iniuncta. vt est vltimū suppliciu: s̄nt⁹ pene dānatio in metallū: deportatio: et siles: tales em̄ p̄ sententiā dānati dicunt̄ fieri serui pene. Suppliciu em̄ eorū d̄sis est vt in l. iij. s. de his q̄ p̄ nō scrip. ha. licz iure nouiss̄ mo nemo ingenu⁹ h̄i nat⁹ fiat seru⁹ ex supplicio. vt in aut. d̄ nup. s. qz dō. ⁊ s. qz aut coll. iij. qd̄ quō intelligi d̄z no. glo. i aut. sed hodie. l. de do. inter. vi. ⁊ v. Et tales si ex indulgētia p̄ncipis restitui sunt: ⁊ p̄ oīa p̄stinū statū recipiunt scz q̄ntū ad honores vñ ordies ⁊ silia vt l. e. l. j. ⁊ etiā ad p̄riaz potestātē vt in l. q̄ mo. ins. pa. po. sol. s. cū s̄t. Et tū differentia q̄b⁹ d̄bis. p̄nceps vñ est. Nam si dicit̄ restituo te: tūc ad oīa videt̄ restitui⁹ vt s. dixi. qz d̄bū restituo ḡnale est. l. vica m⁹. h̄ in fauiana. s. de. vsur. ⁊ l. i. h. l. fi. j. de. h̄. sig. Sin̄ s̄t dicit̄ indulgeo tibi: q̄ casu de pena t̄m̄ remittēda cogitasse videt̄. l. e. l. ḡnalis. ⁊ l. tutor. ⁊ l. cū indulgētia. ⁊ l. de ḡna. aboli. l. fi. qz pena p̄t̄ demit̄ culpa p̄bemis erit: id est ma la fama. vt dicit̄ ibi glo.

De cadaveribus punitorum.

Corpora punitorū sepeliēda.

Corpora eorum qui capitali crimine dānati sunt cognatis vel quibuslibet petētib⁹ ad sepulturam danda sunt: et non negdāa. Immo etiam corpora eorum peti possunt: scilicet ossa et cineres collecta sepulture tradi possunt. Ita men hoc debet fieri ex indulgētia a p̄ncipe petita et concessa. Sic et Joseph petijt a pylato corpus christi. vt dicit̄ glo. in. l. j. e. ⁊. fa. l. d̄ relig. l. obnoxi.

os. Aliqñ tñ nō pmittit maxime in damnatis causa lese maies. vt in. l. f. §. hodie
 j. e. de hoc. xij. q. ij. quesitū . p̄hibent etiā sepeliri incēdarij. xxiij. q. viij. §. in
 cendarijs. Item mortui in torneamento. Itē qui seipos interficiūt. zc. vide. bo
 nam glo. z ibi no. p. doc. in. c. ex pte. ij. de sepul.

Liber q̄dragesimus nonus z vndecim⁹ hui⁹.

De appellacionibus z relationibus

Nemo est qui nesciat: q̄ frequēs q̄q̄
 necessarius est appellandi vsus. Itā p̄ eum vel int̄quitas indicā
 tum damnosa: vel impicia negligentū corrigi. l. j. §. e. licet nōnū
 quā bene latas sentias in peius reformet: neq; em̄ vtiq; semp̄ melius
 p̄nuiciat qui nouissimus sententiā laturus est. Est autē appellatio
 fm̄ h̄zo. sententiē a minori iudice late p̄ inuocatōem maioris iudicis: p̄textu
 quitatis p̄me sentētie: rescissio. §. de mino. l. p̄fecti: z ad turp. l. i. §. vi. Et ē ab
 inferiori iudice ad sup̄iorem gradatim facta. p̄uocatio: vt dicit glo. in. c. ij. de cō
 sueta. li. vi. z. ij. q. vi. anteriorum. Relatio vero est remissio cause ad sup̄iorem
 facta. Et cōspo q̄ iudex dicit referre velle negotium: nō p̄t ammodo cognosce
 re. vt. l. de rela. l. j. z. l. de app. l. ex illo Et debet iudex illico relationis exem
 plum litigatoribus edere. c. intimasti de app. z in. l. ij. z. iij. l. de rela. Appels
 lare potest ille qui est condemnatus: sit vnus vel plures. l. si vnus ex plu. ap.
 c. c. ab vno de appel.

Appellādi vs⁹

Appellatio

Relatio

A quibus appellari non licet

Sup̄uacuum est admonere a quibus non licet appellari: quia omnes scilnt nou
 esse a principe appellandū: cū ip̄esit q̄ p̄uocat: vt. j. l. j. z in auct. de sac. epi. §. j.
 sed ab eo? rescripto bene appellat: vt. supra ti. j. l. j. §. i. z. l. e. l. non est nouū In
 terdū etiā impator ita solet iudicem dare: vt non liceat ab eo p̄uocari: z tūc non
 appellatur fm̄ leges Secus iure canonum. vbi sola friuola appellatio: per hāc
 clausulam app. re. reinouetur: vt no. in. c. pastoralis: de app. z ponit glo. si. j. e.
 l. j. Item qui ante sententiā p̄fessus in iudicio fuerit se non p̄uocatu p̄: vel extra
 iudicium cum aduersario suo paciscat: indubitate auxilium appellacionis pdit:
 vt infra. l. j. §. si quis: z. l. de temp. app. l. j. i. §. An autem ab arbitris appella
 ri possit z a quibus no. infra. l. si. et est hodie clare expeditum in. c. ab arbitris §
 off. dele. li. vi. Item a senatu non appellnt̄ Item nen appellatur a sententiā pre
 sec. p̄ro. §. de sen. p̄. p̄.

A q̄b⁹ nō ap.

Appel. ab ar.

Quis et a quo appelletur

Appellare quis potest a diffinitiuā sententiā: non ab interlocutoria: nisi in ca
 su cum iudex questionem in ciuili negotio vel criminali habendā p̄ra leges int̄
 loquutus est. infra de app. reci. l. ante sententiā Et est hoc intelligendū de que
 sione que sit per tormēta nō de questione principali: q̄ iudex interlocutoria sen
 tentia diffiniunt. supra ti. px. l. vi. Item potest appellari a tota sentētia et a certo
 capitulo eius: nisi appellatur ab vno capitulo: non rescinduntur ideo alia: nisi sint
 conexa. supra de mi. l. etiam. §. ex causa: vbi autem quis damnatus ex pluribus

Quā appellā.

facinoribus. ppter quedam appellauit: ppter quedam nō siquidem appellauit in grauiori: differt pena in leuiozibus. Si uero appellauit a leuioi grauiū pens est omnino imponenda. *infra. nil noua app. pen. l. j. §. vi.* Item potest appellari a cōsultatione. Item potest appellari ab iniqua interpretatione sententie: si tamen is habuit potestatem interpretandi: ueluti procurator cesaris: et ptes. p uincie. Ita tamen ut in causa appellationis reddende hoc solū querat an iure interpretatum sit *infra. e. l. ab executor. Itē pōt quis appellare a sententia iudicis ordinarij. Itē a sententia iudicis delegati licet delegatus sit a pncipe ut dixi. §. ti. ppi.*

¶ Quando appellandum sit et intra que tempora

Quā appellā.

¶ Appellatio fit apud acta: sola uoce uel dicto. Si autē nō apud acta quis appellat: libellus appellatorius offerendus est: ei a quo appellatus ē: si ē ei copia. Alioqñ ei quē appellat. *§. de ap. l. j. r. ij. r. l. e. l. liti gato l. eos. §. fin autem. r. j. e. l. j. §. dies. r. §. si quis Libello autem appellationis porrecto iudici: si qdem recipiat bene est: tunc enim et ipse iudex uare debet libellos dimitti. forios siue apostulos. infra. xxx. dies etiaz non petente appellatoze: sed et appellato: cum instantia debet petere. infra de libel. dimitt. l. j. quod si non fecerit iudex putatur eis licet iudex malefecerit qui non dedit ei. l. de app. l. eos. §. appellatio. ut r. l. iudicibus. Si uero non debuit eam recipere quod ex multis causis contingere potest. infra de app. reci. l. vl. r. l. quom app. non reci. nihil sibi pceiudicat. Immo qui temere appellauit punitur in quinquaginta libris argenti: et in famat et mediocrem penam corporalem subibit. l. de app. l. eos. §. super bis et l. a proconsulibus. et. l. quozum appellatione. non recipiuntur. ab executione. §. vl. Fiebat olim appellatio infra biduum in ppa causa: quod computabatur a die late sententie In aliena autem causa cōputabatur triduum. j. l. biduus r. §. dies r. §. in ppa. r. l. de app. l. eos. §. fin autem. hodie uero decēdū ē indultum ad appellationez faciendam a recitatione sententie numerandum. ut in aut. de app. r. intra que tempora. i. r. i. r. i. quod tempus nō currit nisi a tempore sententie r. scientie. l. e. l. i. r. l. quō. r. quādo iudex. l. ab eo.*

Libell^o appellatorius

Temere app.

Intra que tpa appellandum

De appellationibus recipiendis uel non

Quoz appellationes si reci.

¶ Non omnes appellationes recipiuntur: sed hōsolum que fiunt ab his quozum interest: uel pecuniariter: ut. *§. de app. l. iij. §. j.* uel affectione: ut supra de app. l. non tantum: uel quibus mandatum est ut procuratores uel qui negocium alienum gerunt: quod mox reus ratum habet ut *infra. l. i.* Item qui friuole uel sine causa appellat non auditur: ut in. c. ut debitus de app. Item ubi res dilatio nem non recipit: non permittitur appellare. supra de app. l. constitutiones ueluti ne testamentum aperiat: ut. l. e. l. quisquis Item ne frumentum in usz milium contrahatur. l. e. l. si. Item ne scriptus heres in possessionem inducatur. Item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur: non permittitur appellare quominus id fiat Item quo minus pignus vendere liceat appellari non potest *infra e. l. si.* Item non appellatur post lapsum decēdij in aut. de app. §. r. scimus coll. iiii. nisi ratione etatis uel alicuius cause pertinentis ad titulum in integrum restitutionis interueniat. supra de in inte. resti. l. vl. r. supra de mino. §. ait pretor. Item non appellatur ab executione uel excozore sententie: nisi in casu quando excedit modum indicationis: uel quando nimis cito exequitur sententiam: ut. *§. de app. l. ab executor. r. l. e. l. ab executione* Item non appellatur a nominatione muneris publici uilitate priuata: ut tutele uel cure: nisi quando reprobat

executio supra quando app. sit. l. i. §. si quis. insi. de execu. tu §. qui autē. Item nō appellat a sententia condemnatoria criminis: cum publice inter sit statim puniri dōna-
tos ut sunt insignes latrones: et seditionū concitatores vel duces factionū. vt. §. de ap. l. constitutiones: idē est in rapto feminariū. L. de rap. vir. l. i. §. si nō autē Item non a pellat is quem publice constat esse debitorem. eo apte manifesteq; conu-
cto. L. e. l. vi. Item nec appellat cōuictus is: a quo fiscalis calculi satisfactio postu-
latur: aut tributarie functionis solenne munus exposit. L. e. l. abstinendū Item non appellat quis tertio in eadem causa. secundo vero regulariter appellat. L. ne liceat in vna eademq;. l. j. Interdum semel tantum appellatur in aut. §. sanc. epi. §. si quis. et. L. de app. l. in offerendis.

De libellis dimissorijs qui apostoli dicuntur

Post appellatōem interpositam iudex a quo appellatus est litteras dat ad eū qui de appellatōe cogniturus est: quas litteras dimissorias siue apostolos ap-
pellant. Sensus autem literarū talis est: appellasse tictum a sententia illi? que inter illos dicta est. Ideo a meo iudicio illū dimitto: et ad vestrum examen dirigo ad quod infra. de v. sig. l. dimissorie. Sufficit autem petere apostolos instanter et sepius intra statuta tempora: id est. xxx. dies: a die late sententie. vt. L. e. l. ius-
dicibus et in. c. ab eo. de app. li. vi. et si iudex non det contestet appellans hoc ip-
sum et nō nocet ei ex q; p. eū nō stat. L. de ap. l. eos. §. aplos. et. j. l. vna in fi.

dimissorie lre
Apli et litter
petendi

Ab illo nouare appellatōem interposita

Appellatōem interposita: siue ea recepta sit siue non: medio tempe nihil nouari debet: puta executio sententie vel quid simile: et hoc ex duplici capite. Nam si fuerit recepta appellatō: ex eo q; recepta est. vt in aut. vt cum de ap. cog. in pn. et in aut. vt nulli iudi. Si vero non est recepta: tunc nihil debet nouari: ne p̄iudici-
cum fiat appellatō: quousq; deliberet virum recipienda sit appellatō: an nō Recepta autem appellatō: tādū nihil erit innouandū: q; diu de appellatō-
ne p. unciatum sit virum iust a sit vel non. vt. §. ti. ij. l. sciendū: vel donec lapsa sint fatalia: q; tunc firma est sententia prima. L. de temp. ap. l. si §. illud.

Que sententie sine appellatōe rescinduntur

Aliquando contingit q; sententia lata: etiam si grauamen parti inducat: rescin-
ditur tamen quāuis prouocatum non fuerit: vt cum contra sacras constitutiones iudicatur: appellatōis necessitas remittitur. vt supra de app. l. expressu. fallit hoc in certis casibus nō. j. l. j. §. contra cum item per glo. Item cum quis eodem
natur ex edicto pemptorio: quod neq; solemniter ppositum est vt debuit: neq; in
noticiam peruenit absentis: talis enim sententia vt constitutiones demonstrant:
nullius est momenti. vt infra. l. j. §. cum ex edicto. Item si error calculi in senten-
tia esse dicatur: appellare non est necesse. Item si quis cōdemnatur in rebus q;
tempore dicte sententie non sunt: in rerum natura. Item si quis cōdemnat in reb;
que in hūanis non sint quo tempore iudex datus est. Item si impossibile sit pceptū iu-
dicis impossibilitate iuris vel nature. vt. j. l. ij. et. ij. Item nulla est sententia cū
non iudicauerit omnes qui debuerunt iudicare. puta ex duobus delegatis alter
sine reliquo iudicant. L. e. l. cum ingratu. et in aut. vt iudi. non expec. sacras.

Snta rescidit

fuss. §. si aut duo. r. s. de arb. l. sicuti. Itē nulla est rōe exesse mete in mulcandō
 vt. l. e. l. certa. r. de modo. mulc. vel rōe excessi tps in iudicādo vt si erat dele-
 gatus dat? vt pnuiciaret ad certū diem. l. e. l. cū non eo die. Itē nulla ē rōe p
 cis: si lata ē p pecuniaz. l. e. l. venales. Itē decretū notatiōis est ipō iure nullū
 ppter puilegiū minoris etatis: vel veteranorū. vt. l. e. l. pe. r. vl. Sūt r alij mo
 di ples qb? sentētia ē nulla ipō iure: q. no. l. de sen. l. e. quō. r. quan. index.

An p aliū cause appellatiōnū reddi possunt

Per quos ap-
 pellatio exer-
 cenda

Que cāe p ali-
 os possint agi

In causis vel rebus pecuniarijs etiā p aliū cause appellatiōis reddi possunt
 Sin autem non sit pecuniaria causa: sed capitalis: per pcuratorem agi nō licet
 supra de pub. iud. l. pe. §. ad crimen. Sed r si ea causa sit ex qua sequi solet pena
 vsq; ad relegatiōē exclusiue: incipiendo cōputari a capitali descensiuē: non opor-
 tet p alium causas agi: sed ipm pncipalē psonaliter auditorio adesse debere. Et
 si pecuniaria causa est: ex qua ignominia sequit: potest p pcuratorē hoc agi. Et
 generaliter que causa p alium agi non potest: eius nec appellatio p alium agi cō-
 ceditur: vt. j. l. j. in fi. Que autem cause p alios agi possunt ponit glo. i. l. j. §. j.
 in verbo ignominia r glo. in c. j. de iudi. li. vj.

Si tutor vel curator: vel magi- stratus creatus appellauerint

A muneribus
 pub. non app.

Qui ad munera publica nominatiz electi appellauerint: si legitimas causas
 non pbauerint periculo eorū erit quequid damni p morā appellatiōis reipub.
 acciderit Si aut apparuerit eos necessario appellasse: estimabit preses vel prin-
 ceps: cui sit hoc damni ascribendum fa. ad hoc. s. de appel. impatores. §. si ma-
 gistratus. r. l. quando app. sit. l. j. §. alia

Eum qui appellauerit in puincia defendi

Procurator
 domi dimittit

Qui appellauerit si appellatiōis causa peregrine ē animo psequendi vel de-
 ercendi appellatiōem: in puincia sua defendi debet in alijs causis: nec habet
 necesse se personaliter defendere: aut personaliter respondere. hoc enim illis
 prestatum ne necesse habent se defendere: qui reipu. causa absunt. j. l. ij. tamen si
 non defendantur: sit missio: r vendicio bonorū eius. vt. s. qui. ex cau. in poss. cas.
 l. ad cognitionem.

Apud eum a quo appellatur aliam causam agere cōpellendum

Iudex a q in
 vna cā app. r

Hoc iure vtitur vt quis appellatio interposita sit: tamen apud eundē iudicē
 a quo quis puocauit compelletur alias causas si quas habz agere: cum habz ibi
 domiciliū: alias ptra vt. s. de iudi. l. ij. §. et quoq;. Nec potest reputare iudicē si
 ibi offensum vt non de beat coram eo experiri: vel agere eum possit vniu. pno
 care. l. de app. l. r in maioribus Sed eandem causam in qua appellauit: nullo
 modo ibi agere tenet vt. l. de app. l. eos. Immo si ageret discederet ab appella-
 tiōē sua. c. gratū §. j. de off. dele. r in c. cū venisset de tel.

Si pendente appellatiōe mors interuenerit

¶ Aliquando appellatio porrecta et suscepta ab initio: extinguitur ex post facto. Circa quod sciendum quod morte reus interveniente de quibus agit causam, postea nihilominus agi potest si fuerit res talis que mortua possit esse usus hominis puta pecunia vel quid sit: maxime cum quod fuerit in mora. ut. §. §. adi. fur. l. si seruus furtivus. §. bone. Si vero non possit esse in usu hominis ut quia homo est: vel quod simile quod mihi tenebaris restitueret: et desistit esse in rerum natura: ad rem quidem vel propter rem ipsam principaliter prestandam agi non potest: sed tamen agi potest propter pecuniam quem potest agi ad premissum rei si mora precessit mortem rei supra de re. ob. l. inter stipulante. §. si fidei. r. l. e. l. quis Si vero contigerit mors ipsius litigantibus: si quidem civilis erat causa: appellatio facta durabit etiam post mortem appellantis: ut habeam necesse vel provocatorem exercere: vel statutis acquiescere. l. e. l. §. Si vero fuerit criminalis: siue reus: siue accusator mortuus: extinguitur causa: si tamen non expresse sed tacite bonorum fuerit facta ademptio: tunc efficitur quia expresse in invalidum nec valet quod tacito inest. supra de s. ruf. §. di. l. Siem. §. qui habet: ubi vero expresse fit ademptio bonorum: quasi due sunt sententiae: quia duo sunt capitula: unde vno irritato nihilominus valet reliquum. l. si reus vel ac. mor. fu. l. vi. Sed tamen ubi heres causam appellationis tenet proferat qui vel exercere ad minus quattuor menses habet ad exercendum appellationem non ad deliberandum: etiam si minus supererat defuncto. Si vero plus supererat: et illud habet. l. e. l. vi. r. l. de iur. deli. cum anterioribus.

Res litigiosa
mortua

De iure fisci

¶ Hae sunt cause ex quibus nunciatio ad fiscum fieri solet: nam si ille qui est incapax: puta de portatus: hereticus: damnatus in metallo: natus ex damnato coitu: siue heres sit siue legatarius vel fideicom. se deserit fisco: et profertur vel capere non possit: vel ab alio preventus deseritur: ut. j. e. l. senatus. §. senatus: vel quod mors ab heredibus non vindicet. ut. l. vbi. cau. §. l. §. r. l. de his qui. ut indig. l. §. vel quod indignus heres quis nunciat. ut supra de his qui ut indig. l. indignus: vel quod princeps heres institutus est: et testamentum siue codicilli surrepti esset nunciant vel quod dicatur quis thesaurum inuenisse in loco publico: vel fiscali: vel ex preuaricatione fiscum victum esse: vel talem decessisse qui in capitali crimine est, damnatus: et bona expresse adempta: vel qui timore future pene se occidit: vel aliquem post mortem reum esse. ut supra de accu. l. ex iudicio: vel pomum destructam esse per vim publicam: vel priuatam. supra ad. l. iul. de vi. pub. l. hi qui. vel ab accusatione recessum: et ob id de calumnia vel tergiversatione damnatum esse: vel rem litigiosam venundari. ut. l. de liti. l. si. vel penam fisco ex contracta priuato deberi. j. e. l. auferri: vel quod a preside: aduersus legem commissum esse vel factum. ut. l. de affer. l. philiarios. r. l. ad. l. iul. repe. l. §. Idem enim casibus: bona ad fiscum deferuntur: et dicitur fisco suo iure talia bona occupare. Sed nunciatio vacanti um bonorum quadriennio finitur. ut infra. l. §. Dicitur autem fisco pecunia reus siue errarium publicum quo tales pecuniae penales reponuntur. Inde dicitur quod omnia que turpiter quesita sunt: vel cum peccato detinentur. spectant ad fiscum ut in. l. licet. infra. e. Et quod non capit, christus: recipit fisco. ut. ibi. r. vi. q. vii. maiores et prope quod sit fisco et unde dicatur ponit Bar. l. e. sup. rubrica. l. r. et in. l. in punitis in glo. largitionales. l. de mune. r. actu. r. de natura fisci ponit bal. in quodam psilio quod incipit sanctissima et illustrissima.

Cae fiscales

Bona vacantia

Fiscus

De captiuis et postliminio reuersis
et de redemptis ab hostibus.

- Captiuus**] **I**ure gentium capti in bello serui efficiuntur capientium. vt in *insti. de iur. na. g.* ius autem gentium. Nam imperatores iusserunt captiuos vendere: ac per hoc seruare ne occiderent. in *insti. de iur. per. g.* serui autem: et qui ita in captiuitate fuerint a legitimis actibus prohibentur. vt supra de testa. l. lege comelia in *fi. r. s. s. lib.* et post. l. pe. r. vl. Secutum est autem postea ius postliminij. Quod est ius amicitie rei recuperande ab extraneis moribus et legibus constitutum. vt habet. *j. l. postliminium. j. r. s. l.* et dicitur est postliminij a limine et post: vnde etiam qui ab hostibus captus est: et in fines nostros postea puenit: postliminio reuersum recte dicitur. Nam sicut in domo limina sinem quendam facit: sic imperij fines limine esse veteres voluerunt: ab eo postliminij dicitur: quia ad idem limen reuertebatur quod amiserat. vt in *insti. qui mo. ius. pa. po. sol. g.* si ab hostibus: Et copertus postliminij. aut in pace. aut in bello. In bello cum in quibusvis hostes sunt aliquid ex nostris ceperunt et intra presidia sua perduxerunt: nam si ex eodem bello is reuersus fuerit: postliminij habet: id est perinde omnia restituantur ei iurata: ac si captus ab hostibus non esset: et sicut antequam in presidia hostium deducere retur: cuius fuerit: etiam intelligitur reuersus: vt si ad amicos nostros perueniat aut intra presidia nostra esse ceperit. l. postliminij. *j. e.* Sunt autem hostes: quibus bellum publice populus romanus decreuit: vel ipsi populo romano: ceteri vero latrunculi. vel prones appellantur: et qui a talibus capti non est seruus eorum: nec postliminij illi necessarii. l. hostes. *j. e.* vbi Bar. tractat an bodie inter christianos locum habeat ius postliminij.

De re militari

- Res militaris** **R**es militaris dicitur que ad disciplinam et exercitum militie pertinet hic dicitur quod omne delictum est militis quod aliter quam disciplina communis exigit committitur veluti segnitie: vel punitie: vel desidie. l. omne in *pn. j. e.* Et officium regis exercituum: non tamen in danda sed etiam in obseruanda disciplina consistit. Meminerit enim qui armato preest: parcissime dare comitatus: equum militarem extra punitiam suam duci non pmittere: ad opus suum punitum venatum: militem non mittere. l. officium in *pn. j. e.* Officium tribunorum est velle opus quod exercitui presunt milites in castris punitie re et ad exercitatos pducere: clauas portarum suscipere: vigilas incedere circuire: frumentationibus comilitonum interesse frumentum pbari. fraudem mensure cohercere: re: delicta sui auctoritatis modum castigare: querelas comilitonum audire: validos inordinarios inspiciere. l. officium. *g. j. e.* Sunt autem militum delicta quedam propria cum ceteris communia: propria militare est delictum: quod quis vnus miles ad mittere: vt est transfugare: mansor: desertor: erro. Transfuga est qui ad hostes transfugit et se militem dicit: cui non licet. Mansor est qui diu vagatus ad castra reuertitur. Desertor est qui plurimum tempus euagatus reducit. Erro qui nunquam redit. Penam militum hinc est castigatio fustium et verberum: pecuniaria multa: munerum in dicto militie mutatio: gradus delictor: ignominiosa missio: In metallum autem et in opus metalli non dantur nec torquentur. infra. e. l. delictor. *g. j. ij. r. iij.* Nec alias siles penas que plebeis pueniunt. vt. s. de pe. l. moris. *g. iste. r. l. de pe. l. honor. r. l. de questi. l. milites.* et ideo hostie de consuetudine non suspenduntur etiam ex delicto ex quo plebei suspenduntur vt dicit. glo. in *dic. l. delictor. in v. torquent.* **Missionis causa**

antem ex militia generales cause sunt tres honesta: causaria: ignominiosa: de quibus supra de testam. mili.

De castrensi peculio

In castrensi peculio filius vice praefamilias obtinet. l. ij. §. ad mace. et agit i eo sine plensu praefamilias. ter. et ibi bar. §. e. l. miles Est autem castrense peculium: quod a parentibus vel cognatis in militia degentibus donatum est: vel quod ipse filius in militia acquisitum: quod acquisitum non fuisset nisi militasset. infra. e. l. castrense. ita dicit glo. i. c. licet de sepul. li. vj. et in glo. infra. p. quas p. no. ac. §. j. de hoc i. l. fori. et ibi. Cy. l. de adu. dimer. iudi. et l. de in offi. tes. l. si. in. q. vl. et bar. infra. e. si forte. et l. si. l. §. silentia. li. x. et bal. in. l. cu oportet. l. de bo. q. lib: Illud autem quod miles in militia acquirit: quod acquisiturus esset etiam sine militia: id peculium eius castrense non est. dic. l. castrense in fi. et §. ex qui. cau. ma. bis q. reip. Et in hoc castrensi multa sunt specialia: que hoc titulo tractantur

Castrense peculium

De privilegijs veteranorum

Veteranorum privilegium inter cetera etiam in delictis habet praerogativa: ut se parenti a ceteris in penis: nec ad bestias itaque datur veteranus nec fustibus cedit infra. l. j. Et veteranis et liberis veteranorum idem honor habetur qui et decurionibus infra. l. iij. Sunt autem veterani: quibus honeste sacramento salutis data est immunitas vt colligitur in. l. ij. infra. e. vel sunt non solum legionarii sed omnes qui qualitercumque militaverunt et honeste est ab ipsa militia absolutus. l. sed et milites. §. veteranus supra de pecu. tu. et praesertim si per viginti annos militavit vt dicit glo. super rubro. l. de vetera.

Veterani

Liber quinquagesimus et ultimus huius:

Ad municipales et de incolis

Municipe facit aut natiuitas propria vel

paterna. infra. e. l. assumptio Aut manumissio: vt eius origines sequatur a quo fuit manumissus. infra. e. l. eius Aut adoptio dum durat. §. e. si is Et proprie quidem municipes appellantur muneris participes hinc et municipium civitas dicitur: eo quia recepti in civitate munera cum civibus subeunt: id est publica officia Sed abusive municipes dicimus iue cuiusque civitatis civis: puta campanas: puteolanos: qui ex duobus igitur campanis parentibus natus est: campanus est Sed et si ex patre campano: matre autem puteolana: eque municeps campanus est: nisi forte privilegio aliquo: materna origo inspicatur: vt l. de incol. l. privilegio: tunc enim matris originis erit municeps vt puta: iliensibus concessum est vt qui matre iliensi est: sit eorum municeps: etiam delphis et poncis hoc idem tributum et servatum est. infra. l. j. §. j. Incola et his magistratibus parere debet apud quos incola est: et illis apud quos civis est. l. incola. §. j. e. Et dicitur esse incola: quia illius civitatis in incolis praecipuis: id est muneribus seu officiis aut acibus publicis vit. l. scire. infra. e. vel qui in aliqua regione domum suam prouit: et idem est quod advena. l. pupillus. §. j. infra de h. sig.

Municeps

Municipium

Ilienses

Delphi

Ponci

Incola

De decurionibus et eorum filiis

De decurionibus et eorum filiis

- Decuriones** Decuriones sunt dicti ex eo quod initio cum deducerent colonie sub conditione romanorum decima pars eorum que deducerent: filii publici gratia conscribi solita sit. l. pupillus § decuriones. de x. sig. de hoc. l. de sa. liber. tol. in prin. erat enim decurionatus ordo quidam in ciuitate. prouidens regimini ciuitatis et sunt psillarij ciuitatis vt glo. §. quod cuiusq. vm. l. non nulli. et no. l. que sit lo. p. se. super rubro. Et licet quilibet possit mutare domiciliu suum vt supra ti. pr. l. nihil. decuriones tamen qui sedibus ciuitatis ad quam pertinent relictis in alia loca transmigraverint. p. se. prouincie reuocabit in patriu solum et muneribus p. gruentibus fungi curret. l. j. infra. e. Et in quo differat decurio a curiali no. l. e. sup. rubric. a. li. r. Et que honore et quod onus habeat decuriones. no. ibi. in. l. j. glo. j.

De albo scribendo

- Albū ptozis** Album erat tabula quedam vel paries dealbatus vel murus in quo edicta publica ptozorum conscribebantur. vt dicit glo. in. l. de act. §. penales: et in clem. vudum de iudi. de quo Spe. ti. de dol. et con. §. restat. Et qui tale albū corrūpebat egre p. punit. l. si quis id quod §. de iur. om. iud. et in hoc albo describebant etiam decuriones eo ordine quo quisque eorum maximam munitio funcus est. p. vt vniuersi que eorum in ordine venit. l. j. infra. e. Et in hoc albo decurionu et municipu anseris bebant nomia eorum qui dignitates: p. n. cipis iudicio p. secuti sunt: et postea eorum que tunc municipalibus honoribus functi sunt. l. si. infra. e.

De muneribus et honoribus

- Munera ciui.** Munerū ciuiliū quedam sunt primoniū: quedam psonarū: quedam mixta. **Veicularis res** Primoniū munera sunt rei uehicularis scilicet pbens uehiculū ad onus porrandū. §. loca. l. cum in plures. §. uehiculum. **Nauicularis** Item nauicularis: id est pbens nauē. et. §. **Decemprmatas** decem pmatas: id est cuiusdam qui perat decem idem dicit decaprotos. vt infra. l. iij. §. decaprotos: quia ab istis decem pmatibus periculo ipsoz exactōes solenniu functionū celebrant. **Personalia munera** Personalalia sunt ciuilia munera: vt defensio ciuitatis: id est vt syndicus fiat. Legato ad census accipiendos: vt patrimoniu scribat. Item cura p dioz publicoz: frumenti coparadi: aqueductus: equoz circensiu spectacula: publice vite manitōes: arce frumentarie: calefactōes thermarū: annone diuisio: et que cunctis alie sunt cure similes istis. Et generaliter personale munus est: quod corporibus cum labore et sollicitudine animi ac vigilantia pncipaliter existit. **Patrimoniale munus** Patrimoniale vero est in quo sumptus maxime postulat. l. j. §. j. et. iij. infra. e. Quod autem ad honores ptenet etiam is qui in patris potestate est filium in potestate habet. l. ij. infra. e. Et que originē ab urbe roma habent: si alio loco domicilium constituerint: munera eius sustinere debent. l. iij. in pn. infra. e. Que autem p. p. vicantur munera patrimonioz et que psonalia habentur ad longū in. l. muner. infra. e. et de mixtis in dic. l. munerū §. mixta.

De vacatione et excusatione munerum

Licet omnibus excusatio sue equitate nititur. Si tamen p. tendentibus aliquid sine iudice: id est sine cause cognitione credi deberet: aut si passim sine t. p. s. p. m. t. e. p. ut cuius libuerit: p. m. s. i. n. fuerit: se excusare non erunt qui munera necessaria in rebz publicis obeant. l. j. in pn. infra. e. quod malū esset. vt. §. de ori. iur. l. ij.

§. post originē. quare nemini vacatio vel excusatio a muneribus tribuit nisi cā
p iudicē cognita. Est autem vacatio defectio vel cessatio et vacre id est deficere.
vi. j. de iur. et extrar. cog. in rubro. et in. l. j. circa prin. Et vacare est intēde
re vel operā dare s. de arbi. l. nō distinguem⁹. §. ex cōpromisso. de quo per. Jo
an. c. ij. §. sup. scholis. ne cle. vel mo. Et de vacatione ab officio quēadmodū in
hoc titulo accipitur ponit pulchre ange. in p̄llio suo. cc. lxxij. quod incipit p̄
ctus. Excusatio autē est exceptio q̄ ab eo p̄ponit qui munus .i. officium publicū
subire haberet alio illud euitādi vel subfugiēdi. de q̄b⁹ b in. l. ij. et l. i. hono.

Vacatio.

Excusatio.

De iure immunitatis.

¶ Titulus s̄ proximus ad munera euitanda: hic ad euitādos honores datur. li
cet quedā leges diuersis modis in virosq̄ ponētur. Et ibi de subeundis: hic de
euitandis: et est similis diuersitas titulorum. L. de aduo. diuer. iudicioum. et de
ad. diuer. iudici. Immunitates date p̄sonis: heredit⁹ nō relinquunt. sed gene
ri posterisq̄ date: in p̄petuū succedentib⁹ durāt. l. iij. §. e. Et dicit immunitas
p̄legiū quoddā vel remissio a iure ad non subeunda munera vel honores con
cessa: qualia multa enumerant hoc titulo: quedam etiam. s. ti. p̄re

Immunitates

De legationibus.

¶ Legatio est functio publici muneris extra territorii: vel p̄intā aut locū cō
stitūti subeunda. Et est legat⁹ principis: vel alterius reip. nūtius aut orator
p̄ aliq̄ ambasciata vel aliquod nudū mīsteriū exercendū de q̄. j. dis. iusgentiū et.
ccvij. dis. p̄ to. marie in. c. nobilissim⁹. Et tales legati quaten⁹ reip. causa absit
habēt excusationē a munerib⁹ et honorib⁹. vt hoc ti. et in l. i. de excu. tu. §. si. poni
tur etiā hic pena eius legati q̄ legationē deseruit: eū distinctiōe ex q̄ causa deser
uerit vt in. l. j. et ij. et q̄ diu habet vacationē post reditū. no. in. l. paulus.

Legatio.
Legatus.

De administratione rerum ad ciuitatē pertinētū.

¶ Quod ad certā spēm ciuitatis relinq̄tur in alios vlt⁹ p̄uere nō licet. j. l. j.
nisi i castib⁹. vt. j. e. legatū. et s. de vsufr. lega. l. legatū ciuitati. et j. de ope. pub.
l. pe. et de polli. l. impatores in fi. et l. de expen. lu. l. j. li. vi. Mgratus reip. nō
doli solū sed etiā latā negligētā hoc āpl⁹ etiam diligentā debent id est cul
pam lenē. l. magistrat⁹. §. e. et generalit̄ quō omnes res ad vsum reip. spectātes
vlt⁹ curā p̄ publicas p̄sonas geri et administrari debent hic tractatur.

Administratio.
publicanarum

De decretis ab ordine faciendis.

¶ Quęcūq̄ ad collegiū vlt⁹ vniuersitatē p̄tinet: n̄ aliē tractari debēt aut collegio
iudicare: q̄ si ab ipso ordine eiusdē p̄fessionis decretum intercedat. Illa q̄ de
creta q̄ non legitimo numero decurionū coadunato facta sunt: non valent. l. ij.
j. e. Non dicitur autē aliter ab ordine factum: q̄ duabus p̄tib⁹ adhibis. l. ij. §. e
Si autē due p̄tes nō adsunt: potest inter duas numerari q̄ ipsa decreuerit. s. qd
ciuias vniuer. l. nulli. et l. plāe. Et qd semel ordo decreuerit: si oportz id rescindi:
nisi ex cā. vt si forte ad publi. vtilitatē respiciat rescissio p̄oris decre. l. qd sel. §. e.

Decreta facta
ab ordine.

De operibus publicis.

¶ De operibus q̄ in muris vel portis vel in rebus publicis fiunt: aut si muri ex

Opera publi.

truant: p̄ses aditus p̄ncipē cōsulere debet. *l. de opibus: qui estimabit an lo-
cari: vel destrui debeant p̄pter pericula. l. si legatū. j. e. r. s. ne quid in lo. fa.
fic. l. si. Et dicit opus publicus: quod ad utilitatē aut vsum reip. p̄ncipaliter
p̄tinet. Et qui huic operi p̄est: curator operum publicorū appellat. *l. j. s. cir.
Curator operū publicorū.* *l. i. s. curatores.* Cuius officii est obtinere a p̄sede ne fines publici a pe-
uatis detineant: r̄ si qui publici sunt a puatis separent. et publice reddi auge-
antur. Et si qua loca publica vel edificia in v̄su puatorū inueniri: estimare v̄rū
ne vendicanda in publicum sint: an vectigal ibi in *l. i. s. fit imponi: et illud qd v̄ri-
lius esse reip. intellexerit sequi. l. si legatū in si. infra. e.**

De nundinis.

Nūdine.

Nundine sunt immunitas a p̄ncipe cōcessa ad habendū generale forum in sua
possessione v̄ villa vel castro. vt ponit. *glo. in l. j. j. e.* Et potest cōcedi a solo p̄n-
cipe: et nō vtendo q̄ i nperant hoc p̄uilegiū in decem t̄p̄: v̄sum a mitti. *l. j. j. e.*
Sunt autē nundine necessarie r̄ hominib⁹ p̄ q̄ viles eo q̄ et summe p̄uidētē r̄
auctoritatis apud grecos plato in libro secundo ciuilit̄ cōuersationis: in ciuitate
bene beateq̄ instituta negotiatores in p̄mis necessarios dixit. Indiget em̄ cini-
tas plurib⁹ rusticis r̄ alijs ministrantib⁹ inuenientibus in vrbē et euenientibus
singula. hi autē sunt negotiatores qui diuersas merces afferunt. *l. ij. j. e.* Et sic
nundine dicitur celebratio generalis fori. vt hic. *r. l. de nun. et. s. de acq. poss.
l. clam possidere. s. qui ad nundinas.* *Jo. an. in. c. nauiganti de vsur. aliter ac-
cipitur hoc verbum. s. p̄ soc. l. societas.* Et ille qui inperant sup̄ nundinis re-
scriptum. nullū in mercantib⁹ atq̄ nundinis: ex mercibus negotiatorū debet cō-
uenire aut venalicijs vel locorū tēporali questu et comodo puata exactione nullū
debet insequi. vel sub p̄t̄xtu puati debiti molestiā inferre cōcurrentibus ibidē
Concurrentes em̄ habeat exceptionē interim dum steterint nūdine. qui em̄ in-
perant rescriptū: debet esse cōtencus eo comodo. q̄ p̄ter forum eius terram
pinguatur. Sed alij in nundinis cōtrahētēs: bene possunt cōuenire debitorēs
suos. quos obligauerūt: habentes ibidem per gulam vel stationē. vt. *s. de iudi.
l. heres s. p̄inde et. l. e. l. j. r̄ in. c. j. s. p̄trahentes. de fo. p. l. vj.*

De pollicitationibus.

Pollicitatio.

Pollicitatio est p̄missio sponte et nemine rogare facta: pollicemur enim spō-
ter: p̄mittimus rogati vel coacti. *Scr. sup. j. en. et differt i hoc pacto q̄ pactū
est duorum cōsensu et conventio. Pollicitatio vero offerentis solius p̄missum
l. ij. j. e.* Et licet regulariter de iure ciuili ex nudo pacto non oriat actio vt dixi-
mus. *s. de pac.* Ex pollicitatione tamē q̄ quis facit reip. puta opus se facturum
vel pecuniam darurum quis obligatur: et hoc si ob honores p̄miserit sibi decre-
tum: id est ab ordine datum vel dandum: vel ob aliam iustā causam. Si vero sine
causa p̄miserit: non erit obligatus: et ita multis cōstitutionibus et veterib⁹
et nouis continet. Si tamē sine causa p̄miserit: et facere inceperit: obligatus est
qui cepit. *l. j. infra. e.* et dicitur cepisse si fundamenta fecerit vel locus purgane-
rit: vel si locus illi p̄t̄cti destinatus est: vel si apparatus siue imp̄niam in pu-
b̄ico posuit vt sibi.

Cepisse dicit.

De varijs et extraordinarijs cognitioni.

bus et si iudex litem suam fecisse dicatur.

Proces punitie de mercedibus ius dicere solet: extra ordinē officio iudicis implozato: sed p̄ceptoribus t̄m studioꝝ liberaliū. Liberalia autē studia dicuntur ea q̄ greci gymnasia appellāt. vt sunt rhetozes gr̄matici et geometre. medicoz quoq; eadē est causa q̄ et p̄fessorum: nisi q̄ iustroz cum hi salute hominū agant: illi studioꝝ curā. et ideo his quoq; extra ordinē ius dici decet. Est autē extra ordinē ius dicere: implozare officium iudicis ad mercedem p̄stituendā et solvendā et dandū salarium: etiā si a principio nō fuerit p̄stituta merces vt. j. l. j. §. medicoz et in ip̄a rubrica et. §. d. dec. ab ordie fa. l. abictosa. §. si. ad idem l. de p̄fess. r. me. l. medicos. li. x. Cognitiōnū autē numer⁹: cū ex varijs causis descendat: in genera diuidi facile nō p̄t: nisi summam diuidat in quattuor sp̄s. Aut em̄ de munerib⁹ siue honoribus gerendis agitā. Aut de pecuniaria re visceptatur. Aut de estimatiōe alicui⁹ id est fama vel opinioe cognoscit. Aut de capitali crimine q̄rit. j. l. pe. Iudex autē q̄ litē suā fecerit p̄ra equitatē p̄nuncian do non p̄prie ex maleficio obligatus videt: sed q̄ nec ex cōtractu obligat⁹ est et vitios peccasse aliqd̄ intelligit licet p̄ imprudentiā: ideo videt quasi ex maleficio teneri in factū actiōe et inquantū de ea re equū religioni iudicantis visuz fuerit penā sustinebit. j. e. l. si. et iusti. de ob ex qua. males. c. p̄m.

Liberalia studia. Extra ordinē ius dicen.

Cognitiōnum numerus. Iudex faciens litē suam.

De proxenetis.

Proxenetā est q̄ inq̄rit voluntates aliquoz scdm̄ glo. hic sup̄ rubro. et dicitur apud nos licitator siue mediator: deducit a proxeniso q̄ d̄ est hospicio coopto. et p̄prie dicitur cōpositoz et mediator emibiliū et v̄dibiliū: media videlicet ista p̄sona per q̄ aliquis contractus celebrandus vel in eundus p̄curat. et ei⁹ merced vel remuneratiō dicit proxenetici q̄ et philotrophā dicunt. infra. l. i. et iure licio penā possunt. infra. l. j. hos et greci paranymp̄hos appellant p̄sertim si cōditionis alicuius ad matrimoniū vel amicitie querēde inter aliquos: vel affectu re vel alicuius alterius rei proxeneto et p̄curator sit. Sunt em̄ buuosi homi os sc̄ner in magnis ciuitatibus: non improbabilis in venditiōibus: cōmercijs: et tractibus licitis. Immo vitiles. l. si. in si. infra. e.

Proxenetā.

Philotrophā Paranymp̄hi

De censibus.

Census est prestatio tributi. vel est annua pensio q̄ de p̄uentib⁹ rerū immobiliū datur. no. j. q. iij. q̄situm. et in quo differat a tributo ponit bar. in. l. j. §. de pub. et vec. et fo. an. in. c. ad audiētiā de p̄scrip. et ibi do. Ant. Et in quo differt census a pensione no. glo. in clem. j. de supp. neg. fl. in §. pensiones. Est autē sciendum q̄ italia nō prestat tributū: quia d̄nā p̄uinciarum in aut vt om. obe. iudi. §. hoc considerantes in glo. p̄uincias coll. v. ne princeps p̄uinciarum facta sit sub tributo. vt dicit glo. l. sine cen. et reli. l. omnes. licet albericus dicit q̄ cancella ancillaz. cās vi. p̄ arch. xiiij. q. v. nō vos. Sūt em̄ q̄dā ciuitates q̄ sūt iur⁹ italici vt nō soluāt cēsu vs̄ tributū romani⁹: de quibus. l. si. infra. eo. et quedā colonie. de quib⁹ in. l. j.

Census. Pensio.

Italia.

De verborum et rerum significatiōe.

Cum omne ius quo v̄timur vel ad personas vel ad res vel ad actiones p̄tinet vt in sti. de iur. na. §. si. de quibus omnibus in hoc volumine pandectarū dictum est. Sed quia in his vertunt multe dubitationes circa verborum et rerū expositiones et interpretatiōes ideo de hoc ponit. Verbū q̄nq; stricte ponit

Verbum.

est pars orationis significatiuū actionis et passionis. hic autē largius ponit fm
denominationez. p qualibet parte orationis. Et dicit verbū ab aeris verberatu
quod pmune accidens est omnibus ptibus orationis. Et etiā verbum ē hic vt
generale accipiendū p qualibet re mobili vel immobili aut se mouēti vt dicitur
s. de re. cre. Et verba significant actiue: sed res passiuē: qz verba significant: sed
res significant. Et est significare: demōstrare rē de qua querit pprio nomine ei
attributo. sed hic largius sumit vt etiā sit ppriū nomen nō interueniat: sed quo-
cunq; modo designet res vt s. si certum pe. l. certū. De significatione autē ver-
borum plenissime et pfectissime tradere nō possum. Sunt enī quedā que non
recipiunt pfectam doctrinam: vel ppter infinitatem: vt in omnib; extra ordina.
criminibus puniendis. vel ppter confusionem rei: vt cum qritur qñ sit mora fa-
cta. s. de vsur. l. mora. vel ppter infidelitatem hominū: vel varietatem psonarū
vt cum qritur quanta fides sit habenda testibus: et ideo dicit lex. non posse om-
nes casus qui qñdoq; inciderint lege cōprehendi. vt. s. de. le. et se. con. l. neq.
et. l. non possunt. et alibi: q; plura sint negotia q; vocabula. s. de prescrip. ver.
l. natura.

Significare :

Nota.

De regulis iuris.

Enumerato specialiter omni iure pretorio et ciuili per titulos diuersos tractā
te de personis rebus actionib; in qbus omne ius consistit. vt. s. de sta. ho. l. j.
nunc generales diffinitiones siue traditiones annexem. Nec enī nouum est vt
quibusdam specialiter enumeratis: generalis quedā subijciat clausula que om-
nia cōprehendat vt. s. ad. l. acq̄tia. l. si seruus seruus. s. inquit lex. Est autē res-
gula multorū similitū collectio scdm grāmaticos. vel est q̄ rem q̄ est breuiter enar-
rat. Et dicitur regula quia regit normā recte viuēdi prebet inde regularis quasi
recte viuens: vel sub regula viuens. Dicitur etiam regula. eo q; regit dicit nec
aliozum trahit. Persius. apposita intortos ostendit regula mores. Est enī regu-
la rectitudinis vel certitudinis forma: p q; scriptor nouit modū recte scribendi:
et secutor modum recte secandi et sic de similibus. Ita p regulas modum recte
iudicandi cognoscimus. ij. di. regula quasi regulariter vera: q̄uis paciatur ex-
ceptiones. quia exceptio est de regula. xxxij. q. ij. dominus noster. Et constituit
regula per verba que de sua natura omnia cōprehēdit. vt sunt vniuersalia affir-
matia et negatiua. Itē p verba negatiua: et indiffinitiua q; cōpollent vniuersali
L. de here. ven. l. vlti. Offitium regule est plures similes casus simul iungere
clauo rationis. s. e. l. j. ibi quasi cause cōiunctio est. rē. Et solet dici q; per regulā
non statuit ius sed ex iure sumit regula. et ideo pprie loquēdo dici debuisset nō
de regulis iuris sed de iure regularum. Allegatur tamē regula p iure. nō tam
ex origine q; ex forma et potior est eius causa p quo facit regula: habet enim ad
uersarius necesse ostendere rationē q̄re in illo casu regula non loquat vt dicit
glo. e. ti. li. vj. sup rubro. Quid aut sit ius vnde dicatur dictū est s. d. ius. l. iur.
et sumitur hic p nostro iure sez ciuili: non canonico.

Regula.

Persius.

Per q; verba
statuit regla

Offitium regle

Expliciūt tituli digestorum.